

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ
МАКТАБГАЧА МУАССАСАЛАР ХОДИМЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ
ВА МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ РЕСПУБЛИКА ЎҚУВ-МЕТОДИКА
МАРКАЗИ

БОЛАЖОН

таянч дастури

Тошкент-2010

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ
МАКТАБГАЧА МУАССАСАЛАР ХОДИМЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ
ВА МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ РЕСПУБЛИКА ЎҚУВ-МЕТОДИКА
МАРКАЗИ

БОЛАЖОН

**(Такомиллаштирилган “Мактабгача ёшдаги болалар
ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари”
асосида ишлаб чиқилган)**

Тошкент-2010

Ушбу дастур “Мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари” асосида ишлаб чиқилди.

Дастурда илк ёшдан 6-7 ёшгача бўлган болаларни жисмоний, ижтимоий-ҳиссий, нутқ, ўқиш ва саводга тайёрлаш, ақлий ривожлантириш бўйича педагогик вазифалар асосида ҳар бир ёш гуруҳ болалари ўқув йили охирига келиб эгаллашлари лозим бўлган билим, малака ва кўникмаларнинг зарурий ҳажми берилган.

Дастур мактабгача таълим муассасалари педагоглари, ота-оналар, болалар тарбияси билан қизиқувчи барча мутахассис ва методистларга мўлжалланган.

Н а ш р у ч у н м а с ъ у л:

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазири А. М. Мараҳимов

Илмий маслаҳатчилар: ф.ф.н. Б.Х.Данияров, п.ф.д., Ф.Р.Қодирова

Тузувчи муаллифлар:

С.С. Мирджалилова

М.Ш. Расулева, п.ф.н., доцент

Д.Шарипова, п.ф.д., профессор

З. Ибрагимова, ф.ф.н.

Т.Л.Чаброва, п.ф.н.

М.Файзуллаева

М.Рустамова

З. Раҳимова

Д. Муҳитдинова

З. Раҳмонқулова

К.Низомова

М.Нурматова

С. Абдуллаева

Д. Тошмуҳамедова

Такризчилар:

Низомий номидаги ТДПУ доцентлари: Ш.Тошпўлатова, Х.Жабборова, Ш. Хасанова, Б.Бойматова, Н. Ш. Нурмуҳамедова, Г.Шарипова, А.Шахмурова, катта ўқитувчи Н.Қудратова;

Тошкент педагогика коллежи директори, п.ф.н.М.Тожиева, катта ўқитувчилари: Д.Каримова, Н.Юсупова, Ф.Юнусова, З.Нодирова, М. Камолова;

Тошкент шаҳар Юнусобод тумани 460-МТМ мудираси Х.У.Ризаева, Учтепа тумани 19-МТМ методисти С.Мажидова, Собир Рахимов тумани 229-МТМ мусиқа раҳбари М.Икромова

Мухаррирлар: Ш. Ш. Шомансуров, Н.Соатова

Муассис: Ж. Кўчаров

Ўз.РХТВнинг ММХҚТМОРЎММарказидаги ИМКнинг 16.07.2010 йил
3-сонли навбатдан ташқари йиғилишида нашрга тавсия этилган.

К И Р И Ш

Бугунги болалар қаерда яшашидан қатъий назар, доимий равишда ижтимоий, сиёсий, экологик, илмий, техникавий ва индустриал соҳалардаги ўзгаришлар билан тўқнаш келишларига тўғри келади. Боланинг ривожланиши ва ўсиши узлуксиз давом этадиган жараёндир. Бу даврда унинг шахс сифатида шаклланиши, илк бор оламни атрофидаги ашё ва буюмлар орқали англаб, ундан ўзича маъно топишга интилиши, қизиқиш ва ҳиссиётлари ривожланишини кузатамиз.

Ҳаётнинг ҳар бир даври, ривожланиш хусусиятлари ва эҳтиёжларига кўра ўзига хос босқичларга эга. Боланинг ўсиб, улғайишида мактабгача бўлган даврни шулар сирасига киритиш мумкин. Болалар оҳанграболи олам ҳисобланиб, жуда тез ўсиш, ривожланиш ва ўзгаришлар ичида яшайдилар. Бу фарзанд тарбиясида айнан шу палла қанчалик аҳамиятли эканининг яна бир исботидир.

Боланинг ривожланиши, руҳияти ва таълим-тарбиясидаги ўзига хос даврлар, даврларга монанд ўзгаришлар, муаммолар ҳақида ҳикоя қиладиган ушбу дастур нафақат тарбиячилар, балки, оилалар ва ота-оналар учун энг яқин маслаҳатчи ва сирдош бўла олади.

Мактабгача таълим бола шахсини соғлом ва етук, шу билан бирга мактабга тайёрлаган ҳолда шакллантириш мақсадини кўзлайди. Ўзбекистон Республикаси “Таълим тўғрисида”ги Қонуннинг 11-моддасида: “Бу таълим 6-7 ёшгача оилада, болалар боғчасида ва мулк шаклидан қатъий назар, бошқа таълим муассасаларида олиб борилади”, - деб таъкидланган. Дарҳақиқат, таълим-тарбия қанчалик эрта бошланса, унинг самараси шунчалик эрта намоён бўлади ва инсоннинг бутун ҳаёт тарзига ижобий таъсир қиладди.

Мактабгача таълим тизимини такомиллаштириш, таълим-тарбия жараёнини тарбиячилар томонидан тўғри ташкил этилиши, масъул шахслар томонидан уни назорат қилинишининг афзаллигини таъминлаш, мактабгача ёшдаги болалар ота-оналарининг оилада бола тарбияси билан шуғулланиши учун қулайлик яратиш мақсадида "Болажон" таянч дастури “Таълим тўғрисида” ги Қонун, Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури, Мактабгача таълим Концепцияси ҳамда Мактабгача ёшдаги болаларнинг ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари асосида ишлаб чиқилди.

Дастур мазмун-моҳияти билан болаларнинг психофизиологик камол топиш тамойилидан келиб чиқиб, уларнинг атроф-оламдаги воқеа-ҳодиса, нарсаларга муносабати ҳамда турли соҳалар билан алоқа қилишларини назарда тутди.

Дастурда ўзбек халқ оғзаки ижоди, халқ ўйинлари, мусикаси, рақслари, амалий санъат асарлари ва табиатига катта аҳамият берилган. Шу билан бирга дастурда бошқа халқларга ҳурмат ҳиссини тарбиялаш назарда тутилган ва болаларни меҳрибонлик, гўзаллик хайрихоҳликка ўргатишга алоҳида урғу берилади.

Дастурни амалга оширишда болаларнинг жисмоний ва психик соғлиғини мустаҳкамлаш, ҳаракат ва гигиеник малакалари асосларини шакллантириш вазифасини бажариш муҳим ҳисобланади. Дастур болаларга валеологик таълим беришни назарда тутди: болада соғлом турмуш тарзи ҳақида тасаввурлар шаклланган бўлиши, гигиеник ва ҳаракат маданиятининг муҳимлигини англаши, саломатликни асраш, организмни ҳимоя қилиш, ўзи ва ўзгаларга вақтида зарур ёрдам кўрсатишни билиш кабилар боланинг шахс маданияти, ижтимоий ҳимояланганини билдиради.

"Болажон" таянч дастури мактабгача таълим тизимидаги барча муассасалар учун

бажарилиши зарур бўлган дастур ҳисобланади.

Таянч дастурнинг мақсади “Мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари”нинг бажарилишига эришишдан, яъни мактабга жисмонан соғлом, ақлан ва маънан етук, жамиятнинг турли аъзолари билан мулоқотда бўла оладиган, борлиқни аниқ идрок этадиган, ҳаётга ижтимоий жиҳатдан мослашувчи, умуммиллий кадриятларимизни кадрлайдиган, шунингдек, мустақил ва онгли яшайдиган болани тайёрлашдан иборат.

Дастурнинг вазифаси болаларни жисмоний, ақлий ҳамда ижтимоий-ҳиссий жиҳатдан камол топтириш ва уларнинг соғлиғини муҳофаза қилиш; болаларнинг эркин фикрлаш, ижодий қобилиятларини ривожлантириш, ахлоқий ва маънавий жиҳатдан баркамол, шунингдек, кепажакда мустақил ва онгли яшайдиган комил инсонлар этиб вояга етказиш учун шарт-шароитлар яратишдан иборатдир.

Дастурнинг мазмуни қуйидаги тамойилларга таянади:

- мактабгача таълимнинг давлат ва жамият талабларига мослиги;
- мактабгача таълимнинг демократиклиги;
- бола шахсига йўналтирилганлиги;
- болаларни соғломлаштиришга қаратилганлиги;
- болаларнинг қобилияти, эҳтиёжи, имкониятига мослиги;
- мактабгача таълимда ўйин фаолиятининг етакчилиги;
- мактабгача таълимнинг инсонпарварлиги;
- мактабгача таълимнинг ижтимоий турмуш билан мослиги;
- мактабгача таълимнинг оила ва бошланғич таълим билан узвийлиги.

Муассаса дастурни амалга оширишда ҳар бир болага қуйидаги сифатларни ривожлантиришни мақсад қилиб қўйиши лозим:

- ижодкорлик, тасаввур, зукколик;
- мустақил фикрлаш лаёқатига эга бўлиш;
- муаммоларни аниқлаш ва уларни ҳал этиш йўлларини топиш;
- жамият, мамлакатлар, атроф-муҳит муаммоларига бефарқ қарамаслик.

"Болажон" таянч дастурида болаларни ривожлантириш ва мактабга тайёрлаш қуйидаги омилларга асосланади:

- давлат ва жамият бошқарувини эркинлаштириш ва унинг баркамол шахсга бўлган муносабатнинг кучайганлиги;
- эркин фуқаро маънавиятининг шаклланиши;
- миллий урф-одатлар ва тарихий хотира, ўзликни англаш туйғуси ривожланаётганлиги;
- миллий ва умуминсоний кадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини шаклланаётганлиги.

Айнан шу омиллар бола шахсининг жисмоний ривожланиш, ўз-ўзига хизмат ва гигиена, ижтимоий-ҳиссий ривожланиш, нутқ, ўқиш ва саводга тайёргарлик, билиш жараёни, атроф-олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш йўналишларига мос тарзда умумий ривожланишини таъминлайди.

Ушбу дастурда болаларни ривожлантириш ва мактабга тайёрлаш даври шартли равишда қуйидаги босқичларга бўлинади:

- гўдаклик (1 ёшгача);
- илк ёш (1-2 ёш);
- илк ёш (2-3 ёш);
- кичик ёш (3-4 ёш);
- ўрта ёш (4-5 ёш);
- катта ёш (5-6 ёш);
- мактабга тайёрлов даври (6-7 ёш).

Мазмун жиҳатдан дастур таркибига:

- болаларни жисмоний ривожлантириш, ўз-ўзига хизмат ва гигиена;
- болаларни ижтимоий-ҳиссий ривожлантириш;
- болаларнинг нутқи, ўқиш ва саводга тайёргарлиги;
- болаларнинг билиш жараёни, атроф-олам тўғрисидаги тасаввурга эга бўлиши ва уни англаши;
- болаларда тасвирий фаолиятни ривожлантириш;
- болаларда мусикий фаолиятни ривожлантириш;
- болаларда ўйин фаолиятини ривожлантириш йўналишларида таълим-тарбия вазифалари келтириб ўтилган.

Ушбу дастур болани шахс сифатида шакллантиришда мактабгача таълим тизими муассасалари ва мутахассислари ҳамда оилалар, мактабгача ёшдаги болалар ота-оналари учун хизмат қилади, деган умиддамиз.

I. Илк ёш даври

Илк ёшли болалар таълим- тарбиясининг ўзига хос хусусиятлари

Инсоннинг ривожланиш даври она қорнидан бошланади. Бола она қорнида тўққиз ой мобайнида жуда тез ривожланиш жараёнини ва мураккаб тараққиёт даврини ўтайди. Бу даврда ҳам бола маълум даражада ташқи муҳит таъсирида бўлади. Шунинг учун ҳам бу таъсирнинг ижобий бўлишини таъминлаш лозим.

Гўдакнинг вазни туғилган пайтда 3,5 кг, бўйи 50 см бўлган бўлса, уч ойлик даврида унинг вазни тахминан 5 кг, бўйи 60 см, 6 ойлик бўлганда эса тахминан 7 кг, бўйи 64 см бўлади.

Фарзанд ила олам мунаввар. Зеро, у наслимиз давомчисидир. Кўзимизнинг оқу қароси бўлган дилбандларимиз ҳар доим ардоғимизда экан, биз оламга улар нигоҳи билан қарашга интиламиз. Ҳар бир ҳаракати ва имо-ишоралари орқали уларни англашга уринамиз. Болалар билан мулоқот пайтидагина бу олам мўъжизаларидан баҳраманд бўлиш мумкин.

Бунда ота-оналар, оиладаги катталар болаларнинг сенсор ҳаракатларини тараққий эттириш, кўриш, эшитиш ва сезиш органларининг фаолиятини ривожлантириш, чақалоқ билан мулоқот қилаётган кишилар чехрасига диққат билан қарашга, ҳаракатланаётган буюмларни кўз билан кузатишга одатлантириш, қулоғига чалинган товушларга, атрофдаги кишилар нутқи, қўшиғи, шақилдоқларнинг овозига қулоқ солишга ўргатиш, чақалоқнинг бошини кўтара олиш ва маълум муддат шу ҳолда тутиб туриш кўникмасини шакллантириш, унинг қорни билан ётиб талпиниш фаолиятини шакллантиришга ёрдам бериш, бармоғини сўришга йўл қўймаслик, болани парваришлашни тўғри ташкил этиш, боланинг ухлаш муддатини аниқ белгилаб қўйиш каби талабларга риоя этишлари лозим.

Бир ёшгача бўлган даврда боланинг ривожланиши асосан оила муҳити таъсирида бўлиб, у она сути билан озиқланиши лозим. Бола бу даврда нутққа эга бўлмаса ҳам нутқни тушуниш, англаш, ҳаракатларни идрок этиш, оила аъзоларини таниш қобилиятига эга бўлади. Шунинг учун ҳам гўдаклик давридан бошлаб уч ёшгача бўлган даврда боланинг нутқи ва тафаккури жадал ривожланади. Бола бир ёшгача бўлган даврда дастлабки сўзларни айта бошлайди. Бу даврда катталар, асосан, оила аъзолари гўдакни тўғри парвариш қилишни йўлга қўйишлари лозим. “Бола тушунмас экан” деб, унга бефарқ бўлмасликлари, атроф-муҳитдаги буюмларнинг номини тўғри талаффуз қилиб, уларнинг нутқини тўғри ривожлантириш учун кенг йўл очишлари керак.

Оилада болани тарбиялашда ота-она билан бола ўртасида қалбан яқинликка эришиш лозим. Ота-оналар ҳеч қачон тарбияни ўз ҳолига ташлаб қўймаслиги, яъни боланинг илк ёшлигидан бу жараёнга киришиш талаб этилади. Чунки, бола оилада биринчи ҳаётий тажрибани ўрганади, кузатади ва ўзини турли хил вазиятларда қандай тутиш кераклигини ўрганади. Биз болани нимага ўргатсак уни аниқ, ҳаётий мисоллар билан мустаҳкамлашимиз зарур, яъни бола катталар айтган гапларига амал қилишлари, шахсан тарбиянинг самарадорлигини таъминлайди.

Туғилганидан 6 ойликкача бўлган болаларнинг ривожланиши

Боланинг йирик моторикаси ривожланган бўлиши, бола ўз танасини бошқара олиши, тепасига осилган ўйинчоқларни томоша қилиши, унга қўли билан талпиниши, ўз кафтларини оча олиши, қўлида ўйинчоқларни ушлай билиши, ўйинчоқни катталарнинг қўлидан олиши, ўйинчоқ билан фаол ўйнаши (силтайди, шиқиллатади, оғзига олиб боради, ўйинчоқни ташлайди, ўз қўлларини ушлаб кўради.) керак.

Бола катталарга нисбатан ташаббус кўрсатиши ва уларни ҳис этиши, катталар билан мулоқотга кулгу билан жавоб бериши, яқинлари билан алоқада бўлганида жонланиши лозим. Бола эшитган ва кўрганларига муносабат билдира олиши, турли хил имо-ишораларга ҳиссий жавоб қайтариши (кулиши, гугулаши), товушга, ашулага, атрофдаги товушларга кулоқ солиши, таниш бўлган катталарнинг нутқиға ҳиссий жавоб бериши, рақс оҳанги таралганида хурсанд бўлиб жонланиши, онасини кўрганда, унинг товушини эшитганида суюниб кетиши, алоҳида товушларни талаффуз қила олиши (ба, па, ма, га) лозим.

Бола онасининг мулойим муносабатига кулоқ солиши, илк товушларни чиқара олиши, товуш чиқаётган томонга қараши, унга эгилиб гапираётган катталарга нигоҳини қаратиши, овоз орқали муносабат билдириши, (гугуллаши), мусиқа товушларига қизиқиши лозим.

Бола ҳаракатдаги предметларни кузатиши ва нигоҳларини ҳаракатланаётган предметларга қаратиши, ўзини ўраб турган атрофидаги предметларни томоша қила олиши керак

6 – 12 ойгача бўлган болаларнинг ривожланиши

Бу ёшдаги болаларда асосий ҳаракатлар шаклланган бўлади. Бола тизза ва кафтларини ерга тираб тура олиши, ётган ҳолатдан тура олиши, ўтирган жойида ёта олиши, кўмаксиз ўтира олиши, таянган ҳолда предметлардан ҳатлаб ўтиши, мустақил биринчи қадамини босиши лозим.

Бола икки қўли билан предметларни ҳаракатлантира олади, қутичани очиб предметни олади, шиқилдоқни шақиллатади, коптоқни юмалатади, битта предмет билан турлича ҳаракат қилади: босади, ирғитади, думалатади, бир-бирининг ичига солади, ўйинчоқни томоша қилади, у қўлидан бу қўлиға ўтказади, товуш чиқарадиган резина ўйинчоқларни эзғилайди.

Болалар катталар билан мулоқотга киришади, ўзига яқин кишилар билан мулоқотга киришишда ташаббус кўрсатади (катталарнинг кўзига қарайди, ёпишади, қўлларига олишларини хоҳлайди, қийқиради, қўлидан тортади, эркаланади), тенгдошлари билан мулоқот қилишга интилади. Кўзгудаги ўз аксини кўриб, табассум қилади ва ўз акси бўйича бармоқларини юргизади. Катталарга тана аъзоларини (боши, қўли, оёғи, бурни) кўрсатади. Предметлар қаерда жойлашганини айта олади.

Турли оҳангдаги мусиқани (шўх, тез, секин) ҳис қилади. Бола кулади, чапак чалади, рақсга тушади, катталарнинг имо-ишорасига тақлид қилади, ўзи хоҳлаган предметни олганда лаззатланади, ёқтирган предметини тортиб олинганида норозилик билдиради.

Бола яқин атрофдаги кишиларнинг сўзларини тушунади, ўз исмини эшитганида унга жавоб беради. Предметларни кўрсатади. Халқ ижодиётини тинглайди (овутмачоқ, эркалама) ва унга ҳиссий жавоб беради, рангли китобларни томоша қилади.

Предметлар билан тадқиқот эта бошлайди, ирғитади, узиб олишга интилади, уни тақиллатади, предметлар, ҳаракатлар, таниш инсонларнинг номларидан танийди (ота-она ва бошқалар).

Илк ёшдаги болаларнинг ривожланиши

Жисмоний ривожланиш.

Боланинг соғлиғини мустаҳкамлаш, уларнинг тана аъзоларини чиниқтириш, асосий ҳаракат турларини ривожлантириш, болаларни тетик тутувчи, толиқишларининг олдини олувчи ҳаракатларини ривожлантириш учун шарт-шароит яратиш. Бармоқларининг майда

мускулларини ривожлантириш, юриш ва ҳаракат қилишнинг айрим кўникмаларини ривожлантириш.

Эмаклаш. Керакли масофага, ўриндик ва ҳалқанинг тагига эмаклаш, 1м. узунликдаги зинага катталарнинг ёрдамида чиқиш ва ундан тушиш.

Юриш. Таянчсиз тўғри йўналишда ерда ётган тахточа устидан, йўлкачадан, қия (10-15 см юқорига кўтарилган) тахточадан юриш, 10см баландликдаги сатҳ устига чиқиш ва ундан тушиш. Пол, ердаги ёки 5-10см баландликда жойлашган арқон, хода ёки тахточа устидан ўта олиш.

Югуриш. Тўғри йўналишда югуриш.

Сенсомоториканинг ривожланиши. Унча катта бўлмаган тепалиқдан коптокни думалатиш, уни олдинга, юқорига иргитиш. Қаламни ёки мўй қаламни ушлаб туриш, улар билан (ажи-бужа) чизиқлар чизиш.

Майда моторика. 3 ва ундан ортиқ қисмлардан иборат миноралар қуриш, қопча ва қутичага майда предмет ва ўйинчоқларни солиш ва уларнинг ичидан олиш.

Маданий-гигиеник малакалар. Ўз-ўзига хизмат қилиш, қўлларини ювиш, чўмилишга ижобий муносабатда бўлиш, пиёладан чой ичиш, мустақил юз-қўлларини ювиш ва артиш

Йил охирида бола:

Эмаклайди, юради, мувозанат сақлайди, югуради, болада йирик, сенсомоторика ва майда моторика, ўз- ўзига хизмат қилиш малакаси шаклланади.

Ижтимоий- ҳиссий ривожланиш

Ижтимоий ривожланиш:

Катталар билан мулоқот. Мулоқотга мойиллик сезиш (катталарнинг товуши, имо-ишора, қўлини чўзиш), товушга қараб мақтов ва танқидни фарқлаш, мулоқот турларидан (йиғлаш, кулги, бақиритиш, табассумдан) фойдаланиш, ўз истагини имо-ишора билан билдириш.

Тенгдошлари билан мулоқот. Тенгдошлари билан ёнма-ён ўйнаш.

Ҳиссий ривожланиш:

Бола кундалик мулоқотда бўладиган катталарнинг исмларини билиш, ўз исмини билиш, ўзини кўзгуда таниш, ўз хоҳиши катталарнинг талабларига мос тушмаганда норозилик билдириш, оила ҳаёти фаолиятига кириша бошлаш (супуради, ўйинчоқларни йиғади), ўзига яқин инсонларга муҳаббат ва меҳр кўрсатиш (ўпади, ёпишади, қучоқлайди), мусиқага монанд ҳаракат қилиш, катталарнинг ўзига нисбатан муносабатини сезиш ва ҳис этиш.

Нутқ, ўқиш ва саводга тайёргарлик

Нутқ. Катталарнинг нутқини тушуниш, сўз бўлақларини ва 1-2 бўғиндан иборат оддий сўзларни айта олиш.

Предметларнинг номларини айтиш ва улар билан ҳаракат қилиш (бу “нинни”, “нинни ух”), “нинни қани?” каби саволларни бериш, расмда предметларни таниш (Бу бо-бов), ўз ҳаракатларини сўз билан ифодалаш, мураккаб бўлмаган ҳаракатларни бажариш (кубикни олиб кел).

Бадий адабиёт билан таништириш. Болаларда бадий адабиётга нисбатан қизиқиш уйғотиш. Уларга доимий равишда халқ оғзаки ижодидан: алла, эркалама (“Ҳамма гулни гул десам...”, “Менинг қизим оппоққина...”, “Акбаржоним отлидур...” в.б.); овутомачоқлар

(“Йиғлама-ей, йиғлама”, “Вой, йиғлама жон ўғлим...” в.б.); олқиш кўшиқлари (“Югурса онаси кўрса...”, “Оймома илла...”, “Айланайин оқчамдан...” в.б.) айтиш. Қисқа шеърларни ифодали ўқиб бериш.

Ўқиш ва саводга тайёргарлик. Китобдаги расмларни томоша қилиб, тасвирланган предметларни номлаш, қалам ва ручка ёрдамида горизонтал, доирасимон ва вертикал чизиқларни чизиш.

Йил охирида бола:

Катталарнинг нутқини тушунади, сўз бўлақларини ва 1-2 бўғиндан иборат оддий сўзларни айта олади.

Қалам ва ручка ёрдамида горизонтал, доирасимон ва вертикал чизиқларни чиза олади.

Билиш жараёни, атроф-олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш:

Элементар математик билим ва малакалар. Икки-уч қисмли, таълимий ўйинчоқларни йиғиш, қутичаларга мос қопқоқларни танлаш, 2-3 та халқалардан пирамида йиғиш, катталарнинг илтимосларига кўра предметларни йиғиш ва олиб бериш, предметларни жойлаштириш.

Атроф-оламни ўрганиш ва англаш. Катталар билан саломлашиш, катталарнинг саломига жавоб бериш, миннатдорчилик билдириш, расмларни томоша қилиш, образга қараб ҳаракатларни ифода эта олиш (айиқча, қуёнча), яқин атрофдаги предметларнинг номини айта олиш ва кўрсатиш, ўзининг кўриниши, кийими, чиройли ўйинчоғи билан мамнун бўлиш.

Йил охирида бола:

Ранг, шакл, катталиқ каби тушунчаларни тушунади, предметларни ўзича таниб ва унинг хусусиятларини билади.

Ўйин фаолияти

Болаларнинг сенсор тажрибаларини бойитишда давом этиш. Турли шаклдаги буюмлар билан ўйнашга ўргатиш. Ўзакка 2-3 та бир хил ўлчамдаги халқани кийдириш, катталар ёрдамида 2-3 та халқачадан иборат бўлган конус асосли пирамидани йиғиш, тўртта қарама-қарши ўлчамдаги халқалардан пирамида йиғиш;

Нарсаларнинг ўлчами (катта, кичик), рангига (қизил, кўк) қараб улар билан турлича шуғулланишни такомиллаштириш (очиш-ёпиш, кийдириш, олиш, ўтказиш, киргизиш, ипни ўтказиш, устига кийдириш). Турли дидактик ўйинчоқлар билан ўйнашга ўргатиш (шар отиш, дидактик қутичалар ва уларга мос столчалар ва ҳ.).

Қурилиш материали (столдаги, полдаги) билан ўтказиладиган ўйин машғулотлар. Болаларни айрим шакллар билан (кубча, ғиштча) таништириш.

Болаларнинг сенсор тажрибаларини бойитишда давом этиб, буюмларни ҳажм жиҳатидан фарқлашга ўргатиш, катталар ёрдамида 4-5 та халқадан иборат пирамида йиғиш.

Шаклига қараб қутича учун қопқоқлар (думалоқ, квадрат) танлаш кўникмаларини шакллантириш, икки ўринли дидактик ўйинчоқлар йиғиш.

Дидактик қутича (“Сехрли қутича”) тешиқларига мос келадиган ясси шаклларни (доира, квадрат, учбурчак, тўғрибурчак) мослаштиришни машқ қилдириш.

Эшитиш қобилиятини ривожлантирадиган таълимий ўйинлар ўтказиш (“Уйчада ким яшайди?”, “Ким бизни чақирди?”).

Тўртта ранг (қизил, кўк, сариқ, яшил) фарқлашга ўргатиш; катталарнинг таклифи бўйича маълум рангдаги нарсаларни ажратиш.

Дидактик ўйинчоқлар, майда ва йирик қурилиш материаллари билан мустақил ўйнашга имкон бериш.

Қурилиш материали (кичик ва катта ҳажмдаги) билан ўтказиладиган ўйинлар. Болаларга айрим шаклларни (кубча, ғиштча) устма-уст қўйишга ўргатиш. Катталар билан биргаликда ўйин-қурилишни амалга ошириш.

ИЛК ЁШ ГУРУХ

2-3 ёшли болаларнинг ривожланиш хусусиятлари

Бу давр ўзига хос хусусиятларга эга. Бир ёшдан икки ёшгача бўлган давр мобайнида боланинг нутқи ва ўзгалар томонидан айтилган сўзларни тушуниш қобилиятлари жадал ривожланган бўлса, 2-3 ёшга келиб, ўзгалар нутқига тақлид қилиш жараёни бошланади, бола мусиқа, бадиий сўз таъсирига тез берилади.

Шунинг учун ҳам унга худди шу даврдан бошлаб шеърлар айтиш ҳамда рақсга тушишни ўргатиш лозим. Уларда катталарга жўр бўлиб қўшиқ айтиш, мусикага мувофик ҳаракат қилиш, оҳангни ҳис этиш кўникмаси шаклланади.

Бу ёшдаги болаларни бир жойга жамлаганда улар орасида ўзаро мулоқотга киришиш кўникмалари шакллана бошлайди. Таълим- тарбиявий ишлар болаларда шакллана бошлаган худди ана шу кўникмаларни ривожлантиришга ва уларни малакаларга айлантиришга йўналтирилмоғи лозим.

Жисмоний ривожланиш

Мактабгача таълим муассасасида жисмоний ривожлантириш бўйича кун тартибини тузишда овқатланиш, чиниқтириш, жисмоний машқ ва ўйинларни ташкил этишда дифференциал ёндашишга амал қилинади. Бунда болаларнинг ўзига хос ёш хусусиятлари ҳисобга олинади. Тарбиячи жисмоний ривожлантиришда мактабгача таълим муассасасида жисмоний тарбия дастури талабларига асосланади. Шу билан бирга тарбиячи, шифокор, ҳамшира билан келишилган ҳолда оилада болаларни жисмоний томондан тўғри тарбиялаш тарғиб қилинади.

Тарбиячи эрталабки бадантарбия, жисмоний машғулотлари, ўйинлар, саломатлик кунини ташкил қилиш усулларини мукамал билиши шарт. Жисмоний тарбия бўйича ўтказиладиган тадбирларда гуруҳ тарбиячиси ва мусиқа раҳбари билан ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этади.

Болаларнинг жисмоний тайёргарлигини текшириш, машғулотларни ташкил қилишда тозалик, гигиена талабларига ва хавфсизлик қоидаларига жиддий роия қилинади. Машғулотлар очик ҳавода, шу билан бирга махсус жиҳозланган спорт залида ўтказилади.

Мактабгача таълим даврида болаларни жисмоний томондан тарбиялашнинг асосий мақсади болалардаги турли кўникма ва малакаларни шакллантириш, улардаги кучлилик, тетиклик, чаққонликни амалга ошириш, зийраклик каби жисмоний сифатларни ривожлантиришдан иборатдир. Мунтазам равишда ўтказиладиган жисмоний машғулотлар болаларнинг ўсиш ва ривожланиш жараёнига ижобий таъсир қилиб, ижодий имкониятларини оширади.

Дастурда мактабгача ёшдаги болаларни жисмоний тарбиялашнинг вазифалари қуйидагича белгиланади:

- саломатликни мустаҳкамлаш ва чиниқтириш;
- жисмоний жиҳатдан бақувват қилиш;
- шахснинг ахлоқий томондан ижодий сифатларини тарбиялаш;

- болаларда мақсадга тўғри йўналтирилган ҳаракатларни фаоллаштириш учун шароит яратиш;
- ҳаракатларнинг муҳим ҳаётий турларини шакллантириш, юриш, югуриш, сакраш, эмаклаш, ўрмалаш, отиш, илиб олиш, сузиш, велосипедда учиш, оёқ, кўл, тана, бош ҳаракатларини ривожлантириш, сафланиш ва қайта сафланиш;
- ўйин ҳаракатларини кенгайтириш ва чуқурлаштириш, жисмоний сифатларни ривожлантириш: чاقқонлик, эпчиллик, зийраклик, иродалилиқ, сабр-қаноат, кучлилиқ ва бошқаларга тенглашиб тик тутиш малакасини ошириш;
- бола қоматини тўғри шакллантиришга таъсир кўрсатиш ва ясси оёқлилиқ касаллигининг олдини олишга ёрдам бериш;
- жисмоний машқ ва ўйинларнинг фойдаси, асосий гигиеник талаблар ва қоидалар ҳақида етарли даражада тасаввур ва билимлар бериш;
- фаол ҳаракатга қизиқишни тарбиялаш.

Жисмоний тарбия дастурида ҳар бир гуруҳ учун кундалиқ ҳаракат тартиби кўрсатилган.

Болалар жисмоний тарбиянинг асосий мазмунини мунтазам равишда бажаришлари учун турли усулдаги машқлар мавжуд. Булар асосий ҳаракатлар (юриш, югуриш, сакраш, иргитиш, илиб олиш, эмаклаш, сирпаниш); оёқ ва тана учун умумривожлантирувчи машқлар (турли буюмлар ёрдамида ва уларсиз) ракс машқлари, сафланиш ва қайта сафланиш, ҳаракатли ўйинлар, турли спорт ўйинларининг муҳим хусусиятларини эгаллаш, спорт машқлари, роликли конькида сайр қилиш, велосипедда юриш, сузиш ва бошқалардан ташкил топади.

Болаларни халқимизнинг энг буюк анъаналари руҳида тарбиялаш ниҳоятда муҳимдир. Ўзбек халқи бошқа халқлар каби ўзининг қадимий анъанавий ўйинларига эга. Улар асрлар мобайнида шаклланиб ва сайқал топиб бугунги кунгача етиб келди. Дастурга замонавий ҳаракатли ўйинлар қаторига ана шундай ўзбек халқ миллий ўйинлари ҳам киритилди.

Шу билан бирга дастурда ҳаракат сифатларини ривожлантирувчи, қоматни тўғри шакллантирувчи ва ясси оёқлилиқ касалининг олдини оловчи махсус машқлар ҳам тавсия этилади.

Жисмоний тарбия бўйича бажариладиган ишни тўғри режалаштириш ва ўтказиш уни самарали ҳал этишда ниҳоятда муҳимдир.

Кун давомида турли хилдаги машғулотларни жисмоний машқ ва ҳаракатли ўйинлар билан қўшиб олиб борилиши, боланинг тўғри ҳаракатини таъминлашга ёрдам беради.

Машғулотларга тавсия этилаётган дастур материали ўтказиладиган жисмоний соғломлаштириш тадбирлари мустақил машқлар ва ўйинлар учун асос бўлади. Таълим вазифасининг асоси, жисмоний тарбия машғулотларида, тарбиявий ва соғломлаштириш вазифалари жисмоний сифатларни ўстириш, болалар организмнинг иш қобилиятини такомиллаштириш, унинг ишга лаёқатлилигини ошириш орқали амалга оширилади.

Машғулотлар тўғри ташкил этилса, қизиқарли, ибратли жиҳатлари оширилса, болалар ўз вақтида дам олишларига эътибор берилсагина жисмоний машқларнинг самарадорлиги ортади. Машғулотда энг муҳими машқ ва ўйинларнинг тўғри тақсимланишидир. Бунда машғулотнинг асосий вазифасини ажрата олиш лозим, унинг мазмуни кўзда тутган мақсадни ҳисобга олиб, бола танасининг маълум қисмларига ҳар томонлама таъсир ўтказиш зарур. Шу жумладан, машғулотлар унумдорлигини ошириш мақсадида турли машқларни бир-бири билан боғлаш ҳам муҳимдир.

Машғулотни режалаштиришда ҳаракат тартибини ва такрорийлигини, вазифани тўғри тақсимлаш ва болаларни уюштиришнинг энг аниқ ва оқилона усуллари кўзда тутилади. Бунга, аввало, етарли ҳаракат фаоллиги ва машғулотларнинг зичлигини таъминлаш орқали эришиш керак. Машғулотларни режалаштиришда гуруҳнинг шароити, машғулотлар учун зарур бўлган жиҳозларнинг мавжудлиги ҳисобга олинади. Очiq ҳаводаги машғулотлар мазмуни йил фаслларига, об-ҳавога мувофиқ равишда танланади. Машғулотни режалаштириш ва ўтказиш усуллари турлича бўлиб, улар асосий ҳаракат ва ўйин машқлари, бир қолипдаги машғулотлардан тортиб турли хилдаги, яъни ҳаракатли ўйинлар, халқ ўйинлари, эстафеталар, очiq ҳавода ўтказиладиган машғулотларни ўз ичига олади.

Эрталабки бадантарбия, сайрдаги жисмоний машқ ва ўйинларни машғулотларнинг ўқув материалига мувофиқлаштириш муҳим. Куннинг турли пайтида болаларнинг ҳаракат фаоллигини ҳисобга олиш, шунга кўра, ҳаракат кўникма ва малакаларини такомиллаштириш учун ҳаракат сифатларини ўстирадиган машқларнинг турли усуллари тавсия этилади.

Болаларнинг мустақил фаолияти тарбиячининг бевосита раҳбарлигида ўтади. У ҳар бир боланинг ўйин ва машқларни эркин танлашига ҳаракат қилади.

Тарбиячи ҳаракат фаолиятига мос жиҳозни танлаш йўли билан болаларнинг ташкилотчилик қобилиятини ўсишига ёрдам беради. Тарбиячи (мактабгача таълим муассасасида ва оилада амалга ошириладиган) жисмоний тарбия жараёнининг кетма-кетлиги ва узлуксизлигига алоҳида эътибор қаратади. У бу ишни режалаштираётганда боланинг ўзига хос хусусияти, ривожланиши, саломатлиги, жисмоний ўсиши, қизиқиши, қобилиятлари ҳисобга олинади. Жисмоний тарбия дастурида ҳар бир гуруҳдаги кундалик ҳаракатлар белгиланган.

Ҳаракатнинг шаклланишига ёрдам қилиш, боланинг теварак-атрофга кўникишини таъминлаш, гавданинг тик ҳолатини сақлашга ўргатиш.

Болаларни мустақил ўйинларда ҳаракат фаоллигини бошқаришга ёрдам бериш ва унга шароит яратиш .

Ҳаракатли ўйинларни ўйнашга бўлган эҳтиёжни ҳосил қилиш.

Болаларни тарбиячининг кўрсатмасига тақлид қилган ҳолда ҳаракатни тушуниб, биргаликда ҳаракат қилишга, ўз ҳаракатини бошқалар ҳаракати билан солиштиришга ўргатиш.

Ҳаракат йўналишини ўзгартириш, юриш ва югуриш вақтида ҳаракат характери ни сигналга боғлаб олиб бориш. Болаларни сакраш, жойидан узоққа сакраш, икки оёқлаб юмшоқ ерга тушишга ўргатиш. Болаларни эмаклаш, тирмашиб чиқиш ва тўп билан ҳаракат қилиш бўйича машқ қилдириш. Бу машқлар бажарилаётганда болаларнинг гавдани тўғри ва товонни мустаҳкамлаб тутишига эътибор бериш.

Болаларда жисмоний тарбия машғулотларига, шунингдек, эрталабки гимнастикага ижобий эмоционал муносабатни уйғотиш. Тарбиячи томонидан ташкил қилинган ўйин машқлари, ҳаракатли ўйинларда фаол иштирок этиш.

Тайёрланган предмет ва ўйинчоқлардан мустақил ўйинларда ҳаракат фаоллигини оширишга ўргатиш.

Асосий ҳаракатларга доир машқлар

Юриш машқлари. Тарбиячи кетидан белгиланган йўналишда тўп-тўп бўлиб юриш, йўналишни ўзгартириб юриш, предметни оралаб ўтиш, доира бўйлаб жуфт-жуфт бўлиб, қўл

ушлашиб юриш. Юришдан югуришга, югуришдан юришга ўтиш. Олдинга ва ёнга кадам ташлаб юриш.

Югуриш учун машқлар. Тарбиячи орқасидан югуриб ўтиш, ундан қочиш, ҳар томонга бир-бирларини итармасдан югуриш. Думалаб бораётган предметни қувиб етиш, икки чизик оралиғида уларни босмасдан югуриш, 30-40 сония давомида тўхтамасдан югуриш. 80 метргача бўлган масофани секин югуриб ўтиш.

Сакраш учун машқлар. Икки оёқлаб турган жойида сакраш, секин-аста олдинга сурилиш, бола қўлидан юқориқ қилиб осилган предметга тегишга ҳаракат қилиш. Чизикчадан ёки полга параллел ҳолда икки қатор қилиб ташлаб қўйилган арқончадан (20-25см. кенглигида) хатлаш. Турган жойида икки оёқда, иложи борица узоққа сакраш, 20-30 см. баландликдаги предметдан сакраш.

Думалатиш, ирғитиш ва илиб олиш машқлари. Предметларни йиғиш, маълум жойга қўйиш. Думалаб бораётган предмет орқасидан сурилган ҳолда тўпни бир қўллаб ва иккала қўл билан тарбиячига қаратиб, қиялатиб ва бир-бирига қаратиб думалатиш. Тўпни икки қўллаб олдинга пастдан, кўкрак олдидан, бошдан ошириб отиш. Тарбиячига тўпни икки қўллаб ирғитиш, тарбиячи отган 50-100 см. оралиқдаги тўпни илиб олишга ҳаракат қилиш. Бола кўкраги баробар қилиб тортилган лентадан тўпни отиб тушуриш. Предметларни ирғитиш (тўплар, қум халтачалр ва бошқалар горизонтал нишонга (100-120 см. масофага) икки қўллаб, ўнг ва чап қўл билан ирғитиш ; узунасига чап қўл билан ўнгга ирғитиш.

Эмаклаш ва тирмашиб чиқиш учун машқлар. 3-4 м. га эмаклаш, 25-30 см. ли тўсиқ тагидан ўтиш, полда ётган ҳода устидан ошиб ўтиш. Арқонли нарвонча, гимнастика деворчасидан болага қулай бўлган усул бўйича юқорига тирмашиб чиқиш ва пастга тушиш.

Мувозанат сақлаш учун машқлар. Тўғри юриш, илон изи йўлакчадан, тўғри, илон изи, доира бўйлаб ташлаб қўйилган арқончадан, бир томони полдан кўтариб қўйилган тахтачадан, гимнастика ўриндиғи устида юриш.

Усти силлиқланган тахта бўйлаб, гимнастика ўриндиғи устида эмаклаб юриш.

10-15 см баландликдаги тўсиқлардан: халқадан - халқага, яшиқдан- яшикка сакраб ўтиш, табуретка (25 см. баландликдаги), ўриндиқ устига чиқиш, қўлларни икки ёнга узатган ҳолда туриш. Оёқ учида кўтарилиш ва яна дастлабки ҳолатга қайтиш. Турган жойида аста-секин айланиш.

Умумривожлантирувчи машқлар. Қўл ва елка ўмров мускуллари учун машқлар, қўлларни юқорига кўтариш, юқорига ва ёнга букиш ва чўзиш, кўкрак олдида чалиштириш ва ёнга узатиш, қўлларни орқага яшириш, чапак чалиш, бош устида чапак чалиш, қўлларни олдинга ва орқага силташ (қўллар пастда), пастга-юқорига (қўллар ён ҳолатда), қўлларни бош устида ва олдинга силкитиш. Шунингдек, машқларни турли хил предметлар (шакилдоқлар, кубиклар, лентачалар, рўмолчалар) билан турлича ҳолатларда бажариш.

Оёқлар учун машқлар. Турган жойида юриш, олдинга, ёнга, орқага кадам ташлаш. Оёқ учида кўтарилиш, оёқни олдинга қўйиб, товон билан туриш, оёқ бармоқларини кимирлатиш.

Гавдани ривожлантирувчи машқлар. Ўнг ва чапга ўгирилиш, қўлларни енгил силкитган ҳолда предмет ёнида турган болага узатиш. Олдинга ва турли томонга энгашиш. Полда ўтирган ҳолда оёқларни букиш ва ёзиш. Чалқанча ётган ҳолда оёқларни юқорига кўтариш ва тушириш, қўллар ва оёқларни бир вақтда биргаликда кимирлатиш. Тиззалаб ўтириб, товонда ўтириш ва туриш. Қорин билан ётган ҳолда қўлларни ва оёқларни кўтариш, ёнбошдан-ёнбошга ағдарилиш.

Сафланиш ва қайта сафланиш. Тарбиячи ёрдамида гуруҳлар ва бутун гуруҳ билан айлана бўйлаб сафланиш, жуфт-жуфт бўлиб сафланиш, бир-бирининг кетидан туриш.

Ҳаракатли ўйинлар ва ўйин машқлари

Юриш ва югуришга оид ўйинлар: “Қўғирчоқларникига меҳмонга”, “Йўлакчадан”, “Ким секин”, “Таёқчадан ҳатлаб ўт”, “Мени қувиб етинг”, “Чумчуқчалар ва автомобиль”, “Поезд”, “Самолётлар”, “Пуфак”, “Қуёш ва ёмғир”, “Буюмни олиб кел”, “Қушлар учмоқда”.

Эмаклаб ўйналадиган ўйинлар: “Шақилдоққача эмаклаб бор”, “Дарвозага тушир”, “Чизикни босма”, “Эҳтиёт бўл”, “Маймунчалар”.

Тўпни отиш ва илиб олиш ўйинлари: “Тўпни ўртага ташла”, “Тўпни илиб ол”, “Дарвозачага тушир”, “Тўғри мўлжал ол”.

Сакраб ўйнайдиган ўйинлар: “Менинг қувноқ коптогим”, “Оқ қуёнча ўтирибди”, “Қушчалар учмоқдалар”, “Ариқчадан ҳатлаб ўт”.

Очиқ жойда мўлжал олиш ўйинлари: “Қаерда чалинаяпти”, “Байроқчани топ”

Турли ҳаракат ва қўшиқ билан ўйналадиган ўйинлар: бир-бирига ҳалакит бермасдан юриш ва югуриш; икки оёқлаб жойида сакраш ва олдинга силжиб сакраш, тўпни олиш, ушлаб туриш, бир жойдан иккинчи жойга олиб ўтказиш, жойига солиб қўйиш, думалатиш, ирғитиб, эмаклаш, тортилган арқонча тагидан эмаклаб ўтиш, ерда ётган ходача устидан ўтиш.

Чиниқтириш ва соғломлаштириш.

Эрталабки бадантарбия. Ҳар куни эрталаб бадантарбия қилиш, ҳаракатларни намунага мувофиқ бажариш. Бадантарбияни очиқ ҳавода, енгил кийимда бажариш. Эрталабки бадантарбия машқларини сув муолажалари билан тугаллаш (катталар кўмагида).

Чиниқтириш. Ёзда очиқ ҳавода иложи борица кўпроқ бўлиш. Катталар назорати остида кичик очиқ сув ҳавзасида (бассейнда) чўмилиш (гигиена талабларига амал қилган ҳолда).

Қоматни тўғри тутиш. Катталарнинг назорати остида жисмоний машқларни мунтазам бажариш. Тўғри қоматни шакллантириш, ясситовонлиликнинг олдини олишга имкон берадиган мушаклар гуруҳини шакллантириш.

Ҳаракатлантирувчи тартиб. Ҳар кунги сайрларда иштирок этиш. Ҳаракатли ўйинларда ўйинчоқлар ва жисмоний машқларда спорт анжомлари билан фаол иштирок этишга ҳаракат қилиш.

Гигиена ва ўз-ўзига хизмат

Тахминий кун тартиби:

7.00 – 7.30	Ўриндан туриш, эрталабки ювиниб-тараниш (уйда)
7.30 – 8.30	Қабул, соғлиғини текшириш, ўйинлар, эрталабки бадантарбия
8.30 – 9.00	Нонушта
9.00 – 9.30	Ўйинлар, машғулотларга тайёргарлик
9.30 – 10.00	Машғулотлар
10.00 – 10.20	Сайрга тайёргарлик
10.20 – 12.00	Сайр
12.00 – 12.20	Сайрдан қайтиш
12.20 – 13.00	Тушлик
13.00 – 15.30	Уйқу

15.30 – 16.00	Уйқудан туриш, ювиниш
16.00 – 16.30	Енгил 2 тушлик
16.30 – 17.00	Ўйинлар, мустақил фаолият
17.00 – 17.20	Сайрга тайёргарлик
17.20 – 18.20	Сайр, ўйинлар
18.20 – 8.35	Сайрдан қайтиш
18.35 - 19.00	Кечки овқат
19.00 – 19.30	Ўйинлар, болаларни уйга кетиши
19.30 – 20.00	Сайр (уйда)
20.00 – 20.30	Тинч ўйинлар, гигиеник муолажалар (уйда)
20.30 – 7.00	Тунги уйқуга тайёрланиш, тунги уйқу (уйда)

Ухлаш гигиенаси.

Ухлашга айнан бир вақтда ётиш. Уйқудан олдин ва кейин ювиниш, алоҳида ўринда ухлаш.

Шахсий гигиена:

- овқатланишдан олдин, хожатхонага боргандан сўнг ва қўл ифлосланганда (жониворлар билан ўйнагандан кейин) ювиш;
- қўл ва оёқ тирноқларини ўз вақтида олиш;
- ювиниш, кийиниш, чўмилиш жараёнларини тўғри айта олиш;
- ювиниш учун зарур бўладиган нарсалар (совун, сочик ва бошқалар)ни билиш;
- юз ва қўлни ювиш, ювингандан кейин артиниш, сочикни мустақил равишда олиш ва осиб қўйиш;
- шахсий буюмлардан (дастрўмол, тароқ ва шу кабилар) фойдаланиш;
- тиш чўткасидан фойдаланишни ўрганиш;
- иссиқ ва совуқ овқатларни кескин алмаштиришга йўл қўймаслик;
- тоза, чиройли либосдан кувониш, сочларни тартибли турмаклар юриш, ифлос кийимбош, қўллар, таралмаган сочларни бартараф этишда катталарга ёрдам сўраб мурожаат қилиш;
- янги дастрўмолдан фойдаланиш ва уни чўнтакда олиб юриш.

Овқатланиш гигиенаси:

- тўғри овқатланиш тартибига риоя қилиш;
- мустақил равишда овқат ейишга интилишни намоёйиш этиш, “Қошиқда овқатлантириб қўйиш” таклифидан воз кечиш;
- овқатланаётган пайтда бадан аъзоларига қўл теккизмасликка, қошиқни ўнг қўл билан ушлаб, тўкмасдан ейишга ўргатиш;
- мустақил равишда овқатланаётганда, сочикчадан фойдаланаётганидан кувониш. Чиройли қилиб тузалган стол, мазали овқатларни илғай билиш;
- овқатланиш қоидаларига риоя қилиш: овқатни шошилмасдан, яхши чайнаб ейиш, гаплашмаслик, шўрва, чойни тўкмаслик;
- овқатланиб бўлгач, “рахмат” айтиш.

Маданий – гигиеник кўникмаларни эгаллаш ва ўз-ўзига хизмат қилиш:

- шахсий гигиена кўникмаларини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш: энгни ўзи шимариб, қўл ва юзни ювиш, совундан тўғри фойдаланиш, юз ва қўлларни артиш;
- муайян тартибда ечиниш ва кийиниш, кийимларни яхшилаб тахлаб қўйишга ҳаракат қилиш;
- тугмаларни қадаш, пойабзал ипларини боғлай олишга ҳаракат қилиш;
- ўз буюмларини билиш;
- ўйин давомида ювиниш, кийиниш, овқатланиш жараёнларини акс эттириш: ўйинчоқларни овқатлантириш, кийинтириш, чўмилтириш, ўзининг сеvimли кўғирчоқларини тўғри овқатланиш, ювинишга ўргатиш;
- кўғирчоқлар билан ўйинларни намойиш қилиш давомида кўғирчоқ қандай қилиб тўғри кийинишини кўрсата билиш;
- катталар билан биргаликда ўйинчоқларни жойига олиб қўйиш, кийимларни осиб қўйиш, оёқ кийимини жойига тахлаб қўйишга одатлантириш.

Ўзига хос гигиена:

- тоза чойшаб, кўрпа – тўшакда, шамоллатилган хонада ухлаш, эрталаб бадантарбия ва сув муолажаларини ўтказишга одатлантириш;
- ичак ва қовуқни ўз вақтида бўшатиб туришга ўргатиш: ҳожатхонадан эҳтиёткорлик билан фойдаланишга одатлантириш;
- тирноқ, қалам ва бошқа нарсаларни тишламаслик, қўлларни, лабни ва бошқа буюмларни сўрмаслик.

Шикастланишнинг олдини олиш.

- сакрашда, тепаликдан учишда юмшоқ тушиш, бир-бирини итармаслик, чопмасликка ҳаракат қилиш.

Илк ёш (2-3 ёшли) болалар учун

	Машғулот номи	
1	Атроф олам билан таништириш	0,5
2	Табиат билан таништириш	0,5
3	Таълимий ўйин-машқлари(сенсор тарбия)	1
4	Нутқ ўстириш	1
5	Бадий адабиёт билан таништириш	0,5
6	Расм	1
7	Қуриш-ясаш	1
8	Лой иши	0,5
9	Жисмоний тарбия	2
10	Муסיқа	2
	Жами	10

Ижтимоий-ҳиссий ривожланиш

Болалар билан ишончли муносабат ўрната олиш. Бошқа одамларнинг ҳиссий муносабатларини тўғри қабул қила бошлаш, боланинг мактабгача таълим муассасасига келиши билан катталар ва тенгдошларининг ҳиссий муносабатларини “бола-катталар” муносабати, “бола-тенгдош” муносабати билан тўлдириш.

Ўйинчоқлар ва хона жиҳозларининг номларини билишга қизиқиш уйғотиш.

Катталар билан мулоқот. Катталар ва болалар билан ташкил этиладиган ўйин жараёнида:

Ўзига таниш катталар томонидан бериладиган, ҳар қандай танқидни тўғри қабул қилишга ўргатиш. Нотаниш катта одамлар билан бўладиган мулоқотдан ўзини четга тортиш, яқин кишисига интилиш. Нимани қилиш мумкин, нимани қилиш мумкин эмаслигини англай олиш. Яқин кишиларисиз бошқа одамлар билан мулоқот вақтида безовталанмаслик. Катталарнинг топшириқларини бажаришни исташ. Ўйин давомида барчага мурожаат қилиш. Катталарнинг ҳикояларига, китобларнинг суратларига нисбатан қизиқишни тарбиялаш.

Тенгдошлари билан мулоқот. Бошқа болалар билан ўйнаш истагини билдириш. Қизиқарли маълумотларни бошқа болаларга етказа билиш. Ўйин давомида ўз ўртоқлари билан яхши алоқа ўрнатиш (ўз ўйинчоқлари билан ўртоқлашади). Тенгдошларининг ўйинларини кузата олиш. Ўйин ва бошқа фаолиятларда биргаликда иш олиб бориш.

“Мен” концепцияси ёки ўз-ўзини англаш. Ҳамма нарсани ўзи бажаришга интилиш. Амалларни бажарар экан, “Мен” олмошидан фойдаланиш. Ўз муваффақиятларидан ғурурланиш (расм чизганида, нарсаларни ясаганда). Ўзи ёқтирган нарсаларни олиб беришни сўраш. “Мен олмани олишни истайман, сут ичишни истамайман, мен бу коптокни олмоқчиман, бошқасини эмас” ва ҳақозо.

Ҳиссий ривожланиш. Имо-ишораларни англаш, атрофдагиларнинг ҳиссиётларини тушуниш. Ўз ҳиссиётларини билдириш (суюнади, ўз муваффақиятлари билан фахрланади, таниш катталарни чақиради). Ўзига нисбатан катталар муносабатларини тушуниш. Тенгдошлари билан мулоқотдан завқланиш. “Раҳмат” сўзини ўринли қўллаш.

Ўқув йили охирида бола:

- катталар ва болалар билан ўйналадиган ўйинлардан суюнади;
- катталар томонидан ижобий баҳо беришларига муҳтож;
- нотаниш одамлардан ўзини четга олади;
- бошқа болаларнинг қувончини тушуна олади;
- қизиқувчан;
- “Мен” тушунчаси ифодаланади.

Нутқ, ўқиш ва саводга тайёргарлик

Болаларда катта ёшли кишиларнинг нутқини тинглаш ва тушуниш, катталар ва тенгдошлари билан мулоқотга киришиш, катталарга илтимос орқали мурожаат қилиш “Ким?”, “Нима?”, деган саволлар бериш, алоҳида сўз ва қисқа-қисқа жумлаларни тушунишдан катталарнинг оғзаки кўрсатмасини бажариш, мустақил ўйинларда бола ўз ҳаракатларини нутқ орқали ифодалаш, предметлар ва уларнинг бўлақларини ва сифатларини айтиб бериш (машина, унда руль, ғилдираклар бор, у юради, у катта), турли буюмлар ва расмларни диққат билан кўриш малакасини ҳосил қилиш.

Нутқда товуш маданиятини тарбиялаш. Сўзга тақлид қилувчи товушлардан фойдаланиб, унли (*e, i, a, o, u, o'*) ва ундош (*m, n, b, p, t, d, k, g, f, v*) товушларни тўғри талаффуз этишни машқ қилдириш. Болаларга берилган саволларга жавоб беришни ўргатиш. Тўғри жумла тузишларига эътибор бериш. Болаларда эрмак, овутмачоқ ва шеърларни қайтариш кўникмасини таркиб топтириш, уларда чиройли, тўғри гапириш иштиёқини тарбиялаш.

Луғат иши. Товушга тақлид қилишдан одатдаги сўзларни талаффуз қилишга ўтказишни давом эттириш: товушга тақлид қилувчи (“вов-вов”, “чик-чик”) кабиларни осонлаштирилган тўғри сўзлар (кучук, соат) билан алмаштириш, тақлид қилишни ўстириш, яъни “айт”, “қайтар” каби топшириқларни бажартириш, бу билан сўзларни тушуниш болага турли товуш, бўғин ва сўзларни талаффуз этиб машқ қилдириш орқали сўз бойлигини орттириш.

Болаларнинг сўз бойликларини буюмлар номини англатадиган отлар (кийим, идиш-товок, мебель, ўйинчоқлар), ўсимликлар (дарахт, ўт, гул ва б.), сабзавот (сабзи, помидор, бодринг ва б.), мевалар (олма, олча ва б.), уй ҳайвонлари (хўроз, товуқ, сигир, ит, мушук ва б.), уларнинг болалари (жўжа, бузоқча, кучукча ва б.) билан айрим ҳаракатларни ифодаловчи феъллар (югурмоқ, артмоқ, кир ювмоқ, дазмолламоқ, экмoқ ва б.), сифатлар (катта, кичик, қизил, сариқ, кўк, oқ, қора, иссиқ, совуқ, ширин, аччиқ, думалоқ), равишлар билан (узоқ, яқин, паст, баланд) бойитиш.

Катта-кичик, баланд-паст, кўп-кам каби сўз бирикмаларини болалар луғатига киритиш.

Луғатни фаоллаштириш. Расмларни, уй-рўзгор буюмларини кўздан кечираётганда уларнинг номларини, вазифаларини ва баъзи сифат хусусиятларини билдирувчи сўзларни тўғри ишлатишга ўргатиш.

Болаларнинг ўз нутқларида ўрганган сўзларини сўз ўйинлари орқали мустаҳкамлаб бориш.

Нутқнинг грамматик тузилишини шакллантириш. Ҳайвон ва паррандаларни бирлик ва кўпликда ифодалашга ўргатиш. Айрим ҳайвонлар болаларини билдирувчи сўзларнинг ясалиш йўлларига эътиборини қаратиш. Болаларга воқеанинг вақтини, жойини ифодаладиган сўзларни, содда гапларнинг тузилишини ўзлаштириб олишларида ёрдам бериш.

Боғланишли нутқни шакллантириш. Сўзлашув нутқини ўстириш. Болаларда тарбиячининг нутқини тинглаш ва тушуниш, берилган саволларга тортинмасдан жавоб бериш малакасини шакллантиришни давом эттириш. Уларни савол билан мурожаат этишга ўргатиш.

Болаларни таниш ҳикоя ва эртак (тарбиячининг саволлари ва китобдаги расмлар ёрдамида, кейинчалик мустақил)ларни қайта ҳикоя қилишга ўргатиш. Ўйинчоқ, буюм ва расм мазмуни бўйича ҳикояни (3-5 сўзлар орқали) такрорлаш кўникмасини тарбиялаш.

Таниш эртаклардан олинган парчаларни саҳналаштиришда қатнашишга ундаш.

Бадиий адабиёт билан таништириш. Болани китобни кўришга бўлган қизиқишини уйғотиш, унга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлишни тарбиялаш.

Болаларда ҳажми катта бўлмаган эртак, эрмак, шеърларни берилиб тинглаш, тушуниш, воқеалар ривожини диққат билан кузатиш иштиёқини тарбиялаш.

Болаларга доимий равишда ўзбек халқ болалар кўшиқларини айтиш: эркаламалар (“Тулижон ўзи-ўзи...”, “Менинг ўғлим отланадур...”), мавсум кўшиқлари (“Бойчечагим хиллолик...”, “Лайлак келса, соз бўлар...”), айтишмалар (“Қуёним-қуёним”, “Адажон, ҳорманг...”). Ихчам шеърлар билан таништириш (А.Обиджон. “Баҳоройнинг ашуласи”, Ҳ.Раҳмат “Қуёнча”, О.Маҳкамов. “Капалак”) орқали шеърини оҳангнинг жозибадорлигидан завқланиш, шодланиш каби ҳис-туйғуларни таркиб топтириш.

Болалар тушунчасига мос қисқа, содда эртак ва ҳикояларни (“Икки эчки”, “Очкўз ит”, М.Муродов. “Велосипед ҳайдаган кўғирчоқ”, А.Ирисов. “Билмай қолиб” в.б.) тинглаш ва тушуниш каби дастлабки кўникмаларни таркиб топтириш. Болаларни аста-секин асар воқеалари асосида берилган оддий, содда саволларга жавоб беришга ўргатиш. Уларнинг эътиборини асар мазмуни асосида ишланган расмларга қаратиш, диққат билан томоша қилишга одатлантириш.

Ўқиш ва саводга тайёргарлик. Болаларда таниш асарларда алоҳида сўз ва ибораларни ифодалай олишга ўргатиш. Воқеалардаги мураккаб бўлмаган диалогларни такрорлаш, ҳаракатлар билан бажариладиган эрмакларни ижро этиш кўникмаларини уйғотиш.

Қалам ёрдамида эгри чизиқлар, доираларни чизиш.

Ўқув йили охирида бола:

- предметлар ва уларнинг бўлаклари ва сифатларини айтиб бера олади (машина, унда руль, ғилдираклар бор, у юради, у катта);

- тенгдошлари билан мулоқотга киришади, илтимос орқали мурожаат қилади “Ким?”, “Нима?”, деган саволлар бера олади, алоҳида сўз ва қисқа–қисқа жумлаларни тушунишдан катталарнинг оғзаки кўрсатмасини бажаради;
- мустақил ўйинларда бола ўз ҳаракатларини нутқ орқали ифодалайди;
- турли буюмлар ва расмларни диққат билан кўриш малакаси ҳосил бўлади;
- тарбиячининг оддий саволларига жавоб бера олади;
- тарбиячи билан биргаликда таниш эртак, эрмак ва кичик шеърларни айта билишлари керак;
- қисқа жумлаларни тузади;
- саволларга жавоб бериш, керак пайтда савол билан мурожаат қилади;
- китобга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлади;
- китобдаги расмларга қараб номини айта олади;
- 3-5 сўзлар орқали гапира олади;
- расм мазмуни бўйича бериладиган саволларга жавоб беради;
- ҳаракатлар билан бажариладиган эрмакларни, қисқа шеърларни, эртакнинг мазмунини бузмай (тарбиячи билан бирга, мустақил ҳолда) такрорлаш каби кўникмаларига эга бўлади;
- болаларнинг ҳаётига яқин шеърларни, қушлар, ҳайвонлар, ўйинчоқлар ҳақидаги тўрт қатор шеърларни ёдлай олади;
- болада китоб кўришга бўлган қизиқиш уйғонади, унга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш малакаси ҳосил бўлади;
- шеърӣ оҳангдан эмоционал таъсирланади, қисқа эртак ва ҳикояларни тинглайди, бадиий асар мазмуни асосида ишланган расмларга қизиқади.
- қалам ёрдамида эгри чизиқлар, доираларни чизади.

Билиш жараёни: Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш

Илк ёш гуруҳида илк математик тасаввурлар алоҳида машғулотларда эмас, балки сенсор тарбия, нутқ ўстириш, лой иши, жисмоний тарбия каби машғулотлар орқали бериб борилади.

Бу ёшдаги болалар нарсалар, уларнинг миқдори, шакли, ранги ва шунга ўхшашлар ҳақидаги дастлабки тасаввурларни ўйин давомида, кундалик ҳаёт тарзида ва мазкур дастурда кўзда тутилган машғулотлардан оладилар.

Болаларга нарсаларни сенсор белгиларидан бири (катталиги, шакли, ранги, миқдори) бўйича бир жойга тўплаш (йиғиш), устма-уст қўйиш, остига қўйиш, қатор қилиб териш, намуна ва оғзаки кўрсатмаларга асосланиб катта, кичик, шунча, кўп, кам сўзларидан фойдаланиб топшириқни бажаришга ўргатиш.

Икки гуруҳдаги нарсаларни сонига кўра таққослашга (“кўп”, “кам”) болалар эътиборини қаратиш. Аввалига, хусусиятлари кескин фарқ қиладиган, сўнгра, анча ўхшашроқ нарсалар (масалан: доира-овал, тўртбурчак-квадрат)- ларни таққослаш.

Ҳар хил нарсалар тўпламини кузатиш ва кўриб чиқиш, тузилишига кўра бир турдаги нарсалар тўпламини ранги, миқдорига кўра гуруҳларга ажратиш. Айни бир вақтда икки турдаги предметларни гуруҳлаш лозим.

Геометрик шакллардан доира ва куб билан таништириш.

Болалар билан икки-уч қисмли таълимий ўйинчоқларни йиғишни машқ қилиш,

масалан, 2-3 та халқалардан пирамидани йиғиш, 2-3 та қутичаларга мос қопқоқларни танлаш.

Ўнг ва чап қўлини фарқлашни ўргатиш.

Тез, секин сўзларини фарқлашга ўргатиш.

Болалардаги илк математик тушунчаларни кундалик ҳаётий вазиятларда қўллаб машқ қилиш. Турли ҳажм, шакл, рангдаги мозаикаларни йиғиш. Турли ҳажм, шакл, рангдаги қоғозларга расм чизиш. Ўйинчоқларни йиғишни, олиб келиб беришни ёки жойига қўйишни ўргатиш.

Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш

Она Ватан ва атроф-олам. Болаларнинг теварак атроф ҳақидаги дастлабки тасаввурларини ҳосил қилиш ва унга қизиқиш уйғотиш мақсадида уларнинг эътиборини болалар гуруҳларининг хоналари (ётоқхона, кийиниш, ювиниш хонаси ва б.)га, ундаги бурчаклар (китоб, ўйинчоқ, табиат бурчаклари)га қаратиш, ҳар бир хонанинг ўз вазифаси борлиги, хонани тартибли, саранжом-сарипта тутиш лозимлиги ҳақида тушунча бериш.

Болаларга оила-аъзолари, қариндош-уруғлари ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш ва уларга нисбатан муҳаббат ҳиссини тарбиялаш.

«Нима қерда жойлашган», «Оила», «Оила аъзоларим», «Мен ким билан яшайман» каби мавзуларда суҳбатлар уюштириш.

Катталар меҳнати. Катталар меҳнатига қизиқишни тарбиялаш. Мактабгача таълим муассасаси ходимларининг меҳнати ҳақида болалар тасаввурларини бойитиш, уларнинг меҳнат жараёнлари билан таништириш.

Болаларда катталарнинг меҳнатини ҳурмат қилиш туйғусини шакллантириш.

«Кимга нима керак?», «Энагага нима керак?» дидактик ўйинларидан фойдаланиш.

Буюмлар. Болаларнинг маиший буюмлари ҳақида тушунча бериш ва мунтазам янги маълумотлар билан кенгайтириб бориш.

Устки кийимлар. Йил давомида болаларга кўйлак, пальто, бош кийимлар ва уларнинг вазифалари ҳақида тушунча бериш. «Кўғирчоқни кийинтирамиз», «Кўғирчоқ кийимлари дўқони» каби дидактик ўйинлардан фойдаланиш. Болаларда буюмларга тўғри муносабатни тарбиялаш.

Бола ўз танасининг қисмларини ўрганади.

Боллага ўз танаси қисмларини ва уларнинг вазифаларини тўғри кўрсатишга ўргатиш. (қулоқлар эшитиши, кўзлар кўради). Болаларни катталардан ажратишга ўргатиш.

Болаларни табиат билан таништириш. Қуёш ва ой ҳақида тасаввур ҳосил қилиш.

Болаларни уй ҳайвонларининг номини аташга, уларнинг товушига тақлид қилишга ўргатиш. Болаларни ҳайвонлар гавдасининг асосий қисмлари, баъзи бир ўзига хос аломатлари, ҳаракатларига диққатларини жалб этиш. Ҳайвонларни парвариш қилиш ҳақида тасаввур уйғотиш.

Болаларни дарахт, гул ва ўт-ўланни фарқлашга ўргатиш. Уларнинг диққатини хонада ўстирилаётган гулларнинг чиройига жалб қилиш, уларни суғориб туриш зарурлигини тушунтириш. Номлари таниш бўлган сабзавот ва меваларни фарқлашга ўргатиш. Ўсимликларни эҳтиёт қилишга одатлантириш.

Болалар билан фасллар алмашиши ва об-ҳаводаги айрим ўзгаришлар (ёмғир, қор ёғиши, қуёш чараклаб туриши)ни кузатиш.

Гуруҳ хонасида аквариумдаги балиқларни, қушни кузатиш. Уларни парваришлашга қизиқиш уйғотиш. Бутун жонли табиатга нисбатан ғамхўрлик ҳиссини тарбиялаш.

Ўқув йили охирида бола:

- гуруҳ ва хоналарнинг номи ва вазифасини билади;
- оила аъзоларининг аталишини фарқлайди;

- энага меҳнатини кадрлашга одатланади;
- кундалик ҳаётда ишлатиладиган буюмларни билиб олади;
- Бола ўз танаси қисмларини ва уларнинг вазифаларини тўғри кўрсата олади
- Болаларни катталардан ажратишга ўргатиш.
- уй ҳайвонларининг номларини билади, уларнинг овозларига тақлид қила олади.

Тасвирий фаолият

Тасвирий санъатнинг тарбиявий вазифалари. Тасвирий санъатга нисбатан қизиқиш уйғотиш, болада расм ва иллюстрацияларда тасвирланган ҳолат мазмунига мос ҳиссий идрокни таркиб топтириш. Қалам, фломастер, мўйқалам, бўёқ (акварель) ва лой билан ишлашда қўлланиладиган турли ҳаракатларга қизиқиш уйғотиш; унда қалам, фломастер, гуаш бўёқ билан чизиш ва бўяш, лойдан турли нарсалар яшаш мумкинлиги ҳақида тасаввур уйғотиш.

Мазкур ёшда бола муайян бир нарса тасвирини чизишга интилади.

Сенсор белгилар (ранги, ҳажми, шакли)га кўра нарсаларни таснифлашга ҳаракат қилади.

Шунга кўра, уни оғзаки кўрсатма ёки намунага кўра тасвирий фаолият машқига ўргатиш лозим. Асосий ранг турлари (кизил, кўк, сариқ ранг)га ва оқ-коралигига, шакли: думалоқ, квадрат, учбурчак, тўғри бурчак, яссилигига ҳамда ҳажми катта-кичиклигига кўра нарсаларни гуруҳлашга ўргатиш.

Расм чизиш. Болаларни рангли қалам, фломастер, мўйқаламни фарқлай билишга, турли расм ва тасвирлар чизишга ўргатиш, бунда болалар диққатини тасвирий материалларнинг қоғозда муайян из қолдириши, қоғозда нима чизилгани, турли чизиқлар ва уларнинг ўзаро бирлашиб кетиши натижасида нима тасвирлаганига қаратиш керак.

Болаларни қалам ёрдамида эгри чизиқлар, доиралар, горизонтал, вертикал, узун-қисқа, ясси чизиқларни чизиш, мазкур чизиқлар ёрдамида турли тимсоллар (қорпарчалар, байрам кунлари безак-тасмалари)ни чизишга ўргатиш. Болаларни чизиқ ва тасвирлар орқали атроф-борлиқдаги мавжуд товушларни англаш ва фарқлашга, (“ёмғир” чак-чак, “қадам товушлари тўп-тўп”), тарбиячи билан бирга ёки индивидуал (якка ўзи) расмлар (“дарахт барглари тўкилмоқда”, “дарахт бутокларида қор”, “қизча чиройли кўйлақда рақс тушмоқда” кабилар) чиза олишга ўргатиш.

Турли рангларни уйғунлаштириб расм солишга ўргатиш (“арча учидаги фонусча”, “уй деразаларида акс этган ёрқин шуълалар”). Болаларни думалоқ шаклли нарсалар тасвирини чизишга ўргатиш: масалан, порлоқ қуёш нур сочмоқда, копток йўлка бўйлаб думалаб кетмоқда.

Тасвирий материалга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлишга ўргатиш, қаламни учта бармоқ ёрдамида, очилган қисмидан бир мунча юқорироқдан, мўйқаламни темир билан қопланган қисмидан юқорироқдан, ёғочли қисмидан ушлаш (“ўрта ва бош бармоқлар билан, кўрсаткич бармоқ эса худди қопқоқ каби қаламни ёпиб туради”)га ўргатиш. Уларни бўёқ билан ишлашнинг техник усуллари қўллашга ўргатиш, бунда болаларни тўғри ишлашга одатлантиришга эътибор қаратиш лозим – мўйқаламга бўёқ олиш, ортиқча бўёқни силқитиб идишга тушириш, бунда мўйқалам учини идиш четига силқитиб, ортиқча бўёқни тушириб ташлаш лозим.

Расм солаётганда қоматни тўғри тутишга (ўтирганда ўзини эркин тутиш, қоғоз варағи устига бошини ўта яқинлаштириб ўтирмасликка) ўргатиш, қўл ҳаракатини ривожлантириш зарур.

Йил давомида ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларга асосланиб, болалар расм соладилар, иллюстрация ва турли тасвирларни томоша қиладилар, ўзларига таниш образлар номини айтадилар.

Пластилин (лой) билан ишлаш. Болаларда пластик материаллардан нарсалар ясашга кизиқиш уйғотиш. Болаларни пластик материалларнинг хусусиятлари билан таништириш: лой ва пластилин (юмшоқ, чўзилади, тортилади, узиш мумкин).

Болаларни тупроқ билан ишлашнинг техник усуллариغا ўргатиш: лой уюмидан бир қисмини ажратиб олиш, кафтларни бир маромда ишқалаб узунчоқ таёқчалар ясаш, уларнинг учини бирлаштириб, ғилдирак, тешиккулча, узук кабиларни ясаш, шунингдек, кафтларни доира шаклида ишқалаб, думалоқ шарлар, турли мева ва олма шакллари ясаш.

Лой парчасини кафтлар орасида яссилаб, ширин кулча, печенье, патир нон, ясси лойнинг ўртасидан қўлда чуқурча ҳосил қилиш йўли билан идишча ва товоқча ясаш. Иккита нарсани бирлаштириб, бошқа нарса ҳосил қилишга ўргатиш, масалан, иккита шарикни бирлаштириб “ётса-турмас, турса-ётмас” – ўйинчоқ, шарча ва шакилдоқ-таёқча ясаш мумкин.

Лойдан тўғри фойдаланиш. Тахтача устида нарса ясаш, пластик материални тартибли қўллаш билиш.

Мавжуд кўникма ва малакаларга таянган ҳолда, пластик материаллардан мустақил ҳолда нарса ясаш (нарса ясашнинг техник усуллари билан қўллаш).

Елимсиз аппликация. Пахмоқли ёки магнит доскага турли рангларни қўйиб чиқиб аппликация ҳосил қилиш («Байрам салюти», «Уйча ва унинг деворчаси»).

Қуриш-ясаш. Стол ёки полга қўйиб ўйналадиган қурилиш ўйинларида болаларни қурилиш деталлари (кубик, ғиштча, цилиндр, уч томонли призма кабилар) билан таништириш.

Намунага кўра ва мустақил тарзда қуриш-ясашни амалга оширишда болаларда қуриш-ясаш ишларига оид бошланғич тасаввурларни шакллантириш билан бирга, уларни яссилиги ва текислигига кўра қуриш-ясаш материалларини аралаш қўллашга ўргатиш. Қуриш-ясашда унинг ҳажмига мос қўшимча сюжетли ўйинчоқлардан фойдаланиш: жажжи машинача учун кичкина гаражча, катта қўғирчоқлар учун катта уй каби.

Қурилиш материалларини тартиб билан таркибий бўлақларга ажратиш, қайта тахлаш ва ўз ўрнига қўйиш.

Турли қурилиш материалларини ранг-туси ва ҳажмига кўра ажратишга ўргатиш.

Тақдим этилган 3-4 жиҳоздан бирини танлашга ўргатиш

Тарбиячининг топшириғига кўра таниш шакл ва деталларни комбинациялаш йўли билан қуриш-ясаш ишларини амалга ошириш.

Ўқув йили охирида бола:

- ўз расмларидан қониқиши ва уларни чизганидан қувониши, уларда нималар тасвирланганини билиши;
- қизил, сарик, кўк, яшил, оқ-қора рангларни билиши;
- қалам ёрдамида эгри чизиклар, доираларни чизиши;

- қалам, фломастер, мўйқалам кабиларни тўғри тутиш, улардан тўғри фойдаланиш, бўёқ суртиш, горизонтал, вертикал, ясси, думалоқ чизиклар чизишни;
- лойдан турли нарсалар яшаш мумкинлиги, унинг қайишқоқ ва юмшоқлиги, ундан батартиб фойдаланиш лозимлигини;
- пластик нарсалар билан ишлашнинг бир қанча усулларини: ўртача қаттиқликдаги лойдан тўғри ва айлана шаклдаги ҳаракатлар ёрдамида турли нарсалар ҳосил қилишни, лойнинг катта бўлагидан кичик қисмини ажратиб олишни; ажратиб олинган қисмини кафт ёрдамида яссилашни; уларнинг учларини бирлаштиришни ва б;
- лойдан мураккаб бўлмаган нарсалар яшашни;
- қуриш-яшаш материаллари асосий детал шакллари қандай қилиб фарқлашни;
- катталар кўмагида турли қуриш-яшаш ишларини амалга оширишни;
- ўрганган қуриш-яшаш ишларини ўйин жараёнида қўллашни билишлари зарур.

Муסיқа

Муסיқа тинглаш. Муסיқага ҳиссий жавоб беришни тарбиялаш, муסיқий асар мазмунига мос кўғирчоқ ва ўйинчоқлар воситасида унинг мазмунини тушунишга кизиштириш (“Кўғирчоғим-ўйинчоқ” М.Икрамова).

Болаларнинг сенсор қобилиятларини шакллантириш.

Аввал тингланган кўшиқларни таниб олиш. Кўшиқлар билан бир қаторда кичик ҳажмли, болаларга таниш образларни (самолёт, мушукча, айиқ, қушча) талқин этувчи чолғу асарларини тинглаш (“Самолёт учмоқда”, “Қуш ва қушчалар” Е.Тиличеева). Муסיқани чалғимаётган тинглаш, катталар куйлаётган кўшиқларни тинглаш. Муסיқа остидаги ҳикояларни тинглашга ўргатиб бориш, болалар чолғуларидан сурнайча, шикилдоқча, доирача кабиларни овозидан фарқлашга ўргатиш (“Нима чаляпман?” Р. Рустамова).

Турли характердаги муסיқа асарларини тинглаш. Майин оҳангдаги (“Алла” Д. Омонуллаева, “Маму поздравляют малыши” Т.Попатенко), қувноқ оҳангдаги (“Праздник” Л.Ломова), раксона (“Дўлонча” ўзб халқ куйи, “Типратикан” Н.Норхўжаев).

Кўшиқ айтиш. Катталар ва чолғу асбобида жўр бўлиб, муסיқий жумлаларнинг охири ва кўшиқнинг такрорланувчи сўзларини куйлаш кўникмаларини ривожлантириш. “Ёмғиржон” С.Абрамова, “Чумчукча” М. Юсупов, “Сариқ баргчалар” М.Икрамова қайта ишланган.

Кўшиқнинг такрорланувчи жумлаларини куйлаш, катталар овозига ҳамоҳанг куйлаш кўникмасини ривожлантириш (“Офтоб чикди”, “Ўрдакчам”, “Хўрозим” каби халқ болалар кўшиқлари).

Турли характердаги кўшиқларини куйлаш (“Чапак-чапак”)

М. Иорданский, “Янги йил” Х.Мухамедова), кичик ва содда халқ болалар кўшиқларини (ихтиёрий) куйлашга ўргатиш. Табиий товушда, бақирмасдан куйлашга илк кўникмалар пайдо қилиш.

Муסיқий-ритмик ҳаракатлар. Тўп бўлиб юриш, турган жойларида юриш (“Марш” Э.Парлов), енгил югуриш (“Чумчуклар” венгер халқ куйи).

2-3 оддий ва содда образли элементларини таққослаб бажаришга ўргатиш турган жойида айланиш, қўл ушлашиб айланиш.

Енгил югуриш, юриш ва югуриш вақтида икки қўлни белга қўйиш, чапак чалиш, қўлларни олдинга ва икки ёнга узатиб, кафтларини айлантериш, тиззаларини ярим букиб ўтириб-туриш (пружинка) каби ҳаракатларни мусиқа остида бажаришга ўргатиш.

Байроқча, шиқилдоқча, ўйинчоқларни ушлаб, мусиқа остида юқорига кўтариш, пастга тушириш, силкитиш, айлантериш.

Мусиқий таълимий ўйин. Болаларга таниш бўлган кичик образли ҳаракатларни (қуёнчалар сакряпти, мушукча ўйнапти, айиқ полвон юряпти, сичқонча югурияпти ва ҳ.к.) бажариш. Ҳаракатли ўйинлар ўйнатиш.

Мусиқий-таълимий ўйинлардан диққатни жамловчи, товушларнинг баландлиги ва регистр хусусиятларига кўра фарқлаш, мусиқа асарининг кайфияти ҳамда темпини фарқлашга ўргатувчи ўйинларни ўйнаш. Масалан: “Ким куйлаётганини топ”, “Қўғирчоқ нима қиляпти?”, “Паст-баланд” Е.Тиличеева, “Ким бу” “Айиқчам” Ғ. Кодиров”.

Жониворлар ҳақидаги қўшиқларга жўр қилиб қушча, айиқча, жўжалар, мушукча ва кучукча каби ўйинчоқларни ўйнатиш. Ўз ҳаракатларини мусиқа билан боғлай олиш.

Болалар чолғу асбоби билан таништириш. Болалар чолғуларидан кўнғирокча, шиқилдоқча билан таништириш. Уларда чалиш усуллари кўрсатиш. .

Ўқув йили охирида бола:

- шиқилдоқча, кўнғирокча каби болалар чолғуларини фарқлайди;
- катталарга жўр бўлиб қўшиқнинг айрим сўзларини куйлайди;
- ашула ва ўйинларда болалар чолғулари, ўйинчоқларни қўллайди;
- катталарга эргашиб рақс тушади;
- катталар ёрдамида турли образли ҳаракатларни ифода эта олади;
- мусиқа бошланишига ва тугалланишига қараб ҳаракатларини бошлайди ва тугаллайди;
- катталарга эргашиб мусиқа остида чапак чалиш, қўлларни ўйнатиш, тиззаларни ярим букиб ўтириб туриш, қўлларни ушлаб жуфт бўлиб айланиш, бир оёкни тўпиллатиш каби ҳаракатларни бажаради.

2-3 ёшли болалар билан ўтказиладиган эрталиклар

№	Эрталиклар	Ўтказиш вақти
1	Қиш байрами	25-29 декабрь
2	Баҳор байрами	20 март-20 апрель

Ўйин фаолияти

Воқеабанд – ижроли ўйинлар. Болаларни тенгдошларининг ўйин ҳаракатларига кизиқишга ўргатиш, бир-бирларига ҳалакит бермаган ҳолда биргаликда ўйнашларига ёрдам бериш.

Бир нарса билан бир неча ҳаракатларни бажаришга ва таниш ҳаракатларни бир объектдан бошқасига кўчиришга; катталар ёрдамида бир сюжет орқали бирлашган бир неча ҳаракатларни бажаришга ўргатиш. Болаларнинг ўйин учун ўйинчоқ ва нарсаларни мустақил танлаш, ўринбосар–нарсалардан фойдаланиш истакларига ёрдам бериш.

Болаларни ўйиндаги ижрони тушунишга олиб келиш. Ижрода ўзини тутишнинг дастлабки кўникмаларини шакллантириш, воқеабанд ҳаракатларни ижро билан боғлашга ўргатиш.

Ижод қилиш куртакларини ривожлантириш.

Ҳаракатли ўйинлар. Болаларда тарбиячиси билан бирга оддий мазмундаги ҳаракатли ўйинлар ўйнаш истагини ривожлантириш. Биргаликда кичик гуруҳлар бўлиб ўйнашга ўргата бориш. Ҳаракатлар (юриш, югуриш, қўл билан отиш, сирғаниш) такомиллашадиган ўйинларни қўллаб-қувватлаш.

Ўйин-драматизация. Асар қаҳрамони (қўғирчоқ Лолахон томоша кўрсатяпти) билан мулоқотда бўлишнинг биринчи тажрибаси орқали, катталар билан алоқаларни кенгайтириш (бувижониси қишлоққа таклиф қиляпти) йўллари орқали театрлаштирилган ўйинларга қизиқишни уйғотиш.

Болаларни ўйин-ҳаракатларга (жонли ва жонсиз табиатдаги) товушлар ёрдамида жавоб беришга, ҳайвон ва паррандаларнинг ҳаракатларига мусиқа остидаги, халқ оғзаки ижодининг кичик шаклларида янграйдиган сўзларга хос ҳаракатларига тақлид қилишга ундаш.

Асардаги ўйинчоқ-қаҳрамонлар билан ўйнашда мустақиллик ва фаоллик кўрсатишларини қўллаб-қувватлаш.

Болаларнинг катталар педагогик театрларидаги чиқишларни мунтазам томоша қилишлари учун шароит яратиш.

Таълимий ўйинлар. Дидактик материал билан ўтказиладиган ўйинларда болаларнинг ҳиссий тажрибаларини бойита бориш. Нарсаларнинг ўлчами, шакли, ранги ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш. 5–8та турли ўлчамдаги халқачадан пирамидача (минорача) ясашга, “Геометрик мозаика”га (доира, учбурчак, квадрат, тўртбурчак) хос ясси шаклларнинг ўзаро муносабатлари ичида тўғри мўлжал олишга, тўртта қисмдан (қирқма расмлар, букиладиган кубиклар) бир бутунни ҳосил қилишга, бир хилдаги нарсаларнинг битта сенсор белгиси (ранг, шакл, ўлчам) бўйича мослиги ва фарқларини аниқлашга, қиёслашга, боғланишни аниқлашга, гуруҳлашга ўргатиш.

Диққат ва хотирани (“Нима йўқ бўлди?”) эшитиш (“Нима янграяпти?”), тери орқали сезиш, ҳарорат фарқларини сезиш қобилиятини (“Ажойиб халтача”, “Иссиқ – совуқ”, “Енгил – оғир”), қўлнинг майда моторикасини (тугмачали, илмоқчали, молнияли, чилвирли ўйинчоқлар) ривожлантиришга қаратилган таълимий ўйинлар ўтказиш.

Йил охирида бола:

- бир-бирларига ҳалақит бермаган ҳолда ўйнай билиш, тенгдошлари ҳаракатларига тақлид қила билиш;
- катталар таклиф қилган ўйинга жонли тарзда берилиш, уларнинг ҳаракатларига тақлид қилиш, ўйин топшириқларини қабул қилиш;
- нарсалар билан бирга ўйналадиган ўйин ҳаракатларини мустақил бажара олиш, ҳаракатларни битта объектдан иккинчисига кўчира олиш;
- ўйинда етишмаётган нарсани алмаштира билиши;
- тарбиячи билан мулоқот қила олиши;
- мустақил ўйнаётган пайтда ҳаракатларини сўзлар билан изоҳлай билиши;
- қўғирчоқ театр қаҳрамонлари ҳаракатларини кузата билиши лозим.

КИЧИК ГУРУҲ

3-4 ёшли болаларнинг ривожланиш хусусиятлари

Бола 3 ёшга қадам қўйганда жисмоний ўсиши бир қадар секинлашади. Бу даврда унинг оғирлиги 14-15 кг., бўйи 90-95 см. га етади. Бола жисмонан анча чиниқиб, асаб тизими тараққий этади. Таянч ҳаракат органлари такомиллашиб боради. 3 ёшли болалар қисқа

муддат давомида ўз хатти-ҳаракатларини идора қилиш кўникмасига эга бўладилар. Улардаги мустақиллик ортиб боради, ҳиссиёт ҳамда сенсор идроки ривожланиб боради. Жамоа бўлиб ўйнаш кўникмалари шаклланади. Ўйин асосида амалга ошириладиган меҳнат фаолиятини фарқлаш имконияти кенгайди. Тасвирий фаолият ҳамда қуриш-яаш фаолиятининг дастлабки кўринишлари намоён бўлади. Уч ёшли болаларнинг диққати қисман марказлашади, хотираси мустаҳкамланиб боради, моддий борлиқни идрок этиш жараёни бошланади, фараз қилиш имкониятлари вужудга келади. Бунда ўйин фаолияти етакчи роль ўйнайди. Мазкур дастур худди мана шу фаолиятни кенгайтиришга ва ривожлантиришга кенг йўл очадиган таълимий машғулотлар тизимини белгилаб беришга йўналтирилган.

Жисмоний ривожланиш

Бола ҳаракатларининг шаклланишига ёрдам бериш, гавдасини тик тутишга ўргатиш. Болаларни мустақил ўйнаётган пайтларидаги ҳаракатлари фаоллигининг барқарорлашувига ёрдам бериш. Тарбиячи томонидан кўрсатилаётган турли ҳаракатларга боланинг тушуниб боришига ва биргаликда ҳаракат қилишга ундаш. Шу билан бирга бола диққатини атрофдагилар ҳаракатига қаратиш. Болаларни турган жойда сакрашга икки оёқни жуфтлаб сакрашга ва енгил тушишга ўргатиш. Эмаклашга, тирмашиб чиқишга тўп билан ҳаракат қилишга, думалатиш, улоқтиришга ўргатиш. Болаларда эрталабки бадантарбияга нисбатан қизиқиш, ижобий муносабатларни уйғотиш ўйинларда иштирок этишга ўргатиш.

Асосий ҳаракатларга ўргатиш.

Юриш. Тўп-тўп бўлиб юришга, йўналишни ўзгартириб юришга, доира бўйлаб жуфт-жуфт бўлиб қўл ушлашиб юришга, юришдан югуришга ўтишга, ён томонга юриш, кетма-кет юришга ўргатиш назарда тутилади.

Югуриш. Тарбиячининг орқасидан югуриш, думалатиб юборилган буюмни қувиб етиш, икки чизиқ орасидан чиқмай югуриш, 20-40 метр масофага ўртача тезликда, 70-80 метрга аста секин югуришга ўргатиш назарда тутилади.

Сакраш. Икки оёқни жуфтлаб турган жойда сакраш, баландликка сакраш ҳамда 20-30 см масофага ҳатлашга 10-15 см баландликдаги предметдан сакрашга, ўргатиш назарда тутилади.

Думалатиш, ирғитиш, илиб олиш. Тўпни бир-бирига қаратиб думалатиш, тўпни икки қўллаб олдинга пастдан, кўкрак олдидан, бошидан ошириб отиш, 50-100 см ораликдаги тўпни илиб олишга ҳаракат қилиш, шунингдек, тўп ёки қум халтачасини 1 м масофага бир қўллаб ўнг ёки чап қўл билан ирғитиш назарда тутилади.

Эмаклаш ва тирмашиш. 3-4 м масофага эмаклаш 30-40 см тўсиқ тагидан ўтиш, арқонли нарвонча, тик деворчадан бола учун қулай бўлган усулда юқорига тирмашиб чиқишга ўргатиш назарда тутилади.

Мувозанат сақлаш. Бунда тўғри йўлак бўйлаб юриш, эни 20 см, узунлиги 2-3 м, илон изи йўлакчадан, доира бўйлаб ташлаб қўйилган арқончадан қия тахтачадан юриш ёки эмаклаш, халқадан – халқага, доирадан-доирага ўтишга, шунингдек, 10-15 см баландликдаги тўсиқлардан ҳатлаб ўтишга, баландликда қўлларни ёнга қилиб туришга, айланишга, оёқ учида кўтарилишга ўргатиш назарда тутилади.

Умумривожлантирувчи машқлар.

Қўл мускуллари учун. Қўлларни юқорига ва ёнга узатиш. Букиш ва чўзиш, қўлларни орқага яшириш, чапак чалиш бош устида чапак чалиш (предметлар билан)

Оёқлар учун. Турган жойида юриш, олдинга, орқага ён томонга қадам ташлаш, бир оёқда турган ҳолда иккинчи оёқни букиш ва ёзиш, ўтириб туриш, оёқ учида кўтарилиш товон билан туриш. Оёқ бармоқларини қимирлатиш, ётган ҳолда оёқларни велосипед қилдириш.

Гавда машқлари. Ўнг ва чапга бурилиш, олдинга ва ён томонда энгашиш, тиззалаб ўтириш, товонда ўтириш ва туриш, қорин билан ётган ҳолда қўлларни узатиш ва оёқларни кўтариш ён бошдан ёнбошга ағдарилиш.

Сафланиш ва қайта сафланиш. Доирага сафланиш, кетма-кет сафланиш, бир-бирини кетидан туриш.

Чиниқтириш ва соғломлаштириш.

Эрталабки бадантарбия. Болаларни эрталабки бадантарбия вақтида 4-5 дақиқа давомида ўйин характеридаги машқларни бажаришга одатлантириш мақсадга мувофиқдир. Тарбиячига таклид қилиб биргаликда ҳаракат қилиш кўникмасини ўстириш, ҳаракатли ўйинларда иштирок этишга ҳамда ўйин топшириқларини бажаришга ўргатиб бориш назарда тутилади.

- ҳар куни эрталаб бадантарбия қилиш;
- ҳаракатларни намунага мувофиқ бажариш;
- бадантарбияни очиқ ҳавода, енгил кийимда бажариш;
- эрталабки бадантарбия машқларини сув муолажалари билан тугаллаш (катталар кўмагида). Эрталабки бадантарбия машқларини аниқ ва изчил бажариш;

Чиниқтириш. Бунда ҳаво, қуёш, сувдан фойдаланган ҳолда чиниқтириш тадбирлари амалга оширилади. Қуёшда чиниқтириш асосан эрталабки сайр вақтида болаларнинг турли фаолиятлари жараёнида амалга оширилади. Қуёшда дастлаб кун давомида 5 дақиқадан то 10 дақиқагача бўлишлари, сўнг, аста секин 40-50 дақиқагача кўпайтиришлари мумкин.

Болаларни юз қўлларини мустақил ювишга одатлантириш, сувни сачратмаслик, совундан тўғри фойдаланиш, баданини хўл сочикда артиш, ёз ойларида очиқ ҳавода иложи борица кўпроқ бўлиш, чўмилишга, душдан фойдаланишга ўргатиш. Очиқ сув ҳавзасида (бассейнда) чўмилиш (гигиена талабларига амал қилган ҳолда). Чўмилиш давомийлиги 3-6 дақиқа. Чўмилиш эрталабки сайрдан сўнг тушликдан олдин ўтказилади.

Қоматни тўғри тутиш. Катталарнинг назорати остида жисмоний машқларни мунтазам бажариш. Тўғри қоматни шакллантириш, ясситовонлиликнинг олдини олишга имкон берадиган мушаклар гуруҳини шакллантириш. Машғулотларда, бир оз олдинга энгашиб, тўғри ўтириш, бошни ҳаддан ташқари қуйи солмаслик, кўкрак билан стол четларига суянмаслик, оёқларни тўғри ёки ўтмас бурчак остида букиб ўтириш.

Ҳаракатлантирувчи тартиб. Ҳар кунги сайрларда иштирок этиш. Ҳаракатли ўйинларда ўйинчоқлар ва жисмоний машқларда спорт анжомлари билан фаол иштирок этиш.

Ҳаракатли ўйинлар.

Юриш ва югуришга оид ўйинлар. “Қўғирчоқларникига меҳмонга”, “Йўлакчадан, таёқчадан ҳатлаб ўт”, “Мени қувиб етинг”, “Чумчуқлар ва автомобиль”, “Буюмни олиб кел”, “Қушлар учмоқда” кабилар.

Эмаклаб ўйналадиган ўйинлар. “Шакилдоқча эмаклаб бор”, “Маймунчалар”, “Дарвозага тушир”.

Иргитиш ва илиб олиш. “Тўпни илиб ол дарвозага киргиз”, “Саватчага ташла, менга иргит” кабилар.

Сакраб ўйналадиган ўйинлар. “Менинг шўх коптогим”, “Оқ қуёним”, “Ариқчадан сакраб ўт” кабилар.

Гигиена ва ўз-ўзига хизмат

Тахминий кун тартиби

7.00 – 7.30	Ўриндан туриш, эрталабки ювиниб – тараниш (уйда)
7.30 – 8.30	Қабул, соғлиғини текшириш, ўйинлар, эрталабки бадантарбия
8.30 – 9.00	Нонушта
9.00 – 9.20	Ўйинлар, машғулотларга тайёргарлик
9.20 – 10.00	Машғулотлар
10.00 – 10.20	Сайрга тайёргарлик
10.20 – 12.00	Сайр
12.00 – 12.20	Сайрдан қайтиш
12.20 – 13.00	Тушлик
13.00 – 15.10	Уйқу
15.10 – 15.40	Уйқудан туриш, ювиниш
15.40 – 16.00	Енгил 2 - тушлик
16.00 – 16.30	Ўйинлар, мустақил фаолият
16.30 – 16.50	Сайрга тайёргарлик
16.50 – 18.00	Сайр
18.00 – 18.30	Сайрдан қайтиш
18.30 - 19.00	Кечки овқат
19.00 – 19.30	Ўйинлар, болаларнинг уйга кетиши
19.30 – 20.00	Сайр (уйда)
20.00 – 20.30	Тинч ўйинлар, гигиеник муолажалалар (уйда)
20.30 – 7.00	Тунги уйқуга тайёрланиш, тунги уйқу (уйда)

Ухлаш гигиенаси.

Ухлашга айнан бир вақтда ётиш. Уйқудан олдин ва кейин ювиниш, алоҳида ўринда ухлаш.

Шахсий гигиена:

- овқатланишдан олдин, ҳожатхонага боргандан сўнг ва қўл ифлосланганда (далада ишлаш, жониворлар билан ўйнагандан кейин) қўл ювиш;
- қўл ва оёқ тирноқларини ўз вақтида олиш;
- ювиниш, кийиниш, чўмилиш жараёнларини тўғри айта олиш ва билиш малакаси;
- ювиниш учун зарур бўладиган нарсалар (совун, сочиқ, мочалка ва бошқалар)ни билиш;
- юз ва қўлни ювиш, ювингандан кейин артиниш, сочиқни мустақил равишда олиш ва осиб қўйиш;
- шахсий буюмлардан (дастўрмол, тароқ ва шу кабилардан) фойдаланиш, тартибли сақлаш;

- тиш чўткасидан фойдаланишни ўрганиш, каттиқ нарсаларни тишламаслик. ширин нарсаларни кўп емаслик;
- иссиқ ва совуқ овқатларни кескин алмаштиришга йўл қўймаслик;
- шикастланган тишларни ўз вақтида даволатиш;
- тоза, чиройли либосдан қувониш, сочларни тартибли турмаклаб юриш, ифлос кийимбош, қўллардан, таралмаган сочлардан нафратланиш ҳиссини туйиш, буларни бартараф этишда катталарга ёрдам сўраб мурожаат қилиш;
- ана шундай нохушликлар бартараф этилганидан қувониш;
- янги дастурўмолдан фойдаланиш ва уни чўнтакда олиб юриш.

Овқатланиш гигиенаси:

- тўғри овқатланиш тартибига риоя қилиш;
- мустақил равишда овқат ейишга интилишни намоёйиш этиш, “қошиқда овқатлантириб қўйиш” таклифидан воз кечиш;
- қошиқни ўнг қўл билан ушлаган ҳолда, овқатни шошмасдан, яхшилаб чайнаб ейиш, шўрва, чойни тўкмаслик;
- мустақил равишда овқатланаётганда, сочиқчадан фойдаланаётганидан қувониш. Чиройли қилиб тузалган стол, мазали овқатларни илғай билиш;
- овқатланиш столи атрофида тўғри ўтириш, гаплашмаслик ва ошхона асбобларидан фойдалана билиш;
- овқатланиб бўлгач, “рахмат” айтиш;
- стол устини йиғиштиришда катталарга ёрдамлашиш;
- ўз идишларини ўзи ювишга уриниш.

Маданий – гигиеник кўникмаларни эгаллаш ва ўз-ўзига хизмат қилиш:

- шахсий гигиена кўникмаларини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш: енгни ўзи шимариб, қўл ва юзни ювиш, совундан тўғри фойдаланиш, юз ва қўлларни артиш.
- муайян тартибда ечиниш ва кийиниш, кийимларни яхшилаб тахлаб қўйиш. Кийинишдаги тартибсизликни сезиш ва унга барҳам бериш;
- тугмаларни қадаш, пойафзал ипларини боғлай олиш;
- ўз буюмларини билиш;
- ўйин давомида ювиниш, кийиниш, овқатланиш жараёнларини акс эттириш: ўйинчоқларни овқатлантириш, кийинтириш, чўмилтириш, ўзининг сеvimли қўғирчоқларини тўғри овқатланиш, ювинишга ўргатиш;
- қўғирчоқлар билан ўйинларни намоёйиш қилиш давомида қўғирчоқ қандай қилиб тўғри кийинишини кўрсата билиш, қуёнчани чўмилтириш учун керак бўлган ҳамма нарсаларни келтириш ва ҳ.к.;
- катталар билан биргаликда ўйинчоқларни жойига олиб қўйиш, кийимларни осиб қўйиш, оёқ кийимини жойига тахлаб қўйиш;
- катталарнинг кир ювиши, дазмоллаши, кийимларни тозалашини кузатиш, ўйинчоқларни ювиш, қўғирчоқларни чўмилтиришда иштирок этиш.

Ўзига хос гигиена:

- тоза чойшаб, кўрпа – тўшакда, шамоллатилган хонада ухлаш, эрталаб бадантарбия ва сув муолажаларини ўтказишга одатлантириш;
- ичак ва қовуқни ўз вақтида бўшатиб туриш. Ҳожатхонанинг ўзига хос қоидаларидан тўғри фойдаланиш;
- тирноқ, қалам ва бошқа нарсаларни тишламаслик, қўлларни, лабни ва бошқа буюмларни сўрмаслик.

Шикастланишнинг олдини олиш:

- йўлқадан келаётганда ва кўчани кесиб ўтаётганда йўл қоидаларига риоя қилиш;
- сакрашда, тепаликдан учишда юмшоқ тушиш, бир-бирини итармаслик, чопмаслик.

Кичик гуруҳ (3-4 ёш)

№	Машғулоти номи	Ўқув йили давомида				
		ҳафтада	бир ойда	1-ярим йиллик	2-ярим йиллик	Жами
1	Атроф олам билан таништириш	1	4	16	20	36
2	Табиат билан таништириш	0,5	2	8	10	18
3	Нутқ ўстириш	1	4	16	20	36
4	Бадий адабиёт билан таништириш	0,5	2	8	10	18
5	Илк математик тасаввурларни шакллантириш	1	4	16	20	36
6	Расм	2	8	32	40	72
7	Аппликация	0,5	2	8	10	18
8	Қуриш-яшаш	0,5	2	8	10	18
9	Лой иши	1	4	16	20	36
	Жисмоний тарбия	2	8	32	40	72
10	Музыка	2	8	32	40	72
	Жами	12	48	192	240	432

Ижтимоий- ҳиссий ривожланиш

Ўйин орқали болалар эркин “иждодий” жамоаларини уюштириш.

Ўзининг руҳий-ҳиссий ҳолатини бошқаларга нисбатан таққослашга ўргатиш: “Мен

ўзим ўйнайман”, “Мен ўзим ейман” каби иборалар билан ифодалай бошлаш. Ўзи ҳақида гапирганда, учинчи шахсда эмас, балки биринчи шахс “мен” олмошини қўллай бошлаш.

Болани ўз ҳиссий ҳолатларини бошқаришга ўргатиш: “Йиғлама, ҳозир бирга ўйнаймиз” деганда, йиғини тўхтатиб, катталарнинг кўрсатмаларига риоя қилиш.

Болада унга таниш бўлган катталар ва тенгдошларидаги турли ҳиссий ҳолатларни (қувониш, ҳафа бўлиш) ҳис этиш қобилиятини шакллантириш, бу ҳолатлар ўзгарганида ўз муносабатини билдириш (тенгдошларига ғамхўрлик қилиш, уларга ёрдам бериш) .

Нима яхши-ю, нима ёмон эканлиги ҳақида болаларда тасаввур пайдо қилиш: нима қилиш мумкин (тенгдошларга ғамхўрлик қилиш), нима қилиш мумкин эмаслигини тушуна бошлаш (тўполон ва инжиқлик қилиш, ўйинчоқни тортиб олиш, ёмон сўзларни айтиш ва бошқалар). Мулоқот қилишда самимийлик билан саломлаша олиш, мулойимлик билан миннатдорчилик билдириш.

Катталарни тинглай олиш, катталарга мурожаат қилиш, бошқа болаларга саволлар билан мурожаат қилишга ўргатиш, катталарнинг илтимосларини, топшириқларини бажаришга, кўрсатмаларига қулоқ солишга ўргатиш.

Тенгдошига нисбатан самимий муносабатда бўлиш малакасини шакллантириш, болаларни биргаликда фаолият юритишга эҳтиёж уйғотиш. Ўзига нисбатан ишонч уйғотиш: “Мен қила оламан”, “Мен ўзим”, “Мен яхшиман”, мустақил ишлашига ўргатиш.

Тарбиячи суҳбат ва ўйинларида болада:

- ўзининг ташқи қиёфасини (Мен кимман? Мен қанақаман?) изоҳлаш малакасини шакллантириши;
- ўзи ёқтирган нарсалар (Менга нима ёқади? Нима ёқмайди?) ҳақида гапириб беришга ундаши;
- ўзи ва атрофдагиларнинг ҳиссий ҳолатларини ҳис қила билишни шакллантириши;
- ўз-ўзини англаш қобилиятини шакллантириши лозим.

Катталар билан мулоқот. Катталар билан мулоқотга кириша олиш, атрофидаги катталарга тақлид қилиш, катталарнинг саволларига жавоб бера олиш, катталар билан мулоқот қилишга истак билдириш, катталарнинг товушига қараб мактовни ва танқидни фарқлаш, мулоқот қилиш истагининг яққол кўриниши, катталарни исми билан чақириш,

Тенгдошлари билан мулоқот. Тенгдошлари билан қисқа вақт давомида ёнма-ён ўйнай олиш, ўйинда ташаббускорликни намоён қилиш, тенгдошлари билан мулоқотда ўз имкониятларига ишониш.

“Мен” концепцияси ёки ўз-ўзини англаш: “Мен” тизимининг намоён бўлиши, ўзини кўзгуда таниш, ўз исмини билиш, кундалик ишларда ёрдам бериш (хонани йиғиштириш, телевизорни ўчириш). Бу тизимнинг шаклланиши болаларда ўз-ўзини баҳолаш ва у билан боғлиқ катталарнинг талаблари билан боғлиқ интилишнинг шаклланишига олиб келади.

“Ҳиссий ифодалаш”. Боланинг ўз яқинларига муҳаббат ва меҳр кўрсата олиш (ўпади, кучоқлайди), катталарнинг ўзига нисбатан муносабатини ҳис этиш.

Ўқув йили охирида бола:

- саволга жавоб бера олади;
- катталар ва тенгдошлари билан мулоқотга эҳтиёж сезади;
- тенгдошлари билан ўйнай олади;
- ташаббускорлик, мустақилликни ўзида намоён эта бошлайди;

- ўз имкониятларига ишона бошлайди;
- “Мен ўзим” тушунча пайдо бўлади;
- бола яқин инсонларга муҳаббат ва меҳр кўрсата бошлайди (ўпади, кучоклайди, кўриб, талпинади);
- катталарнинг ўзига нисбатан муносабатини ҳис этади.

Нутқ, ўқиш ва саводга тайёргарлик

Болаларда катта ёшли кишиларнинг нутқини тинглаш ва тушуниш, ўзининг эҳтиёжини кондиритиш учун мурожаат қилиш (“Қўғирчокни бер”, “Овқат ейман”), савол бериш, ўзининг ҳатти ҳаракатларини бошқаришини сўз билан ифодалаш (“Мен қиламан”), ўзини ва ўзининг фаолиятини сўз билан ифодалаш (“Мен яхшиман”, “Чиройли бўлди”) каби иборалар билан ифодалашга, турли буюмлар ва расмларни диққат билан кўриш малакасини ҳосил қилиш.

Нутқ товуш маданиятини тарбиялаш. Болаларнинг аниқ, шошилмай, етарлича баланд овозда гапиришларини кузатиш. Сўзга таклид қилувчи товушлардан фойдаланиб, бу сўзларни ҳар хил баландликда ва тезликда, унли (е, і, а, о, и, о ‘) ва ундошлар (т, н, б, р, т, д, к, г, ф, в)ни тўғри талаффуз этишни машқ қилдириш. Ҳавони оғиздан бир текисда ва чўзиб чиқаришни ўргатиш. Болаларга берилган саволларга жавоб беришни ўргатиш, бирор воқеани (расмда кўрган ёки эшитган) сўзлаб беришга ундаш. Тўғри жумла тузишларига эътибор бериш. Болаларда эрмак ва шеърларни айтиш кўникмасини таркиб топтириш, уларда чиройли, тўғри гапириш иштиёқини тарбиялаш.

Луғат иши. Болаларнинг сўз бойликларини буюмларнинг номини англатадиган отлар (кийим, идиш-товоқ, мебель, ўйинчоқлар), ўсимликлар (дарахт, ўт, гул ва б.), сабзавот (сабзи, карам, шолғом, помидор, бодринг ва б.), мевалар (олма, нок, олча, лимон ва б.), уй ҳайвонлари (хўроз, товуқ, от, сигир, ит, мушук ва б.), уларнинг болалари (жўжа, тойча, бузоқ, кучукча ва б.) билан айрим ҳаракатларни ифодаловчи феъллар (югурмоқ, артмоқ, пиширмоқ, тайёрламоқ, кир ювмоқ, дазмолламоқ, экмоқ ва б.) сифатлар (катта, кичик, қизил, сариқ, кўк, зангори, оқ, қора, иссиқ, совуқ, ширин, аччиқ, думалоқ) билан вақтни белгилайдиган равишлар билан (кеча, бугун, эртага, узок, яқин, паст, баланд) бойитиш.

Болаларнинг теварак-атрофдаги нарса ва ҳодисалар ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш, сўзларнинг маъноларини аста-секин чуқурлаштириб бориш асосида сўз бойлигини орттириш (буюмларнинг сифати ва хусусиятларини, ранги, катта-кичиклиги).

Катта-кичик, баланд-паст, кўп-кам, кўп-битта каби сўз бирикмаларини болалар луғатига киритиш.

Луғатни фаоллаштириш. Расмларни, уй-рўзғор буюмларини кўздан кечираётганда уларнинг номларини вазифаларини ва баъзи сифат хусусиятларини билдирувчи сўзларни тўғри ишлатишга ўргатиш. Болаларнинг ўз нутқларида ўрганган сўзларини сўз ўйинлари, топишмоқлар орқали мустаҳкамлаб бориш.

Нутқнинг грамматик тузилишини шакллантириш. Болаларга отларни кўпликда тўғри ишлатишни, сифатларни от билан шахс ва сонда мослашувини, феълнинг ўтган ва келаси замонда ишлатилишини машқ қилдириш, уларни сўроқ сўзларнинг интонациясини эгаллашга тайёрлаш. Отларни келишиқ кўшимчалари билан тўғри турлашга (Анварни, Анварнинг, Анварга), феълларни шахс-замон кўшимчалари билан тўғри тушлашга (олдим, олдинг, олди) ўргатиш. Ҳайвон ва паррандаларни бирлик ва кўпликда ифодалашга

ўргатиш. Айрим ҳайвонларнинг болаларини билдирувчи сўзларнинг ясашиш йўллариغا эътиборини қаратиш. Болаларга воқеанинг вақти, жойини ифодалайдиган сўзларни содда ва қўшма гапларнинг тузилишини ўзлаштириб олишларида ёрдам бериш.

Уюшиқ бўлакли гаплар тузишга ўргатиш (Собир копток, кўғирчоқ, байроқчани олди).

Боғланишли нутқни шакллантириш. Сўзлашув нутқини ўстириш. Болаларда тарбиячининг нутқини тинглаш ва тушуниш, берилган саволларга тортинмасдан жавоб бериш малакасини шакллантиришни давом эттириш. Уларни савол билан мурожаат этишга ўргатиш.

Болаларни таниш ҳикоя ва эртак (тарбиячининг саволлари ва китобдаги расмлар ёрдамида, кейинчалик мустақил)ларни қайта ҳикоя қилишга ўргатиш.

Ўйинчоқ, буюм ва расм мазмуни бўйича ҳикояни (2-3та гапдан иборат) такрорлаш кўникмасини тарбиялаш, таниш эртаклардан олинган парчаларни саҳналаштиришда қатнашишга ундаш.

Бадиий адабиёт билан таништириш. Болаларда бадиий асарларга нисбатан қизиқиш, муҳаббат уйғотиш, ундан завқланиш кўникмаларини таркиб топтириш янада кенгроқ режада давом эттирилади. Уларни ўзбек халқ оғзаки ижоди намуналаридан: мавсум қўшиқлари (“Келса йилбоши – Наврўз”, “Офтоб чиқди оламга”), ўйин қўшиқлари (“Мушук борди далага...”), айтишмалар (“Карим қайда?...” в.б) билан таништириш, миллий оҳангдаги жозибани, ритмнинг бир текисда такрорланишидан вужудга келадиган муסיқийликни ҳис этиш туйғусини шакллантириб бориш лозим.

Болаларда насрий асарлар: эртак (ўзбек халқ эртаклари “Эчки болалари”, “Бароқхон”), ҳикоя (А.Носиров. “Янги машина”, М.Аъзам. “Меҳрибон”), афсона (“Нон ҳамроҳ”), ривоят (“Алишер билан булбул”)ларни қизиқиб тинглашга иштиёқ уйғотиш, уларда акс эттирилаётган воқеалар маъносини тушуниш, қаҳрамонлар ҳатти-ҳаракатларини кузатиш, баҳолаш каби дастлабки кўникмаларни таркиб топтириш.

Болаларни шеър (Д.Орифбоев. “Икки мусича”, Т.Адашбоев “Насибанинг олмаси”, Ғ.Раҳмат, “Қувонч” в.б.) асар қаҳрамонлари руҳий ҳолатидан ҳаяжонланишга, шодланиш, қувониш ёки аксинча, ачиниш, раҳм-шавқат каби туйғуларни ҳис этишга ундаш. Уларни қисқа эртак ва ҳикояларни сўзлаб беришга, асар воқеалари асосида берилган оддий саволларга аниқ ва дадил жавоб беришга, кичик шеър (А.Обиджон. “Қизил гул”, Т.Ортиқхўжаев “Кулча нон”) ва эркалама (“Бойчечагим боласи”)ларни ёд олишга ўргатиш.

Болаларда китобга нисбатан қизиқиш, меҳр ҳисларини кучайтириш. Болалар эътиборини доимий равишда бадиий асар мазмуни асосида ишланган расмларга қаратиш, уларни диққат билан томоша қилиш кўникмасини мустаҳкамлаш. Уларга китобдан тўғри фойдаланиш, уни тоза қўл билан ушлаш, варақларини аста, шошилмасдан очиш, букламаслик каби қоидаларни тушунтириб бориш.

Ўқиш ва саводга тайёргарлик. “Сўз”, “Товуш” сўзларини тушунишга, ўйинларда ва амалий машқларда қўллашга ўргатишни давом этиш. Оддий чизиклар, илгаклар нусхаларини кўчиришга ўргатиш.

Ўқув йили охирида бола:

- болалар шошилмай, равои гапира олишлари;
- тарбиячининг оддий саволларига жавоб бера олишлари (2-3 гап);
- тарбиячи билан биргаликда таниш эртак, эрмак ва кичик шеърларни айта билишлари керак;

- тилдаги барча унли ва ундош товушларни тўғри талаффуз қила олишлари;
- отларни келишиқ қўшимчалари билан тўғри турлаш, феълларни шахс-замонда тўғри туслаш;
- жумлаларни тузиш, саволларга жавоб бериш, керак пайтда савол билан муурожаат қилиш;
- китобга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш;
- китобдаги расмларга қараб бадий асарнинг мазмунини гапириб бериши;
- асарнинг парчасини эшитганида унинг номини айтиши, асар мазмуни бўйича бериладиган саволларга жавоб бериши;
- ҳаракатлар билан бажариладиган эрмакларни, қисқа шеърларни, эртак ва ҳикояларнинг мазмунини бузмай (тарбиячи билан бирга, мустикал ҳолда) такрорлаш каби кўникмаларига эга бўлиши;
- болаларнинг ҳаётига яқин шеърларни, қушлар, ҳайвонлар, ўйинчоқлар ҳақидаги тўрт қатор шеърларни ёдлай олиши;
- эртак ва ҳикояларни қизиқиб тинглай олиши, шеърини нутқдаги оҳангдорлик ва музикийликни ҳис этиши;
- “Сўз”, “Товуш” сўзларини тушуниш, ўйинларда ва амалий машқларда қўллай олиш каби малакаларни эгаллаган бўлишлари керак.
- Оддий чизиклар, илгаклар нусхаларини кўчира олади.

Билиш жараёни: Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш

Элементар математик билим ва кўникмалар

Микдор. Болаларга алоҳида предметлардан гуруҳ ҳосил қилишни (барча қизил, барча сариқ, барча юмалоқ ва бошқа предметларни гуруҳлаш), гуруҳдан бир предметни ажратишни, “кўп”, “битта” ни фарқлашни, хонада қайси предметлар кўп, қайси битталигини, “биттадан”, “битта ҳам” ибораларини тушунишни ўргатиш.

Тўплам таркибига кирувчи предметларнинг микдорига кўра гуруҳларнинг тенглиги ва тенг эмаслигини фарқлаш, бир предметни иккинчисининг устига ёки остига қўйиб таққослашни ўргатиш.

"Кўп", "кам" "тенг", "шунча" каби сўзларни тушуниш ва нутқда ўз ўрнида қўллашни, “қанча?” сўроғининг маъносини тушунишни ўргатиш.

Товарак - атрофдан битта ва кўп предметларни топишга ўргатиш.

2 гача санашга 2 та нарсаларнинг сонини айтишга ўргатиш. Масалан, “Бир, икки-иккита ёнғоқ”, “Бир, икки-иккита олма. Икки дўстга иккита олма керак”.

Катталиқ. Болаларга предметларни катта-кичиклиги бўйича гуруҳларга ажратишни, бир турдаги предметлардан гуруҳ тузишни, “катта-кичик”лигини таққослаб аниқлашни ўргатиш. “Катта”, “кичик” сўзларининг маъносини тушунтириш.

Кескин фарқ қилувчи ва бир хил ўлчамдаги икки предметнинг баландлиги ва энига кўра қиёслаш ҳамда қиёслаш натижаларини “баланд”, “паст”, “бир хил” сўзлари билан белгилаб айтишни ўргатиш.

Предметларнинг ўлчамини аниқлашда ажратилган белгилари (“узун-калта”, “тор-кенг”) бўйича қиёслаб, устига ва ёнига қўйиш усулларида фойдаланишни ўргатиш.

Катта-кичик, узун-калта, баланд-паст, тор-кенг сўзларининг маъносини тушуниш ва нутқда тўғри қўллашга ўргатиш.

Геометрик шакл. Доирани таний олиш ва номини айтишни ўргатиш. Уни сезиш, ҳаракат ва кўриш йўллари билан текшириш усулларини ўргатиш.

Квадрат билан таништириш. Доира, квадратни фарқлаш ва айтишни сезиш, ҳаракат ва кўриш усуллари орқали ўргатиш.

Болаларга шар ва куб ҳақида тушунча бериш.

Турли топшириқлар ёрдамида шар ва куб ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш.

Учбурчакни таний олиш ва номини айтишни ўргатиш. Уни сезиш, ҳаракат ва кўриш йўллари билан текшириш усулларини ўргатиш.

Теварак-атрофда мўлжал олиш. Ўнг ва чап қўлни фарқлай олиш ва айтишни, предмет (ўйинчоқ) ларни ўнг қўл билан чапдан ўнгга қўйишни ўргатиш.

Болаларни предметларнинг ўзига нисбатан жойлашишини аниқлашга, “якин-узоқ”, “тепада-пастда”, “орқада-олдинда” сўзларни айтишга ва нутқда тўғри қўллашга ўргатиш.

Вактни чамалаш. Болаларга сутка қисмлари (эрталаб, кундузи, кечқурун, тун) ни айтишни ўргатиш ҳамда фарқлаш кўникмасини таркиб топтириш.

Қуриш-ясаш. Болаларга содда воқеабанд ўйин масалаларини лойиҳалаб оддий қурилмаларни: “лего” туридаги ўйин бўлакларидан моделлар йиғишни, 3-4 та қисмлардан пазллар ясашни, қоғоздан буклаш йўли орқали содда шаклларни ясашни ўргатиш.

Таълимий ўйин ва машқлар. Математика машғулотларида олинган билимлар кун давомидаги фаолиятлар (ҳаракатли ўйинлар, қурилиш ўйинлари, ролли ўйин, сайр ва суҳбатлар) да қуйидаги ўйин-машқлар орқали мустаҳкамланади:

“Ким тўғри кўрсатади ва айтади?”, “Рангли доиралар”, “Сехрли халтача”, “Пазл”, “Ўз уйингни топ”, “Ўнг томонга бир қадам, чап томонга бир қадам”, “Кимга қанча?”, “Кўп, оз, битта”, “Қайси қўлимда кўп?”, “Қанча бўлса, шунчани кўрсатинг”, “Тез юрар поезд”, “Хонада саёҳат”, “Дўкон”, “Қўғирчоқни сайрга тайёрлаймиз”, “Шунча халқани топинг”, “Қопчада қанча доира бор?”, “Юқорида-пастда”, “Ўнг-чап”, “Қайси қўл билан тезроқ?”, “Олдинга-орқага”, “Ўнгга-чапга”, “Пастда-тепада”, “Эътиборли бўл”, “Узун-калта ленталар”.

Ўқув йили охирида бола:

- «Кўп» ва «битта» предметларни ва уларнинг катта ва кичиклигини ажратади;
- предметларнинг ўлчамини айтади, “катта”, “кичик” сўзларининг маъносини тушунади;
- барча қизил, барча катта, барча кичик ва бошқа предметларни ажратишни билади (копток, шарчаларни ранги бўйича гуруҳлайди қизил, яшил, сарик) ва уларни рангига мос қутилارга жойлаштиради;
- теварак-атрофдан битта ва кўп ўхшаш буюмларни топа олади;
- 2 гача санай олади (иккита олма беришни сўрайди, биттасини ўртоғига беришни хоҳлагани учун);
- "кўп", "кам", "тенг", "шунча" сўзларини ўз ўрнида қўллай олади;
- доира, учбурчак ва квадратни билади ва уларнинг номларини айта олади;
- “якин-узоқ”, “орқада-олдинда”, “тепада-пастда” сўзларини тушунади ва нутқда тўғри қўллайди;

- катта-кичик, узун-калта, баланд-паст, сўзлари маъносини тушунади ва нутқда тўғри қўллайди;
- мустақил ҳолда ўз ўйинчоқларини тартибга сола олади (машинани гаражга, коптокни стол остига, кийимини шкафга, ...);
- сутка қисмлари (эрталаб, кундузи, кечкурун, тун)ни фарқлайди;
- «лего» туридаги ўйин бўлакларидан содда моделлар йиғади;
- қоғоздан буклаш йўли орқали содда шаклларни ясай олади;
- 3-4 қисмлардан пазллар ясайди.

Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш

Она Ватан ва атроф-олам. Болаларга инсонлар маълум вақтда овқатланиши, суюқлик ичиши, ухлаши ва бунинг учун уларга нималар кераклиги, кун давомида болаларга катталар ишлашлари, болалар эса мактабгача таълим муассасаларига, ўқувчилар эса мактабларга боришлари тўғрисида тушунча бериш.

Болаларни ўз исми, ёши, бошқа болалар исмини айтишга ўргатиш, ундаш.

Оила аъзолари (ота-она, ака-ука, опа-сингил)га муҳаббат, ҳурмат ҳиссини тарбиялаш. Болаларнинг қариндош-уруғ (буви, хола, амма, тоға, амаки, опоқи ва ҳ.к.)ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш.

Болаларда инсонлар уйда яшашлари, овқат тайёрлашлари (шўрва пиширишлари, сабзавотларни кесишлари, сутни қайнатиш); кийим-кечаклар (об-ҳавога қараб кийиниш, кийим-кечакларни тикиш, тўқиш); нарса ва жихозларни дўконлардан сотиб олиш мумкинлиги ҳақида тасаввурларини шакллантириш.

Теварак-атрофдаги предметлар ва одатий ҳаракатлар (столда овқатланишлар, стулда ўтирилади, курсига ўтириш мумкин) ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш.

Болаларга атроф-оламдаги воқеа-ҳодисаларнинг бир-бирига боғлиқлигини исботлаш. Масалан: Ҳаво совуқ. иссиқроқ кийиниш керак, қоронғу бўлса-чироқ ёқиш керак, каттик шамол бўлса, деразаларни ёпиш керак.

Буюк сиймолар ва байрамлар. Болаларга Алишер Навоий ҳақида илк маълумотлар бериш. Навоий расми билан таништириш. Тарбиячи Алишер Навоийнинг расмда акс этган сиймоси ҳақида тушунарли, содда жумлаларда айтиш пайтда меҳр ва ифтихор билан болаларга тасвирий ҳикоя (нуронийлиги, кўзларининг меҳр билан боқиши, кийимлари) айтиб бериш орқали унга нисбатан муҳаббат, ҳурмат ҳиссини уйғотиш. Китоб бурчагига Алишер Навоийнинг расми акс этган китоблар қўйиш мумкин.

Болаларда “Мустақиллик”, “Меҳржон”, “Наврўз” байрами ҳақида тасаввур ҳосил қилиш.

Кичиклар катталар (ота-оналари, буви, боболари)ни ҳурмат қилиб, байрамларда уларни бориб кўришлари, ҳар хил совғалар олиб боришлари, катталар уларни дуо қилишлари ҳақида тушунча бериш. Болаларда катталардан дуо олишга, “баракалла”, “рахмат” сўзларини эшитишга нисбатан қизиқиш уйғотиш.

Катталар меҳнати. Болалар мактабгача таълим муассасаси ходимлари (энага, ошпаз, қоровул, ҳамшира ва ҳ.к.)нинг меҳнати ҳақидаги тасаввурларини бойитиш. Уларнинг меҳнат жараёнлари (энага хонани тозалайди, идиш-товоқларни, деразаларни ювади, сочиқларни алмаштиради, овқат келтиради, болаларнинг кийинишларига ёрдам беради ва ҳ.к) билан таништириш. Болаларда катталарнинг меҳнати натижаларини ҳурмат қилишга ва эъзозлашга ўргатиш. Ошпазнинг турли-туман овқатлар, пишириклар, ичимликлар тайёрлаши ҳақида тушунчалар бериш. Тарбиячи болани ўз оила аъзоларини, тарбиячи, энага ва мусиқа раҳбарининг исмини билишларига ва “сизлаб” мурожаат этишларига эришишлари лозим.

Катталар меҳнати натижасида керакли нарсалар, предметлар яратилишини тушунтириш. Ошпаз, кир ювувчи, сотувчи, қурувчи, ҳайдовчи меҳнати ва уларнинг асосий ишлари ҳақида билим бериш. Иш натижаси ва унинг аҳамиятини ажратиб кўрсатишга

ўргатиш. Катталар меҳнати учун зарур бўладиган материаллар, кишилар меҳнатини енгиллаштирадиган, меҳнат жараёни ва натижаларига эришишни тезлаштирадиган машиналар билан таништириш.

Турли транспорт воситалари ва касблар ҳақида тушунча бериш. Болаларнинг бу борадаги билимларини кенгайтириш ва уларнинг номларини тўғри айтишга одатлантириш.

Болаларга кўчанинг машина юрадиган қисми билан пиёдалар юрадиган йўлкани фарқлаш кўникмасини шакллантириш. Светофорнинг ранглари ва уларнинг вазифаларини ўргатиш.

Буюмлар. Йил давомида уй-рўзғор буюмлари (палос, гилам, шкаф, хонтахта, курси), ошхона идишлари (коса, товоқ-қошиқ, ликопча, лаган, чойнак-пиёла, челақ, патнис ва ҳ.к.) ни фарқлашга ва номини айтишга ўргатиш.

Устки кийимлар. Кийимлар (кўйлак, нимча, пальто, тўн ва ҳ.к.), оёқ кийимлар (туфли, этик, шиппак ва ҳ.к.), бош кийим (дўппи, телпак, қалпоқ, рўмол)нинг вазифалари ва улардан мавсумга қараб фойдаланиш ҳақида тушунча бериш.

Бола ўз танасининг қисмларини ўрганади.

Болага ўзининг кўринишини таърифлаб беришга, юрак, тирсак, ияк, елка каби мураккаб қисмлар қаерда жойлашганлигини кўрсатишга ўргатиш.

Ўқув йили охирида бола:

- Бола Алишер Навоийни суратидан таний олади;
- “Мустақиллик”, “Меҳржон”, “Наврўз” каби байрамлар;
- мактабгача таълим муассасаси ходимларининг меҳнати;
- транспорт воситалари (юк машинаси, енгил машина) тўғрисида, светофор ҳақида тасаввурга эга бўлади;
- уй-рўзғор буюмларини (жавон, диван, курси, стол, стул, сандиқ ва ҳ.к) билади;
- уйда қўлланиладиган электр жиҳозларидан дазмол, радио, телевизорни ажрата олади;
- катталар меҳнати тўғрисида тушунчага эга бўлади. Меҳнат қуролларини ажрата олади;
- Бола ўзининг кўринишини таърифлаб бера олади;
- юрак, тирсак, ияк, елка каби мураккаб қисмлар қаерда жойлашганлигини кўрсата олади;

Жонли ва жонсиз табиат тўғрисида тасаввурга эга бўлиш

Жонсиз табиат. Кун ва тунни, об-ҳавонинг асосий ҳолатини (шамол эсяпти, ёмғир, қор ёғяпти, ҳаво булутли, қуёш чарақлаб турибди) фарқлаш ва айтишни ўргатиш. .

Сув, қор, муз, қум, лойнинг белгиларини фарқлаш ва номини айтишни (қор-оппоқ, совуқ, сув оқади, илиқ ва совуқ бўлиши мумкин, муз-қаттиқ ва сирпанчик, қум тўкилади, ҳўл қумдан нарсалар яшаш мумкин, лой-юмшоқ, ундан нарсалар яшаш мумкин, агар у қуриса, эзганда уқаланади) ўргатиш.

Табиат ҳодисалари ва инсонларнинг унга нисбатан муносабати (ёмғир-нам, кастюмсиз сайр қилиш мумкин эмас, ёзда иссиқ қуёш тафтидан бош кийим кийиб оладилар, қишда

совук, одамлар иссиқ пальтолар, шарф, иссиқ этиклар, иссиқ шапкалар ва ҳ.к.)ни тушунтириш.

Ўсимликлар дунёси. Сабзавот (сабзи, пиёз, карам, помидор, бодринг) ва мевалар (олма, узум, ўрик, олча ва гилос)нинг номи, таъми, ранги ва шаклини билишга, ўзаро фарқлашга ўргатиш.

Хона гуллари (фикус, герань, традесканция) билан таништириш, уларни парвариш қилиш йўллари ўргатиш.

Гуллайдиган маданий ва бегона ўтсимон ўсимликлар (қоқи ўт, атиргул ва лолақизғалдоқ)билан таништириш. Уларнинг номлари ва ранглари тўғри айтишга ўргатиш. Шу билан бирга болаларнинг эътиборини баргларнинг шаклига, пояси ва гулларидаги фарқларга, уларнинг шифобахш хусусиятларига қаратиш ҳамда ўсимликларнинг ўсиши учун ҳаво, сув ва қуёш зарур эканлигини тушунтириш.

Ёз фаслида ўсимликлар ҳақида суҳбат ўтказиш.

Олма, нок ва олча дарахтларининг мисолида дарахтларга хос бўлган хусусият: тана қисмлари (ер устки қисми, шохи, барги, гули, меваси), уларнинг шифобахш хусусиятлари билан таништириш.

Ҳайвонот дунёси. Болаларни уй (мушук, кучук, қўй, сигир) ва ёввойи ҳайвонлар (бўри, қуён, тулки, айик) ва уларнинг болалари билан таништириш. Уларни бир-биридан фарқлашга ва номларини тўғри айтишга ўргатиш.

Қушлар (мусича, чумчуқ ва қалдирғоч) ва уларнинг болалари билан таништириш. Уларнинг номи, ранги, катта-кичиклигини айтиб ўтиш, товушларига кўра таниш ва фарқлашга ўргатиш.

Ҳашоротлар (тиллақўнғиз, оқ капалак, чумоли) билан таништириш. Уларни айрим ўзига хос хусусиятига кўра фарқлашга ўргатиш.

Аквариумдаги балиқлар (тилла балиқ, товон балиқ), қафасдаги тўтиқуш, тошбақа, қўнғиз ва капалаклар (уларни қисқа муддатда банкада сақлаш мумкин) билан таништириш, уларнинг номини, ҳаёт тарзи, нималар билан озиқланиши ҳақида қисқача маълумот бериш ва тана қисмлари, рангларидаги фарқларига эътиборни қаратиш.

Ўқув йили охирида бола:

- фасллар алмашиши ва об-ҳаводаги айрим ўзгаришлар (ёмғир, қор ёғиши, қуёш чарақлаб туриши)ни пайқашлари;
- табиатни муҳофаза қилиш ҳақида дастлабки тушунчани эгаллаган бўлишлари;
- хона ўсимликларидан 2-3 хилининг номини билиши;
- ўсимлик ва ҳайвонларнинг ташқи кўринишидан фарқлаши;
- мевалардан олма, узумнинг номини билиши;
- полиз экинларидан қовун-тарвузнинг номини билади;
- уй ҳайвонларидан сигир, қўй, мушук, итни билиш;
- ёввойи ҳайвонлардан бўри ва қуённи билиши;
- қушлардан қалдирғоч, қарғани билиши;
- паррандалардан товук, хўрозни билиши;
- сабзавотлардан помидор, бодрингни билиши керак.

Тасвирий фаолият

Боланинг тасвирий фаолияти унинг предмет ҳақидаги тасаввурларига бевосита боғлиқдир. Бу ёшда улар шахс сифатида шакллана бошлайдилар. Гарчи тасаввурдагини амалга ошириш усул ва воситалари етарлича шаклламаган чала, график жиҳатдан қашшоқ бўлса-да, у тасаввурдаги нарса тасвирига таяна олади. Бу вақт ўтиши билан чуқурлашиб, секин-аста тасаввурдаги график тимсоллар миқдори ўсиб, тасвирланадиган предмет миқдори кенгайиб боради. У ўз ишларида турли ранглардан фойдалана бошлайди.

Катталар кўмагида кичик ёшидаги болалар содда предметларни ёпиштириш лаёқатига эга бўладилар.

Ушбу ёшдаги болалар жўнгина аппликация турларини қўллай оладилар.

Куриш-ясаш машғулотларида намунага кўра ёки тасаввурларидаги мураккаб бўлмаган куриш-ясаш ишларини амалга оширадилар.

Болаларнинг ҳиссий идрокларига тааллуқли эстетик туйғуларини ривожлантириш, уларни атроф-олам ва санъат асари гўзаллигини ҳис этишга ундаш, уларда ўзига ёққан расм, иллюстрация ва тимсолли ўйинчоқларни танлаш ва томоша қилиш истагини ўстириш.

Болаларда шаклий-тимсолли ҳатти-ҳаракатларни ривожлантириш, расмлари, ясаган нарса-буюмлари, аппликациялари орқали нарса-ҳодисаларнинг унча мураккаб бўлмаган тимсолларини тасвирлашга ўргатиш.

Тасвирий фаолиятнинг барча турлари бўйича техник кўникма ва малакаларини ривожлантириш (рангли қалам, фломастер, акварел бўёқ ва мўйқаламда бўяш, лойдан турли нарсалар ясаш, нарсаларнинг қирқиб олинган қисмларини ёпиштириш кабилар). Мазкур жараёнда боланинг ҳар иккала қўлидан фойдаланишга, нарсани қўллари билан қамраб, ушлаб олишига эришиш (тадқиқот усули). Уни табиат объектлари, ҳаётий нарса- ҳодисалар, кийим-кечаклар, китоб иллюстрацияси, ўзбек халқ ўйинчоқлари (Ҳамро буви ўйинчоқлари)даги гўзалликни сезиш ва кўра олишга ўргатиш. Халқ амалий санъати ва болалар ижодий кўргазмаларини уюштириш орқали халқ тасвирий санъат асарлари, таниқли рассомлар томонидан ишланган санъат намуналарига болалар диққатини жалб этиш ва уларда мазкур нарсаларга қизиқиш уйғотиш.

Болаларда тасвирий фаолият машғулотларига нисбатан барқарор қизиқишларни шакллантириш, уларни индивидуал ва жамоавий композициялар яратишга ўргатиш.

Расм солиш. Болаларни расм воситасида табиат ҳодисалари тимсолларининг гўзаллигини (ҳаво ранг осмондаги оқ булутларни), кузда истирожат боғида турли ранглардаги баргларнинг тўкилиши, мавжудотларни тасвирлашга ўргатиш.

Қалам, фломастер, мўйқалам кабиларни тўғри ушлашга, бармоқлар билан қаттиқ сиқмай, қоғоз устида қалам ва мўйқаламни эркин ва бемалол ҳаракатлантириш, мўйқаламга етарли даражада бўёқ олиш, бошқа рангдан фойдаланиш учун мўйқаламни сувли стаканга тикиб яхшилаб ювиш, бўёқни банкача четига силқитиб ташлашга ўргатишни давом эттириш. Мўйқаламни қоғоз салфетка ёки доқа бўлакчаси ёрдамида қуритиш. Бўёқ, доғ, штрих, чизик кабиларнинг ритмик ҳаракатланишини сўзлар ва ўйин ҳаракатлари орқали тасвирлаш (“Ёмғир-ёмғир, чак-чак!”, “Дарахт барглари тўкилмоқда - шитир-шитир”).

Уларни турли йўналишлар бўйлаб (узун-қиска) тўғри чизиклар чизишга ўргатиш (тасма, йўлакча, девор).

Мураккаб бўлмаган нарсаларни чизишга, оддий чизиклар, илгаклар нусхаларини кўчиришга ўргатиш. Турли шаклларда доиралар ҳосил қилиб, (айлана, тўғри бурчак) нарсалар ва уларнинг турли шакл ва чизикларини тасвирлаш (қорбобо, жўжа, вагонча).

Жонивор ва нарсаларни биргаликда тасвирлаш (“Қорбобо ва ўриндик”) ҳамда мураккаб бўлмаган сюжетлар яратишга ўргатиш (“ўйинчоқлар ўйнашмоқда”).

Нарсаларни тўғрибурчак шаклида ифодалашга ўргатиш (вагонча), тўғри бурчакли ва думалоқ шакллардан ясалган нарсалар тасвирини чизиш (байрам байроқчалари, аравачалар).

Ҳамро буви ўйинчоқлари силуэтларини (қўзичоқлар, кушчалар, тулпорлар ва ҳ.к.) тарбиячи қирқиб, тайёрлаб берган миллий безаклар билан безашга ўргатиш.

Уларни расмда рангларнинг ифодавийлигидан тўғри фойдаланишга ўргатиш, ранглар ҳақидаги билимларини мустаҳкамлаш (қизил, кўк, сариқ, оқ, қора), муайян нарса-ҳодисалар (яшил арча, оқ қор)ни тасвирлаш учун мувофиқ ранг танлашга ўргатиш. Ранг танлашга қийналаётган болаларга ёрдам бериш.

Ҳоҳишига кўра ўйинчоқ ва турли тасвирлар расмини чизиш, жамоа билан ишлашга ўргатиш (капалак учмоқда, боғ ва чиройли гул).

Пластин (лой) билан ишлаш. Пластик материаллардан нарса ясашга нисбатан болаларда барқарор қизиқишларни шакллантириш, уларда пластик материаллардан нарса ясаш техникаси ва лойнинг хусусиятлари ҳақидаги билимларни таркиб топтириш (доира ҳаракат орқали кафтлари орасида лой бўлагини яссиллаш, ҳосил бўлган шаклдан узук ясаш, болаларда ясалган нарсаларни безаш истагини уйғотиш).

Пластик материаллардан нарса яшашнинг техник усуллари (кафтларни доира қилиб ва узунасига ишқалаш) орқали нарса ва эртақ қаҳрамонларини ясашга ўргатиш.

Икки қўл кафти билан эзгилаб, кафт орасида айлана ҳаракат орқали лойдан думалок бўғирсоқ ясаш.

Бир неча қисмлардан тузилган персонаж шакллари бирлаштириб, Ҳамро буви ўйинчоқларига асосланган ҳолда, оддий халқ ўйинчоқлари (кушча, қўғирчоқ кабилар)ни ясаш. Чимдиш усули асосида шаклдан персонажларнинг характерли жиҳатларини ясаш.

Болаларни таниш техник усуллардан фойдаланиб, ҳоҳишига кўра пластик материаллардан нарса ясашга ўргатиш.

Аппликация. Аппликацияга қизиқишни шакллантириш ва болаларни аппликация ишларига жалб этиш. Болаларни тарбиячи томонидан қирқиб, елимлашга тайёрланган шаклларни (доирачалар, квадратларни ёки жўнгина расмлар: масалан, қўзичорин, уйча, кушча каби) ранг-тусига кўра навбатма-навбат тўғри қўйиш ва елимлашга ўргатиш. 2-3 қисмли шаклларни аввалдан тайёрлаб қўйилган махсус вараққа тўғри қўйиш ва тартибли елимлаш орқали муайян тасвир ҳосил қилишларига эришиш, бунда болаларни аввалдан тайёрланган тахтача устида елимдан тўғри фойдаланиш, елим суртилган шакл қисмини босма қоғоз ёрдамида қоғозга қаттиқ босиб яхшилаб ёпиштиришга ўргатиш. Болаларга ўзлари яратган нарсадан завқланишни ўргатиш.

Уларга табиий ва геометрик безакли композициялар яратишни ўргатиш (гуллар, барглари), турли ҳажмдаги қоғоз варағи устида шаклларни тўғри жойлаштириш, ранг-тусини ҳисобга олишга одатлантириш (квадратлар, тўғри бурчаклар ва б.).

Турли шакллардан нақшлар ясашга ўргатиш – йўл-йўл, квадрат, доира каби. Рангига кўра турли геометрик ва ўсимлик шакллари навбатма-навбат қўйиш (доира, квадратлар, гуллар ва япроқлар). Яхлит тасвир яратиш ва қоғоз варағига 2-3 қисмли тасвирни елимлаш.

Болаларни геометрик шакллардан (тўғрибурчак ва доирадан) турли нарсалар (уйча, арава ва б.) ясашга қизиқтириш.

Нарсалардан содда композициялар тузишга ўргатиш (уйча ёнида дарахт ёки ўриндик каби). Болаларда ясаган нарсаларидан завқланиш ҳиссини уйғотиш.

Ранги ва шаклига кўра турли шаклдаги контурли қоғозлардан ясалган шаклларни навбати билан қўллаган ҳолда, болаларни геометрик ва табиий (гуллар ва япроқлар) материаллардан безакли композициялар ишлашга ўргатиш.

Дастурнинг барча бўлимлари бўйича ўз ҳоҳишига кўра эгалланган билим ва кўникмаларига таяниб, аппликация ишларини амалга ошириш.

Қуриш-ясаш. Болаларда қуриш-ясаш фаолиятига нисбатан қизиқишни тарбиялаш, уларни ўзлари яратган қуриш-ясаш объектини бирмунча жўнроқ тарзда бўлсада, таҳлил қила олишларига эришиш. Асосий қурилиш материалларини (кубик, ғиштча, пластина, цилиндр,

уч қиррали призма кабиларни) фарқлаш, номини айтиш ва қўллаш олишга ўргатиш. Деталларни горизонтал тарзда жойлаштиришни ўргатиш (машина учун йўл).

Болаларни қуриш-ясаш деталларини горизонтал (кенг, узун тарафи билан – машина йўли қуриш) ва вертикал (айланасига қаторлаштириб қўйиш - девор) тартибда тахлай олиш, бир-бирининг устига мустаҳкам қилиб тахлаш ҳамда маълум бир ораликда қўя олиш (дарвоза), тарбиячининг кўрсатмасига мувофиқ соддароқ қуриш-ясаш ишларини амалга ошириш, илгари эгалланган малака ва кўникмаларига таяниб, янги қурилиш ишини амалга ошириш ва ўзи қурган қурилиш объекти билан боғлиқ ўйин турини ўйнай олишга ўргатиш.

Қуриш-ясаш ишларига янги деталлар киритиш орқали болалар учун кўп вариантли шарт-шароитларни яратиш, масалан, мазкур ишларни 2 хил усулда ўзгартириш: бирор детални бошқасига алмаштириш ёки баландлиги ва узунлигини қўшимча қўшиш орқали тўлдириш, кенгайтириш, узайтиришни таклиф қилиш (баланд ва паст минора).

Болаларни ўзлари қурган янги қуриш-ясаш объектида ўйнашга, сюжетли тарзда бир қуриш-ясаш объектини бошқаси билан бирлаштиришга ўргатиш: масалан, уй, йўлак ва кўча; стол, стул ва кўғирчоқлар учун диван-мебель кабилар.

Болаларда ўз режалари асосида қуриш-ясаш ишларини амалга ошириш хоҳиш-истагини ривожлантириш.

Ўйин тугагач, қуриш-ясашда ишлатилган барча материалларни тартиб билан бузиб олиб, уларни сақлаш қутисига қайтадан тартиб билан тахлаб қўйишга ўргатишни давом эттириш.

Ўқув йили охирида бола:

- Расм солиш учун зарур материалларни билиш ва номини айта олиш, қалам, фломастер, мўйқалам ва бўёқдан тўғри фойдалана билиш;
- Оддий чизиклар, илгаклар нусхаларини кўчириш;
- Ҳамро буви халқ ўйинчоқларининг номини билиш (қўзичоқ, тулпор ва ҳ.к.);
- алоҳида нарсалар ва оддий сюжетлар тасвирини ярата билиш, нарса ва сюжет тасвирлари учун ранг танлай олиш;
- пластик материаллар (лой, пластина, пластик масса)нинг хусусиятлари, ундан қандай нарсалар ясаш мумкинлиги (2-3 шакл бўлакларидан кафтларнинг айланма ёки тўғри ҳаракати, шакллар четини бармоқ учи билан ёпиштириш орқали турли-туман ёки бир хил шаклли нарсалар ясаш) ни тушуниш;
- лойдан тартибли фойдаланиш, уни қўллаш учун алоҳида тахтача ишлатиш;
- тайёр фигуралардан тасвирий материаллар яратиш, табиий ва геометрик шакллардан безакли композициялар яратиш ва аппликацияни безаш;
- хоҳишига кўра яратган композицияга мослаб ранг танлай билиш;
- асосий қуриш-ясаш материаллари (кубик, ғиштчалар, пластина, цилиндр, уч қиррали призма кабилар)ни билиш ва номини айта олишлари;
- ғишт ва пластиналарни вертикал тартибда тахлай олиш, қўшимча детал қўшиш ёки бирини бошқаси билан алмаштириш орқали қуриш-ясаш ишларини ўзгартиришни билиш;
- қуриш-ясаш қисмларининг ҳажмини: катта-кичик, баланд-паст, узун-қисқа, кенг-тор каби тушунчаларни билишлари лозим.

Муסיқа

Муסיқа тинглаш. Болаларда кичик ҳажмли муסיқа асарини тинглашга иштиёқ уйғотиш.

Болаларга бир-бирига ўхшаш бўлмаган (байрамона-тантанали, охиста-тебранувчан, раксона-қувнок) кайфиятидаги қўшиқ ва чолғу куйларни идрок этишга ўргатиш “Алла” Д.Омонуллаева, «Паровоз» Филиппенко, «Бугун байрам С.Бобоев, «Дўлонча» ўзбек халқ куйи “Қашқарча”.

Қўшиқ айтиш. Катталар ва чолғу асбобига жўр бўлиб табиий овозда куйлаш, сўзларини тўғри таллафуз этиб, куйлаш малакасини шакллантириш. Куйлаш вақтида тўғри нафас олиш, ўтирган ва турган ҳолатда тўғри куйлаш “Байроқчалар” (Е.Тиличиева), “Айиқчам” (Ғ.Қодиров), “Опажон қаранг”, “Боғчамиз” (М.Икромова), “Қуёнлар” (Ғ. Қодиров). «Птичка» Попатенко.

Қўшиқ мазмунини тушуниш, матнга мос ҳаракатлар бажара олиш. Қўшиқ мазмуни ҳақида суҳбат куриш. “Арча қўшиғи”, “Айиқча” (М.Икромова), “Кулча нон” (Б.Каримов), “Этикчам” (Д.Омонуллаева), “Капалак”, “Лола сайли” (М.Икромова), “Хўрозим” (К.Абдуллаев), “Товуғим”, “Полапон” (Ф.Назаров), “Тойчоғим” (С.Бобоев).

Муסיкий-ритмик ҳаракат. Тўп бўлиб енгил юриш ва югуришдан секин-аста ҳар тарафга, эркин-сочма, тўғрига, доира бўйлаб енгил юриш ва югуришга ўргатиш. Муסיқа ритмига мувофиқ оёқни тўпиллатиш,

болаларни 3-4 содда ва оддий ҳаракатлардан иборат рақсларни тўп бўлиб жуфтликда, сочма тарзда, шундан сўнг доирадаги рақслар ижро этишга ўргатиш. Муסיқа асарининг тугалланишини ифодали кўрсатиш.

Қўлларида атрибутларни (байроқчалар, барглар, гуллар) ушлаб, биргаликда ва якка тарзда давра бўйлаб машқларни бажариш.

“Коптокни юқорига от”, “Кўзгуга қара”, “Майсани сила”, “Қўлларимиз чиройли” рақс элементларини катталар билан биргаликда муסיқага мос бажариш. Марш ритмини ўзлаштириш. Катталар билан биргаликда ҳаракатли ўйинларда иштирок этиш (“Поезд” Н. Метлова, “Чори-чамбар” ўзбек халқ куйи, “Қуёним” ўзбек халқ куйи), қўшиқ матнига мос ҳаракатлар бажариш (“Бахтли эркатой” Т. Тошматов).

Ҳаракатлар оркали турли образлар яратишга кизиштириш (“Қуёнлар ва айиқ” Т. Попатенко, “Айиқполвон”, “Қорбобожон” М. Икромова).

Рақс. Муסיқанинг динамик ўзгаришларини ҳаракатларда акс эттириш, икки қисмли муסיқа асарининг қисмлар ўзгаришини ҳис қилиш, ҳаракатларни муסיқага мослай олиш, катталар билан биргаликда гуруҳ бўлиб, кичик гуруҳларга бўлиниб, жуфтликда рақс тушиш. “Жуфт рақс” (ўзбек халқ куйи), “Қўғирчоқ ва ўйинчоқлар билан рақс”, “Гуллар билан рақс”, “Куз баргчалари билан рақс” (“Дўлонча”), “Жуфтли рақс” (ўзб.х.к. “Асп бўламан”), “Ярашдик” (Вилькорейская), “Эркин рақс” (ўзбек халқ куйи), “Полька” (ихтиёрий), “Қўғирчоқ ва ўйинчоқлар билан рақс”, “Гуллар билан рақс”.

Болалар чолғу асбоблари билан таништириш. Болалар шовқинли чолғуларини (қўнғироқча, шиқилдоқча, бубен, доирача) билиш, овозидан фарқлаш, катталар ёрдамида чала олиш.

Турли муסיкий фаолиятларда болалар чолғу асбоблардан фойдаланиш. Катталарнинг металлофон, учбурчак каби чолғуларда (ихтиёрий) ижросидан баҳраманд қилиш.

Сурнайча, доирача, шиқилдоқчалар ва қўнғироқча каби болалар чолғуларида қўшиқ (“Қуёним” ўзбек халқ куйи) ва рақсларда катталар ёрдамида фойдаланиш.

Муסיкий таълимий ўйин. Муסיкий фаолиятларда олинган билимларни ўйинлар давомида намоён қилиш. (“Чумчуклар ва мушук”, “Айиқчалар рақси”, халқ ўйинларидан “Чори-чамбар”, “Чапак чалиш”, “Қалдирғоч”) ўйнаш.

Болаларга тушунарли, кизикарли бўлган воқеабанд ўйинларни ташкил қилиш. Ўйинда муסיқага мос ҳаракатланиш, нутқ, тасаввур ва тафаккурни ривожлантириш, болалар чолғулари, ўйинчоқ ва қўғирчоқлардан фойдаланиш.

Болаларда зийраклик ва хотирани ривожлантирувчи, “Қайси чолғу яширинган”, тасаввур ва сенсор ривожлантирувчи “Халтачада нима бор”, товуш баландлиги ва тембрни фарқлашга ўргатувчи, “Қуш ва қушчалар”, “Ўрмонда”, мусиканинг темпини фарқлашга ўргатувчи “Юрамиз, югурамиз”, “Ўйинчоғим” каби мусикавий таълимий ўйинларни машғулоти вақтида ва мустақил фаолиятлари давомида гуруҳ хоналаридаги мусика бурчакларида ташкил этиш.

Мусикага оид маълумотлар. Мусикий товушлар ва шовқин берувчи товушларни фарқлашга ўргатиш. Мусикий товушлар(паст-баланд) ҳақида илк тушунча бериш.

Ўқув йили охирида бола:

- турли хил мазмун ва кайфиятдаги мусикани тинглайди, эслаб қолади;
- тингланган куйларни таниб олади
- қўнғироқча, шиқилдоқлар, доирача, металлофон, сурнайча, каби болалар чолғуларини танийди;
- биргаликда куйлай олади;
- қўшиқ куйлаш билан бир вақтда ҳаракатлар бажара олади;
- ҳаракатли ўйинларда иштирок этади;
- турли предметлар билан ҳаракатлар бажаришни уддалайди;

3-4 ёшли болалар билан ўтказиладиган эрталиклар

№	Эрталик	Ўтказиш вақти
1	Арча байрами	25-декабрь-30-декабрь
2	Онажонлар байрами	5-7 март
3	Салом, ёз!	июнь

Ўйин фаолияти

Воқеабанд–ижроли ўйинлар. Болаларда ҳаётининг мавзулардаги, адабий асарлар (қўшиқлар, эртаклар, маталлар, шеърлар) бўйича ўйинларнинг юзага келишига, алоҳида ҳаракатларни бир ягона мазмунга бирлаштириш орқали болалардаги ўйин тажрибаларини бойитишга ёрдам бериш.

Рол танлаш, ўйинчоқлар билан ўйнашда ўзаро боғланган бир неча ҳаракатларни (овқат тайёрлаш, столни безатиш, овқатлантириш) бажариш кўникмаларини ривожлантириш. Иккита шахс (ҳайдовчи ва йўловчи, она ва қизи, шифокор ва бемор) иштирок этадиган воқеабанд эпизодларда ўзаро келишган ҳолда ҳаракатланишга, ўйинчоқ–ўринбосарлар билан ўйналадиган яқка ўйинларда ўзига ва ўйинчоққа тегишли ролни ўйнашга ўргатиш.

Таълимий ўйинлардан фойдаланган ҳолда ижрода ўзини тутиш усуллари кўрсатиш.

Болаларнинг у ёки бу ижро учун зарур бўлган нарсаларни мустақил танлашга, ўйин муҳитида етишмаётган нарсаларни, ўйинчоқларни тўлдиришга бўлган уринишларини рағбатлантириш.

Кўп вазибаларга мўлжалланган нарсалардан фойдаланиш ва ўйинчоқлар сонини кўпайтириш ҳисобига ўйин муҳитини мураккаблаштириш ва бойитиш. Болаларни ўйинларда қурилиш материалларидан (куб, тўртбурчак ғўлача, пластина), оддий ёғоч ва пластмасса конструкторлардан, табиий материалдан (қум, қор, сув) фойдаланишга, уларни турлича қўллаш (қўғирчоқ учун дўнгча, кўприкча, йўл қуриш, қордан).

Унча узоқ давом этмайдиган ва биргаликда ўйналадиган ўйинларда ҳамкорликда ҳамда бир–бири билан келишган ҳолда ҳаракат қилиш кўникмаларини ривожлантириш.

Ҳаракатли ўйинлар. Болаларнинг ҳаракатли фаолиятидаги фаоллигини ривожлантириш. Ўйинларни барча болалар иштирокида ташкил этиш. Аравачалар,

автомобиллар, тиркамалар, велосипедлар билан бўладиган, тирмашиб чиқиш, эмаклаш кўникмалари ривожлантириладиган, копток, пуфак билан ўйнаганда ҳаракат эпчиллигини ривожлантирадиган ўйинларни ташкил этиш.

Аста–секинлик билан мураккаброқ қоидали ва ҳаракат турларини ўзгартирадиган ўйинларни жорий қила бориш.

Ўйин-драматизация. Болаларда театрлаштирилган ўйинларга қизиқиш уйғотиш, уни ўтказиш учун шароит яратиш. Катталар ва катта ёшли болалар кучи билан яратилган драмалаштирилган ўйинлар ва кўғирчоқ спектакллардаги ҳаракат ривожини кузатиб бориш кўникмаларини шакллантириш.

Болаларни персонажларнинг ўзига хос ҳаракатларига (қуш учяпти, улоқча сакраяпти) тақлид қилишга, инсоннинг ҳиссий ҳолатини (юз ҳаракатлари, гавда ҳолати, имо-ишора, ҳаракат ёрдамида) бера олишга ўргатиш.

Болаларни стол усти ўйинчоқларини юргизиш қоидалари билан таништириш. Ҳаракатларини оддий кўшиқ билан биргаликда бажаришга ўргатиш.

Ижрога хос бўлган кийимлар элементлари (шапкача, ёқа ва б.) ва ташқи белгилари билан ҳаракатланиш истакларини уйғотиш.

Кўшиқ, эртакларнинг оддий мазмунини эркин равишда тўқишга бўлган интилишни ривожлантириш. Кўғирчоқлар ва тенгдошлари олдида чиқишлар қилиш истагини ривожлантириш. Бунда чиқиш қиладиган жойни ҳам ўзи безашга ўргатиш.

Театр ҳақидаги суҳбатларда иштирок этишга ундаш (театр – актерлар – томошабинлар, одамларнинг томоша залида ўзини тутишлари).

Таълимий ўйинлар. Болаларда нарсаларнинг ранги ва ўлчамига қараб (2–3 рангдаги катта, ўртача ва кичик пуфакчалар) нарсаларни танлаш, 2–3 та рангга алмаштирган ҳолда ўлчам жиҳатидан кичрайиб борадиган халқачалардан пирамидача йиғиш кўникмаларини мустаҳкамлаш. 4–6 та қисмдан расмни (“Бизнинг идишлар”, “Ўйинчоқлар”) йиғишга ўргатиш.

Болаларни биргаликда ўйналадиган дидактик ўйинларда аста–секинлик билан мураккаблашиб борадиган қоидаларни бажаришга ўргатиш.

Ўқув йили охирида бола:

- ўзига қаҳрамоннинг маълум бир ролини олиб, тенгдошлари билан ўйинда биргаликда ҳаракат қила олиш;
- бир неча ўйин ҳаракатларини ягона сюжет чизиғига бирлаштириш; ўйинда нарсалар билан ҳаракатланиш ва одамлар ўртасидаги муносабатларни акс эттириш;
- дидактик ўйинларда ўйин қоидаларига риоя қилиш;
- театрлаштирилган сахна кўринишларининг боришини кузатиш ва уларга ҳиссий тарзда муносабатда бўлиш(кўғирчоқ ва драматик театрлар);
- таниш эртаклардан кичик парчаларни катталар илтимосига кўра ва мустақил тарзда ўйнаш. Кўрсатилаётган персонажлар ҳаракатларига, мимикасига, оҳангига тақлид қилиш;
- театр ҳақидаги суҳбатларда иштирок этиш (театр – актерлар – томошабинлар, одамларнинг томоша залида ўзини тутишлари)лари лозим.

ЎРТА ГУРУҲ

4-5 ёш болаларнинг ривожланиш хусусиялари

Бола тўрт ёшга етгач, унинг жисмоний ўсиши бир мунча жадаллашади, бу давр мобайнида бўйи 105-108 см гача ўсади, оғирлиги эса 18-19 кг бўлади. Бу даврда боланинг мияси тез ривожланади. Катта ярим шарлар пўстлогининг фаолияти такомиллашиб боради.

Боладаги асосий ҳаракатларнинг ривожланишида жиддий-сифат ўзгаришлар содир бўлади, уларни бажаришда табиийлик ортиб боради, болаларда қиёслаш кўникмаси шаклланади. Бу ёшдаги болаларнинг нутқи равон, хотираси анча теран, мустақил фикрлаш даражаси бир қадар ривожланган бўлади. Барча ҳаракат ва фаолиятларни ўзи мустақил бажаришга интилади. Бу ёшда бола ниҳоятда серҳаракат, ўйинқарок, ўта қизиқувчан бўлади. У ҳар қандай тадбирга бажонидил қатнашади. Шунинг учун ҳам уларни тўғри овқатлантириш, ўз вақтида ухлатиш, саломатлигини муҳофаза қилиш, руҳий ҳолатини назорат қилиб бориш, қувноқ кайфиятда бўлишини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга. Улар билан олиб бориладиган машғулотларнинг мазмунини худди мана шунга йўналтириш мақсадга мувофиқдир.

Жисмоний ривожланиш

Болаларни жисмоний ҳаракат турлари билан таништириш, уларни фаол бўлишга ундаш ҳамда турли ўйин ва машқларга қизиқиш уйғотиш назарда тутилади. Машғулот вақтида болаларни қўл ва оёқ ҳаракатларини машққа мувофиқ равишда оёқни судрамай, бошни эгмай енгил юришга одатлантириш. Нарвонга тирмашиб чиқиш, тўпни панжалар ёрдамида ушлаб олиш шунингдек, турли усуллар ёрдамида тўп улоқтиришда бошланғич ҳолатни тўғри эгаллаш, велосипед учиш малакасини таркиб топтириш, турли тартибда сафланиб юра олиш, фазода чамалашни ўргатиш ҳамда мувозанат сақлашга ўргатиб бориш.

Эрталабки бадантарбия. Бадантарбия вақтида юриш, югуриш, сакраш қўл-оёқ машқларини фаол эгаллашга, гавда ҳолатини тикка тутишга эришиш. Жисмоний сифатларни ривожлантириш. Ўйинларни болаларнинг ўзлари мустақил равишда ташкил этишларига имконият яратиш. Болаларда велосипед, чанада учиш, тўп, ҳалқа ва бошқа нарсалар ёрдамида бажариладиган ҳаракат малакаларини такомиллаштириш. Жисмоний тарбия машғулотларида биргаликда дам олиш дақиқаларидаги ўйинларга эркин қўшилишларига одатлантириш.

Асосий ҳаракат машқлари.

Юриш. Оёқ учида тиззаларни баланд кўтариб юриш, товонда, оёқ кафтларининг ён томони билан юриш, турли буюмлар оралаб ён томонга юриш. Ҳаракат тезлиги ва йўналишларини ўзгартириб сафда юриш.

Югуриш. Оёқ учида, тиззаларини баланд кўтариб катта қадамлар билан югуриш, сафда жуфт бўлиб турли йўналишда доира бўлиб, қўлини ушлаб, илон изи бўлиб, югуриш ҳамда югуришни юриш билан алмаштириш, тўхтовсиз 1,5 дақиқача югуришга, 30 метрга тез, 40-60 метргача ўртача тезликда югуришга, 200-240 метр масофага секин тезликда югуришга ўргатиш мақсадга мувофиқдир.

Сакраш. Турган жойида икки оёқлаб айланиб сакраш, қўлларни юқорига кўтариб сакраш, олдинга қараб юриш вақтида сакраш, бир оёқлаб турган жойида ва юрган ҳолда сакраш. Тўсиқлардан сакраб ўтиш, 70 см узунликка 20-30 см баландликдан сакраб ўтиш, арқон билан сакрашга уриниш, думалатиш, улоқтириш, илиб олиш. Айлана орасидан тўпни думалатиш, коптокни юқорига отиб ва ерга уриб илиб олиш.

Эмаклаш ва тирмашиш. Камида 10 м масофани эмаклаб ўтиш, турли баландликдаги буюмлар остидан эмаклаб ўтиш. Гимнастика курсисида қўлларга таянган ҳолда, қорин билан судралиш. Тўрт оёқлаб юриш, гимнастика деворига ўнгдан чапга ўтиб тирмашиб чиқиш; 20-30 см баландликда тортилган арқон тагидан, ҳалқа орасидан эмаклаб ўтиш.

Иргитиш. Тўпни бир-бирига иргитиб, деворга ерга уриб илиб олишга, навбатма-навбат ўнг ва чап қўл билан тўпни уришга, оғирлиги 0,5 кг бўлган оддий ва ҳаво тўпларини ерда думалатиб, улоқтиришга ўргатиш.

Велосипед ҳайдаш. 3 ғилдиракли велосипедда ўнгга ва чапга бурилиб, доира бўйлаб, ерга қўйилган буюмларни четлаб ўтиб ҳайдаш ва буйруқ бўйича тўхташга ўргатиш.

Мувозанат сақлаш. Бунда чизик бўйлаб мувозанат сақлаб юриш, бирор нарсани кафтга, бош устида қўйган ҳолда юриш, гимнастика ўриндиқсида бир-бири билан алмашиб ўтиш, тахта устида оёқ учида юриш, югуриб келгандан сўнг ўриндиғида мувозанат сақлаб туриш, бир оёқни букиб, иккинчисида туриш ҳамда иккала томонга айланиш, қўллар белда, ён томонларда кўзни юмиб юриш кабилар назарда тутилди.

Умумривожлантирувчи машқлар

Қўл ва елка учун машқлар. Қўлларни олдинга, ён томонларга, юқорига кўтариш ва ҳар сафар навбат билан пастга тушириш. Қўлларни ёнга, олдинга узатган ҳолда кафтларни очиб-ёпиш ва айлантериш. Қўлларни бирин-кетин навбат билан олдинга ва юқорига кўтариш, тушириш орқага силташ. Қўлларни тирсакдан букиб айланма ҳаракат қилиш.

Оёқ учун машқлар. Оёқ учида тик туриш, навбати билан аввал товонда сўнг оёқ учида туриш, кетма-кет бир неча марта ярим ўтириб туриш, оёқ кафтларини букиш ва ёзиш, оёқ панжалари билан арқонни йиғиш товон билан буюмларни бир жойдан иккинчи жойга кўтариш.

Гавда учун машқлар. Қўллар белда, уларни ён томонга узатиб гоҳ чап, гоҳ ўнг томонга буриш, оёқларни жуфтлаб олдинга эгилиш, қўл бармоқларини оёқ учига тегизиш: бирон нарсани полга қўйиш ва олиш, бир оёқни кўтариб унинг остидан бирор буюмни ўнг қўлдан чап қўлга ўтказиш ёки аксинча қўлларга таянган ҳолда иккала оёқни кўтаришга уриниш, буклаш ёки тўғрилашга ҳаракат қилиш. Тиззаларга таяниб туриб белни букиш ва тўғрилаш, қўлларни навбат билан кўтариш, чалқанча ётган ҳолда қўллар билан турли ҳаракатларни бажариш; айланиб қоринда ётиш, қўлни узатиб бирор буюмни ушлаб туриш, қорни билан ётган ҳолда олдинга узатилган қўлни, елка ва бошни кўтариш кабилар назарда тугилади.

Сафланиш ва қайта сафланиш. Мустақил ҳолда алоҳида гуруҳчаларга ва бутун гуруҳ билан бир қатор бўлиб сафланишга, доирача сафланиш, алоҳида гуруҳга қайта сафланиш, мўлжал бўйича текисланиш, чапга, ўнгга, орқага айланиш, шунингдек, кетма-кет юришдан жуфт-жуфт бўлиб юришга ўтишга ўргатиш. 3 гуруҳга сафланиб туриш.

Ҳаракатли ўйинлар. “Учди-учди”, “Чори чамбар”, “Кўз бойлағич”, “Читти гул”, “Қоч болам, куш келди” в.б.

Спорт машқлари. Велосипед миниш ва унда доира бўйлаб юриш, ўнгга ва чапга бурилиш. Роликларда учиш; роликли пойафзални мустақил кийиш ва ечиш, дастлабки ҳолатга тўғри туриш, икки оёқлаб юриш, сузишга тайёрлаш, Сувдаги ўйинлар “Тўппнинг кетидан суз” в.б.

Рақс машқлари. Ҳаракатларни мусиқа билан бошлаш ва тамомлаш, мусиқа мазмунини ва қисмларга қараб мустақил равишда ҳаракатни ўзгартириш, бир қатор ва жуфт бўлиб дадил қадам ташлаб, шахдам юриш, енгил югуриш, бир вақтнинг ўзида чапак чалиб ўнг оёқни тўпиллатиш, қўлларни майин ҳаракат қилдириш, ҳақкалаб сакраш, оёқ учи ва товонларни олдида қўйиш ҳамда эркин рақсларда ўзбек халқ рақс ҳаракатларидан самарали фойдаланиш, лапарлар айтишда қатнашиш назарда тугилади.

Чиниқтириш ва соғломлаштириш

Соғломлаштириш ишлари. Эрталабки бадантарбия вақтида болаларни юриш, сакраш ҳамда қўл ва оёқ гавдага мўлжалланган машқларни фаол бажаришга одатлантириш.

Сайр вақтидаги ҳаракатли ўйинлар давомида жисмоний тарбия бўйича ўрганган ўйин қоидаларига риоя этишга ундаш, турли гуруҳлардаги ролларни бажариш кўникмаларини ўстириш. Фаслга қараб велосипед ҳайдаш, роликли коньки, чана учиш, миллий курашнинг айрим усулларини ўрганиш.

Ўқув йили охирида болалар гавдани тик ҳолда тутиб, эркин юриш ва югуриш, гимнастика деворига чиқиб тушишни ҳамда ўз ихтиёри билан ҳаракатли машқларни бажаришни қўллаб-қувватлаш.

Ҳар хил усулларда қўл бармоқлари, тизза ва оёқ панжалари, товон ва кафт, қорин кабиларда эмаклашни, турган жойда сакраш, ерга енгил тушиш, турган жойда 70 см гача сакраш, ерга чизилган чизик устидан мувозанатни сақлаган ҳолда чизикдан чиқмай юриш, сафга биттадан, жуфт-жуфт бўлиб, текис сафланишни ҳамда фазода чамалашни, икки гилдиракли велосипед учиш, ўнг ва чапга бурилишни билишлари керак.

Эрталабки бадантарбия. Ҳар куни катталар назоратида бадантарбия машқларини хонада, дарчаларни очиб қўйган ҳолда бажариш. Очiq ҳавода эса спорт кийимида бажариш. Қўл, оёқ, гавда учун машқларни аниқ ва изчиллик билан бажариш, қоматни тўғри тутиш.

Чиниқтириш. Ҳар куни эрталаб бадантарбия машқларини бажариш, ҳар қандай об-ҳавода ҳам ҳаракатли ўйинлар ўйнаш. Уйкуга ётишдан олдин хонани шамоллатиш. Ҳар куни оёқларни ювиш, секин-аста сув ҳароратини пасайтириб бориш. Хона ҳароратидаги сувда ҳўлланган губка ёки пахмоқ қўлқоп билан дастлаб қўлларни, кейин оёқларни, кўкракни, қорин ва орқани тескари йўналишда тери қизаргунча артиш. Сув ҳароратини ҳар куни 1⁰ С ҳароратдан пасайтириб бориш.

Қоматни тўғри тутиш. Қомат ўзгаришининг олдини олишга ёрдам берувчи жисмоний машқларни мунтазам равишда бажариш (“қайиқча”, “мушук”, “велосипед”, “бешиқ”). Стол атрофида ўтирганда, уйқу вақтида гавдани тўғри тутиш. Қўлни икки ёнда тутиш, бош бир мунча кўтарилган ҳолда олдинга қараш.

Ҳаракатлантирувчи тартиб. Ҳар куни эрталаб бадантарбия машқларини бажариш, тўп, арқон, бадминтон ўйнаш. Ҳар кунги сайрларда қатнашиш, ўз ташаббуси билан ҳаракатлантирувчи амалларни бажариш. Ҳаракатли ўйинлар ва машқларда фаол қатнашиш. Масъулиятли ролни бажариш, ўйин қоидаларига бўйсунтириш, тезкорликни, эпчилликни ривожлантириш. Бир неча ҳаракатли ўйинларнинг мазмуни ва қоидаларини билиш, уларни ташкил эта олиш.

Гигиена ва ўз-ўзига хизмат

Тахминий кун тартиби:

7.00 – 7.30	Ўриндан туриш, эрталабки ювиниб – тараниш (уйда)
7.30 – 8.30	Қабул, соғлиғини текшириш, ўйинлар, эрталабки бадантарбия
8.30 – 9.00	Нонушта
9.00 – 9.15	Ўйинлар, машғулотларга тайёргарлик
9.15 – 10.00	Машғулотлар
10.00 – 10.20	Сайрга тайёргарлик
10.20 – 12.10	Сайр
12.10 – 12.30	Сайрдан қайтиш

12.30 – 13.00	Тушлик
13.00 – 15.10	Уйқу
15.10 – 15.40	Уйқудан туриш, ювиниш
15.40 – 16.00	Енгил 2- тушлик
16.00 – 16.30	Ўйинлар, мустақил фаолият
16.30 – 16.50	Сайрга тайёргарлик
16.50 – 18.00	Сайр
18.00 – 18.20	Сайрдан қайтиш
18.20 - 18.45	Кечки овқат
18.45 – 19.30	Ўйинлар, болаларни уйга кетиши
19.30 – 20.00	Сайр (уйда)
20.00 – 20.30	Тинч ўйинлар, гигиеник муолажалар (уйда)
20.30 – 7.00	Тунги уйқуга тайёрланиш, тунги уйқу (уйда)

Ухлаш гигиенаси:

- айнан бир вақтда ухлашга ётиш;
- ухлаш олдидан хонани шамоллатиш;
- ювиниш, оёқни ювиш, тишни тозалашга ўргатиш:
- овқатланишдан олдин, ҳожатхонага боргандан кейин ва бирор ишни бажаргандан сўнг қўлни совун билан ювиш;
- тартиб билан, гаплашмасдан овқат ейиш, овқатлангандан кейин тишларни тозалаш;
- тишни тўғри тозалай билиш;
- овқатдан кейин оғизни чайқаш;
- қаттиқ нарсаларни тишда чакмаслик, касалланган тишни ўз вақтида даволаш.

Овқатланиш гигиенаси:

- тўғри овқатланиш тартибига риоя қилиш;
- стол атрофида ўзини тўғри тута билиш, овқатланиш жиҳозлари – қошиқ, санчки, салфеткалардан тўғри фойдалана билиш;
- овоз чиқармасдан тартибли овқат ейиш;
- овқатланиб бўлгандан сўнг қошиқ ва санчкини тақсимча устига қўйиш;
- стол атрофида ўтирганда қоматни тўғри тутиш;
- овқатни тўла чайнаб, ютиб бўлмагунча гаплашмаслик;
- овқатни оз- оздан олиш, оғизда яхшилаб чайнаш, салфеткадан унумли фойдаланиш;
- стол устини йиғиштириб қўйиш ва идиш-товоқларни ювиш.

Маданий – гигиеник кўникмаларни эгаллаш ва ўз-ўзига хизмат қилиш жараёни:

- Шахсий гигиена кўникмаларини мустаҳкамлаш, ташқи аъзолар тозалигини кузатиб бориш, тишларни тўғри тозалаш;
- баданни тоза сақлашга риоя қилиш;
- кийим – бош ва таранишдаги тартибсизликка барҳам бериш;
- тартибли ва саранжом – саришта бўлиш;

- дастрўмолдан фойдаланиш.

Шахсий гигиена:

- тоза чойшаб, кўрпа–тўшакда, шамоллатилган хонада ухлашга одатлантириш;

- уйқудан турганда ювиниш;

- уйқуга ётишдан олдин оёқни ювиш, хожатхонадан батартиб фойдаланиш.

Бурунни тоза сақлаш;

- қўл, оёқ ва бадан учун фойдаланиладиган сочиқларни фарқлашга одатлантириш;

- ҳар хил нарсаларни оғизга солмаслик;

- тирноқ, қалам ва бошқа нарсаларни тишламаслик;

- тоза дастрўмолчадан фойдаланиш.

7. Шикастланишнинг олдини олиш

Кўчадан ўтиш қоидаларини билиш.

Фақат кўк чироқ ёнганда ўтиш.

Йўлакдан юриш, кўчадан ўтишда йўлаклардан ўтиш қоидаларига риоя қилиш.

Бошқарувчининг ҳаракатларини тушуниб олиш, транспортдан тушиш ва чиқишда эҳтиёт бўлиш.

Ота – оналари билан бир йўналишда ҳаракат қилишга ўргатиш.

Зиналардан тушиш ва чиқишда панжарани ушлаш, юқоридан сакрамаслик, арғимчоқларда ҳаддан зиёд тез учмаслик, қайчининг тўмтоқ томонидан ушлаб узатиш, пичоқнинг тигини тескари ушлаб кеса билиш, ўткир предметлар билан ўйнамаслик.

Юриш, югуришда бир-бирига туртиниб кетмаслик.

Ҳаракатларни мувофиқлаштирган ҳолда фазода мўлжал олиш.

Муайян жойгача, муайян йўналишда ҳаракат қилишда бошқаларга ҳалакит бермаслик.

Ҳовузда чўмилганда, сувнинг кўкракдан чуқурроқ жойига кетиб қолмаслик, бир – бирини сувга “ботириш”га интилмаслик, шўнғимаслик.

Барча бахтсиз ҳодисалар ва шикастланишлар ҳақида катталарга дарҳол маълум қилиш.

Ўрта гуруҳ (4-5 ёш)

№	Машғулоти номи	Ўқув йили давомида				
		ҳафтада	бир ойда	1-ярим йиллик	2-ярим йиллик	Жами
1	Атроф олам билан таништириш	1	4	16	20	36
2	Табиат билан таништириш	0,5	2	8	10	18
3	Нутқ ўстириш	2	8	32	40	72
4	Бадий адабиёт билан таништириш	0,5	2	8	10	18
5	Илк математик тасаввурларни	1	4	16	20	36

	шакллантириш					
6	Расм	2	8	32	40	72
7	Аппликация	0,5	2	8	10	18
8	Куриш-ясаш	0,5	2	8	10	18
9	Лой иши	1	4	16	20	36
	Жисмоний тарбия	2	8	32	40	72
10	Муסיқа	2	8	32	40	72
	Жами	13	52	208	260	468

Ижтимоий- ҳиссий ривожланиш

Катталар билан мулоқот. Катталарнинг муносабатига нисбатан эҳтиёж уйғотиш.

Катталарнинг ҳиссий ҳолатини (суюниш, ғурурланиш, тинч ҳолат, жаҳл чиқиш) ҳис қилишни шакллантириш.

Катталар ва болалар билан мулоқотни барча фаолиятларда олиб бориш (масалан: ўйин, қоғоз ва табиий жиҳозлардан тайёрланган нарса ва ўйинчоқлар билан тажриба ўтказа олиш).

Катталар гапини англаш, мулоқот вақтида нарса ва ҳодисалар ўртасидаги боғлиқликни кўрсатиш ва намойиш қилиш, катталар билан мулоқот қилишга эҳтиёж сезиш, катталарнинг ҳикояларига нисбатан қизиқиш уйғотиш.

Катталар билан мулоқотга кириша олиш, ўз фикрини катталарга баён қилиш, диалогик нутқдан фойдаланиб суҳбатлаша олиш, ўз ҳоҳишини сўзлар билан ифодалаш, катталардан сўз орқали ёрдам сўраш, оила аъзоларига нисбатан илиқ муносабатда бўлиш, уларнинг илтимосларини бажаришга интилиш, ўз оиласи ва танишлари тўғрисида ҳикоя қилиб бериш, кимни яхши кўриши, нимани яхши кўрмаслигини айтиш;

Катталар билан жуфтликда ўйнаш малакасини шакллантириш, катталарга миннатдорчилик билдириш, катталарга саволлар билан мурожаат қилиш, катталар билан мулоқотда ўз фикрини баён қила олиш, сўзли кўрсатма орқали катталарнинг топшириқларини бажара олиш;

Катталар билан мулоқот олиб бориш учун саволлар билан мурожаат қилиш, катталарга ўзларини қизиқтирган саволар билан мурожаат қилиш, катталар билан мулоқот қилишдан қониқиш, катталар билан самимий мулоқотда бўлиш.

Тенгдошлари билан мулоқот. Тенгдошлари билан мулоқотга киришиш, биргаликда ўйнашга интилиш.

Ўзаро мулоқотга киришиш малакасини тараққий эттириш;

одоб билан саломлашиш ва хайрлашиш, бошқаларни исми билан чақириш, сахналаштирувчи ўйинларда ижро қилаётган ролини сўз билан ифодалаш;

мулоқот даврида боланинг “Мен” образини шакллантириш;

тенгдошлари билан ҳамкорликка кириша олиш, биргаликда ўйнашга интилиш, тенгдошлари билан саломлаша ва хайрлаша олиш, тенгдошларини исми билан чақириш, қандайдир маълумотларни тенгдошларига етказишга интилиш.

Ҳиссий ривожланиш бўлими.

“Мен” концепцияси ёки ўз–ўзини англаш. Ўзининг ҳис-туйғулари ва кечинмаларини ифода этиш, ўз-ўзини англай бошлаш, ўзига нисбатан, ўзининг кучига нисбатан ишонч уйғотиш, ўзи мустақил фаолият кўрсатишга интилиш, катталар ва тенгдошларининг диққатини жалб қилиш.

Ўйин фаолиятида ўзи учун рол танлаш, ўз ҳолатига жавоб бериш, ўз имконият ва ютуқларини турли фаолиятларда намоён қилиш, ўз-ўзини баҳолаш, тенгдошига нисбатан муҳаббати ва мойиллигини ифодалаш.

Ўз хулқ-атворини бошқа кишиларга нисбатан баҳолаш, ўғил болаларга ва қиз болага хос маълум фаолият турларини қўллаш, ўз ҳиссий ҳолатини тўғри англаш.

Тенгдошлари орасидан ўзини ажратиб олиш, тенгдошлари орасида ўзини англай билиш, ўз ҳиссиётларини ифода қила олиш (“Мен ёқтираман”, “Мен ёқтирмайман”).

Ҳиссий ифодалаш. Ўзининг ҳис–туйғулари ва чекинмаларини ифодалаш, кайфиятини сўз билан ифодалаш.

Катталарга нисбатан самимий муносабатини сўз билан ифодалаш, ота- онаси билан самимий муносабат ўрнатиш.

Дўстини қўллаб-қувватлаш, ижобий ҳис-туйғулар орқали ўртадаги низоларни бартараф қилиш.

Тенгдошларининг тарбияси билан боғлиқ салбий кечинмаларни очиқ-ойдин айта олиш, яқинларининг ички кечинмаларини ҳис эта олиш.

Болалар жамоасида:

- болаларни ўз-ўзини англашига йўналтириш;
- болаларда бир- бирларига нисбатан қизиқиш уйғотиш, уларни бирлашишга ёрдам бериш;
- болаларнинг бир-бирига нисбатан самимий муносабатда бўлишларига интилиш;
- болаларни ўз фикрларини сўз билан ифодалашига кўмак бериш;
- ўз ҳиссиётларини сўз ва кайфиятларини имо-ишора билан ифодалашга ўргатиш;
- болаларда дўстона муносабатларни тарбиялаш, дўстини қўллаб-қувватлаш ҳиссини тарбиялаш;
- ўртадаги низоларни енгишга ўргатиш лозим.

Ўз ҳиссий туйғуларини ифода қилиш, ҳиссий ҳолат ва унинг сабаблари ўртасидаги боғлиқликни тўғри тушуниш, катталар билан самимий оҳангда сўзлаша олиш, одоб билан саволларга жавоб бериш, тенгдошларини исми билан чақириш, қўполлик қилмаслик, ўртоқлари билан мулоқотда ўз фикрини ифода қила билиш;

агар ўзи тушунмаса савол билан мурожаат қилиш;

кичкинтойларга нисбатан яхши муносабатда бўлиш;

катталар ва тенгдошларининг ҳис-туйғуларини, уларнинг кечинма ва турли ҳиссий ҳолатларини сўз билан ифодалаш;

турли хилдаги ҳиссий ҳолатларни тушунишга интилиш;

жаҳли чиққанида, кўркқанида ўзини тутат олиш қобилиятини шакллантириш (итармаслик, бошқаларни урмаслик, ўйинчоқни бошқалардан тортиб олмаслик ва бошқалар);

одоб билан саломлашиш ва хайрлашиш, ўз истаклари ва таклифларини айтишга ўргатиш;

кўрсатилган ёрдамга, тенгдоши ўйинчоғини тортиқ қилганда унга миннатдорчилик билдириш, ўртоғининг илтимосини қабул қилиш, бошқаларнинг сўзларини диққат билан тинглай билиш, ўзининг қаршилигини бошқаларни ҳафа қилмасдан ифодалашга интилиш;

ўзи ва ўз кучига нисбатан ишонч уйғотиш (“Мен бажара оламан”), ўзи мустақил фаолият кўрсатиш (“Мен ўзим”). Боланинг ўзига нисбатан ҳурматни тарбиялаш. Масалан: уни тенгдоши кучи етмайдиган нарсани бажаришга ундаса, қатъиян инкор қилиш (кўзига

қараш, табассум қилиш, “Кел ярашамиз”- дейишга ўргатиш);

ўзини бошқа болаларнинг хатти-ҳаракати билан таққослаш, тенгдошларининг ютуқ ва камчиликларига эътиборли бўлиш, катталарнинг тенгдошларига берган баҳолари билан кизиқиш, ўзларининг тенгдошлари билан таққослай билиш;

ўзларига ижобий баҳо беришларига эҳтиёж сезиш, мустақилликни шакллантириш;

меҳнат фаолиятида болаларга ёрдам бериш, меҳнат маҳсулига ҳурмат билан қараш каби сифатларни шакллантириш;

катталар, тенгдошларнинг кайфияти, ҳиссий ҳолатини сезиш;

ўзининг ҳис-туйғуларини ифода этиш, ўз-ўзини англай бошлаш, ўзига, ўзининг кучига нисбатан ишонч уйғотиш, ўзи мустақил фаолият кўрсатишга интилиш, катталар ва тенгдошларининг эътиборига эришиш.

ўйин фаолиятида ўзи учун рол танлаш, ўз ҳолатига жавоб бериш, ўз имконият ва ютуқларини турли фаолиятларда намоён қилиш, ўз-ўзини баҳолаш, тенгдошига нисбатан муҳаббати ва мойиллигини ифодалаш;

ўз хулқ-атворини бошқа кишиларга нисбатан баҳолаш, ўғил бола ва қиз болага хос маълум фаолият турларини қўллаш, ўз ҳиссий ҳолатини тўғри англаш;

тенгдошлари орасидан ўзини ажратиб олиш, тенгдошлари орасида ўзини англай билиш, ўз ҳиссиётларини ифода қила олиш (“Мен ёқтираман”, “Мен ёқтирмайман”);

катталарга нисбатан самимий муносабатини сўз билан ифодалаш, ота- онаси билан самимий муносабат ўрнатиш;

дўстини қўллаб-қувватлаш, ижобий ҳис-туйғулар орқали вужудга келган низоларни бартараф қилиш.

Ўқув йили охирида бола:

- катталар билан муносабат ўрнатади;
- катталар ҳамда тенгдошларининг кайфиятини, ҳиссий ҳолатини сезади;
- уюшган ўйин жамоаларига кириша олади;
- мулоқот даврида ва ҳамжиҳатликда олиб бориладиган фаолиятларида (суюниш, завқланиш ва бошқа ҳолатлар) шаклланади;
- атрофдагиларнинг ўзига нисбатан самимий ва носамимий муносабатларини англайди;
- катталарга ёрдам сўраб мурожаат қилади;
- жуфтликда ўйнашга интилади;
- ролларни тақсимлаб, биргаликда келишиб, ҳамкорликда ўйнайди;
- турли мавзуларда суҳбатлашади;
- тенгдошлари орасида ўзини ажрата олади;
- яқинларининг ички кечинмаларини тушуна бошлайди;

Нутқ, ўқиш ва саводга тайёргарлик

Теварак-атрофдаги билим ва тасаввурларни чуқурлаштириш асосида болаларнинг сўз бойлигини ошириш ва фаоллаштириш. Болаларни ўзининг эҳтиёжини қондириш учун мурожаат қилиш, савол бериш, ўзининг хатти ҳаракатларини бошқариш, фаолиятини сўз билан ифодалаш, табиат ҳодисаларини ифодалай олиш, бир қанча содда гаплардан ҳикоя туза олиш, турли буюмлар ва расмларни диққат билан кўриш малакасини ҳосил қилиш.

Нутқни ривожлантирувчи муҳитни яратиш мақсадида таълимий ўйинлар ўтказиш.

Товуш маданиятини тарбиялаш. Болаларнинг *h, k, o', e, r, l, s* каби товушларни аниқ, тўғри талаффуз этишларини мустаҳкамлаш. Она тилидаги барча товушларни аниқ, тўғри талаффуз этиш. Сўзларни ўртача баландликда, дона-дона талаффуз этиш, жумла охирида тўхтаб, бир меъёردа гапириш малакаларини ўстиришни давом эттириш. Фонетик идрокни, эшитиб, товуш ва сўзларни фарқлашни шакллантириш. Сўзларни адабий талаффуз қоидаларига риоя этган ҳолда айтишларини такомиллаштириб бориш. Болаларга турли суҳбатларда иштирок этиш, суҳбат мавзуи бўйича берилган саволларга тўғри жавоб қайтариш ва саволларни тўғри бера билиш кабиларни ўргатишни давом эттириш.

Луғат иши. Теварак-атрофдаги нарсалар ҳақидаги билим ва тасаввурларини чуқурлаштириш ва кенгайтириш асосида болалар луғатига буюмлар, улар қандай маҳсулотлар (ёғоч, темир, чинни, пластмасса)дан тайёрланганлиги, сифати ва уларнинг вазифасини билдирувчи сўзларни киритиш. Шу билан бирга турли касбларни билдирувчи номлар: ошпаз, энага, сотувчи, қурувчи, ҳайдовчи. Уларнинг бажарадиган ишлари: пиширади, боқади, соғади, қуради, ҳайдайди. Буюмларнинг жойлашиш ўрни: ўнгда, чапда, ўртасида, орқасида, яқинида, ёнида. Вақт жиҳатдан ҳар бир кун турли қисмларга бўлиниши: эрталаб, кундузи, кечқурун, кечаси ва б. Инсонларнинг ҳолат ва кайфиятларини (хафа, хурсанд), қарама-қарши маънони билдирувчи сўзлар (антонимлар): катта-кичик, узун-қисқа, қоронғи-ёруғ каби сўзлардан фойдаланишга ўргатиш. Туркум тушунчаларини англатувчи сўзлар: сабзавот, мева, мебель, пойафзал кабиларни тушуниш ва қўллаш малакаларини ўстиришни давом эттириш.

Луғатини фаоллаштириш. Болаларнинг ўз нутқларида ўрганган сўзларидан, айниқса, буюмларнинг номи, қисмларини билдирувчи отлардан, уларнинг ранги, туси ва хоссаларини англатувчи сифатлардан: силлиқ, ғадир-будур, оғир, енгил, синади, синмайди каби кўп фойдаланиладиган феъл ва равишлардан мустақил, эркин, тўғри фойдаланиш малакаларини ўстириш.

Нутқнинг грамматик тузилишини шакллантириш. Болаларни гапирганда, ҳикоя қилганда сўзларни грамматик жиҳатдан тўғри ўзлаштиришга, яъни отни келишиқ жиҳатдан тўғри турлашга – қўғирчоқ, қўғирчоқни, қўғирчоқнинг, қўғирчоққа, қўғирчоқда, қўғирчоқдан каби, бирлик ва кўпликда тўғри айтишга – копток-коптоқлар, китоб-китоблар каби; феълларни шахс ва замонда тўғри туслашга – ўйнадим, ўйнадинг, ўйнади, ўйнадингиз ўйнадилар каби; айрим сўзларнинг ясаиш усулларини (қанд-қанддон, гул-гулдон, туз-туздон кабиларни) ўргатиш, Болаларнинг жумлани тўғри тузишларига, гапнинг ҳар хил турларидан (содда, қўшма) ўринли фойдаланишларига эътибор бериш.

Боғланишли нутқни шакллантириш. Болаларнинг сўзлашув ва ҳикоя қилиб бериш нутқини ўстириш. Уларни суҳбат пайтида фаол иштирок этишга ундаш. Болаларда саволларга жавоб бериш, савол бериш малакаларини ўстириш, мавзу бўйича берилган саволларга тушуниб, қисқа ва тўлиқ жавоб бериш, ўртоқларининг бераётган жавобларига эътибор бериш малакасини такомиллаштириш.

Болаларни ҳикоя қилиш малакасини шакллантиришда таниш ҳикоя ва эртақларни мустақил ҳолда қайта ҳикоя қилишга, воқеаларни кетма-кет боғланган ҳолда, грамматик жиҳатдан тўғри жумлалар тузиб баён қилишга ўргатиш. Болаларнинг бадиий асарларни қайта ҳикоя қилиш малакасини ўстириш. Адабий асарлари мазмунли, мантиқий изчилликда, асар қаҳрамонларининг суҳбатини ифодали сўзлаб беришга ўргатиш.

Машғулотларда биринчи марта ўқиб берилган кичик эртақ ва ҳикояларнинг мазмунини қайта ҳикоя қилишга, ўртоқлари ҳикоя қилаётганда эътибор билан тинглашга ундаш.

Ўйинчоқлар, турли буюмлар ва фасллар бўйича тасвирловчи (аввал тарбиячининг саволлари, сўнгра у берган намуна ва режа асосида) ҳикоя тузишга ўргатиш.

Болаларга таниш эртақ ва ҳикояларни тинглашни, уларда иштирок этувчи персонажларнинг гапларини ўзига хос хусусиятларини тушуниб, ифодали тарзда ҳикоя қилаётган ўртоқларининг нутқини диққат билан эшитишни, асар матни нотўғри айтилган жойларни пайқашга ўргатишни давом эттириш.

Буюмларнинг (кийим, идиш-товоқ, мебел) номини, белгиси ва вазифаларини айтиб, тарбиячининг саволлари ва намуналари асосида кичик-кичик тасвирий ҳикоялар тузишга ўргатиш. Воқеабанд(сюжетли) расмлар бўйича ҳам кичик ҳикоялар тузиш малакаларини шакллантиришни давом эттириш. Болаларни мустақил ҳикоялар тузиб, ўз фикрларини эркин ва изчил баён этишга ўргатиш.

Бадиий адабиёт билан таништириш. Болаларда бадиий адабиётга бўлган қизиқиш, муҳаббат ва завқланиш кўникмасини шакллантиришда давом этиш. Уларга халқ оғзаки ижоди намуналари: мавсум (“Бака-бака-бум, бойчечак”, “Чучвара қайнайди-я” ва ўйин кўшиқлари (“Данагим-данак”), ялинмачоқ (“Офтоб чикди оламга”) ва қизикмачоқ (“Олатой,булатой”)лар, чеклашмачоқ (“Бир дегин...”) ва ҳукмлагич (“Қалдирғоч, ғоч-ғоч”)лардаги оҳангнинг мазмунга кўра ўзгариб боришини англаш, бадиий сўзни ҳис этиш туйғусини кучайтириш. Халқ кўшиқларидан ўз ўрнида мустақил фойдаланишларига имконият, топишмоқ, тез айтишлар ёрдамида болаларнинг зеҳни, идроки, тафаккурини кенгайтириш. Болалар диққатини эртақ (“Овчи, Кўкча ва Доно”, “Ҳалоллик” ўзбек халқ эртаги)ларнинг ўзига хос хусиятларига (бошланма, такрор, тугалланма) қаратиш.

Болаларда бадиий асарни руҳан ҳис этиш, уни тушуниш, мазмунини сўзлаб бераётганида шошилмай, равон баён эта билиш, ҳар бир сўзни аниқ талаффуз қилиш малакаларини ўстириш. Болаларнинг асар қаҳрамонлари хатти-ҳаракатларини (Н.Норқобилов “Дўст”, Х.Тўхтабоев “Таъзир”) баҳолашга, уларнинг маънавий сифатларидан: яхши, ёмон, жасур, кўрқоқ қабиларни (Я.Саъдуллаева “Ғишт”) тушунишга, хафа, хурсанд қабил руҳий ҳолатларини (Т.Ўлдош “Ойим уйда бўлсалар”) ҳис эта олишларига эришиш. Асар воқеалари асосида ишланган расмлар ҳақидаги таассуротларини баён қилиш.

Буюк алломаларимиз Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳақида қисқача маълумот бериш, уларнинг айрим асар (А.Навоий “Шер билан Дурроғ”в.б.)лари билан таништириш. Болалар қалбида бадиий адабиёт воситасида аجدодларга ҳурмат, ифтихор, она Ватанга садоқат, (С.Тожи “Ватан”, А.Орипов “Баҳор шамоли”) эзгуликка меҳр-муҳаббат туйғусини уйғотиш.

Болаларга шеър (Р.Файз “Балиқ”, Ҳ.Раҳмат “Яхши сўз”) ёд олиш ва ифодали ўқиётган (К.Турдиева “Баҳор”, Э.Воҳидов “Укамнинг жанги”)ларида қофия, такрорий сўз ва ритмга эътибор беришни, мазмунни оҳанг воситасида (сўроқ, ҳис-ҳаяжон, буйруқ, илтимос, эркаланиш оҳанги) ифодалай билишни, керак жойида сукут сақлаш (пауза)га риоя этишни ўргатиш.

Ўқиш ва саводга тайёргарлик. “Товуш”, “Сўз”, “Гап” сўзларини тушунишга, ўйинларда ва амалий машқларда қўллашга ўргатишни давом этиш. Икки сўздан гап тузиш (масалан, “Бола ўтирибди”, “Қуш сайраяпти”, “Биз сайр қиялпмиз”). Гап ва сўз ҳақидаги тушунчаларни амалий машқлар давомида мустаҳкамлаб бориш.

Оддий чизиклар, илгаклар нусхаларини кўчиришга ўргатиш.

Ўқув йили охирида бола:

- Болалар она тилидаги ҳамма нутқ товушларини тўғри талаффуз қилиш;
- нутқ товушлари ва сўзлар ўртасидаги фарқларни англаш;
- йил давомида танишган сўзларини (касб-хунар, буюмларнинг сифати ва хоссалари, ўрни, кун қисмлари ва б.) ўз ўрнида фаол ишлатиш;
- жавоб бераётганда, ҳикоя қилаётганда сўзларни грамматик жиҳатдан тўғри ўзлаштириш; жумлаларни тўғри тузиш;
- қисқа эртак ва ҳикояларни мустақил қайта ҳикоя қилиш;
- ўйинчоқ, турли буюмлар ва воқеий (сюжетли) расмлар бўйича ҳикоялар тузишга ўрганишлари лозим;
- китобга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш;
- китобдаги расмларга қараб бадиий асарнинг мазмунини гапириб бериши, асарнинг парчасини эшитганида унинг номини айтиши, болаларнинг ҳаётига яқин шеърлар, қушлар, ҳайвонлар, ўйинчоқлар ҳақидаги саккиз қатор шеърларни ёдлай олиши керак;
- топишмоқлар, санамалар, мақолларнинг мазмунини идрок эта олиш;
- асарда иштирок этувчи қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракатларини баҳолай олиш: яхши, ёвуз, жасур;
- руҳий кечинмаларини (хафа, хурсанд) таърифлай олиши;
- шеър, эртак, топишмоқ, ҳикоя, санамаларни ифодали айта олиши;
- бадиий сўздан эмоционал завқлана олиши, шеърни ёддан ифодали айта олиши, эртак ва ҳикояларни сўзлаб бера олиши, асар мазмуни асосида берилган саволларга имкон қадар аниқ ва дадил жавоб бера олиши;
- бадиий асарларга ишланган расмлар бўйича ҳикоя қила олиши;
- “Товуш”, “Сўз”, “Гап” сўзларини тушуниш, ўйинларда ва амалий машқларда қўллай олиш каби малакаларни эгаллаши;
- оддий чизиклар, илгаклар нусхаларини кўчира олиши лозим.

Билиш жараёни: Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш Элементар математик билим ва кўникмалар

Сон ва санок. Болаларга тўғри усуллардан фойдаланиб 3, 4, 5 сонларининг ҳосил бўлиши билан таништириш ва бу сонлар доирасида санашни ўргатиш: бир қатор қўйилган предметларни санаб, сонни тартиб билан айтиш, сонни от билан мослаштириб, охириги сонни саналган предметларга тааллуқли қилиб айтиш, масалан, “Бир, икки, уч, - ҳаммаси бўлиб учта қалам”, “Бир, икки, уч, тўрт - ҳаммаси бўлиб тўртта қалам” тарзида.

3, 4, 5 сонлари доирасидаги сонли карточкалар билан таништириш.

Болаларга 3, 4, 5 гача бўлган санок ва тартиб сонларни ўргатиш, “Қанча?”, “Қайси?”, “Нечанчиси?”, “Санок бўйича нечанчи?”, “Нечанчи ўринда?”, “Ҳаммаси бўлиб нечта?” саволларига жавоб бериб, санок ва тартиб сонлардан тўғри фойдаланишни ўргатиш.

Болаларга предметларнинг икки гуруҳини қиёслашни машқ қилдириш ва таққослашни ўргатиш, масалан (“Бир, икки, уч, тўрт, беш – ҳаммаси бўлиб бешта копток”, “Бир, икки, уч, тўрт – ҳаммаси бўлиб тўртта кубик. Бешта кўп, тўртта кам. Коптоқлар кубиклардан битта кўп экан”).

5 гача бўлган сонни ўзидан кичик бўлган иккита сонга (буюмлар мисолида) ажратиш. Масалан, “Сенда 5 та олма бор, иккитасини укангга бердинг. Ўзингда нечта қолди?” деган савол билан мурожаат қилиш.

Предметларнинг кам гуруҳига етишмаган предметни қўшишни ёки кўп гуруҳдан битта ортиқча предметни олишни ва гуруҳлар ўртасида бир хил миқдордаги ҳар хил предметлардан иборат тенглик ҳосил қилишни ўргатиш. (“Карточканинг юқори каторида учта анор, пастки каторида тўртта олма, анорлар олмалардан битта кам. Агар яна битта анор қўйсак анорлар ва олмалар сони тенг бўлади”).

Катталиқ. Болаларга предметларни (3, 4, 5 тагача) узунлиги, энига кўра бир-бирининг устига қўйиб қиёслашни ўргатиш.

Нарсаларнинг қалин-юпқалигини қиёслаш, “қалин”, “юпқароқ”, “бир хил” сўзларини нутқда тўғри қўллашни ўргатиш.

Узунлиги, кенглиги ҳар хил бўлган бир неча предметни (5 тагача) бир-бирининг устига узунлиги, кенглигига кўра ортиб ва камайиб борадиган тартибда қўйиб қиёслашни ўргатиш (энг кенг, торроқ, яна торроқ, энг тор тасма).

Геометрик шакллар. Доира, квадрат, учбурчак шакллари бир-биридан фарқлашни мустаҳкамлаш.

Тўғри тўртбурчак шакли билан таништириш, тўғри тўртбурчак-квадратни фарқлаш ва айтишни, уларни сезиш - ҳаракат ва кўриш усуллари орқали ўрганиш.

Овал шакли билан таништириш, доира, овални фарқлаш ва айтишни, уларни сезиш - ҳаракат ва кўриш усуллари орқали ўргатиш.

Куб, шар, цилиндр каби шаклларнинг номини айтиш ва бир-биридан фарқлашни ўрганиш.

Шакллар ҳар хил ўлчамда бўлиши мумкинлиги ҳақида тасаввур ҳосил қилиш (катта доира - кичик доира, катта квадрат – кичик квадрат).

Таёкчалардан тўғри тўртбурчак, квадрат, учбурчак ясашга, бу шакллардан фойдаланиб турли нарсалар ясашни ўргатиш.

Теварак- атрофда мўлжал олиш. Нарсаларни ўнг қўл билан чапдан ўнгга қараб териш кўникмасини мустаҳкамлаш.

У ёки бу предметнинг ўзига нисбатан жойлашувини сўз билан ифодалашни ўргатиш (олдимда - стол, орқамда – шкаф, пастда – пол, юқорида – шип, ўнг томонимда – дераза, чап томонимда - эшик, шкаф – узоқда, стул - яқинда).

Болаларга берилган йўналишда (олдинга-орқага, ўнгга-чапга) ҳаракат қилишни ўргатиш.

Вақтни чамалаш. Болаларнинг кун - тун ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш, вақтни ифодаловчи кун - тун сўзларини нутқда тўғри қўллашга ўргатиш асосида вақт ҳақида тасаввурларини мустаҳкамлаш.

Болаларнинг сутка қисмлари ҳақидаги тасаввурларни аниқлаш (кечаси, кундузи, эрталаб, кечқурун) ва мустаҳкамлаш.

“Кеча”, “Бугун”, “Эртага” тушунчаларини фарқлаш ва бу сўзлардан тўғри фойдаланишни ўргатиш.

Ҳаракат тарзини ифодаловчи сўзларни (тез, секин) ўргатишни давом эттириш.

Қуриш-яшаш

Болаларга содда воқеабанд ўйин масалаларини лойиҳалаб оддий қурилмаларни: “лего” туридаги ўйин бўлакларидан моделлар йиғишни, 6-8 та қисмлардан пазлар ясашни, қоғоздан буклаш йўли (оригами) орқали содда шаклларни ясашни ўргатиш.

Таълимий ўйин ва машқлар. Математика машғулотларда эгалланган билим ва кўникмалар қуйидаги ўйин - машқлар орқали мустаҳкамланади:

“Ким чаққон?”, “Саноғини топ”, “Ўрнини топ”, “Топган-топалоқ”, “Ким топқир?”, “Кластер”, “Кейинги сонни топ”, “Ким бекинди?”, “Шартли белгилар асосида ҳаракат қиламиз”, “Яқин-узоқ”, “Кейинги сонни айт”, “Шакл яса”, “Кенг-тор”, “Ўхшашини топ ва қиёсла”, “Кун-тун”, “Кимга қанча?”, “Қайси ўйинчоқ яширилган?”, “Кимда шунча?”,

"Дарвозадан ўтинг", "Келинг, санаймиз", "Қайси ўйинчоқ қайси сонга тегишли?", "Шарлар", "Товушига кўра сонини топинг", "Ким тезроқ териб олади?", "Тескарисини айтинг", "Гулди ғилдирак", "Микдорига кўра танланг", "Қўлингизда нима бор?", "Катта ва кичик нарсалар", "Қайси доирани қўйиш зарур?", "Махсус топшириқ", "Нима ўзгарди?", "Кимга нима?", "Худди шундай халқани топинг?", "Қўрсаткични тўғриланг", "Бу қандай шакл?", "Нарсаларнинг номини айтинг?", "Геометрик лото", "Сехрли қопча", "Сотувчисиз дўкон", "У ерда нима бор?", "Ким топқир ва уддабурон?", "Олдинга-орқага", "Кимнинг бўйи баланд?".

Ўқув йили охирида бола:

- 5 гача санайди;
- бир жойда турган буюмларни (5 тагача) тартиб сони билан айта олади;
- сони 5 тагача бўлган икки гуруҳдаги буюмлар сонини таққослайди;
- буюмларнинг шакли, катта-кичиклиги, узун-қисқалиги, қалин-юпқалигига кўра фарқлайди;
- доира, квадрат, учбурчак, тўғри тўртбурчак, овал шакллари билан фарқлайди;
- шар, куб, цилиндрларнинг номини айта олади ва уларни фарқлайди;
- таёқчалардан тўғри тўртбурчак, квадрат, учбурчак ясай олади;
- предметларни (7 тагача) узунлиги, энига, қалин-юпқалигига кўра бир-бирининг устига қўйиб қиёслади, “энг кенг”, “торроқ”, “яна торроқ”, “энг тор”, “қалин”, “юпқароқ”, “бир хил” сўзларини нутқда тўғри қўллайди;
- аниқ бир йўналишни ифодаловчи олдинга, орқага, ўнгга, чапга, юқорида, пастда каби сўзларни нутқда қўллай олади;
- у ёки бу предметнинг ўзига нисбатан жойлашувини сўз билан ифода қилади;
- кун, тун, эрталаб, кундузи, кечкурун, кеча, бугун, эртага, тез, секин каби вақтни ифодаловчи сўзларни тушунади, нутқда қўллайди;
- “лего” туридаги ўйин бўлаклари билан содда моделлар йиғиши;
- 6-8 та қисмлардан пазлар ясайди;
- қоғоздан буклаш йўли (оригами) орқали содда шаклларни ясайди;

Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш

Она Ватан ва атроф-олам. Болаларда туғилиб ўсган жойларига муҳаббат уйғотиш. Ўз шаҳар, қишлоқ, маҳалла ва кўчаси ҳақидаги билимларини кенгайтириш. Яшаш жойидаги меъморчилик ёдгорликлари, чиройли қурилишларга қизиқиш уйғотиш, уларнинг номларини тўлиқ айтишга ўргатиш.

Болаларнинг ўзлари яшаётган кўча, маҳалла, туман ва вилоятни номлашга одатлантириш. Уларнинг ўз исми шарифини, ота-онасининг исмларини билишларига эришиш.

Болаларда уларнинг умумий Ватани - Ўзбекистон ҳақида тасаввур уйғотиш.

Болаларга “Конституция сабоқлари” асосида илк тушунчалар бериш.

Буюк сиймолар. Халқимизнинг Алишер Навоий ва Заҳириддин Муҳаммад Бобур сингари машҳур кишилари ҳақида маълумот бериш ва улардан фахрланиш туйғусини уйғотиш, Навоийнинг болалиги ҳақида ривоятлар айтиб бериш.

Ҳосил байрами “Меҳржон” деб номланиши ҳақида қисқача сўзлаб бериш. Бу байрам ҳар йили куз фаслида ўтказилиши, унда дала меҳнаткашларининг меҳнат натижалари кўз-кўз

қилиниши, ҳар хил кўргазмалар, савдолар ташкил этилиши, ўйин-кулгу хурсандчиликда байрам нишонланиши ва унда қовун, узум сайли ўтказилиши ҳақида сўзлаб бериш.

Болаларнинг диққат эътиборини ҳарбийларга жалб қилиш. Болалар маънавиятига ҳарбий ватанпарварлик ҳиссини сингдириш. Ҳарбийлар касби билан таништириш.

Болаларни ўзбек халқининг миллий байрамлари билан таништириш, “Наврўз” ҳалқимизнинг қадимий байрамларидан бири эканлиги, уни катталар ҳам, болалар ҳам байрам қилишлари ҳақида тушунча бериш. Байрамда сумалак, ҳалим, кўк сомса, чучваралар пиширилиши, уни қандай нишонланиши ҳақида маълумот бериш.

Миллий кадриятлар, урф-одатларимизни улуғлаш, унинг кадрига етиш туйғусини такомиллаштириш.

Катталар меҳнати. Болаларда катталар меҳнатига ҳурмат ва қизиқиш ҳиссини тарбиялаш. Ўзбек халқининг миллий ҳунармандчилик меҳнати- дурадгорлик билан таништириш.

Дехқон меҳнати ҳақида қисқача маълумот бериш.

Болаларда ўз тарбиячиси ва бошқалар меҳнати ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш.

Болаларни катталар меҳнати билан таништириш жараёнида уларда инсон ва унинг меҳнатига ҳурмат ҳиссини шакллантиришга эътиборни кучайтириш.

Транспорт воситалари. Болаларни ҳудуддаги транспорт воситалари билан таништириш, улардан фойдаланиш қонун - қоидалари ҳақида маълумот бериш.

Жамоат транспорти (автобус, трамвай, троллейбус, поезд, самолёт, юк машиналари) турлари ҳақидаги билимларини кенгайтириш ва чуқурлаштириш, уларни номини айтиш ва ҳаракат муҳитига (ер, осмон, сув) ва вазифаларига (юк, йўловчи) кўра фарқлашга ўргатиш. Транспорт воситаларини бошқарувчи касб эгалари ҳақида қисқача тушунча бериш (ҳайдовчи, учувчи, денгизчи ва ҳ.к.).

Йўл ҳаракати қоидалари билан таништиришни давом эттириш. Светофор ва унинг вазифаси ҳақида тасаввур ҳосил қилиш.

Буюмлар ҳақида. Теварак-атрофдаги буюм ва хом-ашъёлар, уларнинг хилма хил сифатларига эътиборни жалб қилиш, қаттиқ ва юмшоқ буюмлар ҳақида тасаввур ҳосил қилиш.

Уй-рўзғор буюмларининг шакли ва ранги, эстетик сифатларига (гилам, кўрпа, тўшак, кўрпача, ёстиқ, чойшаб), қаттиқ буюмлар ва уларнинг сифатлари ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш. Буюмларни умумлаштириш, масалан: чой идишлари(чойнак, пиёла, патнис, ликопча), ошхона буюмлари(чўмич, капкир, қозон, коса, пичоқ, това, челақ, чойнак, лаган, товоқ, тоғорача, жува), фарқлаш, бир турдаги буюмларни гуруҳлаш, жуфтлаш кўникмасини шакллантириш.

Устки кийимлар. Кийимлар, устки кийимлар (атлас кўйлақ, яхтақ, чопон), бош кийимлар (рўмол, телпак, дўппи, қалпоқ), пойафзал (туфли, этик, шиппак) турлари ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш ва кенгайтириш.

Бола ўз танасининг қисмларини ўрганади.

Болага ўзининг кўринишини таърифлаб беришга, ички органлар (юрак), тирсак, ияк, елка, каби мураккаб қисмлар қаерда жойлашганлигини кўрсатишга ўргатиш. Одам шаклини чизишга ўргатиш.

Ўқув йили охирида бола:

- ўзи туғилиб ўсган кўча, қишлоқ ёки шаҳарнинг номи, маҳалласи;
- ўз исм-шарифи, ота-онасининг исми
- Алишер Навоийнинг болалиги ҳақидаги ривоятлар;
- байрамлар ҳақида тасаввурга эга бўлиши «Наврўз», «Меҳржон» байрамлари ва уларнинг хусусиятлари ҳақида маълумот, катталар меҳнатлари ҳақида тасаввурларга эга бўлишлари;

- транспорт ва ундан фойдаланиш, кўча ҳаракати қоидалари;
- кундалик ҳаётда ишлатиладиган буюмлар ва уларнинг вазифаларини билишлари керак;
- ўзининг кўринишини таърифлаб бера олади.
- юрак, тирсак, ияк, елка, юрак каби мураккаб қисмлар каерда жойлашганлигини кўрсата олади.
- Одам шаклини чиза олади.

Жонли ва жонсиз табиат, ер курраси тўғрисида тасаввурга эга бўлиш

Жонсиз табиат. Болаларга об-ҳаво ҳолатини(совуқ, иссиқ, илиқ, қуёшли, булутли, шамол эсаяпти, ёмғир ёғаяпти, дўл ёғаяпти), сув ва қорнинг айрим хусусиятларини(сув тиниқ, қор юмшоқ бўлиши, ундан қорбобо яшаш, қорбўрон ўйнаш мумкин ва ҳоказо; қор қуруқ ҳам бўлади) фарқлашни ўргатиш.

Айрим предметлар сувда чўкишини, айримлари чўкмаслигини: иссиқ кунда кўлмак сув тез, совуқ кунда секин қуришини англаб олишларига ёрдам бериш.

Жонсиз табиатнинг айрим хусусиятлари(тош-қаттиқ, қум-сочилувчан)ни фарқлашни ўргатиш.

Болаларга об-ҳаводаги ўзгаришларни (совуқ шамол эсаяпти, ёмғир, қор ёғаяпти) фарқлашга ўргатиш. Қорнинг хусусиятлари (совуқ, юмшоқ, ёпишқоқ, ҳўл, қуруқ) билан таништириш.

Болаларни тонг, кундуз, кечқурун, кечаси тушунчалари билан таништириш, кун қисмларида инсонлар ва болаларнинг ҳаракатлари ҳақида суҳбатлар ўтказиш.

Ўсимликлар дунёси. Сабзавотлар (бақлажон, қарам, шолғом, турп, пийёз) ва мевалар (анор, анжир, беҳи узум, ўрик) билан таништиришни давом эттириш. Болаларга сабзавот ва меваларнинг номларини, ранги, шакли, таъми, овқатга ишлатилишининг (хомлигича, пиширилган, тузланган ва қурилган ҳолда) характерли белгиларини билишлари: Сабзавотлар полизда мевалар эса дарахтда ўсиши билан таништириш. Болаларга сабзавотлар ҳар йили экилишини, мевалар эса кўп йиллик ўсимлик ҳисобланиши ҳақида қисқача тушунча бериш.

Сабзавот ва мевалар етиштиришда катталарнинг меҳнати ҳақидаги тасаввурни шакллантириш.

Кузда дарахтлар баргининг тўкилиши, ўтларнинг сарғайиши, дала ва боғларда йиғим-терим ишларининг бошланиши ҳақида суҳбатлар уюштириш.

Кузнинг охирида дарахтларнинг барги буткул тўкилиб бўлиши, ўт-ўланларнинг эса хазонга айланиши, фақат игна баргли арчаларгина ҳар доимгидек кўм-кўк қолиши ҳақида тушунча бериш.

Уруғдан ўсимликлар ўстириш (ўсишидаги изчиллик, ўсиш учун зарур шароитлар, парвариш қилиш) ҳақида; ўсимликлар ҳаёти ва ўсишининг айрим шартлари (улар ерда ўсади, уларни сув билан суғориш керак, тупроқ серозуқа бўлиши учун уни ўғитлаш, ёруғлик керак) ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш.

Болалар диққатини кунлар илиши билан дарахтларнинг кўртак чиқариши, гуллаши, барг ёзиши, ўт-ўланларнинг кўкариши кабиларга жалб этиш.

Гилос ва шафтоли дарахтининг гулини қиёслаш ва фарқлашга ўргатиш.

Ўсимликларнинг тузилиши ҳақидаги тасаввурни аниқлаш ва мустаҳкамлаш. Дарахтларда битта тана, йўғон ва ингичка шохлар, япроқлар бор. Буталар ва бир неча ингичка тана, шох, барглари борлиги, ўтсимон ўсимликларда поя, барг, гуллар борлиги, ўсимликлар илдизлари билан ўзларини ерда тутиб туриши ва ердан сув ҳамда озуқа моддаларини олиши ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш.

Атрофдаги ўсимликларнинг қуйидаги белгиларига қараб таниш:

дарахтлар, буталарнинг барглари, пўстлоғига; ўтсимон ўсимликларнинг ранги ва гулининг шаклига қараб таниш.

Юмшоқ мевалар, сабзавотлар билан, ўсимликлар ўсадиган жойлар (хлебон, мактабгача таълим муассасаси, боғ) билан таништириш. Таниш ўсимликлар номларини эслаб қолишга ўргатиш.

Мактабгача таълим муассасасида сабзавотлар ўстирилиши ҳақидаги тасаввурларни аниқлаш, кенгайтириш.

Ҳайвонот дунёси. Куз-қиш даврида олмахон, қуён ва типратикан сингари ҳайвонлар ҳаёти ва табиий шароитлари (қаерда яшаши, қандай юриши, нималар билан озиқланиши, душманларидан қандай ҳимояланиши) ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш

Фасллар ўзгариши билан қуён, олмахон, типратикан каби ҳайвонлар ҳаёти (табиий шароитда улар қаерда яшайдилар, нималар билан озиқланадилар, душманлардан қандай қутуладилар) билан таништириш. Уй ҳайвонлари ва уларнинг болалари (ит, кучукчалар, мушук, мушукчалар), қушлар (чумчук, кабутар, мусича ва бошқалар), атроф муҳитда учрайдиган ҳашаротлар (чумоли, капалак, хон қизи, ниначи каби)ни фарқлашга ўргатиш.

Уй ҳайвонларининг ҳаёти, инсонларнинг уларни парвариш қилишдаги меҳнатлари ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш ва кенгайтириш.

Уй ҳайвонлари ва уларнинг болалари ҳақидаги билимларини кенгайтириш. Болалар уларнинг тана қисмларини, юриш-туриш хусусиятларини ажрата билишни ва тўғри характерлашни, нима билан озиқланишини қандай юриши, қандай фойда келтиришини, одамлар улар тўғрисида қандай ғамхўрлик қилишлари ҳақида билимларини кенгайтириш.

Болаларни уй ҳайвонлари ҳаёти ҳақидаги тасаввурларини бойитиш. Уларни уй ҳайвонлари ва паррандаларни парвариш қилишда катталарга яқиндан ёрдам беришга ўргатишни давом эттириш.

Ёввойи ҳайвонлар (қуён, олмахон, типратикан) ҳақидаги тасаввурни кенгайтириш, уларнинг баҳорги-ёзги мавсумдаги табиий шароитдаги ҳаёти (овқатланиш, туллаш, уя қуриш, болаларни ўстириш, болалари ҳақида ота-она ғамхўрлиги хусусиятлари) билан таништириш; ташқи қиёфаси, хатти-ҳаракатига кўра ёш ҳайвонларнинг катталаридан фарқ қилишини кўрсатиш.

Кунлар илиши билан болалар диққатини қушлар кўпайиб, ҳашаротлар пайдо бўла бошлагани, кунлар совиши билан ҳашаротлар буткул кўринмай қолганига, муассаса ҳовлисидаги қушлар ҳам камайиб кетганига қаратиш. Совуқ қиш кунда қорни очиб овқат излаётган қушчага нақадар қийин эканлигини ҳис этишга ундаш. Болаларда қушларга ғамхўрлик қилиш ҳиссини тарбиялаш.

Қушларнинг нима билан озиқланиши, қишлоқ хўжалигига келтирадиган фойдаси ҳақида ҳам қисқача маълумот бериш. Қушларга ҳайрихоҳлик билан муносабатда бўлиш кераклигини тушунтириш.

Табиат бурчагида пиёз ўстириш, парвариш қилиш, ташқари совуқ бўлишига қарамай, хонада уларнинг ўсиш сабабини тушунтириш.

Ўрмон ҳайвонлари уларнинг юриш-туриш хусусиятларини билишни ва тўғри характерлашни; яшаш шароитлари, нима билан озиқланишини қандай юриши, қандай фойда келтириши ҳақида тасаввур ҳосил қилиш.

Уй ҳайвонлари ҳаёти, ёз вақтида одамлар уларни парвариш қилишдаги меҳнатлари (сигир, эчки, қўйлар яйловларда ўтлаши, одамлар ўт ўриши, хашак жамғаришлари ва ҳоказо) ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш. Яқин атрофдаги ҳайвонларни, ҳовлига келадиган қуш, капалак, қўнғиз ва ниначиларни бир-биридан фарқлашга ўргатиш.

Болаларни уй ҳайвонлари ҳаёти ҳақидаги тасаввурларини бойитиш. Уларни уй ҳайвонлари ва паррандаларни парвариш қилишда катталарга яқиндан ёрдам беришга ўргатишни давом эттириш.

Ўқув йили охирида бола:

- муассаса ҳовлисидаги 3-4 хил дарахт;

- маданий ва бегона ўтсимон ўсимликлардан 1-2 хили, баъзи сабзавот ва мевалар, уй ҳайвонлари, уларнинг болалари, куш ва ҳашоратларни таниши ва уларни гуруҳлай олиши;
- 4-5 хил хона ўсимликларини номини билиши;
- фасллар алмашиши ва об-ҳаводаги айрим ўзгаришлар (ёмғир, қор ёғиши, қуёш чарақлаб туриши)ни пайкашлари ва табиатни муҳофаза қилиш ҳақида дастлабки тушунчага эга бўлишлари;
- жонсиз табиатнинг айрим хусусиятлари (тош-қаттиқ, кум-сочилувчан)ни фарқлай олишлари;
- предметларни кузатади, оддий тажрибалар (чўқади-чўкмайди, йиртилади-йиртилмайди) ўтказишни билиши лозим.

Тасвирий фаолият

Мазкур ёшда тасвирий фаолият шиддат билан ривожланади. Болалар тақдим этган ғоя ва фикрлар тугалланмаган, қатъий бўлмаса-да, улар чизган ва ясаган расм, аппликация ва қуриш-ясаш ишлари янада турли-туман сюжетларга бой бўла боради (улар предметли ва кўп деталли бўла борадилар). Мазкур ёшда майда моторика тизимида ижобий ўзгаришлар амалга ошади (чаққонликнинг ортиши, кўз ҳаракатини қўл ҳаракати билан уйғунлаштира олиш, бармоқ ҳаракатларини кузатиш каби).

Болаларда атроф-оламни эстетик идрок этиш ва ахлоқий-эстетик туйғуларни ривожлантириш, табиат билан мулоқот, иллюстрация ва расм сюжетларига фаол муносабатни шакллантириш, оиласи, қадрдон уйи, болалар мактабгача таълим муассасаси, туғилган юртини севиш ва ардоқлашни тарбиялашни давом эттириш.

Болаларнинг турли тасвирий фаолият турларига, халқ амалий санъатига нисбатан барқарор қизиқишларини шакллантириш ва ривожлантириш, уларда чизаётган расмларида ифодали тимсолларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, пластик материаллар билан ишлаш, аппликациялар яратишга нисбатан қизиқишни янада орттириш. Болаларда ўз ғоялари устида ўйлай билишга тааллуқли амалий малакалар, тимсолларни тақдим этишда тасвирий воситаларни тўғри қўллай билиш, расм, аппликация, иллюстрация, ўзбек халқ ўйинчоқ ва қўғирчоқларини билиш, уларнинг номини айта олиш, улардаги ифодали воситалар: шакл ва рангларни англай билиш малакаларини шакллантириш, уларнинг жамоа билан бирга расм чизиш, аппликация қилиш, қуриш-ясаш ишларини амалга ошириш. Болаларни рассомлар, амалий безак санъати усталари меҳнати билан таништириш. Болаларда санъатнинг муайян тури бўйича билимларни таркиб топтириш: масалан: сурат-репродукция, ҳайкалтарошлик (тасвирий санъат, архитектура), ўйинчоқ (амалий безак санъати, ота-оналари билан бирга музейга боришни уюштириш).

Тасвирий фаолият турлари бўйича болалар меҳнатини баҳолашда дўстона мулоқот муҳитини яратиш.

Расм чизиш. Расм чизишда айлана, ясси, тўғрибурчак ва учбурчакли шаклларга эга (мева ва сабзавотлар, ўйинчоқлар) расмини чизишга, расмда нарсаларни ягона горизонтал чизиқ бўйлаб тасвирланишига ёки қоғоз варағини тўлиқ эгаллашига, болаларни нарсаларнинг ҳажмини расмда тўғри ифодалашларига эришиш.

Ранг ва бўртма кўринишлар ҳақида болаларнинг билимларини кенгайтириш ва мустаҳкамлаш. Таниш рангларга қўшимча ранглар киритиш: тўқ сарик, жигарранг, ҳаво ранг, пуштиранг, оч яшил ранг кабилар. Болаларни турли рангларни бир-бирига қўшиб, янги ранг ҳосил қилишга ўргатиш. Қалам, фломастер, мўйқалам кабилардан тўғри фойдаланишга ўргатишни давом эттириш, бўяш жараёнида мўйқаламни бир йўналишда текис юритишга ўргатиш (чапдан ўнгга, агар бола чапақай бўлса, аксинча, юқоридан пастга), расмларни қалам ва фломастер билан бўяш, уларни қоғоз устида енгил юритиш, бунда қоғоз

контуридан чиқиб кетмаслик, кенг чизикларни мўйқаламда борича, тор чизик ва нукталарни мўйқалам учиди қўйишга ўргатиш.

Уларга образга хос характер хусусиятларини кўрсатиш (пахмайган жўжа, зирҳли типратикан). Болаларни тўғри чизик, квадрат, айлана, тўғри бурчак (бурчакларга ва томонларга), тасма, квадрат, доира, тўғрибурчак (ўртаси, бурчак ва томонлари)га, ритмик изчиллиги ва симметриясига риоя қилган ҳолда, нақш элементлари чизишга ўргатиш.

Борлиқнинг турли ҳодисаларини тасвирлаш (хазонрезги, қорбўрон), ранглар ҳақидаги билимларига асосланиб, қисмлардан муайян нарса тузиш ва бўйаш кўникмаларини шакллантириш (янги йил арчаси, байрамона безатилган уй).

Расм ва иллюстрациялар кўрсатиш орқали болаларнинг нарсалар эстетик сифатлари ҳақида тасаввурларини кенгайтириш.

Болаларнинг турмушдаги мавжуд нарсаларни (таом, коса, рўмол, гиламчани) ифодаловчи силуэтлардан нақшлар тузиш кўникмаларини ривожлантириш.

Болаларга нарсалар ва персонажларнинг шакли, ўзига хос хусусиятлари, шаклан турли-туманлиги, қоғоз варағи юзасида жойлаштирилишини ўргатиш. Ушбу нарсаларнинг ягона мазмунга қамраб олиниши, нарса ва ҳодисаларнинг ифодали тасвирланишига эришиш (уйда шамлар ёнмоқда, балиқлар сузиб юрибди).

Безакли композициялар тузишда рангларнинг тўғри уйғунлаштирилишига эришиш (қўғирчоқни чиройли куйлак ва янги рўмол билан ясантирамиз).

Дастур бўлимлари бўйича олинган билимлардан фойдаланиш ва ушбу билимларни расмлар орқали ўз таассуротларини ифодалашда қўллаш.

Безакли расмлар. Эстетик идрокни шакллантириш ва ривожлантириш учун халқ усталари (Ҳамро буви) томонидан ясалган ўйинчоқлардан фойдаланиш зарур. Болаларни эстетик идрокни ривожлантиришга қаратилган нақшлар яратишга ўргатиш учун намуна сифатида халқ усталари (Ҳамро буви) яратган ўйинчоқлардан фойдаланиш лозим (нақш ўрнида қоғоздан қирқиб олинган, болалар томонидан лойдан ясалган ўйинчоқ силуэтларидан фойдаланиш мумкин. Болаларни миллий матолар – беқасам, хонатлас, адрас билан таништириш. Миллий матоларда ўз аксини топган ўзбекона анъаналар, уларга хос ранглар, ранглар уйғунлигини таъкидлаб кўрсатиш, мазкур рангларнинг қандай аталиши, элементлари ҳақида маълумот бериш. Кундалик турмушда кенг ишлатиладиган буюмлар (тақсимча, товоқча, гиламча) кўринишида ишланган нарсалар шакли ичига нақшлар тўқиш, шунингдек, нақшларни доира, тўртбурчак шаклида яратиш.

Пластин (лой) билан ишлаш. Пластик материаллардан нарса яашга нисбатан болаларда барқарор қизиқишларни шакллантириш, уларда пластик материаллардан нарса яаш техникаси ва лойларнинг хусусиятлари ҳақида аввал ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш (доира ҳаракат орқали кафт орасида лой бўлагини яссилаш, ҳосил бўлган шаклдан узук яаш, болаларда ясалган нарсаларни безаш истагини уйғотиш), икки қўл кафти билан эзгилаб, кафт орасида айлана ҳаракат орқали лойдан думалоқ, ясси шакли сабзи, олма, бодринг, лимон кабиларни яаш.

Бир неча қисмларни тўғри жойлаштириб, қисмлар тенглигига риоя қилган ҳолда, нарса яаш; чимдиб яаш усулини ўзлаштириш.

Лойни ясси шаклига келтириб, енгил ҳаракат билан унинг зарур четларини чимдиб, майда деталларни яаш (куш тумшуғи, мушук кулоклари каби); керакли жойларини силлиқлаш (печенье, кулча).

Пластик материаллардан бир неча қисмли нарса яаш, бунда ҳар бир қисм учун ажратиладиган пластик материалнинг етарлича бўлишига эътибор бериш (масалан, узун пўстин кийиб олган қизалоқ, қорқиз), пластик материалдан сюжетли тасвир яратиш (куш дон чўқимокда).

Доира шаклидаги лойни эзгилаб, ичи чуқур идишча (тақсимча, товоқ) яаш усулларини ўргатиш.

Характерли белгиларни бўрттириб тасвирлаш, шунингдек, безакли қисмлар (қанот, пат, пластик материалдан ясалган нақшлар билан безаш) кабиларда болаларни ҳайкалтарошлик қаламини ишлатишга ўргатиш.

Болаларнинг тасвирий ва техник билим ва кўникмаларини дастурнинг барча бўлимлари юзасидан ёрқин образларни тасвирлашга йўналтириш (нарса, сюжет ва нақш).

Аппликация. Аппликацияга қизиқишни ривожлантириш, бунда турли тасвирий ифодаларни яратишга, аппликация имкониятларидан кенгрок фойдаланишга эътибор бериш. Болаларни қайчини тўғри ушлаш ва қирқиш (кўндалангига кенг ва тор тасмачалар қирқиш, улардан турли ифодаларни ҳосил қилиш: зина, девор, ўриндиқ, дарахт, бутоқ ва б.); ўсимлик ва геометрик шакллардан квадрат, доира нақшлар ҳосил қилиш ва уларни елимлаш.

Бурчакларини доира шаклида қирқиш йўли билан квадрат ва тўғри бурчакдан доира қирқишни ўргатиш (сабзавотлар, ҳўл мевалар, гуллар ва б.). 2-3 тайёр шаклларнинг қисмларини қўйиб чиқиш ва елимлаш (уйча, қўзиқорин). Рангларига қараб навбати билан думалоқ ва ясси шаклларни ёнма-ён ёпиштириш (пирамида, маржон). Болаларни жамоа таркибида ишлашга ўргатиш.

Қоғоздан тўртбурчак ва тўғри бурчакли тўртбурчак кесиб олиш, тўртбурчакни диагональ бўйлаб кесиш натижасида турли шакллар (қайиқ, уй) ҳосил қилиш, доирани икки ва тўртга бўлиб ярим ва чорак айлана ҳосил қилиш, мазкур бўлақларни елимлаш натижасида 2-3 шакл вужудга келади (қўзиқорин, вагон).

Жамоавий меҳнат маҳсулотларини яратишга ўргатиш (яшнаб турган боғ). Қирқиш ва ёпиштириш малакаларини мустаҳкамлаш.

Нақш, сюжет ва нарса тимсолларини яратиш билан ўз таассуротларини гавдалантириш.

Қуриш-ясаш. Болаларнинг қуриш-ясаш материалларини фарқлаш ва номларини билишга оид лаёқатларини ривожлантиришни давом эттириш, болаларга қуриш-ясаш жараёнида ушбу материалларнинг қуриш-ясаш хусусиятлари (шакли, катталиги, пишиқлиги)ни ҳисобга олиб фойдаланишни ўргатиш (ғиштча, узун ва қисқа пластина, ғўлача, призма).

Қуриш-ясаш намуналарини таҳлил этиш, асосий қисмларини фарқлаш, уларнинг катта-кичиклиги ва ҳажмига мослаб уйғунлаштиришни билиш (паст уй ва унинг девори, томи).

Бирор объектнинг турли конструкцияларини амалга оширишни ўргатиш, умумий ва турли жиҳатларини ажратиш, қиёслаш, қурилишнинг баландлиги, узунлиги ва кенглигини мустақил ўлчаш, болаларга тарбиячи томонидан берилган кўрсатма (худди шундай гараж қур, факат кенгрок бўлсин) асосида қуриш-ясаш тамойилларига риоя қилишга ўргатиш.

Қоғоздан конструкциялар ҳосил қилишга ўргатиш (қоғоз варағининг қоқ ўртасидан буклаб, икки четини бир-бирининг устига текис қилиб устма-уст қўйиш ва шаклнинг асосий қисмига деталларни ёпиштириш, табиий материал (бутуқ, япроқ, тухум пўчоғи)дан елим ёки пластилин ёрдамида ёпиштириш йўли билан турли конструкциялар ҳосил қилиш).

Болаларни ўйинчоқ ҳажмига мувофиқ қуриш-ясаш ишларини амалга оширишга ва уларни ўйнашга ўргатиш (айиқча учун ётоқ жойи).

Асосий шаклга деталлар (уйча ва автобус)ни ёпиштирган ҳолда, қоғоз варағини икки тенг қисмга букишни машқ қилиш (уйча, автобус).

Турли рангли деталлардан фойдаланиб, майда ва йирик қуриш-ясаш материалларини қўллаган ҳолда қуриш-ясаш ишларини амалга оширишга ўргатиш.

Табиий материаллардан турли нарса-буюмлар тайёрлаш, уларнинг қисмларни мустаҳкамлаш учун пластилин ва елимдан фойдаланиш (қайиқча, қалпоқча).

Ўқув йили охирида бола:

- нарса ва ҳодисалар тасвирини қатъий шаклларда, турли тасвирий фаолият материаллари: рангли қалам, фломастер, акварел бўёқ, мўйқалам кабилардан фойдаланиб, расмга мос ва чиройли рангларни танлаш ва қўллай билиши;
- нарсалар қурилиши, шакли, қисмларининг жойлаштирилиши, ҳажмига кўра ўзаро мослигини расмда тўғри ифодалаши;

- расмда бир неча нарсаларни уйғунлаштириш, қоғоз бўйлаб уларни тўғри жойлаштириш (бир чизик бўйлаб ёки қоғознинг бор бўйича) ҳамда расмга танланган сюжетга мувофиқ унча мураккаб бўлмаган сюжетларни тақдим эта олиши;
- ўйинчоқ силуэтларни Ҳамро буви ўйинчоқларига ўхшаш элементлар билан безаш, турмуш нарса-ходисалари воситасида нақшлар яратиши;
- ўз иш ўрнини тартибли сақлаши, ишини тугатгач, столни йиғиштириб қўйиши;
- ягона сюжетли композицияга уйғунлаштирган ҳолда, турли усуллар (ёйиш, чимдиш, тортиш, чўзиш, чаплаш, эзгилаш, сиқиш кабилар)ни қўллаб, пластик материаллар (лой, мум кабилар)дан ҳар-хил ўйинчоқларнинг тимсолларини ҳамда нарса-буюмларни ясаш. Иш жараёнида ҳайкалтарошлик қаламидан фойдаланиши;
- қайчини тўғри ушлаш, у билан тўғри, диагонал – квадрат, тўғри бурчак шакллари қирқиш, қиялатиб қирқишни билиши;
- бир неча қисмдан ташкил топган нарсаларни таркибий қисмларга ажратиш ва елимлаши;
- хоҳишга кўра ёки танланган нарса рангига мувофиқ қоғознинг ранг-тусини танлаши;
- тўртбурчак, доира шаклидаги ўсимлик ва геометрик шаклларни ранг-туси, катталиги, шаклини ҳисобга олган ҳолда, навбатма-навбат қўйиб тасмага елимлаш ва нақш ҳосил қилиши, бунда тасмага геометрик ва ўсимлик шакллари навбати билан ёпиштирилади, уларнинг ранг-туси, шакли, ҳажми ҳисобга олинади);
- қуриш-яшаш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, (пол ва столда турадиган) қурилиш материалларидан фойдаланишни билиши;
- тарбиячининг топшириғига кўра қурилиш дизайнини амалга ошириши.

Муסיқа

Муסיқа тинглаш. Болаларнинг муסיқа тинглашга қизиқишларини ривожлантириш. Тингланган асарнинг мазмуни ва характерини ажратиш, суҳбат қуриш ва ўз тассуротлари билан ўртоқлашишга ўргатиш. “Какку” (Х.Мухамедов), “Касал кўғирчоқ” (П.Чайковский).

Товушлардан оҳанглар, оҳанглардан эса куй ҳосил бўлиши ҳақида тасаввурга эга бўлиш. Болаларни муסיкий асарнинг 2 қисмли шакли билан таништириш, қисмлар ўзгаришини фарқлаш, муסיқа асарини мазмунини англашга ўргатиш. “Қор” (Ш.Ёрматов), “Кўғирчоғим алла-ё” (Х. Мухамедов).

Асар кайфияти ва уни очиб берувчи ифода воситалари ҳақида суҳбатлар ташкил қилиш (“Кўнғироқчалар” В. Моцарт, “Арқон сакраш” А. Хачатурян), халқ куйларидаги халқона оҳанглар билан таништириш (“Норим-норим”, “Дўлонча” ўзбек халқ куйи, “Чаманда гул” ўзбек халқ кўшиғи,). Тинглаш учун қуйидаги асарлар тавсия этилади: “Айиқ ва қушчалар” (Р. Ребиков), “Қувноқ ракс” (А.Берлин), “Бинафша” (Ғ.Қодиров), “Барабан” (В. Кубинская), “Улоқчам” (С. Бобоев), “Типратикон” Н. Норхўжаев.

Муסיкий-ритмик ҳаракатлар. Муסיқа асарларининг қисмлар ўзгаришига қараб ҳаракатларни ўзгартириш, марш, кўшиқ, ракс куйларига мос ҳаракатларни бажариш, бошловчининг кетидан муסיқага мос юриш, югуриш ва сакраш. Ракс ҳаракатларининг номларини билиш ва уларни бажаришда кўл ҳаракатларини эркин ва майин бўлишига ўргатиш.

4-5 ҳаракатни кетма-кет, ўзаро бир-бирига боғлаб ҳамда муסיқага мослаб ижро эта олиш. Раксларда кайфиятларни билдирувчи ҳаракатлардан “йўк”, “аразлаш”, “ярашиш” ва

ҳ.к. ифода этиш, юз, кўз имо-ишорасининг берилган кайфиятга мос бўлишига ўргатиш. Гуруҳ бўлиб, кичик гуруҳларга бўлиниб, якка ҳолда ҳаракатланишга ўргатиш, хонанинг бир қисмидан иккинчи қисмига (марказдан бурчакка, ўнгдан чапга ва ҳ.к.) ўтишда ўз ҳаракатларини бошқара олиш.

Болаларни доира бўйлаб ҳаракатланиш, юриш ва енгил югуришга ўтиш, доирада машқлар бажариш, бир оёқни олдинга чиқариб, товонига қўйиш ўргатиш. Турли атрибутлар билан машқлар бажариш. (“Баргчалар”, “Доирачалар билан рақс (“Шиқилдоқлар билан рақс”, “Тасмалар билан рақс “Гуллар билан рақс”),

Халқ ўйинларини ўргатиш.

Рақс. Болаларни йил бошида сочма, бир жойдаги рақслардан (“Ярашамиз “Қўғирчоқлар рақси”, “Ўйнайман» М Икромова”) секин-аста доира бўйлаб ҳаракатланиб ижро этиладиган рақсларни “Қорпарчалар рақси”, “Пахтаой” узб халқ мусиқаси «Рўмолим» ўзбек халқ куйи, ўргатиб бориш.

Жуфтли рақслар ижро этиш (“Ўтирамиз-турамиз”, “Полька”), алоҳида ўғил болалар ва киз болалар ҳаракатларидан тузилган рақсларни ўргатиш, халқ лапарларидан айрим намуналар билан таништириш.

Қўшиқ айтиш. Қўшиқнинг сўзларини аниқ ва дона-дона талаффуз этиш, ижрочилик кўникма ва малакаларини таркиб топтириш, биргаликда куйлаш, ансамбл ва якка ҳолда куйлаш кўникмаларини ҳосил қилиш. “Куз”, “Сариқ баргчалар”, “Қувноқ болалар қўшиғи” (М.Икромова), “Пахтаой”, “Боғчамиз” (Ғ.Қодиров), “Шамол” (С.Абрамова).

Куйлаш вақтида елка, бош ва оёқларни тўғри тутиш ва тўғри нафас олишга ўргатиш. Болаларнинг овозларига шикаст етказмай, секин-аста ривожлантириш. “Қорбобо”, “Қуёнлар” (Ғ.Қодиров), “Олма” (К.Абдуллаев), “Оппоқ қантим” (Д.Зокиров), “Бир, икки, уч” (Н. Норхўжаев), “Иноқ ўйнаймиз” (Ф. Назаров), “Этикчам”, “Чилдирма” (Д.Омонуллаева).

Қўшиқ репертуарини болаларнинг ёшига мос турли мавзудаги қўшиқлар билан бойитиб, уларнинг нутқ ва тафаккурлари, теварак-атроф, байрам ва сайллар, урф-одатлар ҳақидаги билимларини бойитиб бориш, она Ватанга меҳр-мухаббат ва ватанпарварлик туйғуларини шакллантириш. “Дўмбоқчалар қўшиғи” (Х.Раҳимов), “Онажон” “Кўзмунчок” (З.Қаюмова), “Арча” (А.Берлин), “Биринчи қор”, «Қурбака» Д.Омонуллаева “Келди яна баҳорой”, “Юртимда байрам бўлсин” (Л.Турсунова), “Турналар”, “Камалак”, “Баҳор гуллари” (М.Икромова), “Шамол” (С.Абрамова), “Қўшиғимиз авжида” (Т.Азимов), “Саъва” (С.Абрамова), “Чаманда гул” (ўзбек халқ қўшиғи “Тойчоғим” С.Бобоев, “Ёмгир томчилайди” Д. Омонуллаева).

Болалар чолғу асбоблари билан таништириш. Металлофон, доирача, ёғоч қошиқчалар билан таништириш. Уларнинг номларини, чалиш усулларини билиш, овозидан фарқлаш.

Товушлар ҳақида тушунча бериш, уларни фарқлашга ўргатиш.

Қўнғироқчалар, бубен, шиқилдоқчалар, каби болалар чолғуларида катталарга жўр бўлиб чалиш (“Оқ теракми, кўк терак” ўзбек халқ қўшиқлари, “Олатой” ўзбек халқ куйи, “Пьеса” А.Левиев, “Жўжаларим” М.Хусейнли (парча), “Марш” А.Муҳамедов (парча)).

Мусикий таълимий ўйин. Болаларни чакқонлик, зийракликка чорлаш билан бир вақтда мусиқани диққат эътиборни ривожлантирувчи “Рўмолчани узат”, “Тулки ва товуклар”, “Қуёнлар ва айиқ”, “Оқ теракми-кўк терак” ўйинларини ташкил қилиш. Давра қўшиқларида мустақил ҳаракатланишга ўргатиш (“Баҳор гуллари” М.Икромова).

Мусикий-таълимий ўйинлардан “Мусикали сандиқча”, “Исмингни куйлаб бер”, “Қайси чолғу яширинган”, “Қўнғироқчалар”, “Юрамиз-югурамиз”, “Ўрмонда”, “Қуёш ва булут”, “Мушук ва мушукчалар”, “Куш ва кушчалар”, “Қувноқ мусиқачилар”, “Капалаклар ва гуллар”, “Қўғирчоқ-ўйинчок”, “Ким келяпти”, “Қайси чолғу чалаяпти” «Қувноқ паровоз» ўйинларини такшил этиш.

Мусикага оид маълумотлар. Болаларда мусикий ва шовқин товушлар ҳақида тасаввур пайдо қилиш ва уларни фарқлашга ўргатиш. Товушнинг баландлик, тембр, динамик хусусиятларини болаларнинг ёшлари ва имкониятларига мос ҳолда тушунтириш.

Фортепиано, доира чолғулари ҳамда металлофон, бубен, кўнғироқча каби болалар чолғулари билан таништириш, улар ижросидаги куйлардан бахраманд қилиш.

Марш, рақс, кўшиқ ҳақида илк тушунчалар ҳосил қилиш.

Ўқув йили охирида бола:

- айрим чолғу асбобларида чалиш усуллари билдирилади;
- айрим чолғу асбобларини овоз тембидан фарқлай олади;
- болалар чолғуларидан ташкил топган оркестрда катталар ёрдамида иштирок эта олади;
- ўз ҳаракатларини мусиқага мослай олади.
- хор бўлиб, ансамбл ва яқка ҳолда куйлайди;
- фортепиано, доира, карнай чолғу асбобларини кўриниши ва овозидан фарқлайди, номларини билдирилади;

4-5 ёшли болалар билан ўтказиладиган эрталиклар

	Эрталиклар	Ўтказиш вақти
1	Меҳржон байрами	25-октябрь-5 ноябрь
2	Арча байрами	25-декабрь-30-декабрь
3	Онажонлар байрами	5-7 март
4	1-июнь Халқаро болаларни ҳимоя қилиш куни	1-июнь

Ўйин фаолияти

Воқеабанд–ролли ўйинлар. Ўйин мазмунини бойитиш ва ривожлантириш бўйича олиб бориладиган ишни давом эттириш: билвосита раҳбарлик методларидан фойдаланган ҳолда, болаларни мустақил тарзда ўйин ғояларини яратишга олиб келиш.

Тарбиячи билан бирга ўйналадиган ва 2–3 та ролни ўз ичига олган ўйинларда бирлаша олиш, ролларни бўлиш (она, ота, болалар), ўйин ҳаракатларини бажариш, қоидаларга ва умумий ўйин ғоясига мос тарзда ҳаракат қилиш кўникмаларини такомиллаштириш.

Ўйин учун зарур нарсаларни ва анжомларни танлашга ўргатиш.

Мактабгача ёшдаги болаларда воқеабанд–ролли ўйинда қурилиш материалларидан яратилган қурилмалардан фойдаланиш кўникмаларини ривожлантириш. Болаларни турли мураккабликдаги тузилмаларни қуришга ундаш (масалан, бир неча машиналар учун гараж, 2–3 қаватли уй, машиналар ёки поездлар ўтиши учун мўлжалланган, икки йўналишда ҳаракатланадиган кенг кўприк ва б.)

Болаларни нима қуриш ҳақида келишиб олишга, материалларни ўзаро бўлиб олишга, ҳаракатларни мувофиқлаштиришга ва биргаликдаги уринишлар орқали натижага эришишга ўргатиш.

Болалар ўртасидаги дўстона муносабатларни тарбиялаш, ўртоқларининг манфаатлари билан ҳисоблашиш кўникмаларини ривожлантириш.

Болаларнинг рол танлашда, ғояни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда, анжомлардан фойдаланишдаги мустақил ҳаракат соҳаларини кенгайтириш; ўйновчиларнинг катталар касбий фаолиятини мушоҳада қилишлари ҳисобига ижтимоий муносабатларни ривожлантириш.

Ҳаракатли ўйинлар. Болаларнинг ҳаракатли фаолиятидаги фаоллигини, яъни эпчиллигини, тезкорлигини, маконда мўлжал ола билиш кабиларни ривожлантиришда давом этиш;

Тенгдошларининг унча катта бўлмаган гуруҳи билан ўйналадиган таниш ўйинни ташкил қилишдаги мустақиллигини тарбиялаш.

Қоидаларга мустақил риоя қилишга ўргатиш.

Ўйинларда болаларнинг ижодий қобилиятларини (ўйин вариантларини ўйлаб топиш, ҳаракатларни алмаштира билиш) ривожлантириш.

Саҳналаштириш ўйинлари. Янада мураккаброқ ўйин кўникмалари ва малакаларини (бадий образни идрок қила билиш, персонажларнинг ривожланиши ва ўзаро ҳаракатланишини кузатиш қобилияларини) кўлга киритиш орқали болаларнинг театрлаштирилган ўйинларга бўлган қизиқишларини ривожлантиришда ва кўллаб–қувватлашда давом этиш.

Муסיкий, сўз, кўриш образларидан фойдаланган ҳолда зарур бўлган рухий сифатларни (идрок қилиш, тасаввур қилиш, диққат, тафаккур), ижрочилик кўникмаларини (ролга кириш, тасаввурдаги муҳитда ҳаракатланиш кўникмаси) ва сезгиларни (мушак ва ҳиссий) ривожлантириш учун саҳна машқларини ўтказиш.

Болаларни таниш адабий асарлар бўйича оддий парчаларни саҳналаштиришга ўргатиш, образни акс эттириш учун маълум ифода воситаларидан (оҳанг, юз ҳаракати, имо–ишора) фойдаланиш.

Болаларни ролни, сюжетни, ролга кириш воситаларини танлашда ташаббус кўрсатиш ва мустақилликка ундаш, битта образни яратиш учун синов ишларини ўтказишга имкон бериш.

Асар қаҳрамонининг ҳис–туйғу ҳолатини сезиш ва тушуниш, бошқа персонажлар билан ролли муносабатларга киришишга ўргатиш.

Ҳар бир боланинг ўйнаётган роли миқдори ва табиатини кузатиш орқали театрлаштирилган фаолиятда ҳар томонлама ривожланишига ёрдам бериш.

Узоқ давом этадиган ўйинга бир неча болаларни бирлаштиришга имкон бериш, жой, ўйин анжомларини тақдим этиш орқали режиссёрлик ўйинини ривожлантиришга ёрдам бериш.

Болаларни театрлаштирилган ўйинларда образли ўйинчоқлардан, лойдан, пластмассадан, пластилиндан мустақил ясалган, киндер–совгадан чиққан ўйинчоқлардан фойдаланишга ўргатиш.

Ҳиссий–таъсирий тажрибани тўплаш, спектаклда қўлланадиган ифода воситаларини болаларнинг тушунишлари учун катталарнинг педагогик театри имкониятларидан фойдаланишни давом эттириш.

Таълимий ўйинлар. Нарсаларни ташқи белгилари бўйича киёслаш, гуруҳлаш, қисмлардан (кубчалар, мозаика, пазллар) бутунни тузиш кўникмаларини такомиллаштира бориб, нарсаларнинг хоссалари ҳақидаги тасаввурларни мустаҳкамлашга йўналтирилган дидактик ўйинларга болаларни ўргатиш.

Болаларнинг тери орқали сезиш, эшитиш, таъм билиш сезгиларини ривожлантириш (“Ушлаб кўриш(таъм, чиқарган овози) орқали аниқла”). Кузатувчанликни ва диққатни ривожлантириш (“Нима ўзгарди?”, “Халқача кимда?”).

Болаларнинг оддий столда ўйналадиган ва босма ўйинларни ўзлаштиришга бўлган интилишларини рағбатлантириш (“Домино”, “Лото”).

Ўқув йили охирида бола:

- Ўйин учун бирлашиб, ролни қабул қилиши, ролда ўзини тутиш усулларини эгаллаши;
- ролдаги ўзаро тенг тобеликка риоя қилиш (сотувчи харидор) ва ролли мулоқот юритиш;
- ўзаро муносабатда бўлиб, ташаббус кўрсатиш ва янги ролларни ёки ҳаракатларни таклиф қилиш, сюжетни бойитиш;
- дидактик ўйинларда қийинчиликларга чидаш, қоидаларга риоя қилиш;
- стол усти ва босма ўйинларда етакчилик ролини ўйнаш (йил охирига бориб), тенгдошларига ўйин қоидаларини тушунтириш;
- театрда (кўғирчоқ, драматик) бадий образни тўғрилиқча қабул қилиш;

- мустақил театрлаштирилган (режиссёрлик, драматик) ўйинларда унинг ўтказиладиган жойини безаш, бадий ифода воситаларидан (ҳаракат, оҳанг, юз ҳаракати), анжомлардан, реквизитлардан фойдаланган ҳолда ролга кириш;
- театр касблари ҳақида дастлабки оддий тасаввурларга эга бўлиш.

КАТТА ГУРУХ

5-6 ёш болаларнинг ривожланиш хусусиятлари

Бу даврда боланинг бўйи бу даврда 7-8 см га ўсади. Унинг оёқлари гавдасига нисбатан тезроқ ривожланади, оғирлиги 20-22 кг ни ташкил этади. Болаларнинг умуртқа суяклари қотмаганлиги туфайли тез қийшайиб қолиши мумкин. Шунинг учун ҳам суякларнинг тўғри ўсишини таъминлашга алоҳида эътибор бериш керак. Уларнинг юраги чақалоқ юрагига нисбатан 4-5 баробар катталашган, бироқ мускуллари ҳали етарли даражада мустаҳкамланмаган бўлади. Олти ёшга етганда мия пўстлоғининг асаб катакчалари ривожланиб, оғирлиги ва ташқи кўринишидан катталарникига яқинлашади. Шунинг учун ҳам боланинг асабларига жуда эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш талаб этилади. Унинг талаффузи аниқ, нутқи равон бўлишини таъминлаш керак. Боланинг бу фаолиятида нуқсон бўлган тақдирда унинг олдини олиш чораларини кўриш лозим. Бу ёшдаги болаларнинг сўз бойлигининг ривожланишига алоҳида эътибор бериш лозим. Уларнинг нутқидаги сўзлар боланинг фикр ифодалаш эҳтиёжларини тўла қондириши керак. Бу даврда болаларнинг математик тафаккури, ҳисоблаш кўникмаларини ривожланиши лозим. Дастлабки иқтисодий тушунчаларга эҳтиёж сезилади. Боланинг фараз қилиш қобилиятини жадал ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир.

Жисмоний ривожланиш

Тарбиячи жисмоний тарбия фаолиятига оид турли усулларни болалар билан биргаликда уларнинг хоҳишларини ҳисобга олган ҳолда танлаши мақсадга мувофиқдир. Уларни жисмоний тарбия бўйича машқларни онгли равишда тушуниб, аниқ ва тўғри бажаришга, ҳаракатли ўйинларнинг қоидаларига риоя этишга ўргатиш, енгил юриш ва югуришга, юриш вақтида таянчга кучлироқ таяниб итарилиб чопишга, оёқни баландроқ кўтариш, қадам оралиғини ошириш учун секин, ўртача тезликда, тез югуришга, югуриш вақтида, турли тўсиқлардан сакраб ўтишга ўргатиш.

Югуриб келиб баландлик ва узунликка сакраш, сакрашнинг турига қараб ерга тушиш, тушаётган вақтда ўзини йиғиштириб олиш кўникмаларини шакллантириш, бир қўл билан қоптоқни отиш ва илиб олишга, бирор буюмни қулочкашлаб отишни, иргитиб ташлаш билан бирга қўшиб олиб боришга, тирмашиб чиқиш ва тушишнинг турли хил усулларини ўргатиш, болани ўз ҳаракатини бажаришга, таҳлил қилишга, ўзга болалар хатти-ҳаракати билан қиёслашга, қоматни тўғри тутишга, мускулларни мустаҳкамлашга ёрдам берувчи машқларни бажаришга ўргатиш.

Болаларни велосипедда учиш, сузишга оид турли усуллар, ҳар хил спорт ўйинларининг қонун қоидаларини қисқача ўргатиб бориш. Ўйинда ўзлаштирилган қоидаларга риоя қилишларига ҳам имконият яратиш. Кураш тушишининг айрим усуллари, қоидаларини ўргатиш. (Масалан, самбо усуллари).

Жисмоний сифатларни ўстириш, мувозанат сақлаш, ҳаракатни бошқариш ҳамда фазода мўлжалга олишни шакллантиришни давом эттириш лозим.

Уюшқоқлик, фаоллик, мустақиллик, дўстона муносабатлари ва ўзаро ёрдам кабиларни тарбиялаш. Спортнинг турли хиллари билан таништириш машҳур спортчилар билан қисқача таништириш уларнинг ҳаётига оид қизиқарли воқеаларни сўзлаб бериш шу орқали болалар қалбида спортга нисбатан муҳаббатни уйғотиш.

Асосий ҳаракатлар

Юришни машқ қилиш. Турли усулларда ярим ўтирган ҳолда товонда бармоқ учлари билан қадам ташлаб турли томонга оёқни ёнлама қилиб, қарсак чалиб юриш, оёқ учида, қўлларни бош орқасига қўйиб юриш. Кўзни юмган ҳолда 3-4 метр масофани ўтиш, оёқларни чалиштириб юриш. Ҳаракатларни бажариб юриш.

Югуришни машқ қилиш. Оёқ учида кичик ва катта қадам ташлаб тўсиқларни ошиб ёки айланиб ўтиш, югуриш вақтида турли буюмлар орасида илон изи бўлиб югуриш (югуриш 1,5-2 дақиқа давом этади) ҳамда 60-100 метрга ўрта тезликда югуриш.

Сакрашни машқ қилдириш. Турган жойда оёқни жуфтлаб сакраш, оёқни чалиштириб тўғирлаб, галма-галдан ўнг ёки чап оёқдан сакраш, оёқни жуфтлаб ёнламасига пастроқ тўсиқ устидан сакраб ўтиш: гоҳ ўнг оёқда, гоҳ чап оёқда сакраш, 80 см узунликка сакраш югуриб келиб баландликка узунликка сакраш, қимирлаб турган ва қимирламай турган арғимчоқ устидан сакраш.

Отиб ва илиб олиш иргитишни машқ қилдириш. Тўп билан бажариладиган машқларни мукамаллаштириш. Тўпни кетма-кет 1 метр юқорига отишга ўргатиш. Тўпни ерга ташлаш ва икки қўл билан илиб олиш, юқорига отиб то тушгунга қадар қарсак чалишга улгуриш, кетма-кет 10 марта ерга уриб ўйнаш. Турли усулларда илиб олиш, оғир тўпларни думалатиш кабиларни ўргатиш.

Эмаклаш ва ўрмалаб чиқишни машқ қилиш. Тўрт оёқлаган ҳолда бош билан тўпни 3-4 метр масофага итариш. Тўсиқлар устидан эмаклаб ўтиш ўриндиқ устида орқага ва олдинга эмаклаш, қорин билан силжиш ўриндиқ остида эмаклаб ўтиш, силжиш турларини алмаштириб туриш гимнастика деворига чаққон чиқиш арқонни ушлаб осилиш. Ётган ҳолатни эгаллаш шунингдек, эмаклаб ўтиш, нарвонга тез чиқиб тушиш, тирмашиб чиқишнинг турли усулларида фойдаланиб нарвонга чиқиш ва тушиш арқонга имкони борица юқорига тирмашиб чиқиш.

Мувозанат қилишни машқ қилиш. Чекланган тор йўл бўйлаб ёнлама қадам қўйиб, биринчи оёқ товонига иккинчи оёқ учини текизиб ўтиш, бошга кум халтачани қўйиб қия тахта устидан тўғри ва ёнлама юриш, қия тахта устида оёқ учида чопиб чиқиш ва орқага қайтиб тушиш (дор ўйини) Гимнастика ўриндиғида тик туриш ва оёқ учида кўтарилиш, сўнг товонга оғирликни ташлаб ўтириш, орқага айланиш “Қалдирғоч бўлиб туриш” гимнастика ўриндиғи устидан юриб ўтиш, қўлни-қўлга бериб жуфт бўлиб айланиш.

Велосипед ҳайдаш. 2 ёки 3 ғилдиракли велосипедда тўғри, муволишлар билан, айлана қилиб, илонсимон усулда ҳайдашга ўргатиш.

Умумивожлантирувчи машқлар

Қўл ва елка камари мускули учун машқлар. Дастлабки ҳолат: қўллар қўкрак олдида, қўллар елкада, тирсаклар туширилган биринчи ҳолатдан ён томонга чўзиш, қўлларни тирсакдан букиш ва тўғрилаш иккинчи ҳолатдан қўлларни юқорига кўтариш, қўлларни бош орқасига қўйган ҳолатдан ён томонга ёзиш, юқорига кўтариш қўлларни олдинга, бармоқларни кулф қилган ҳолда (бармоқларнинг ташқи томонини ичкарига буриб) қўлларни олдинга ва юқорига кўтариш, иккала қўлни галма-гал бир вақтда юқорига кўтариш ва орқага узатиш, бармоқларни букиш ва ёзиш.

Оёқ учун машқлар. Турган жойда қадам ташлаш кетма-кет бир неча марта ўтириб туриш, оёқ бармоқлари билан майда нарсаларни қисиб олиб кўтариш ва пастга тушуриш;

Уларни бир жойдан иккинчи жойга қўйиш, оёқ учлари билан таёққа суяниб, оёқ товонларини қадамлаб ён томонга қўйиш.

Гавда учун машқлар. Деворга ёпишиб тик туриш қўлларни юқорига кўтариш ва тушириш, гимнастика деворига елка билан ёпишиб туриш, букилган ва ёзилган ҳолда оёқни навбати билан кўтариш, олдинга букилиб, энгашиш, таяниб ўтириш, бир оёқда таяниб ўтириш ҳолатига ўтиш ва иккинчисини ён томонга узатиш. Чалқанча ётиб бир-бирига чалиштириб ҳаракат қилдириш, ўтирган ҳолда бошни оёққача энгаштириш, қоринга ётган

холда қўлларга тираниш, бош, елкани кўтариб иккала қўлни тўғрилаш ҳамда гимнастика деворига осилиб гавдани кўтариш.

Сафланиш ва қайта сафланиш. Мустақил равишда сафга, қаторга туриш, икки гуруҳга жуфт бўлиб туриш ва ундан сўнг айлана бўйлаб туриш, бир сафдан, бир неча гуруҳга бўлиниш ва қайта сафланиш, чап ва ўнгга қайта сафланиш, чап ва ўнгга қадам ташлаб бурилишлар қилиш. Оёқ учига қараб текисланиш бурчак ҳосил қилиб кетма-кет юриш, диагональ ҳосил қилиб юриш.

Спорт машқлари. Велосипед учиш.

Сузиш. Сувда нафас чиқариш, қўл ҳаракатларини ўрганиш ҳамда эркин усулда сузиш.

Сувдаги ўйинлар. “Қутича”, “Денгиздаги тўлқинлар”

Чиниқтириш ва соғломлаштириш

Эрталабки гигиеник бадантарбия машқлари. Ҳар куни катталар назоратида эрталабки бадантарбия машқларини бажариш. Бадантарбия машқларини очиқ ҳавода гиламча устида, енгил кийимда предметлар билан ва уларсиз бажариш, машқларни сув муолажалари билан тугаллаш. Муайян изчилликда, аниқ, шиддат билан мускулларни таранг ҳолга келтириш, машқларни, қоматни тўғри тутган ҳолда бажариш.

Чиниқтириш. Хонада енгил кийимда бўлиш, деразининг кичик дарчасини очиб қўйиш. Эрталабки бадантарбия машқларини ҳар куни, ҳар қандай ҳавода бажариш. Кийим ва пойабзални мавсумга ва машқ турига мувофиқ танлаш. Юз, бўйин, қўлни тирсаккача совуқ сув билан ювиш. Бадантарбиядан сўнг дарҳол губка ёки уй ҳароратдаги сувда ҳўлланган кичикроқ пахмоқ сочиқ билан тана аъзоларини артиш: аввал қўлларни, кейин баданни куруқ сочиқ билан тана кизаргунча, тезда куруқ қилиб артиш. Фақат катталарнинг руҳсати билан чўмилиш, катталарнинг назорати остида чўмилишнинг асосий қоидаларига риоя қилиш. Ялангоёқ юрганда оёқни шикастлантириш хавфи йўқ жойларда юриш. Чиниқтириш қоидаларини онгли равишда бажариш.

Қоматни тўғри тутиш кўникмасини тарбиялаш. Эрталабки бадантарбия машқларини мунтазам равишда бажариб туриш. Бадантарбия машқлари таркибига тўғри қоматни шакллантирадиган, ясситовонликнинг олдини оладиган машқларни киритиш (катталар билан биргаликда). Тўғри қоматни мустақил назорат қилиб бориш қоидаларига риоя қилиш: орқа билан деворга суяниб, тик туриш, деворга елкани теккизиб туриш, юришда ана шундай ҳолатни сақлаш.

Ҳаракат тартиби. Узоқ давом этадиган сайрлар ва экскурсияларда иштирок этиш. Бадантарбия машқларини бажариш. Ҳаракатли ўйинларда фаол қатнашиш. Машғулотлардан ташқари ҳаракатли ўйинлар ўйнаш.

Ҳаракатли ўйинлар

Югуриб ўйналадиган ўйинлар: “Қувлашмачоқ”, “Ғозлар”, “Айёр тулки”, “Қуён уйчаси”, “Оқ теракми – кўк терак”

Сакраш ўйинлари: “Нима баланд”, “Ерда турма”, “Сакрайди-сакрамайди?”

Эмаклашга оид ўйинлар: “Байроқчага ким биринчи етади”, “Ўт ўчирувчилар”

Иргитишга доир ўйинлар: “Овчилар ва қуёнлар”, “Халқага тушир”, “Коптокни уриб чиқар”, “Чиллак”

Ўйин эстафеталар: “Нишонни мўлжалга ол”, “Тўсиқли йўлакча”

Эрмак ўйинлар: ўзбек халқ ўйинлари

Спорт ўйинлари: Баскетбол, бадминтон, футбол, хоккей

Гигиена ва ўз-ўзига хизмат

Тахминий кун тартиби

7.00 – 7.30	Ўриндан туриш, эрталабки ювиниб – тараниш (уйда)
7.30 – 8.30	Қабул, соғлиғини текшириш, ўйинлар, эрталабки бадантарбия
8.30 – 8.55	Нонушта
8.55 – 9.10	Ўйинлар, машғулотларга тайёргарлик
9.10 – 10.40	Машғулотлар
10.40 – 11.00	Сайрга тайёргарлик
11.00 – 12.35	Сайр
12.35 – 12.50	Сайрдан қайтиш
12.50 – 13.20	Тушлик
13.20 – 15.20	Уйку
15.20 – 15.50	Уйкудан туриш, ювиниш
15.50 – 16.10	Енгил 2 -тушлик
16.10 – 16.40	Ўйинлар, мустақил фаолият
16.40 – 17.00	Сайрга тайёргарлик
17.00 – 18.10	Сайр
18.10 – 18.20	Сайрдан қайтиш
18.20 - 18.45	Кечки овқат
18.45 – 19.30	Ўйинлар, болаларни уйга кетиши
19.30 – 20.00	Сайр (уйда)
20.00 – 20.30	Тинч ўйинлар, гигиеник процедуралар (уйда)
20.30 – 6.30 (7.00)	Тунги уйкуга тайёрланиш, тунги уйку (уйда)

Ухлаш гигиенаси. Айнан бир вақтда ухлашга ётиш, ухлаш олдидан ювиниш, алоҳида ўринда ухлаш.

Шахсий гигиена. Қўлларни овқатланишдан олдин, ҳожатхонага боргандан кейин ва ифлосланганда ювиш. Фақат индивидуал (ўзининг) тарокдан фойдаланган ҳолда тараниб юришни билиш. Уйкудан олдин ва кейин тишни мустақил равишда тозалаш. Овқатдан кейин оғиз ва томоқни чайиш. Қаттиқ жисмларни тишламаслик.

Овқатланиш гигиенаси. Тўғри овқатланиш тартибига риоя қилиш. Санчки, қошиқдан фойдалана билиш. Тартибли овқат ейиш, сочикдан фойдаланиш. Ошхона жихозлари, сочикдан тўғри фойдалана олиш, тартибли овқатланиш, овқат вақтида гавдани тўғри тутиш. Идиш-товоқни столдан йиғиштириб олиш ва ювиб қўйиш.

Маданий – гигиеник кўникмаларни эгаллаш ва ўз-ўзига хизмат қилиш. Мустақил равишда ювиниш, қўлларнинг тозаллигига риоя қилиш. Кичкинтойларга қандай қилиб юз – қўлларни тўғри ювишни кўрсатиб бериш. Тишларни тўғри тозалаб, тараниш, дастрўмолдан фойдаланиш. Овқатдан сўнг оғизни чайиш.

Мустақилликни намоён қила билиш. Батартиблик, ҳамиша чиройли кўринишга эга бўлиш иштиёқи. Кийимларни тартибли равишда ечиб, уларни жойига осиб қўйиш. Ўнг ва чап оёқ пойабзалларини фарқлай билиш, уларни тўғри кийиш. Кўзгуга қараб кийимларидаги камчиликларни бартараф этиш, дастрўмолдан тўғри фойдалана олиш. Хонада тартиб ва озодаликни сақлаш, кийимларни тоза ва тартибли кийиш. Тенгдошларининг кийимларидаги тартибсизликларга барҳам бериш. Озодалик ва тартибга

одатланишни тарбиялаш. Шахсий буюмларини ювишни ва тугма қадашни билиш, ўйнаб бўлгандан сўнг ўйинчоқларни жойига олиб қўйиш, уларни эҳтиётлаш ва тоза сақлаш.

Ўзига хос гигиена. Шамоллатилган хонада тоза ўрин – кўрпада ухлаш. Эрталаб бадантарбия машқларини бажариш, сув муолажалари билан шуғулланиш. Уйку чоғида кўлларни кўрпа устига чиқариб ётиш. Ичакларни ва қовуқни ўз вақтида бўшатиб, хожатхонадан батартиб равишда фойдаланиш. Бурунни тоза сақлаш. Қўл, оёқ ва бадан учун фойдаланиладиган сочиқларни фарқлашга одатлантириш.

Тирноқларни тишламаслик, қалам ва бошқа буюмларни оғзига солмаслик. Бармоқлар, тил, соч толаларни сўрмаслик.

Шикастланишнинг олдини олиш. Йўлакдан ва кўчадан ўтаётганда (катталар билан биргаликда) эҳтиёткорликка риоя қилиш. Кўчанинг одам ва машиналар ўтадиган жойида ўйнамаслик, велосипедда учмаслик, йўлак ўртасида туриб гаплашмаслик. Транспортдан тушишда эҳтиёт бўлиш, трамвайнинг олдидан, автобуснинг орқасидан ўтиш.

Дарахтларга чиқмаслик. Зинанинг панжарасини ушлаб тушиш. Қайчидан эҳтиёткорлик билан фойдаланиш. Юриш, чопиш вақтида енгил ҳаракат қилишни ривожлантириш, энг оддий хавфсизлик қоидаларига риоя қилиш. Ҳаракатни мувофиқлаштириш, фазода мўлжал олиш (бошқаларга ҳалақит бермаслик, маълум бир йўналишда муайян жойгача юриб бориш). Ҳаракатлардаги чакқонлик (тўпни думалатиш, кеглиларни уриб тушириш)ни ривожлантириш, хавфсизликнинг оддий қоидаларига амал қилиш. Нотаниш жойда чўмилмаслик, сув кўкракдан келадиган жойдан нарига кетмаслик, шўнғимаслик.

Рўй берган барча бахтсиз ҳодисалар, шикастланишлар ҳақида катталарга хабар бериш.

Катта гуруҳ (5-6 ёш)

№	Машғулоти номи	Ўқув йили давомида				
		ҳафтада	бир ойда	1-ярим йиллик	2-ярим йиллик	Жами
1	Атроф олам билан таништириш	2	8	32	40	72
2	Табиат билан таништириш	0,5	2	8	10	18
3	Нутқ ўстириш	2	8	32	40	72
4	Бадий адабиёт билан таништириш	0,5	2	8	10	18
5	Илк математик тасаввурларни шакллантириш	1	4	16	20	36
6	Расм	2	8	32	40	72

7	Аппликация	0,5	2	8	10	18
8	Куриш-ясаш(қўл меҳнати*)	0,5	2	8	10	18
9	Лой иши	1	4	16	20	36
	Жисмоний тарбия	2	8	32	40	72
10	Муסיқа	2	8	32	40	72
	Жами	14	56	224	280	504

Ижтимоий- ҳиссий ривожланиш

Катталар билан мулоқот. Катталар ва болалар билан ўйин ва бошқа фаолиятлари орқали ҳиссий жиҳатидан мазмунли мулоқотни ташкил қилиш.

Жамоада ўзини тутишга ўргатиш, агар инсон чарчаса, нимадандир аразласа, кайфияти бузилса, жаҳли чиқса унинг кайфиятини сезиш қобилиятини шакллантириш.

Инсонларнинг театр, музей, кўргазма, транспорт, почта, банк, стадион, магазинда ўзини тутиш ҳақидаги видеофилмларни, расмларни кўрсатиш орқали ўзини тута билиш ҳақидаги билимларини кенгайтириш, шунингдек болалар муассасасидаги ўйинлари, машғулоти, байрамлари ҳақидаги махсус тасвирланган видеофилмлар орқали тасаввурларини кенгайтириш. Музей, театр, кўргазмалар, сайр ва экскурсияларни ташкил қилиш воситасида катталар ва тенгдошлари дунёси билан қизиқтиришни тарбиялаш.

Катталарнинг ҳиссий ҳолатини (суюниш, гурурланиш, тинч ҳолат, жаҳли чиқиши) ҳис қилиш имкониятини шакллантириш.

Бошқа болаларнинг илтимосларини бажаришга интилишини қўллаб- қувватлаш, таклифларга жавоб беришни тарбиялаш.

Ўз ихтиёри билан саломлаша билиш, катталарга, тенгдошига миннатдорчилик билдириш.

Мурожаат қилишнинг турли муқобил шаклларида фойдаланиш:

“Ассалому алайкум”, “Ҳайрли тонг”, “Ҳайрли кун”, “Лаббай”, “Хўп бўлади” “Кўришгунча”, “Яхши боринг”, “Раҳмат”, “Илтимос,...”, “Ҳайр” каби бошқа сўзлар билан мурожаат қилиш.

Жамоада ўзини тутишни ўргатиш, агар инсон чарчаса, нимадандир аразласа, кайфияти бузилса, жаҳли чиқса унинг кайфиятини сезиш.

Тенгдошлари билан мулоқот. Мулоқотга кириша билиш, биргаликда ўйнашга интилиш бола ўз тенгдошлари ўртасида ўз ўрнини англай билиш.

Бунда тарбиячи:

- болаларда бир- бирларига нисбатан қизиқиш уйғота билиши, уларни жамоага бирлаштиришга ёрдам бериши;
- болаларнинг бир - бирига нисбатан самимий муносабатда бўлишларига интилиши;
- болаларни ўз фикрлари ва ҳиссиётларини сўз билан ифодалашини қўллаб қувватлаши;
- болаларда дўстона муносабатларни тарбиялаш, дўстини қўллаб- қувватлаш ҳиссини тарбиялаши;
- ижобий ҳис- туйғулар орқали ўртадаги низоларни енгишга ўргатиши лозим.
- ўз шахсини ҳаққоний баҳолаш, катталар билан самимий оҳангда сўзлаши, одоб

билан саволларга жавоб бериш, тенгдошларини исми билан чакириши, кўполлик қилмаслик, ўртоқлари билан мулоқотда ўз фикрини ифода қила билиш, агар ўзи тушунмаса савол билан мурожаат қилиш, кичкинтойларга нисбатан яхши муносабатда бўлиши лозим. Ҳиссий ҳолатларни бошқариши, болалар билан ўзаро муносабатда қувона билиш ва завқлана олиши лозим.

Катталарнинг ҳиссий ҳолатини тушунишга интилиш ва ўзининг муносабатини билдира олиш.

Меҳнат фаолиятида ўртоғига ёрдам бериши, ўртоғининг ютуқлари билан қувониши, бошқаларнинг меҳнати натижаларига ҳурмат билан қараш каби сифатларни шакллантириш.

(“Мен хурсандман”, “Мен мамнунман”, “Менинг кайфиятим яхши”, “Менинг кайфиятим ёмон”, “Мени ранжитишди”) каби кайфиятини билдирувчи сўз билан ифодалашга ўргатиш. Ижобий ҳолатларни ҳам, салбий ҳолатларни ҳам очиқ сўз билан ифодалаш, бошқаларга нисбатан ўзининг таъсирини бола томонидан ижобий баҳолаш қобилиятини шакллантириш;

Тенгдошлари ва ўзлари томонидан содир қилинадиган ҳолатлари орқали катталар ва болалар ҳулқ-атворлари ҳиссий ҳолатлари, кайфиятини тасвирлай билиши лозим. “Мана бундай қилсак – бошқаларга ҳам, менга ҳам яхши бўлади”;

“Буни қилиш мумкин эмас, чунки у ҳафа бўлади” каби ҳулоса чиқаришга ўргатиш;

Жамият меъёрлари ва қонун-қоидалари билан мос ҳолда “яхши”, “мумкин”, “бажариш лозим”, “мумкин эмас” каби тушунчаларни фақат тушуниш эмас, балки шу ҳолатларни бажаришни ҳам билиш;

Бошқаларни тушуниш, уларга ёрдам бериш, кучсизларга, ҳафа бўлган ва кекса инсонларга эътиборли бўлиш, гуруҳдаги янги келган болаларга, уйига келган меҳмонларга самимий муносабатда бўлишга ўргатиш;

Кичиклар, катталар, шунингдек тенгдошлари: ўғил ва қиз болалар билан мулоқат қилишга ўргатиш;

Ўзаро алоқа ва муносабатни ўрнатишда вербал ва новербал усуллардан (нутқ ва имо-ишора): вазминлик, ҳурмат билан таклифлар, саволлар, илтимослар билан чиқиш; жавобларни диққат билан эшитиш, саволларга ширинсуханлик билан жавоб бериш, мулойим табассум қилиш; бошқаларга ўз ёрдамини таклиф қилиш;

Болалар билан саломлашиш, катталарга, тенгдошига миннатдорчилик билдиришга одатлантириш;

Ўзига ёққанлиги, самимийлиги, илтифот кўрсатишни ифодалашга ўргатиш;

Қабул қилинган ижтимоий мулоқот қоидалари ёрдамида ўзини ҳимоя қилишга интилиш, тенгдоши кичкирганида, жаҳли чиққанида, устидан кулганида, менсимаганида ўз мавқеини тиклаш ҳиссини уйғотиш.

Ўзига ишонмаган, уятчан болалар билан олиб бориладиган ишларни шакллантириш:

- ўта мулоқотга киришувчан, қитмир, ўз манфаатини кўп кўзлайдиган болаларга (авторитар бошқарув воситасида ўзининг фикрини тасдиқлаш, яхши ўйинчоқларни, ролларни тақсимлаш). Мен сенга нима қилдим? Нима учун сен мен билан шундай иш қилаяпсан? каби саволлар билан мурожаат қилиш, “Кел, яхшиликча сен билан ўйнайлик” каби таклифлар киритиш, “Мен бошқалар билан расм чизгим келаяпти, бошқа болалар билан ўйнай қол” каби тушунтиришлар орқали рад қилиш;
- инсонларга нисбатан муносабатларида мулоқот қилишда ўз фикрини билдириш (ўйин орқали бола юмшоқ мулойим овоз билан “раҳмат”, “илтимос” каби сўзларни, бошқаларга нисбатан “балли”, “яша” каби сўзларни ифодалаши, бунда ўз фикрини амалга ошириши, ўз фикрини ўзгартириш имконини бериш (“Сен буни яхши ўйлабсан, лекин бунинг хожати йўқ”).

Ўзининг ҳиссий ҳолатини тушунтириш.

Катталарга турли мавзуда мурожаат қилиш, катталарнинг саволларига хоҳиш билан

жавоб бериш, ўз она Ватани, севимли ўйинчоқлари, халқ миллий анъаналарига ва одатларига қизиқиш билан қараш, одоб билан мулоқотга кириша олиш (саломлашади, хайрлашади, миннатдорчилик билдиради), муомалада нутқ ва имо-ишораларни қўллай олиш.

Мулоқот чоғида маълум қонун-қоидаларга риоя қилиш, ота-оналар билан самимий оҳангда сўзлаша олиш, юзага келадиган низолар ҳақида келишиб олиш, ўз қизиқиши ва эҳтиёжини назарда тутиш, танишларини ва оила аъзоларини сурат орқали исмларини айтиш.

Катталар билан самимий ҳамкорлик қилиш, катталарнинг тушунишларига муҳтожлик, ўйнаш даврида катталарнинг ўзаро муносабатларини ифодалаш.

Катталар томонидан ўрнатилган тартиб-қоидага риоя қилиш, турли мулоқот турларидан фойдаланиш, биринчи маротаба кўрган кишилар тўғрисида саволлар билан мурожаат қилиш (“Ким бу?”, “Унинг исми нима?”).

Тенгдошлари билан самимий муносабат ўрнатиш, тенгдошлари билан низоли вазиятларда келишиб олиш, тенгдошларига ўз ёрдамини кўрсатиш.

Тенгдошлари билан мулоқотда ўз фикрини айта олиш, тенгдошлари билан юзага келадиган низоларни бартараф қилиш.

Дўстлари тенгдошларининг ютуқ ва камчиликларига диққат билан қараш, тенгдошлари билан мулоқот даврида тенгдошларининг шахсий хусусиятларини ажрата олиш.

Тенгдошлари билан мулоқотга кириша олиш, ўйинда ролларни тақсимлай олиш.

Ўзини ҳар хил ёшда ва ҳолатларда таний олиш, атрофдагиларга яхши кўринишни ишташ, топшириқни бажаришда сабр-тоқат, қатъиятлилиқни ифодалаш, ўйинни ташкиллаштира билиш.

Жаҳли чиққанида ўзини тута олиш, ўз ҳоҳишини катталарнинг талаби билан мувофиқлаштириш, берилган топшириққа масъулият билан қараш.

Ўзини бошқа болалар билан таққослаш, фаолиятларда мустақилликнинг шакллланганлиги, ўзига нисбатан самимий ва носамимий муносабатларни англаш

Ўзига-ўзи берган баҳоси билан катталарнинг баҳосини солиштириш, ўз-ўзини танқидий баҳолаш, ўз камчиликларини тан олишни англаш.

Муסיкий асарларни мамнунлик билан тинглаш ва уларга жўр бўлиш, адабий қаҳрамонларнинг ҳолатларини тушуниш.

Катталар билан муносабатда қувониш ва завқлана билиш, тенгдошларига меҳрибончилик курсата олиш.

Ўзларини катталарнинг баҳоси билан ўлчаш, мустақил равишда ўз кайфи ятини ифодалаш. Ўз ҳиссиётларини сўз билан ифодалаш, катталарнинг ижобий ҳислатларни англаш.

Ижтимоий ривожланиши

Катталар билан мулоқот. Катталар билан мавзудан ташқари ҳолатларда ҳам мулоқот қилиш, катталарнинг саволларига ҳоҳиш билан жавоб бериш, ўз она Ватани, унинг табиати, севимли ўйинчоқлари, халқ миллий анъаналарига ва одатларига қизиқиш билан қараш, одоб билан мулоқотга кириша олиш (саломлашади, хайрлашади, миннатдорчилик билдиради), муомалада нутқ ва имо-ишораларни қўллай олиш.

Катталар билан мулоқот қилишда таниш қонун-қоидаларига риоя қилиш, ота-оналар билан самимий оҳангда сўзлаша олиш, катталар билан юзага келадиган низолар ҳақида келишиб олиш, катталар билан мулоқотда ўз қизиқиши ва эҳтиёжини назарда тутиш, танишларини ва оила аъзоларини сурат орқали исмларини айтиш.

Катталар билан вазиятдан ташқари мулоқотга кириша олиш, катталар билан самимий ҳамкорлик қилиш, катталарнинг тушунишларига муҳтож, ўйнаш даврида катталарнинг ўзаро муносабатларини ифодалаш.

Катталар билан мулоқот даврида мактаб ҳақидаги тасавурларини уйғотиш, катталар томонидан ўрнатилган тартиб-қоидага риоя қилиш, катталар билан турли мулоқот турларидан фойдаланиш, катталар билан мулоқотда имо-ишора орқали мурожаат қилиш,

биринчи маротаба кўрган кишилар тўғрисида саволлар билан мурожаат қилиш (“Ким бу?, Қаердан у?, “Унинг исми нима?”)

Катталар билан мулоқот қилишда тартиб-қоидаларга риоя қилиш.

Тенгдошлари билан мулоқот. Тенгдошлари билан самимий муносабат ўрнатиш, тенгдошлари билан низоли вазиятларда келишиб олиш, тенгдошларига ўз ёрдамини кўрсатиш.

Тенгдошлари билан мулоқотда ўз фикрини айта олиш, тенгдошлари билан юзага келадиган низоларни бартараф қилиш.

Дўстлари тенгдошларининг ютуқ ва камчиликларига диққат билан қараш, тенгдошлари билан мулоқот даврида уларнинг шахсий хусусиятларини ажрата олиш.

Тенгдошлари билан мулоқотга кириша олиш, тенгдошлари билан мулоқот даврида ўйинда ролларни тақсимлай олиш;

Ҳиссий ривожланиши

“Мен” концепцияси ёки ўз-ўзини англаш тушунчаси. Ўзини ҳар хил ёшда ва ҳолатларда таний олиш, атрофдагиларга яхши кўринишни исташ, топширикни бажаришда сабр-тоқат, қатъиятлилиқни ифодалаш, ўйинни ташкиллаштира билиш.

Жаҳли чикканида ўзини тута олиш, ўз хоҳишини катталарнинг талабига бўйсундириш, берилган топширикка масъулият билан қараш.

Ўзини бошқа болалар билан солиштириш, фаолиятларда мустақилликнинг шаклланилиги, ўзига нисбатан самимий ва носамимий муносабатларни англаш

Ўзи берган баҳоси билан катталарнинг баҳосини солиштириш, ўз-ўзини танқидий баҳолаш, ўз камчиликларини тан олишни англаш.

Ҳиссий ифодалаш. Мусиқий асарларни мамнунлик билан тинглаш ва уларга жўр бўлиш, адабий қаҳрамонларнинг ҳолатларини тушуниш.

Катталар билан муносабатда қувониш ва завқлана билиш, тенгдошларига меҳрибончилик курсата олиш.

Ўзларини катталарнинг баҳоси билан ўлчаш, мустақил равишда ўз кайфиятини ифодалаш.

Ўз хиссиётларини сўз билан ифодалаш, катталарнинг ижобий ҳислатларини англаш.

Йил охирида бола:

мулоқотга кириша олиш малакасига эга бўлади;

оддий коммуникатив малакаларни ўзлаштиради;

ғамхўрлик, сахийлик кўрсатади, ёрдам сўрай олади ва ёрдам кўрсата олади;

бошқаларнинг истак-хоҳишларини ҳурмат қилади;

ўзини тута олади ва ўз эҳтиёжлари тўғрисида фикр билдира олади;

янги шароитга тезда мослаша олади;

атрофдагиларнинг турлича муносабатларини тушуна олади;

ўзига таниш катталарнинг ва тенгдошларининг ҳиссий ҳолатидаги ўзгаришларни билади;

ўз хулқини ва мулоқот қилиш усулларини бошқара олади;

катталар ва тенгдошлари билан бирга олиб бориладиган фаолиятида бошқаларга ҳалақит бермайди;

одамлар билан мулоқот олиб боришда ўз мавқеини сақлай олади, ўзини ҳурмат қила олади;

ўзининг имкониятларини билади;

бошқаларнинг ҳиссий ҳолатини яхши тушунади;

тенгдоши ва катталарни ҳиссий қўллаб-қувватлайди;

низоларни бартараф қилиш усулларидан фойдаланади.

Нутқ, ўқиш ва саводга тайёргарлик

Болаларни она тилида бемалол сўзлаша олиш, кенг тарқалган содда гапларни ишлатиш, мураккаб гапни грамматик жиҳатдан тўғри туза олиш, расмлар устида ҳикоя туза олиш, антоним, синоним ва қиёсий сўзларни ишлатишга, тенгдошлари ва катталар билан ўз ҳис туйғуларини билдириб диологда қатнашишга ўргатиб бориш.

Нутқнинг товуш маданиятини шакллантириш. Она тилидаги барча товушларни тўғри талаффуз этиш малакаларини мустаҳкамлаш Фонетик идрокни ўстиришда давом этиш. Болаларга *s-z, p-f, t-d, p-b, l-r, u-o', x-h, k-g* товушларини тўғри талаффуз этиш ва уларни фарқлашни; овоз сифатларини (баланд, ўртача, паст, йўғон, ингичка, жуда ингичка), нутқ суръатини (тез, ўртача, секин) тарбиялаш, сўзда товуш ўрнини белгилашга ўргатиш (*m-m-mu-shuk, m-u-u-u-shuk, mu-sh-sh-sh-uk*; "товуш" иборалари билан таништириш ва уларни фарқ қилишга, машқларда, ўйинларда уларни қўллашга ўргатиш. Адабий нутқни тарбиялашни давом эттириш.

Товушларни тўғри талаффуз этишни, айрим унли ва ундош товушларини ўзлаштиришни мустаҳкамлаш. Болалар эшитганда ва талаффуз этганда товушларни (узун-қиска, жарангли-жарангсиз) ажрата олишни машқ қилдириш товуш талаффузидаги нуқсонларни йўқотиш. Сўзлаётганда тўғри нафас олишни ривожлантириш.

Болаларнинг сўзларни адабий тил нормалари асосида орфоэпик жиҳатдан тўғри, аниқ, дон-дон қилиб талаффуз этишларини такомиллаштириш. Овоз кучининг паст-баландлигини нутқ суръатига нутқ муносабати шароитга қараб ўзгартира билишни шакллантириш, оҳанг воситаларидан тўғри фойдаланишга ўргатиш.

Болаларга қаттиқ ва юмшоқ ундош "н" ва "х" товушларини ажратиш ва тўғри талаффуз этиш машқларини бажартириш (бу товушлар устида ишлаш кейинчалик ҳам давом эттирилади).

Болаларнинг сўзларни аниқ ва бурро талаффуз этишларини машқ қилдиришни давом эттириш. Бунда адабий тил нормаларига асосланиб сўзларни тўғри талаффуз этиш, сўзлашув мавзуси бўйича тасвирий воситалардан, овознинг паст-баландлиги, нутқ суръатидан тўғри фойдаланиш малакасини таркиб топтириш.

Луғат иши. Болаларнинг теварак-атрофдаги ҳодисалар ҳақидаги билимларини аниқлаш, мустаҳкамлаш ва кенгайтириш асосида уларнинг нутқини бойитиш ва фаоллигини ошириш. Болалар луғатига республика, мустақил давлатлар ҳамдўстлиги, шаҳар, қишлоқ ва кўчалар, касб-хунарга оид (ғишт терувчи, бўёқчи, дурадгор, пахтакор, ғаллакор, чорвадор, ўқитувчи, тарбиячи), қурилиш ва қишлоқ хўжалигида фойдаланиладиган машиналар (экскаватор, кўтарма кран, трактор, комбайн...), нарсаларнинг ўзига хос муҳим белгилари ва ранги (ёрқин, очик, одми, пишиқ, пухта ва шу кабилар, одамларнинг ўз меҳнатига нисбатан муносабатини ифодаловчи (бетартиб, эҳтиёткор, тадбирли, синчков, сарамжом-саришта ва шу каби) ном ва сўзларни киритиш мумкин.

Халқ мақоллари, маталлари ва ибораларини тушунтириш ("Каттага ҳурмат, кичикка иззатда бўл", "Бирни кессанг, ўнни эк", "Дўст бошга иш тушганда синалади", "Яхши сўз билан, ёмон мушт билан", "Ёлғон гапирмасанг, хижолат чекмайсан" ва бошқалар). Қарама-қарши маъноли (антоним) сўзларни (узун-қиска, кеча-кундуз, кучли-кучсиз, паст-баланд) маъноси бир хил, аммо айтилиши хилма-хил бўлган сўзлар (синоним)ни (хурсанд, шод, қувноқ; баҳор, кўклам, наврўз, кўркам, чиройли, гўзал ва бошқалар), айтилиши бир хил,

аммо маънолари хилма-хил бўлган сўзлар (омоним)ни (ўт-майса, ўт-арикдан ўтиш, ўт-олов ва бошқалар) тушуниб, ўз ўрнида тўғри қўллаш малакаларини мустаҳкамлаш.

Луғатни фаоллаштириш. Болаларнинг нарсаларнинг номларини тўғри айтишга ўргатиш, бу нарсаларни бир-бири билан солиштириб, айрим фарқларини тушуниш ва шу орқали уларнинг луғат бойлигини ошириш. Масалан, нарсаларнинг нимадан қилинганлиги, шакли, ранги, сифати, ўлчови, хоссаларини англатувчи сўзларни ўргатиш.

Сўз туркумлари ҳақидаги тушунчаларни болалар қай даражада тушунишлари ва қўллашларини аниқлаш. Умумлаштирилган сўзларни тўғри тушунишларига, улардан ўз нутқларида фойдаланишларига эътибор бериш.

Буюмларнинг нимадан ясалганини билдирувчи сўзлар (чинни лой, металл, пластмасса, газлама ва бошқалар)ни ўзлаштиришлари, бу ўзлаштиришнинг давом этишига аҳамият бериш.

Болаларда она тилига нисбатан муҳаббат, тўғри гапиришга ўрганиш истагини тарбиялаш ва мустаҳкамлаш.

Нутқнинг грамматик тузилишини шакллантириш. Болаларда ўз нутқи ва бошқалар нутқига нисбатан танқидий муносабатни тарбиялаш, уларни тўғри гапиришга ўргатиш, гапирганда сўзларни бир-бирига боғлаб, жумлалар тузиш малакасини мустаҳкамлаш. От, сифат, феълларнинг мураккаб грамматик шаклларида фойдаланишни машқ қилдириш. Жониворлар, нарсалар, идиш-товоқлар, касблар бўйича шахсларнинг номларини топиб айтишга ўргатиш.

Ўз нутқида уюшиқ бўлакли, содда ёйиқ ва қўшма гапларнинг турли хилларидан фойдаланиш малакасини мустаҳкамлаш, (боғланган қўшма гап, эргашган қўшма гап. Масалан: Малика келди ва биз бирга китоб кўрдик. Мадина кўрқди, шунинг учун биз аргимчоқ уча олмадик. Бунда кўмакчи ва боғловчи сўзлардан фойдаланишга ўргатиш). Болаларни равишдан фойдаланишга ўргатиш (тез юрди, секин гапирди), сўз яшаш малакаларини мустаҳкамлаш (Ўқит-ўқитувчи, балиқ-балиқчи, балиқлар ва бошқалар).

Бир фикрни турли воситалар билан баён қилишга, (Шахзода хурсанд бўлди, Шахзода қувонди) бир-бирининг ўрнини, босадиган гапларни (Биз гул экмаймиз, чунки ёмғир ёға бошлади. Ёмғир ёға бошлагани учун биз гул экмаймиз) тузишга ўргатиш.

Болаларга тўғри грамматик шаклларни машқ қилдиришда кўпроқ оғзаки машқ ва ўйинлардан фойдаланишга ўргатиш. Масалан: “Айт-чи қандай?” оғзаки ўйини: “Қор қандай?” Оппок, муздай, совук, майда; “Гул қандай?” Чиройли, қизил, хушбўй...

Болаларни содда (Қизил олма) ва қўшма гаплар (Биз полизга экин экдик) тузишга (аввал намуна асосида, кейин мустақил), бунда барча сўз туркумларидан фойдаланишга ўргатиш.

Болаларни гапирганда сонни отга (стол устида бешта нок ва еттита олма бор), сифатни отга (чиройли кўйлак, қизил олма), сифатни феълга (кўшиқни ёқимли куйлайди, расмни чиройли чизади) тўғри боғлаш, ҳайвонларнинг болаларини билдирувчи отларни кўплик сонидан (тойчоқлар, кўзичоқлар, бузоқчалар) тўғри ишлатиш малакаларини такомиллаштириш. Болаларни турли усуллар билан янги сўзлар яшаш (гул-гулдон, гулзор, гулчи, Гулнора, қанд-қанддон, сув-сувли, сувчи ва бошқалар)га, нутқда сифатдошлардан (ўқиёган бола, ўйнаётган капалак) фойдаланишга ўргатиш.

Боғланишли нутқни шакллантириш. Болалар билан оғзаки нутқнинг икки шакли-сўзлашув ва ҳикоя қилиб бериш нутқини ўстиришни давом эттириш. Уларни суҳбат пайтида фаол иштирок этишга ундаш, мавзу бўйича берилган саволларга тушуниб, қисқа ва тўлиқ жавоб бериш ўртоқларининг бераётган жавобларига эътибор бериш малакасини такомиллаштириш.

Болаларни нутқнинг ифодали воситалари: имо-ишора, юз ҳаракатлари, овоз сифатлари (баланд, ўртача, паст, жуда паст ва ҳоказо)дан фойдаланишга ўргатиш, нутқий мулоқот маданиятини тарбиялаш. Бадиий асарни қайта ҳикоя қилиш, мустақил ҳикоялар тузишда воқеаларни кетма-кет боғланган ҳолда, грамматик жиҳатдан тўғри жумлалар тузиб баён қилишга ўргатиш. Болаларнинг бадиий асарларни қайта ҳикоя қилиш малакасини ўстириш.

Адабий асарлари мазмунли, мантикий изчилликда, аниқ ва тасвирий ифодалардан фойдаланган ҳолда ҳикоя қилишга ўргатиш.

Тарбиячи қайта ҳикоя қилишни ўргатаётганда болалар диққатини, айниқса, эртакнинг бошланиши, такрорланиши, хулоса қисмига, ҳикоялардаги икки қаҳрамоннинг ўзаро нутқи кабиларга қаратиши лозим.

Болалар асар воқеаларини сўзлаётганда овоз оҳангининг хилма-хил турини (сўроқ, ҳис-ҳаяжон, хайратланиш, илтимос) кабиларни қўллай билишларига эришиш.

Болаларга ўйинчоқлар ва буюмлар ҳақида ҳикоя тузишни ўргатаётганда ўйинчоқларни таърифлаб беришга, ўйинчоқларнинг ўзига хос хусусиятларини кўрсатувчи белгиларини (ранги, шакли, қандай ўйналиши ва бошқалар) аниқ сўзлар орқали ифодалашга ўргатиш.

Ижодий ҳикоя қилиш. Болаларни тарбиячи томонидан айтилган ҳикоя ёки эртакни ниҳоясига етказиш, жумлаларни қисқа, лўнда тузиш, тасвирий воситалардан фойдаланишга ўргатиш.

Болаларни шахсий тажрибалари асосида, тарбиячи таклиф этган ҳаётий мавзулар бўйича мантикий ривожланиб боровчи ҳикоя ёки эртак тузиш қобилиятларини ривожлантириш. “Лоланинг мактабгача таълим муассасасидаги биринчи куни”, “Метрода”, “Циркда”, “Бизнинг оила”, “Бизнинг жонли бурчагимиз”, “Мен қушларни овқатлантирдим”, “Мен арча байрамини қандай ўтказдим”, “Дам олиш куни”, “Бизнинг мактабгача таълим муассасаси”, “Гулзоримиздаги гулларни қандай етиштирдик”, “Танланган ўйинчоқлар бўйича ҳикоя тузиш”, “Боғчамда ёқтирган ўйинларим”, “Энг яқин ўртоғим”, “Дадамларга қарашдим”, “Зўр мультфильм кўрдим”, “Кўғирчоқ театрига бордик” ва бошқалар.

Болаларнинг қаҳрамонларнинг руҳий кечинмаларини таъсирчан бера билишга ўргатиш. “Қиш”, “Биринчи қор”, “Янги йил байрами”, “Қорбобо”, “Энг яхши фасл”, “Мен онамга ёрдамчи”, “Мен дадамга ёрдамчи”, “Онамларнинг байрами”, “Мен Наврўз байрамини қандай ўтказдим?” кабилар.

Болаларга мазмунли расмларда акс эттирилган воқеаларни изчил баён қилишни, персанажларнинг хатти-ҳаракатларига нисбатан ўз муносабатларини билдириш, ҳикояни мантиқли тугалашни, топишмоқлар ўйлаб топишни ўргатиш.

Суратлар бўйича сўзлаб, ҳикоя қилишда, болаларга суратда тасвирланган воқеаларга муносабат билдириб, мустақил ҳикоя тузишга ўргатилади. Жумлани грамматик жиҳатдан тўғри тузишларига, товушларни аниқ талаффуз этишларига эътибор берилади. Шу билан бирга расмда акс эттирилган мазмунли воқеага қараб, илгари нима бўлганини ва кейин нима бўлиши мумкинлиги ҳақида фикр юритишга ундаш мумкин. Табиат манзаралари акс эттирилган суратга қараб тасвирий ҳикоя тузишга ўргатиш. Шу билан бирга тарбиячи болаларга ўзлари тузган ҳикояларидаги персанажларга қисқача таъриф беришларига, уларнинг хатти-ҳаракатларига ўз муносабатларини билдириб ўтишларига ҳам диққатини қаратиш ва ўргатиб бориш лозим. Мустақил танланган мавзу бўйича ҳикоя айтилаётганда воқеаларнинг изчиллиги, тугал мантиққа эга бўлиши, тасвирий ифода воситаларидан ўринли фойдаланишларига аҳамият бериш. Болаларни таққослаш усулидан фойдаланиб топишмоқлар ўйлаб топишга ўргатиш.

Бадий адабиёт билан таништириш. Болаларда бадий адабиётга бўлган қизиқиш ва муҳаббатни ривожлантириш, бадий асардаги гўзаллик, нафосатни ҳис этиш кўникмасини мустаҳкамлаш. Болаларни халқ оғзаки ижодидан: қўшиқ (“Наврўз келди-ёз келди...”, “Лайлак келди...”), эртак (“Зумрад ва Қиммат”, “Сахий билан Бахил”, “Эгри билан Тўғри”), дoston (“Тўрўғлининг туғилиши”, “Ширин билан Шакар”), афсона (“Етти гўдакнинг ризқи”), ривоят (“Ибн Сино шогирдлари”)лар билан таништиришда давом этиш. Мақол, тез айтиш, санамаларни мустақил айта олиш, топишмоқларга ўйлаб, фикрлаб жавоб бериш. Шарқнинг буюк алломалари (Ю.Х.Ҳожиб “Қутадғу билиг”дан парча, А.Навоий “Ҳимматли бўлсанг”) ҳақидаги тушунчаларини бойитиш.

Болаларни бадий асарда акс этган воқеалар ҳақида (М.Муродов “Сенинг галинг”, К.Раҳим “Хўроққанд”) мулоҳаза юритишга, тўғри хулосалар чиқаришга ундаш. Эртак, “Гидам”)нинг ўзига хос хусусиятлари ҳақидаги тушунчаларини мустаҳкамлаш. Болаларда шеърый асарлардаги (Ш.Отабек “Аччиқ чой”, А.Обиджон “Сохта амаки”) юмор, ҳазил,

кинояни тушуниш, табиат манзаралари (Қ.Муҳаммадий “Тонгда”, Зулфия “Олтин куз”) тасвирдан завқланиш кўникмасини мустаҳкамлаш. Шеърӣ асарлардаги (Ш.Саъдулла “Ниначи”) ёркин бадий тасвир воситаларидан сифатлаш, ўхшатиш, жонлантириш ҳақидаги бошланғич тасаввурларини шакллантириш. Насрий ва шеърӣ асарлар орасидаги асосий фарқларни тушунтириш. Эртақ (“Олтин тарвуз”- ҳаётда бўлмаган, ҳаёлий, уйдирма воқеалар тасвирланади) ва ҳикоя (Ф.Мусаҷон “Тўлаб бер”- ҳаётӣ воқеалар ҳикоя этилади) жанрининг бир-биридан фарқли хусусиятлари ҳақида қисқача маълумот бериш. Болаларда эртақ, ҳикоя, шеър, топишмоқ тўқишга бўлган ҳавасни шакллантириш. Бадий асарни сахналаштириш ва ижро этиш.

Болаларни асар ғоясини тушунишга, тасвирий воситаларини ҳис этишга, шеърӣ нутқдаги мусиқийлик, оҳангдорлик, ритми пайқай олишга ўргатиш.

Бадий асар (Э.Воҳидов “Ўлка”, Н.Ориф “Она юртим”, Э.Раимов “Куйга тўлсин, она-Ватан” воситасида болалар қалбида халқ, она Ватан, табиат, ҳайвонот оламига муҳаббат, меҳр-шавқат туйғуларини ўстириш. Уларнинг бадий сўз қудратини ҳис этиш, асар қаҳрамонларига баҳо бериш ва улар ҳақидаги фикрларини баён этиш кўникмаларини ривожлантириш.

Ўқиш ва саводга тайёргарлик. Товушларни тўғри талаффуз этиш ва сўзнинг товуш таркиби ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш ва такомиллаштириш.

Унли ва ундош товушлар ҳақида тушунчаларни мустаҳкамлаш.

Оддий таҳлил ва синтез қилиш кўникмаларини ривожлантиришни давом этиш:

- бўғинларни катталар ортидан талаффуз қилиш;
- гапни сўзларга, сўзларни бўғинларга бўлиш;
- маълум товушларни ўрнини аниқлаш (сўзнинг бошида, ўртасида ва охирида);
- сўзда товушлар кетма-кетлигини аниқлаш;
- товушларни эшитишда фарқлашга ўргатиш.
- илмоқ, гажак, чизикчалар, таёқчалар элементларини чизишга ўргатиш.

Ўқув йили охирида:

- болалар она тилидаги ҳамма нутқ товушларини тўғри талаффуз қилиш;
- нутқ товушлари ва сўзлар ўртасидаги фарқларни англаш;
- йил давомида танишган сўзларини (касб-ҳунар, буюмларнинг сифати ва хоссалари, ўрни, кун қисмлари ва б.) ўз ўрнида фаол ишлатиш;
- жавоб бераётганда, ҳикоя қилаётганда сўзларни грамматик жиҳатдан тўғри ўзлаштириш;
- она тилида бемалол сўзлаша олишга, содда ва мураккаб гапни грамматик тўғри туза олиш, антоним, синоним ва қиёсий сўзларни ишлата олиши, жумлаларни тўғри тузиш;
- қисқа эртақ ва ҳикояларни мустақил қайта ҳикоя қилиш;
- ўйинчоқ, турли буюмлар ва воқеий (сюжетли) расмлар бўйича, мустақил ижодий ҳикоялар тузиш;
- болалар китобга қизиқиш билдириш;
- бир қанча маълум асарлар ва адабий қаҳрамонларни ва асардан, телекўрсатувдан парчаларни эслаб қолиб айта олиш малакаларига эга бўлади;
- айрим адабий асарлардан лавҳалар сахналаштиришга қатнашиш иштиёқи бўлади;
- эртақ ва ҳикоя жанрларининг фарқларини билиши, асар юзасидан билдирилган фикрни матндан мисоллар келтириб асослай олиши керак;

- болаларда тез айтишларни айттириш, топишмоқларни топиш, санамалар, мақолларни, эртақ ва ҳикояларни, қўшиқларни мустақил айта олиш;
- топишмоқлар тўқиш малакаси бўлиши керак;
- товушларни тўғри талаффуз этиш ва сўзнинг товуш таркиби ҳақидаги тасаввурларга эга бўлиши;
- унли ва ундош товушларни фарқлай олиши;
- оддий таҳлил ва синтез қилиш кўникмаларини эгаллаши;
- гапни сўзларга бўлиш, сўзларни бўғинларга бўлиш;
- маълум товушларни ўрнини аниқлаш (сўзнинг бошида, ўртасида ва охирида);
- сўзда товушлар кетма-кетлигини аниқлаш;
- товушларни эшитиб фарқлаш.
- илмоқ, гажак, чизикчалар, таёқчалар элементларини чиза олишлари лозим.

Билиш жараёни: Атроф олам тўғрисидаги

билимга эга бўлиш ва уни англаш

Элементар математик билим ва кўникмалар

Сон ва санок. Болаларга тўғри усуллардан фойдаланиб 6, 7, 8, 9, 10 сонларининг ҳосил бўлиши билан таништириш. Бу сонлар доирасида санашни ўргатиш: бир қатор қўйилган предметларни санаб, сонни тартиб билан айтиш, сонни от билан мослаштириб, охириги сонни саналган предметларга тааллуқли қилиб айтиш. Масалан, “Бир, икки, уч, тўрт, беш, олти - ҳаммаси бўлиб олти китоб”.

Болаларга предметларнинг икки гуруҳини қиёслашни машқ қилдириш (“Бир, икки, уч, тўрт, беш, олти, етти – ҳаммаси бўлиб еттита сабзи”, “Бир, икки, уч, тўрт, беш, олти – ҳаммаси бўлиб олти куён. Еттита кўп, олти кам. Агар куёнларга сабзиларни бериб чиқсак, битта сабзи ортиб қолади”).

10 гача бўлган санок ва тартиб сонларни ўргатиш, “Нечта?”, “Нечанчи?”, “Санок бўйича нечанчи”, “Қанча?”, “Қайси?”, “Нечанчиси?” “Жами қанча?” саволларига жавоб бериб, санок ва тартиб сонлардан тўғри фойдаланишни ўргатиш.

Сони 10 гача бўлган икки гуруҳдаги буюмлар сонини таққослаш тенглаштириш, биттага камайитириш ва биттага орттириш.

Предметларнинг кам гуруҳига етишмаган предметни қўшишни ёки кўп гуруҳдан битта ортиқча предметни олишни ва гуруҳлар ўртасида бир хил миқдордаги ҳар хил предметлардан иборат тенглик ҳосил қилишни ўргатиш. (“Карточканинг юқори қаторида олти олма, пастки қаторида еттита нок, ноклар олмалардан битта кам. Агар яна битта нок қўйсак олмалар ва ноклар сони тенг бўлади”).

Сон предметнинг жойланишига боғлиқ эмаслиги ҳақида тасаввурни шакллантириш.

0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 рақамлари билан таништириш.

10 гача бўлган сонларни бирликлардан иборат таркиби билан таништириш, масалан: (4-бу 1, 1, 1 ва яна 1, 9-бу 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1 ва яна 1).

10 гача бўлган сонларни ўзидан кичик бўлган 2 та сондан ҳосил қилишни ўргатиш (масалан: 4-бу 3 ва 1; 1 ва 3; 2 ва 2 каби)

10 дан 1 гача тескари санашни ўргатиш.

10 сони ичида сонларнинг қўшниларини - олдинги ва кейингисини топишни машқ қилиш. Масалан, “5 дан олдин 4, 5 дан кейин 6 сони келади. 4 ва 6 сонлари 5 сонининг қўшнилари”.

Ёнма - ён турган 10 гача бўлган сонларни қиёслашга ўргатиш.

Тенгсизликдан тенгликни (ёки тенгликдан тенгсизликни), кам сонга битта предметни қўшиб ёки кўп сондан битта предметни олиб, тенг йиғиндилардан бирига бир предметни

қўшиб ёки йиғиндилардан биридан бир предметни олиб тенгликка ва тенгсизликка қандай эришишга ўргатиш (масалан: “Саккиз – саккизга тенг, саккизта предметга битта предмет қўшилса, тўққизта бўлади, бир предметга кўп бўлади.”, “Ўн ўнга тенг: агар ўнта предметдан битта предмет олинса, тўққиз бўлади, бир предметга кам бўлади”).

Берилган сон бўйича гуруҳлар тузишга ўргатиш, масалан: (8 тадан, 9 тадан, 10 тадан ва ҳақозо).

Арифметик масала ечишнинг (санашга асосланган) тузилиши билан таништириш. Қўшиш ва айиришга доир масалаларни ечишда битталаб қўшиб ва битталаб айириб ҳисоблаш усули билан таништириш.

10 ичида бармоқ, санок чўпи ва буюмлар ёрдамида қўшиш ва айиришни ўргатиш.

Болаларга уйининг номерини айтишни ўргатиш.

Катталиқ. Узунлиги, кенглиги ҳар хил бўлган бир неча предметни (10 тагача) бир-бирининг устига узунлиги, кенглигига, қалин-юпқалигига кўра ортиб ва камайиб борадиган тартибда қўйиб қиёслашни ўргатиш (энг кенг, торроқ, яна торроқ, энг тор лента). Предметлар қандай тартибда териб чиқилганини тушунтириб беришга ўргатиш.

Турли узунликка, кенгликка, баландликка эга предметларни кўпайиб бориш ёки камайиб бориш тартибда (10 тагача бўлган предметлардан фойдаланиб) териб чиқишга ўргатиш, масалан: баланд, паст, янада паст, янада пастроқ, энг паст.

Бутунни 2 та, 4 та тенг қисмга бўлишни, бутун билан қисмни таққослашни ўргатиш.

Шартли ўлчов билан таништириш. Таққосланаётган предметлардан бирига тенг бўлган ўлчам ёрдамида иккита предметни узунлиги (кенглиги, баландлиги) га қараб таққослашга ўргатиш.

Нарсаларни кўз билан чамалаб, микдори, катталиги (узун (қисқа), кенг (тор), энли (энсиз), баланд (паст), қалин (юпқа)) каби намуна ва унга тенг бўлган болалар учун таниш нарсалар ёки ҳаракатлар натижасида қиёсланувчи нарсаларнинг ўлчамини аниқлашга ўргатиш.

Геометрик шакллар. Шакллар ҳар хил ўлчамда бўлиши мумкинлиги ҳақида тасаввур ҳосил қилиш (катта доира - кичик доира, катта квадрат – кичик квадрат).

Шакллар ва унинг айрим белгилари ҳақида тасаввур ҳосил қилиш: Масалан, тўртбурчакнинг 4 та бурчаги ва 4 та томони (тўртбурчакнинг турли кўринишлари мисолида) бор.

Болаларнинг шар, куб, цилиндрлар ҳақидаги тасаввурларини мустаҳкамлаш ва улар ёрдамида турли мавзуларда лойиҳалар яратиш.

Доира ва овал шаклини фарқлашга доир турли машқларни бажартириш.

Қуршаб турган нарсалар орасидан таниш бўлган геометрик шаклларни топа олишга ўргатиш: Масалан, лаган, нон доирага ўхшайди; столнинг усти, девор, эшик ва деразалар тўртбурчакка, рўмолча квадратга, қизчалар бошидаги рўмол учбурчакка, стакан цилиндрга ўхшайди ва ҳақозо.

Учбурчак ва тўртбурчаклардан турлича катта ўлчамдаги нарсалар ва шакллар тузиш.

Турли геометрик шакллар тўпламидан ҳар хил ўйинлар ўйнаш, махсус шакллар тўпламидан фойдаланиб, намунадаги нарсаларни ясашни ўргатиш.

Таёкчалардан тўғри тўртбурчак, квадрат, учбурчак ясашга, бу шакллардан фойдаланиб турли нарсалар ясашга ўргатиш.

Таёкчалардан ҳосил бўлган геометрик шакллардан бир нечта таёкчани олиш усули билан кўринишини ўзгартиришга доир муаммоли вазифаларни ҳал этишни ўргатиш.

Махсус фигуралар тўпламидан фойдаланиб, намунадаги қисмлардан ташкил топган шакл-силуэтлар ҳосил қилишга ўргатиш.

Лабиринтлар ва уларнинг ечими билан таништириш.

Теварак - атрофда мўлжал олиш. Болаларнинг атрофдаги нарсаларнинг ўзига нисбатан вазиятини сўз билан ифодалаш кўникмасини мустаҳкамлаш: ўнгда, чапда, олдинда, орқада, узоқда, яқинда.

Болаларни кўрсатилган йўналишда мўлжал олишга, берилган шарт бўйича ўз ҳолати ўрнини белгилашга ўргатиш (шундай тургинки, машина ўнг томонингда, копток олдингда бўлсин).

У ёки бу предметни бошқа бир предметга нисбатан жойлашганлигини сўз билан ифодалашга ўргатиш (кучукчанинг чап томонида - куён, кучукчанинг ўнг томонида - айикча).

Болаларни қоғоз варағи сатҳини мўлжалга олишга, қоғознинг ўнг, чап, юқори, паст қисмларини, ўртасини аниқлашга ўргатиш.

Вақтни чамалаш. Болаларнинг вақт ҳақидаги тасаввурларини мустаҳкамлаш ва чуқурлаштириш: “Эрталаб”, “Кечкурун”, “Кундуз”, “Тун”, “Кеча”, “Бугун”, “Эртага” тушунчаларини фарқлаш ва бу сўзлардан тўғри фойдаланиш кўникмасини мустаҳкамлаш.

Болаларни ҳафта кунлари билан таништириш ва ҳафта кунлари номларини изчиллик билан айтишга ўргатиш. Кеча ҳафтанинг қайси куни бўлганлигини, бугун қанақа кун, эртага қайси кун бўлишини аниқлашни ўргатиш.

Болаларнинг вақт ҳақидаги тасаввурларини мустаҳкамлаш ва чуқурлаштириш. Йил фасллари билан таништириш ва фаслларнинг номини тўғри кетма-кетликда айтишга ўргатиш.

Қуриш-ясаш. Лего жиҳозларидан лойиҳалар яратишни, 8-10 қисмдан кам бўлмаган пазлларни йиғишни ва қоғозларни букиб (оригами йўли билан) шакллар ясашни ўргатиш.

Қурилиш материаллари тўпламларидан турли мавзуларда лойиҳалар яратишга ўргатиш.

Таълимий ўйин ва машқлар. Болалар йил давомида эгаллаган билим ва кўникмалар куйидаги ўйин машқлар орқали мустаҳкамланади:

“Кун қисмлари”, “Тўғри жойлаштир”, “Тескари санок”, “Қаерга борасан, нимани топасан?”, “Кеча, бугун, эртага”, “Топган-топалок”, “Бутун ва қисмлар”, “Рангли доиралар ва оваллар”, “Ҳафта”, “Кластер”, “Мозаика”, “Байроқчага қараб юр”, “Фасллар”, “Ким билса давомини санасин”, “Бир хилини топ”, “Ҳа-йўқ”, “Йил фасллари”, “Топинг нечта ўйинчоқ?”, “Ўнгда-чапда, олдинда-орқада”, “Қўнғироқча қаерда жиринглапти?”, “Мен қандай сон ўйладим?”, “Гараж”, “Етадими?”, “Кўп, оз, шунча”, “Мунчоқларни ипга тизинг”, “Шартли белгилар асосида ҳаракат қиламиз”, “Поезд тузинг”, “Зинапоя”, “Ўз сонингизни эслаб қолинг”, “Дарвозадан ўтинг”, “Бошқа кўлимда нечта?”, “Бир-бирига қараб”, “Дарчани беркитинг”, “Бу кимнинг қутиси?”, “Ким биринчи?”, “Ким энг топқир?”, “Ким зийракроқ?”.

Ўқув йили охирида бола:

- 10 гача тўғри ва тескари тартибда санай олади;
- 10 гача бўлган сонни ўзидан кичик бўлган иккита сонга ажрата олади;
- ёнма-ён турган сонлар орасидаги муносабатларни тушунади;
- 10 ичида бармоқ, санок чўпи ва буюмлар ёрдамида кўшиш ва айиришни билади;
- “Нечта?”, “Нечанчи?”, “Санок бўйича нечанчи”, “Қанча?”, “Қайси?”, “Нечанчиси?” “Жами қанча?” саволларига жавоб бериб, 10 ичида санок ва тартиб сонлардан тўғри фойдалана олади;
- сони 10 гача бўлган икки гуруҳдаги буюмлар сонини таққослаш тенглаштириш, биттага камайитиш, биттага орттиришни билади;
- қайси предмет кўплигини ёки камлигини 10 тагача аниқлай олади;
- уйининг номерини билади;
- доира, квадрат, учбурчак, тўғри тўртбурчак, овалларни фарқлайди;

- махсус шакллар тўпламидан фойдаланиб, намунадаги нарсаларни ясай олади;
- таёқчалардан ҳосил бўлган геометрик шакллардан бир нечта таёқчани олиш усули билан кўринишини ўзгартиришга доир муаммоли вазифаларни ҳал эта олади;
- шар, куб ва цилиндрларни танийди;
- лабиринтларни билади ва уларнинг ечимини топа олади;
- предметларни қандай қисмлардан ташкил топганлигини, уларнинг хусусиятларини (катталиги, шакли, номи) фарқлайди,
- бутунни 2 та, 4 та тенг бўлакка бўлишни билади, бутун билан қисмни таққослайди ва фарқлайди;
- предметларни (10 тагача) узунлиги, эни, қалин-юпқалигига кўра бир-бирининг устига қўйиб қиёслайди, “энг кенг”, “торроқ”, “яна торроқ”, “энг тор”, “қалин”, “юпқароқ”, “бир хил”, “баланд”, “паст”, “янада паст”, “янада пастроқ”, “энг паст” сўзларини нутқда тўғри қўллайди;
- буюмларни ўзига нисбатан ўрнини аниқлай олади (тепада - пастда, ўнгда – чапда, олдинда - орқада), сигнал бўйича турли йўналишда ҳаракатланади (олдинга - орқага, чапга - ўнгга);
- қоғоз варағининг ўнг, чап, юқори, паст, ўртасини аниқлай олади;
- сутка қисмлари - эрталаб, кундузи, кечкурун, тунни фарқлайди;
- кеча, бугун, эртани билади;
- ҳафта кунларининг номини, кетма-кетлигини, бугун ҳафтанинг қайси куни эканлигини айта олади;
- йил фасллариининг номини билади;
- пул ва унинг кўриниши, ундаги рақамлар ва қийматни танийди;
- “лего” жиҳозларидан лойиҳалар яратиш;
- 8-10 та қисмлардан пазллар ясайди;
- қоғоздан буклаш йўли (оригами) орқали содда шаклларни ясайди;
- курилиш материаллари тўпламларидан турли мавзуларда лойиҳалар яратади.

Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш

Она Ватан ва атроф-олам. Болаларда мустақил Ўзбекистон давлати ҳақидаги тушунчаларни кенгайтириш. Самарқанд, Бухоро, Хива ва Тошкент шаҳарлари, Буюк ипак йўли ҳақида қисқача маълумот бериш.

Болаларга “Конституция сабоқлари” асосида илк тушунчалар бериш.

Ўзбекистоннинг мустақиллиги, герби, байроғи ва мадҳияси ҳақидаги билимларини шакллантириш. Мадҳияни ижро эта олишни ўргатиш. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан бошқарилиши, Ўзбекистоннинг пойтахти Тошкент шаҳри эканлиги ҳақидаги тушунчаларни бериш.

Болаларнинг ўз туғилган юртига меҳр-муҳаббат ҳиссини шакллантириш.

Болаларга ўзлари яшаётган шаҳар, қишлоқ, маҳалла, кўчаси ҳақида маълумот бериш. Уларнинг номлари билан боғлиқ бўлган жиҳатларини англатиш. Уй манзилини билишга ўргатиш

Болалар қалбида ўз халқига муҳаббат ва ҳурмат туйғуларини таркиб топтириш, миллий ғурурни тарбиялаш, уларга ўзбек халқининг меҳр-окибатли, меҳмондўст, меҳнатсевар ва

камтарин эканлигини сингдириш. Ўзбекистоннинг ҳудуддаги тарихий обидалар, қадимий ёдгорликлар ҳақида тушунча бериш, уларга қизиқиш ва ҳурмат ҳиссини тарбиялаш

Буюк сиймолар. Болаларни тарихимиз ва буюк Шарқ алломалари, уларнинг ҳаёти ва ижоди билан таништиришни давом эттириш.

Навоийнинг буюк мутафаккир олим, ёзувчи, давлат арбоби бўлганлиги ҳақида маълумот бериш. Унинг одоб-ахлоқ, тарбияга оид, ота-оналарга муҳаббат ҳиссини уйғотувчи, болалар ёшига мос асарлари билан таништириш.

Буюк инсонлар: Ал Беруний, Абу Али Ибн Сино, Мирзо Улуғбек ҳақида илк тушунчалар бериш.

Анъанавий байрамлар. Болаларнинг ўзбек миллий байрамлари Наврўз, Мустақиллик байрами ҳақидаги тасаввурларини янада кенгайтириш, бойитиш.

Шакл ва мазмун жиҳатдан хилма-хил бўлган сайлларни мунтазам равишда ташкил қилиб туриш. Масалан катта сайл(бойчечак, она ер саховати, гилос, олма) ва кушлар ҳамда гуллар байрами ва ҳ.к..

Машҳур саркардалар. Болаларнинг миллат тарихига қизиқишларини шакллантириш ва ривожлантириш.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг одил подшоҳ, шоир ва буюк саркарда бўлганлиги ҳақида тушунча бериш.

Амир Темур ҳақида маълумот бериш. У машҳур саркарда, йирик давлат арбоби эканлиги ҳақида маълумот бериш.

Ҳарбий қўшинлар ва уларнинг вазифаси ҳақида тасаввур ҳосил қилиш. Ватанга муҳаббат ва уни кўз қорачиғидек сақлаш ҳиссини тарбиялаш

Халқ амалий санъати. Болаларни ўзбек халқининг миллий санъатига оид асарлар: сўзана, наққошлик, зардўзлик, кулолчилик, миллий ҳунармандчилик намуналари ва меъморчилик ёдгорликлари билан таништириш.

Болаларда ўз халқига нисбатан муҳаббат ва ифтихор туйғусини тарбиялаш мақсадида ўзбек халқ оғзаки, тасвирий санъат асарлари ва ҳунармандчилик намуналаридан фойдаланиш.

Катталар меҳнати. Болаларнинг катталар меҳнати ҳақидаги тасаввурларини умумлаштириш. Кишилар меҳнатига ҳурмат ҳиссини тарбиялаш. Ишлаб чиқариш корхоналари, қурилишлар, далаларда қилинадиган меҳнат ҳақидаги билимларини такомиллаштириш. Меҳнатнинг шу жойда тарқалган турлари билан болаларни яқиндан таништириш. Уларни яқин атрофдаги корхонага олиб бориш(мебель, автомобил, телевизор, чинни ишлаб чиқарувчи корхона, новвойхона ва ҳ.к.). бу корхонанинг номи, у ерда кимлар ишлаши, қандай маҳсулот ишлаб чиқариши, меҳнат қуроли ва асбоблари ҳақидаги билимларини аниқлаш ва такомиллаштириш.

Улар ишлаб чиқараётган маҳсулотларни мамлакат аҳолиси учун аҳамияти билан таништириш. Машинасоз, тикувчи, косиб, нонвой, ошпаз, ўймакор, бўёқчи, ҳайдовчи каби касблар билан таништириш. Ишнинг мақсади, натижаси ва уларнинг жамият учун аҳамияти, турли хил «ақлли» машиналарнинг кишилар меҳнатини енгиллаштириши, товарлар сифатини яхшилаш ва ишлаб чиқаришни тезлаштиришдаги роли ҳақидаги билимларини кенгайтириш.

Ўзбекистондаги ишлаб чиқариш корхоналарида ҳам рўзғорга керакли маҳсулотлар, техника асбоблари, машиналар, кийимлар, матолар ва иплар чиқарилади.

Ўзбекистон полизлари ва боғларида етиштириладиган ширин-шакар маҳсулотлар миришкор деҳқонлар ва заҳматкаш боғбонларнинг меҳнати туфайли эканлиги ҳақидаги билимларини мустаҳкамлаш.

Ўзбек халқи қадим-қадим замонлардан бери деҳқончилик ва чорвачилик билан шуғулланиши ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш. Ўзбекистонда пахта, буғдой, арпа, шоли, каноп, маккажўхори ва бошқалар экилади.

Чорвачиликка оид касблар: чўпон, отбоқар, сут соғувчилар ва бошқа касблар ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш.

Кишиларнинг дала, боғ, полизлардаги, чорвачилик фермасидаги меҳнатлари мазмуни билан таништириш. Масалан, деҳқон эрта куздан бошлаб ер ҳайдаб, келгуси йил ҳосилини экиш учун тайёрлаши, ўғитлашнинг аҳамияти, эрта баҳордан ерга уруғ экиш, уни парваришлаши, вақтида суғориши ва ҳ.к.

Болаларни пахтакорларнинг машаққатли меҳнати билан таништириш, унинг ерга ишлов бериб, чигит экиши, то ҳосилни йиғиб-териш олгунча ғўзани асраб-авайлаб ўстириши, вақтида суғориб, ишлов бериш шу билан бирга-бу ишларда об-ҳаво инжиқликларини енгиши кераклиги ҳақида тушунча бериш.

Пиллакорлар меҳнати билан таништириш. Пилланинг юртимиз бойлиги эканлиги, у билан бошқа давлатларни ҳам таъминлашимиз ҳақида сўзлаб бериш. Пилланинг ипакли газлама холига келгунча бўлган машаққатли меҳнати билан таништириш.

Ипак қуртлари тут барги билан озикланиши ва пилла ўраши, ундан ипаклар ечилиб ўралиши ва ипакдан турли газламалар, хон атласлар тўкилиши ҳақида суҳбатлар ўтказиш. Пиллакорлар касбига муҳаббат уйғотиш.

Халқ хўжалигининг муҳим тармоғи ҳисобланган қурилиш ҳақида қисқача тушунча бериш. Болаларга пахса деворли, хом ва пишган ғиштли ва бетон уйлар ҳақида тушунча бериш.

Маданий-маиший хизмат ходимлари, уларнинг вазифалар (тарбиячи, ўқитувчи, тикувчи, сотувчи, шифокор ва ҳ.к.) тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлиш. 2-3 хил касб эгаларининг меҳнат жараёнини кузатиб бориш.

«Ишлаш учун кимга нима керак», «Боғбон-боғбон», «Ким чаққон», «Ниманинг ўрни ўзгарди» каби ўйинларни ўйнаш

Бозор, дўкон, сотувчи, харидор ҳақида тушунча бериш. Сотувчи ва харидор ўртасидаги муомала маданияти ҳақида тушунча бериш. Бозор ва дўконларнинг турлари (озик-овқат, кийим-кечак, ўйинчоқлар, хўжалик моллари каби) ҳақида тушунчаларини мустаҳкамлаш.

Транспорт ва алоқа воситалари. Болаларга йўл ҳаракати қоидаларини ўргатишни давом эттириш. Светофор белгилари ва уларга амал қилиш ҳақидаги тушунчаларини мустаҳкамлаш.

Транспорт ва алоқа ходимларининг хизмати билан таништириш.

Аҳолининг алоқа воситаси: почта, телефон, телеграф, интернет эканлиги, уларнинг вазифалари хат, мактуб, табрикнома, рўзнома, телеграмма, ахборотларни етказиб бериш эканлиги тўғрисида тушунча бериш. Транспорт воситалари хизматчилари меҳнати ҳақида тушунча бериш. Почта ходимларининг ўзаро меҳнати ва меҳнатнинг бир-бирига боғлиқлиги ҳақида, бу хизматларни енгилаштириш учун транспорт воситаларидан, телефон хизматидан фойдаланишлари ҳақидаги тушунчаларини такомиллаштириш.

“Ким бўлсам экан?”, “Ҳайдовчиларга нима керак?” каби мавзуларда суҳбат ташкил қилиш

Буюмлар ҳақида. Буюмларнинг бир неча хил белгилари ва улардан фойдаланиш хусусиятига кўра гуруҳларга ажратиш.

Матодан тайёрланган буюмлар, уларнинг турлари ва фойдаланиш усуллари ҳақида тушунча бериш

Темир ва ёғочдан ишланган буюмлар ва улардан тўғри фойдаланиш ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш

Буюмлар уларнинг ясалиши ва ишлатилиши ҳақида суҳбатлар ташкил этиш.

Бола ўз танасининг қисмларини ўрганади.

Болаларга одамнинг бир неча органлари ва уларнинг хусусиятлари ҳақида маълумот бериш (юрак уради, қон қизил ва суюқ бўлади,...). Одам ва ҳайвон ўртасидаги бир неча фарқланувчи ва умумий жиҳатларни айтиб беришга ўргатиш.

Ўқув йили охирида бола:

- Ўзбекистоннинг Мустақиллик кунини, унинг герби, байроғи, мадҳиясини.

Ўзбекистоннинг пойтахти Тошкент эканлиги;

- ўзи яшайдиган кўча, маҳалла, туман ва қишлоғининг номи;
- ҳудуддаги ёдгорлик бинолари ва бошқа тарихий манбалар;
- Ўзбекистонда давлат тили-ўзбек тили эканлиги;
- Буюк инсонлар: Ал Беруний, Абу Али Ибн Сино, Мирзо Улуғбек, Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳақида илк тушунчаларни билиши;
- миллий байрамлар;
- замонавий ҳарбий қўшинлар, уларнинг вазифалари;
- халқ ҳунармандчилиги;
- транспорт турлари, йўл ҳаракати қоидалари;
- нарсалар ва улардан фойдаланишни билиши;
- одамнинг бир неча органлари ва уларнинг хусусиятлари ҳақида маълумот эга бўлиши(юрак уради, қон қизил ва суюқ бўлади,...)керак.

Жонли ва жонсиз табиат, ер қурраси тўғрисида тасаввурга эга бўлиш

Жонсиз табиат. Болаларни предметлар(шарчалар, кубиклар, ўйинчоқлар машиналар) ҳаракатлари билан таништириш, уларнинг йўллари ва тезликларини қиёслашга ўргатиш.

Моддаларнинг қаттиқ ҳолатдан суюқликка айланиши(музнинг, смола(қора сақич)нинг эриши) ва суюқ ҳолатдан қаттиқ ҳолатга айланиши ҳақида тасаввурни кенгайтириш.

Суюқликни парга ва аксинча, парни суюқликка айланиши ҳодисалари билан таништириш. Қаттиқ моддаларни суюқликка ва суюқликни қаттиқ моддага айланиши ҳақида тасаввур ҳосил қилиш.

Қор ёғиши, қор бўрони, муз юриши, момақалдирик, дўл ёғиши, туман тушиши ва шу каби табиат ҳодисалари билан болаларни таништириш.

Болаларга сувнинг инсон ҳаёти учун зарурлиги, ер юзидаги энг бебаҳо бойлик эканлиги, уни асраш бизнинг бурчимиз эканлиги ҳақида тушунча бериш.

Турли хил предметлар: ўйинчоқлар, транспорт ҳаракати ҳақида ва булутлар, қора булут, қуёш ҳаракати ҳақида бошланғич тасаввурларни ҳосил қилиш. Бошланғич ҳаракат нуқтасини ва жисм ҳаракат қилаётган чизиқни белгилашга, ҳаракат характерини аниқлашга(предметлар секин, тез ҳаракат қилапти) ўргатиш

Ўсимликлар дунёси. Маҳаллий ўсимликлар ҳақида болалар тасаввурларини мустаҳкамлаш. Болалар дарахтларнинг 4-5 тури (тут, терак, қайрағоч, тол)ни (баргларига, пўстлоғига, мевасига қараб), буталарнинг хили(наъматак, маймунжон)ни(барглари, ранглари, меваларига қараб) номини айтишлар, фарқлашлари, сабзавотларнинг 6-8 хилини, мевали дарахтлардан 4-5 хили(олма, нок, анор, анжир, олча)нинг номларини, ранглари, шакли, мазаси, овқатда истеъмол қилишда характерли белгиларини билишлари керак.

Сабзавотлар ва мевалар ҳақидаги умумлаштирилган тасаввурларни қуйидаги белгиларига қараб шакллантириш: сабзавот ва мевалар овқатда қўлланилади, уларни махсус етиштирадilar: сабзавотлар полиз(дала)да ўсади, мевалар эса боғда етиштирилади.

Ўсимлик(сув қуйиш, тагини юмшатиш) ва ҳайвонлар (овқатлантириш, катталар ёрдамида аквариум ёки қафасни тозалаш)ни парваришлашни билиши

Хона гулларидан алоэ билан таништиришни давом эттириш, уларни парвариш қилиш йўллари ўргатиш.

Болаларда табиатдаги гўзалликдан завқ олишни тарбиялашни давом эттириш. Табиатга зарар етказмаслик, экологияни бузмаслик(теварак-атрофни ифлос қилмаслик, ўт-ўланларни босмаслик, дарахт шохларини синдирмаслик, гулларни юлмаслик, бунинг оқибатида гуллар, капалаклар йўқ бўлиб кетиши, чумолиларнинг инини бузмаслик ва ҳ.к.)ни болалар онгига сингдириш.

Ўсимликларнинг тузилиши, уларнинг айрим қисмлари вазифалари ҳақидаги тасаввурни аниқлаш ва кенгайтириш: илдизлар сувни, озуқа моддаларни шимиб олади, булар поялар орқали, тана орқали, шохлар орқали япроқлар, гуллар, меваларга етказилиши ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш. Ўсимликларнинг ўсиши учун ҳаво, сув, қуёш, озуқали тупроқ зарурлигини амалий ишлар орқали таништириш.

Зарурий шароитлар етишмаслигини билдирувчи белгиларни болалар билишлари керак: ёруғлик кам бўлганида ўсимлик ёруғлик томонга чўзилади, япроқлари ва пояси оқаради, озиқа моддаси кам тупроқда ўсимликлар секин ўсади, иссиқ бўлмаса уруғ унмайди, барглар ёзилмайди, сувсиз ўсимликлар куриб қолади.

Ўсимликларни кўпайтиришнинг усулларида бири-қаламча қилиш билан таништириш. Эрта гуллайдиган ўтсимон, бутасимон ўсимликлар ва дарахтлар билан таништиришни давом эттириш. Баъзи дарахтлар(ўрик, бодом) аввал гуллаб, сўнг барг чиқариши, баъзилари эса барг чиқариб(олма, беҳи) сўнг гуллашини тушунтириш.

Баҳор табиатнинг уйғониш фасли эканлиги ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш ва чуқурлаштириш. Айрим ўсимликларнинг пиёзидан, дарахтларнинг қаламчасидан, бутасидан кўпайиши мумкинлигини тушунтириш ва ўргатиш.

Мактабгача таълим муассасаси ҳовлисида болалар билан биргаликда эрта гуллайдиган дарахт ва гул кўчатларини экиш, тагини юмшатиш ва суғоришга ўргатиш. Қуриган шох - шаббаларни қирқиш, кўмилган гул, ток ва анор кўчатларини очиш ва уларни парвариш қилиш кўникмасини ҳосил қилиш.

Уруғлардан ўсимликлар ўстирилиши (2-3 хил сабзавот гуллайдиган ўсимликлар мисолида), ўсимликнинг ўсиши ва ривожланишидаги асосий босқичлар ҳақидаги(уруғ униб чиқиши, япроқли поя, гул, уруғ), ўсимликлар ўстириш, уларни парваришлашнинг асосий усуллари(чопилган ерга ўтказиш, сув қуйиш, ерни юмшатиш, ўтоқ қилиш, озуқа бериш) ҳақидаги тасаввурни шакллантириш.

Ҳайвонот дунёси. Ёввойи ҳайвонлар(тулки, бўри, айиқ)нинг ҳаёти билан таништириш. Ҳайвонларнинг ташқи қиёфаси, яшаш тарзи хусусиятларини ажрата билиш ва характерлаш кўникмасини шакллантириш, улар қаерда яшайди, ўзига қандай уй қуради, қандай юради, кузда, қишда нима билан озиқланади, қишга қандай тайёргарлик кўради. Болаларни ҳайвонларнинг кўриниши ва хулқидаги умумийлик ва ўхшашликларни ажрата билишга, бир-бирига ўхшашлигига қараб хулоса чиқариш(ўрмон ҳайвонлари, йиртқич ҳайвонлар)га ўргатиш.

Уларга нисбатан эҳтиёткорона муносабатда бўлишга ўргатиш.

Болалар диққатини куз фаслида об-ҳаво ўзгаришига, дарахт барглариининг сарғайиб тўкилишига, кишилар кийимидаги ўзгаришларга, ҳашорат ва қушларнинг камайиб қолганига қаратиш, буларнинг сабабларини мустақил айтиб беришга ўргатиш

Куз фаслининг энг гўзал хусусиятлари турли-туман ёрқин рангларга бой эканлиги ҳақидаги билимларини аниқлаштириш. Бу даврда мева ва сабзавотлар ғарқ пишади, йиғим-терим мавсуми бошланади. Куз фасли ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш ҳамда мустақил равишда катталарга ёрдам беришга одатлантириш

Болалар онгига табиатга зарар етказмаслик, экологияни зарарламаслик (теварак-атрофни ифлос қилмаслик, ҳайвон ва қушларга озор бермаслик, уяларини бузмаслик, гулларни юлиш оқибатида гуллар, капалаклар йўқ бўлиб кетиши, чумолиларнинг инини бузмаслик ва ҳ.к.)ни болалар онгига сингдириш.

Ҳайвонот дунёси. Уй ҳайвонлари (туя, от, сигир, қўй, эчки) ва паррандалар (товуқ, хўроз, курка, ўрдақ, ғоз)нинг асосий турлари, ҳаёти ва шароитлари ҳақидаги билимларини мустаҳкамлаш ва системалаштириш. қуйидаги белгилар асосида умумлаштирилган тасаввурни ташкил қилиш, одамлар ёнида яшайдиган ва ундан кўрқмайдиган ҳайвонлар, фойда келтирадиган ҳайвонлар, инсонлар, уларнинг ҳаёт кечиришлари учун зарур бўлган шароитларни яратиши, уй ҳайвонларининг кишилар ҳаётида тутган ўрни ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш, уларда ғамхўрлик туйғуларини мустаҳкамлаш.

Болаларга республикамызда кишлаб қолувчи қушлар(мусича, чумчук, каклик, бедана) ҳақида тушунча бериш. Қушларнинг овқатланиши, ташқи кўриниши, улардаги ўзаро ўхшашлик ва фарқли томонларини фарқлашга ўргатиш. Уларга қишда ғамхўрлик кўрсатиш ва хайрихоҳлик муносабатини тарбиялашни давом эттириш.

Қиш фаслининг ўзига хос табиати ҳақида тушунча бериш (қушлар қисқа, совуқ, аёзли бўлиши, ариқ ва қўлмақларнинг музлаши, қорнинг паға-паға ёғиши ва б.) ер юзи ва дарахтлар усти оппоқ қор билан қопланганда табиат қанчалик жозибали кўринишига болалар эътиборини қаратиш, уларнинг эстетик туйғуларини шакллантириш.

Қушлар илиши билан қушлар, ҳашоратларнинг кўпайиши, уларнинг ҳаракатини кузатиш, ин қуриши, тухум қўйиши, бола очиши ва ҳ.к. ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш.

Болаларга қушларнинг донхўрақларига дон солишни, сувларини алмаштиришни ўргатиш. Қафасга пахта, юмшоқ матолардан ташлаб, қушларнинг ҳаракатларини кузатиш. Қушларнинг сайрашини тинглаш ва фарқлашга ўргатиш.

Нинча, чумоли, асалари, капалакларнинг пайдо бўлиш сабаби, ҳаёт тарзи, нима билан озикланишини тушунтириш.

Баҳорда табиатдаги ўзгаришлар ҳақидаги тасаввурни бир тизимга кетма кетликка тушириш. Иссиқликнинг ортиб бориши билан қор, музларнинг эриб бориши ўртасидаги, тупроқнинг ҳолати. Буларнинг барчасини табиат уйғонишига таъсири тўғрисидаги тасаввурларини шакллантириш.

Ёз фаслида полиз, боғ ва далаларда мевалар пишиши, айрим сабзавотларнинг ер остида мева туғиши ва пишиши(картошка, сабзи, ерёнғоқ) ҳақида маълумот бериш, меваларни ҳидидан ажратишга ўргатиш, сабзавот ва меваларни инсон организмга таъсири, фойдаси ҳақида болаларга тушунтириш ҳамда уларни қандай истеъмол қилиш ҳақида суҳбатлашиш.

Ер майдончасидаги ва яқин орадаги ўсимликлар ҳақидаги билимларини аниқлаш. Япроқ, гул, ва мевалари, пўстлоғига қараб дарахт, буталарни фарқлашга ўргатиш. Бошқали экинларни ўстириш билан, ўрмон мевалари, қўзиқоринлар билан таништириш. Турли хил ўсимликларнинг ўсиш жойлари(ўтлоқ, дашт, ўрмон, дала, боғ, полиз, хиёбон) ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш

Болаларга ўзларига таниш уй ҳайвонлари ва паррандаларнинг инсон учун фойдали томонлари ҳақида маълумот бериш. Уларни парвариш қилишга ўргатиш.

Ҳашаротлар(капалак, нинча, чумоли, асалари, чигирткалар)нинг табиий шароитдаги ҳаёти ҳақида тасаввурларини шакллантириш. Маълум жойларда яшайдилар(капалаклар-ўтлоқларда, қурбақалар-ботқоқликларда ва ҳ.к.) овқат излашади(капалаклар, асаларилар-гуллар ширасини, қурбақалар майда чивинларни), душманларидан қочиш учун яхши мосланганликлари (нинчилар тез учадди, капалаклар пириллаб учадди, чигирткалар, қурбақалар сакрайдилар ва ҳ.к.), учиб кетадиган қушлар(3-4 хили)билан, ташқи кўриниши хатти-ҳаракати(нима билан озикланади, нима учун иссиқ ўлкаларга учиб кетади) билан таништириш. Қушлардан бирининг ин қуриш ва бола очиши билан таништириш.

Болаларнинг табиатдаги ёзги ходисалар, иссиқлик, намнинг кўплиги билан ўсимликларнинг бирданига гуриллаб ўсиши, барча ҳайвонларнинг фаол ҳаёт бошлаши ўртасидаги алоқадорликлари ҳақидаги тасаввурларни бир тизимга кетма кетликка тушириш.

Ўқув йили охирида бола:

- табиатдаги фасл ўзгаришлари;
- сувнинг хусусиятлари ва ўсимликларнинг ўсиши ҳолати ва ривожланиши учун зарур шароитлар;
- сабзавот ва меваларни парваришлаш;
- бута ва дарахтларнинг барги ҳамда мевасига қараб аташ, фарқлай олиш;
- эрта гулловчи 2-3 хилдаги маҳаллий ўтсимон ўсимликларни;

- 2-3 турдаги доимий қишлоғчи ҳамда учиб келувчи қушларни ташқи кўринишга қараб фарқлай олиш;
- хона ва ер майдонидаги ўсимликларни парвариш қила олиш, табиат бурчагида навбатчилик қилиш;
- табиатдаги предмет ва ҳодисаларга мустақил ҳолатда қизиқиши;
- ҳайвонларни яхши кўриш, уларни парваришlash, юриш-туришларини кузатиш, уларни кўрганда завқланиш;
- жонли ва жонсиз табиатни ўрганишга қизиқиш, катталар ва тенгдошларининг диққатини жонли ва жонсиз табиатда содир бўлаётган таниш, нотаниш предмет ва табиат ҳодисаларига жалб қилиш;
- катталарга табиатдаги нотаниш ёки ўзи учун қизиқарли бўлган предмет ва ҳодисалар ҳақида саволлар бериш, ўзи ва бошқаларнинг диққатини табиат ҳодисалари натижасида олдиндан кўрилмаган чоралар ва тартибсизликларга жалб қилади ва уларни бартараф қилишга киришади (чиқиндиларни, ерга тушиб ётган қуруқ шохларни тозалашда иштирок этади, ерга тушиб ётган шилиққуртни олиб дарахтга қўйиб қўяди);
- табиат қўйнида, шаҳарда, уйда ўзини тутиш кўникмаларига эга бўлади.

Тасвирий фаолият

Бу ёшда болалар расм солишни яхши кўришлари билан ажралиб турадилар. Расмлар мазмунан кенг бўлиб, ҳаётий ва ҳаёлий тасаввурларга асосланади, уларда китоб иллюстрациялари ёки мультфильм қаҳрамонлари тасвирланиши мумкин. Расмлар қизиқарли композиция ечимларини тақдим этиб, уларда мувозанат ҳолати ёки динамик ҳолат тасвирланади. Инсон тасвирида пропорция ва деталлаштириш хусусиятлари акс этади, расмда тасвирланган кишининг жинси ва руҳий ҳолати ўз ифодасини топади.

Болалар ёғоч конструктор деталлари номларини биладилар ва ундан фойдалана оладилар, қуриш ишларида деталларни алмаштиришдан фойдалана оладилар. Қурилишнинг асосий жиҳатларини ажрата биладилар, уларнинг конструкторлик ишларида схема, режа ва шарт-шароитлардан фойдалана олиш хусусиятлари назарга ташланади.

Улар қоғоз ва табиий материаллардан фойдаланиб, конструкция ишларини амалга оширадилар. Ранг, шакл, кенглик, нарсаларнинг қурилиши кабиларни идрок этишлари анча мукаммаллашади, нафақат асосий ранг-туслар, балки оралик рангларни, шунингдек, тўғрибурчак ва ясси шаклларнинг номларини биладилар.

Болаларда тасвирий фаолият, халқ амалий ва безакли санъатига нисбатан қизиқишни шакллантиришни давом эттириш. Тасвирий санъат асарини идрок этиш лаёқатларини ривожлантириш, уларнинг характери, муаллиф кайфиятини акс эттириш ҳолати, тасвирий воситаларини ҳис этиш ва аниқлашга ўргатишни давом эттириш. Расм солиш, пластик материаллар билан ишлаш (лепка), аппликация ва конструкциялашга оид малакалари, шунингдек, бадий-ижодий лаёқатларини ўстириш, рангни ҳис этиш, шакл ва композиция уйғунлигини идрок этиш, атроф-олам гўзаллигини ҳис қилиш, фикрий операциялар-тахлил, киёслаш, ўхшашлик ва фарқлиқликни идрок этиш, умумлаштириш кабиларни ривожлантиришни давом эттириш. Табиат ҳодисаларини кузатиш, уларнинг кундалик ва мавсумий ўзгаришларини, нарсаларнинг қуёш нурида ва сояда қандай ўзгаришларини билиш хусусиятларини ривожлантириш.

Халқ амалий безак санъати (кулолчилик, тўқимачилик) билан таништиришни давом эттириш (Ҳамро буви ўйинчоқлари мисолида), миллий ўйинчоқлар, шунингдек, ҳудудий хусусиятларни назарда тутган ҳолда, миллий-амалий безак санъати ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш. Санъат асарларининг жанр ва турларини фарқлаш ҳақида бошланғич

тасаввурларни таркиб топтириш, асарлар мазмунини эслаб қолишга, тасвирий воситалар турли-туманлигини англашга оид машқлар ўтказиш.

Ўз иш ўрнини тайёрлаш, тартибли ишлаш, тоза сақлаш кўникмаларини шакллантиришни давом эттириш.

Ўзининг ва бошқа болаларнинг ишларини таҳлил қилиш кўникмаларини ўстириш, болаларни ўз иши натижаларидан завқланишга ўргатиш.

Предметли ва воқебанд расм чизиш. Болаларда, хусусан, баҳор ёки куз бўёқларини ўзида ифодалаган табиат ҳодисалари тасвирланган (Ў.Т.Тансиқбоевнинг “Куз” расми), тантана (З.Ковалевскийнинг “Ўзбек ҳовлиси” расми), завқ (О.Коровцов “Сирень” расми) каби тасвирий санъат асарларини идрок этишга асосланган эстетик дидни ривожлантириш.

Болаларнинг чизган расмлари орқали атроф-муҳит воқеа-ҳодисалари, адабий қаҳрамонларни тақдим эта олишга оид билим, кўникма, малакаларини ўстириш. Болаларни натурага қараб ва тасаввурга таяниб, мева, сабзавот ва гуллар расмини чизишга ўргатиш. Уларни тасвирланаётган нарса-ҳодисаларни динамик ҳаракатда кўрсатишга, маконий кенгликда нарсаларни турли-туман жойлашуви, жониворлар ва одамларни (турлича ҳолатда) тасвирлашга (нарсаларнинг ётган ва турган ҳолатлари) ўргатиш (мас., шамол эсаётган вақтда дарахт шохлари букилади, унинг барглари ерга учиб туша бошлайди). Куз табиати (кузда боғ, ёмғирли кун), катталар меҳнати (пахта терими, уй қурилиши), муҳим ижтимоий байрам ва ҳодисалар (Мустақиллик байрами, мушак отиш), ифода воситаларини қўллаш (композиция, колорит, пропорция).

Нарсалар ҳажми ва пропорциясини сезиш ва тақдим этишни ўргатиш (баланд-паст уй, катта-кичик уй). Оёқ-қўл ҳолатини ўзгартириб тасвирлаш орқали инсон танасининг унчалик мураккаб бўлмаган ҳаракатларини тасвирлашга ўргатиш (Қачал полвон дўстларига ёрдамга шошилди, болалар спорт билан шуғулланмоқдалар). Болаларнинг турли тасвирий материаллардан (рангли ва оддий қора қалам, акварел ва гуашли бўёқ, сангвин (махсус юмшоқ, тўқ қизил қалам), мўйқалам кабилар) фойдаланиб, расм солишнинг турли техник усуллари ўзлаштиришларини ривожлантириш.

Оддий қаламда, учини қаттиқ босмай ишлашга ўргатиш.

Тегишли йил фасли ва кунини қоғоз варағида тўлиқ акс эттириш учун мос рангга эга бўлган қоғозни ишлатишни ўргатиш. Акварел бўёқ билан ишлаш малакаларини ривожлантириш (рангларнинг тиниқлиги ва ўзига хослиги).

Тасаввур ёки натурага кўра нарсалар, ўсимликлар, гуллар, бутоқлар, чинор шохлари, ўрик, сирен кабиларнинг расмларини ишлашга ўргатиш.

Баҳор табиати тасвирини ишлашга ўргатиш (боғ, қушларнинг учиши), байрамлар ва одамлар меҳнати (Мустақиллик, Наврўз, байрамона безатилган кўчалар), эртак, қўшиқ, шеърдан лавҳалар ишлаш.

Янги ранг ва бўрттириб тасвирланган ўринларга эга бўлиш учун рангларни аралаштириш, гуаш ва акварелларнинг оқ ва қизил ранглари озроқ сувда аралаштирилса, пушти ранг ҳосил бўлиши ҳақида тушинча бериш. Болаларда ранглар ҳақидаги мавжуд билимларни мустаҳкамлаш ва янги билимларни ривожлантириш (сиёҳ, оч бинафша ва сарғиш ранг).

Болаларда аввал эгалланган билим, кўникма ва малакалардан фойдаланишга интилиш хиссини уйғотиш. Эгалланган кўникма ва малакалардан хотира ва тасаввурга кўра индивидуал расмлар яратишда фойдаланиш. Бўёқларни аралаштириб, янги бўёқ ҳосил қилишга ва ундан соялар чизишда фойдаланишга ўргатиш.

Безакли расм. Халқ усталарининг (масалан: кулол Раҳимов сулоласи, Ҳамро буви ва б.) ишларига ҳурмат билан қарашни тарбиялаш. Нақш элементлари, рангларни уйғунлаштириш, ўзбек ва бошқа халқларнинг тасвирий амалий безак санъати билан таништириш. Рангли ва оқ фондан фойдаланиб, безакли нақшлар ясашга ўргатиш. Болаларда қалам ва бўёқдан фойдаланиш техникасини ривожлантириш (штрихларни бир текис ишлаш, қаламни сиқиб ушламаслик, нозик чизик ва нуқталарни ишлаганда мўйбўёқ(чўтка)ни қоғоз устида тўғри тутишга ўргатиш).

Халқ ўйинчоқлари, уларнинг хусусияти – ранг-туси, тасвирнинг аниқлигини таъминловчи элементлари ҳақидаги билимларни чуқурлаштириш, ўзбек дўпписи, аёллар ва эркаклар дўппилари, уларнинг ўзига хос фарқлари (эркакларникида гармдори гуллари, аёлларникида гул, барг ва кушларнинг тасвирланиши, рангларнинг ўта ёрқин ва бойлиги) ҳақида билим бериш.

Ўзбек халқ миллий чинни буюмлари (чайнак-пиёла, коса, обдаста, лаган) силуети (шакли)га нақшлар (илмоқ, гажак, чизикчалар, таёкчалар) чизиш. Мўйқалам, қалам билан ишлашнинг техник малакаларини шакллантириш (уни учи билан тўғри, тўлқинли, эгри, айлана чизиклар чизиш, оддий чизиклар, илгаклар нусхаларини кўчириш, бунда қалам ёки чўткани тўғри ушлашни ўргатиш).

Болаларни бош кийимлар ва либосларнинг айрим қисмлари (дўппи, тўн, куйлак, сўзана) акс эттирилган қоғоз силуетларни безашда нақшларни уйғунликда ишлатишга ўргатиш, ўзбек безакли матолари ва анъаналарига асосланиб, турли нақш элементларидан фойдаланишга ўргатиш (бўёқ суртиб, тўлқинли, ёйсимон чизиклар ёрдамида пахта чаноғи, гуллар, япроқлар, мевалар).

Олдин ўзлаштирилган малакаларга таяниб, халқ усталари анъаналарига асосланган ҳолда, нақшлар чизиш ва безаш.

Пластилин (лой) билан ишлаш. Пластик материаллар (лой, гил, шўр хамир, папье-маше (елим, гипс ва бўр аралаштирилган қоғоз масса кабилар)дан нарсаяшнинг ўзига хос жиҳатлари билан болаларни таништириб боришни давом эттириш. Предметнинг ўзига ёки тасаввурга асосан нарсалар (мева, сабзавот ва ўйинчоқлар) ясаш, бунда болаларга ясалаётган нарсаларининг характерли хусусиятлари ва бўлаклари уйғунлигини сақлаш, тасвирий ифодаларнинг ўзига хос хусусиятлари, шакллар сиртини безашни ўргатиш. Яхлит бўлакдан фойдаланиш ва ёғоч қалам (ҳайкалтарошлар қалами)ни қўллашга ўргатиш.

Уларда нарсалар яшашнинг конструктив, пластик ва комбинациялашган усулларида фойдаланиш кўникмаларини мустаҳкамлаш. Яхлит бўлакдан, тасма усулида нарсалар яшашни ўргатиш. Болаларни ясалган фигуралар қисмларини бир-бирига жипс ёпиштириш, ёпиштирилган қисмларни силлиқлаш йўли билан мустаҳкам нарсалар яратишга одатлантириш. Адабий асар қаҳрамонлари тимсолларини яратиш (“Хон атлас ҳақида афсона”), қисмларнинг нисбий катталигига риоя қилган ҳолда, ясалган фигура қисмларини бир-бирига маҳкамлаш, маҳкамланган жойни силлиқлаш (айиқча, кучукча, кўшоёқ), ёпиштириб тасвир ишлашга хос характерли жиҳатларни ҳайкалтарошлар ёғоч қалами воситасида ишлашга ўргатиш.

Болаларни сюжетли тасвирлар яратишга йўналтириш, сопол тагликка фигураларни жойлаштиришни ўргатиш (мушук болалари билан, бола кушларга дон бермоқда).

Инсон ва ҳайвон танасини ҳаракатда акс эттирувчи мураккаб бўлмаган сюжетли нарсалар ясаш (болалар дам олиш пайтида, товуқ жўжалари билан бирга донламоқда, ғоз анҳорда сузмоқда). Бармоқлар билан ишлаш жараёнида нарсаларнинг майда деталларини ясаш. Ёғоч қаламда тимсолларга кичик деталлар киритиш – жониворларнинг юнглари, куш қанотлари, кийимлардаги бурмалар каби. Жамоавий ишларни бажаришга қизиқтириш (ҳайвонот боғи, донлаётган кушча).

Нарсаяшда табиий материаллардан фойдаланиш (уруғлар, данаклар). Нарсаяшда тартиб ва озодаликка риоя қилиш, материалларни ҳар қаерга ташламаслик, ишдан сўнг болаларнинг қўлларини тоза қилиб ювишга одатлантириш.

Пластик материаллардан нарсаяшга оид билимларни якка, жамоавий, безакли ишларда қўллаш ва ясалган нарсалар (ўйинчоқларнинг уйчаси учун интерьер, иншоот ва участка) билан турли ўйинлар ўйнашни рағбатлантириш, халқ усталари анъаналарига кўра, янги ўйинчоқлар яшашни рағбатлантириб бориш.

Амалий санъат билан таништириш. Халқ амалий-безакли буюмларига нисбатан қизиқишни шакллантириш.

Халқ ўйинчоқлари турига қуш ва ҳайвонларни яшашни ўргатиш (Ҳамро буви, Раҳимовлар сулоласи). Болаларда гуашда нақш чизиш кўникмаларини шакллантириш.

Халқ усталари ясаган чинни идишлар (лаганлар, пиёлалар, кўзалар)ни намойиш этиш ва улар орқали болаларни усталарнинг меҳнати билан таништириш. Пластик материаллардан нарсга ясашга оид усулларни тарбиячи кўрсатиб берганидан кейин нарсга ясаш ва куригач безаш ҳамда нақшлар чизишга ўргатиш (ангобом).

Маҳсулотни қўл билан ушлаб, ишдан чиқариб қўймаслик учун таглик мосламага айланасига мустаҳкамлаб қўйиш,

Шаклдаги нотекис ғадир-будур жойларни силликлаш, иш жараёнида бармоқларни сувда ҳўллаб туришни одат қилиш. Лойдан ясалган ясси текисликдан рельеф ясашга ўргатиш.

Халқ усталари анъаналарига кўра, турли ўйинчоқ ва идишларни мустақил ясаш, нақш ва гуллар, ёпиштирилган нарсалар билан безаш.

Пластик материаллардан нарсга ясашга оид эгалланган билимларни халқ усталари анъаналарига асосан ўйинчоқлар ясашда қўллаш, ясалган идишга ҳайкалтарошлар ёғоч қаламида нақш чизиш ва безаш.

Аппликация. Қоғозни қирқиб, тасвир ҳосил қилишга оид кўникмаларни мустаҳкамлаш. Нрсалар тасвирини узун ва қисқа тасмаларга ажратиб кесиш; ясси тўғри тўртбурчак, квадрат шакл учларини айлана қилиб кесиб, доира ҳосил қилиш, квадратдан 2-3 та учбурчак, кесма, думалоқ ва ясси шаклдан квадрат ёки кичик тўғри бурчак кесиб олиш, қисмлардан тасвир яратиш (республика байроғи, кузги поёндоз). Иншоотни байрамона дизайнда жамоа таркибида ишлаш.

Болаларни қоғоздан қат-қат қилиб тахланган шакл (даврга ўйинлари, маржонгул кабилар), устма-уст тахланган симметрик шакллар (гулдон, олма ва б.) кесиб олишга ўргатиш. Образларга ифодавийлик бериш учун болаларга силуэтли аппликациялар кесиш ва ажратиш усулларини ўргатиш.

Сюжетли композиция яратиш. Болалар мактабгача таълим муассасасида ўтказиладиган байрамларда ишлатиладиган безакларни жамоа бўлиб тайёрлаш.

Турли шакллар қирқиб ва япроқ ва гуллардан нақшлар тузишга оид кўникмаларни мустаҳкамлаш (доира, тўғрибурчак ва ясси шакллар).

Тасвирий образларни тақдим этиш.

Кичик гуруҳлар таркибида индивидуал композициялар яратиш (бахорий поёндоз, гулзор).

Зални байрамга тайёрлаш, ота-она ва дўстларга совғалар ташкил этиш ҳамда гуруҳларни жиҳозлашда болаларнинг мустақил фаолиятини рағбатлантириш.

Қуриш-ясаш. Болаларга қурилма-конструкцияларнинг амалда қўлланиши ҳақида маълумот бериб, уларни ясашда амалий жиҳатларини ҳам назарда тутиш лозимлигини тушунтириш (кўприк, гараж). Конструкцияларнинг асосий қисмларини ажратиб кўрсатиш. Тарбиячи билан бирга қуриш-ясаш ишлари, унинг асосий жиҳатлари, амалий вазифалари, бунда мустақил ишларнинг режалаштирилиши кабиларни таҳлил қилиш. Қоғоздан, табиий ва чиқинди материаллардан конструкция ишларини бажариш.

Болаларнинг қоғозни тенг қисмга буклаш, кути ва гараж ясашда тўртбурчак варақни 16 та тенг бўлакка бўлишга оид малакаларини мустаҳкамлаш.

Табиий материаллардан эҳтиёткорлик билан мақсадга мувофиқ фойдаланиш, болаларнинг ижодий тасаввурлари ва бадиий дидларини ривожлантириш, уларда батартибликни тарбиялаш.

Болаларга тайёр шакллардан конструкциялар яшашни ўргатиш (гугурт қутисидан нарсалар ясаш (мебель, транспорт).

Табиий материаллардан оддий, лекин ифодали фигуралар ясашга ўргатиш (бўталоқ, балиқча).

Фигурани тагликка мустаҳкамлаб, деталларни маҳкам елимлашни ўргатиш.

Болаларга қурилишни чизма, расм, фотографиядаги намунага қараб қурилишни, зарур қурилиш материалларини мустақил танлаб олишни ўргатиш.

Мўлжал ва режа асосида жамоавий қурилишлар солишни, бамаслаҳат ишлашни, ягона режага кўра ўз қурилишини жамоа қурилиши билан бирлаштиришни ўргатиш. Жамоа билан амалга оширилган қурилишларда қизиқарли ўйинлар уюштириш (хайвонот боғи, болалар мактабгача таълим муассасаси).

Болаларни конструкциянинг амалий вазифаларини билиш ва қуриш-ясаш ишларида буни ҳисобга олишга ўргатиш (кўприк, гараж).

Болаларни янги деталлар ва уларнинг хусусиятлари билан таништириш: турли шакл ва ҳажмдаги ёғоч тахта (узун-қисқа, тўртбурчак, учбурчак), чорқирра ёғоч (брус) ва цилиндрлар.

Қоғоз, табиий ва чиқинди маҳсулотлардан конструкциялар ҳосил қилиш. Поролон(енгил эластик) мато хусусиятлари билан таништириш, ундан оддий ўйинчоқлар тайёрлашни ўргатиш (жўжа, қўшоёқ).

Чизма, расм, суратларга қараб қуриш ишларини бажариш, зарур қурилиш маҳсулотларини мустақил равишда танлаб олиш.

Қоғоз, табиий ва чиқинди маҳсулотлардан конструкциялаш. Кичик композицияларга бирлаштириб, қоғоз цилиндрлардан турли фигуралар тайёрлашга ўргатиш (қизча ва кучукча, бола ва жўжалар).

Диаметрига кўра доира ҳосил қилиш, конусларни елимлаш ва контурга қараб қирқиш (парашют).

Бадиий қўл меҳнати. Қоғоз, табиий материаллар (мева, уруғ) ва чиқинди материаллар (ғалтак, бўш қутилар, поролон, пўкак кабилар)ни тежаб ишлашга ўргатиш (варақни тўртга буклаш, тайёр андоза бўйича ишлаш – дўппи, пешбанд, ҳамён), катта ҳажмли фигуралар ясаш – букланган жойини текислаш, букланган жойидан кесиш - уй, кубик), қоғоз, табиий материаллар ва чиқиндиларни елим ёрдамида бир-бирига қаттиқ ёпиштириш усулидан фойдаланган ҳолда, бирор нарса ясаб, ҳосил қилинган фигурани тагликка мустаҳкамлаш.

Фантазия, ижодий тасаввурни ривожлантириш, бадиий дид, батартиблик, маҳсулотларни эстетик жиҳатдан баҳолаш кўникмаларини шакллантириш.

Ўқув йили охирида бола:

- предметнинг ўзига қараб ва тасаввурларига асосланиб, нарсалар яратиш, табиат ҳодисалари, бадиий асар воқеалари, тасвирий восита ва технологияларни қўллаш;
- ифодали тимсоллар яратиш учун турли ранг ва бўрттириб кўрсатадиган сояларни қўллаш;
- тасвири варақда тўлиқ, бор бўйича акс эттириш;
- халқ амалий-безак санъатига асосланиб, нақш ва композициялар яратишда турли усул ва воситалардан фойдаланиш, амалий безак санъатининг табиатига мос рангларни танлаш;
- турли усулларида фойдаланиб ҳар хил шаклдаги нарсаларни ясашни;
- ўзаро уйғунлик, ҳолат ва ҳаракатни акс эттирган ҳолда, унчалик катта мураккаб бўлмаган сюжет композицияларни яратиш;
- ўзбек халқ усталари томонидан яратилган миллий ўйинчоқлар ва сопол буюмлар яратиш анъанасига мувофиқ турли нарсалар ясаш;
- қирқишнинг турли усуллари кўллаб (симметрик янги усуллар, икки марта қатқат қилиб буклаш, узилмалар ва силуэтлар (контур суратлар) кесишнинг янги усуллари, кесиш ва узиш усуллари биргаликда қўллаш), турли нарсалар ва мураккаб бўлмаган сюжетларни ифодалаш;

- шахсий қурилишларини амалга оширишни режалаштириш босқичлари бўйича конструктив ечимлар топиш;
- қурилишни амалга оширишда чизма, фотография, расм кабилардан фойдаланиш, зарур қурилиш материалларини қўллаш;
- қурилиш намуналарини таҳлил этиш;
- қоғозни турли йўналишда букиш, тахлаш, тайёр чизма, андоза билан ишлаш, оригами усулидан фойдаланиш;
- қайчидан тўғри фойдаланиш;
- табиий ва чиқинди материаллардан ўйинчоқлар яшаш.

Муסיқа

Муסיқа тинглаш. Болаларда муסיқа тинглашга иштиёкни қўллаб қувватлаш ва ривожлантириш. 2-3 қисмли муסיқа асарининг қисмлар ўзгаришини, муסיқа асарининг кайфияти, характерини мустақил фарқлаш, таассуротлари ҳақида ҳикоя қилишга ўргатиш. Вокал ва чолғу асарларидан баҳраманд қилиш ва болаларда бу жанрлар ҳақида тушунча ҳосил қилиш ҳамда уларни фарқлашга ўргатиш. (“Сўзсиз кўшиқ” Ф.Назаров, “Салимвойнинг товуғи” И.Акбаров, “Оромижон” ўзбек халқ куйи, «Масҳарабозлар» Д.Кабалевский)

Марш, кўшиқ ва рақс ҳақидаги билимларини кенгайтириш. Ўзбек халқ куйлари билан таништириб бориш орқали (“Дутор баёти”, “Норим-норим” куйи, “Фарғонача” ўзбек халқ куйлари) миллий муסיкий меросимизга ҳурмат уйғотиш. Доира ва дутор садоларидан баҳраманд қилиш.

Муסיқанинг кайфиятини ҳис қилиш ва фарқлаш, табиат, она Ватанга муҳаббат туйғуларини ривожлантириш, («Ўзбекистон Давлат мадҳияси» М.Бурхонов, “Ватангинам” А.Мансуров, “Ватаним” Ф.Назаров, “Оппоқ қор” (“Марварид” гуруҳи, “Аскарый” ўзбек халқ куйи), муסיқанинг ифода воситалари билан таништириш (“Вальс” М.Левиев “Болалар альбоми” П. Чайковский). Шунингдек юқоридаги вазифаларни амалга ошириш мақсадида “Бинафша кўшиғи”, “Байрам марши” (Д.Зокиров), “Кўғирчоқнинг алласи” (А.Муҳамедов), “Кўшиғим, жон, кўшиғим” (А.Мансуров), педагог ихтиёрига кўра ёзувли тасмада зарбли чолғулар оркестри ижросида куйлардан фойдаланиш тавсия этилади.

Муסיкий-ритмик ҳаракатлар. Муסיқанинг темпи, ритми, характерига мос ифодали ҳаракатланиш. Куй қисмлари алмашишига қараб ҳаракатларни ўзгартира олиш. Енгил, пружинасимон юриш, югуриш, сакраш, олдинга ва орқага, ёнга қадам ташлаш, олдинга ҳаққалаш, рақс ҳаракатларини сифатли бажаришга ўргатиш.

Муסיқа остида қаторларга сафланиш ва машқлар бажариш, қаторлардан доирага шаклига ўтиш, катта ва кичик доиралар ҳосил қилиш, бир нечта кичик доирачаларга бўлинишга ўргатиш. Болаларга ўзбекча рақслар билан бир қаторда турли халқлар рақсларини ўргатиш. Болаларни рақсга оид ижодкорликка йўналтириш ва унинг намоён бўлишини рағбатлантириш ва қўллаб қувватлаш.

Ўрганилган рақс элементларини ҳаракатларни такрорлаб ва мустаҳкамлаб бориш. Рақс элементларини бир вақтда оёқ тўпиллатиш ва чапак чалиш билан бажаришга ўргатиш. Баргчалар, гуллар, байроқлар, ленталар билан машқлар бажариш, жуфтликда қўл ушлашиб (қайиқча) бўлиб айланиш.

Ҳаракатли ўйинлардан “Қор бўрон”, “Рўмолчани ол”, “Бойланди” ўйинларини ўйнатиш. “Шафтоли-шакар”, “Тулчамбар” кабиларни ташкил этиш.

Рақс. Қисмлар ўзгаришини ҳис қилиб ҳаракатланиш билан бирга муסיқанинг кайфиятини ҳаракатларда акс эттиришга эътибор қаратиш, халқ куйлари билан бирга замонавий ва турли халқлар рақсларидан ўргатиш. “Пахта” рақси (М. Бурхонов), “Палов” (ўзбек халқ куйи), “Жуфтлик рақс” (“Ҳа-ю, читти гул” ўзбек халқ куйи), “Ёмғирпўшлар (соябонлар) билан рақс”, “Жуфтлик полька”, “Сариқ барглар рақси”, “Қорпарчалар рақси”,

“Қувноқ болалар рақси”, “Ўйинчоқлар билан рақс”, “Ўғил болалар рақси” (“Андижон полкаси”), “Ўзбекча рақс” (Қаринаво), “Замонавий рақс” (ихтиёрий), “Полька”, “Қизалоқлар рақси”, “Шўх болалар рақси” кабилар тавсия этилади.

Қўшиқ айтиш. Болаларни соф ва табиий овозда ифодали куйлашга ўргатиш. Тўғри нафас олиш ва куйлаш кўникма ва малакаларини шакллантириш. Кичик ансамбль бўлиб куйлашга, солист билан куйлашга ўргатиш. “Тойчоғим” (С.Бобоев), “Салом берган болалар”, “Дўппи кийган бола”

Куй оҳангини тўғри ижро этилишига эришиш. Овоз созлаш ва эшитиш қобилиятини ривожлантириш машқларидан фойдаланиш. Турли кайфиятдаги она Ватан (“Ўзбекистоним” М.Дадабоев), табиат (“Меҳржон байрами” М.Икромов, “Куз”, “Ёмғиржон” Н.Норхўжаев, “Оқ пахта” К.Абдуллаев, “Олтин пахта” М.Бурхонов, “Дўлана” Н.Рахимов), одоб ахлоқ, дўстлик (“Ўйнайлик омон” ўзбек халқ кўшиғи, “Бу жуда соз” М.Икромов “Ай-яй—яй” Ш. Ёрматов.) мавзусидаги кўшиқларни ўргатиш. Шунингдек “Қувноқ болалар” (А.Мансуров), “Айқиполвонлар боғчаси” (Т.Тошматов), “Қорбобо” (Ғ.Қодиров), “Сумалак”, “Боғчамиз” (Ш.Ёрматов). Қўшиқ характериға, матниға мос ҳаракатлар бажариб куйлаш соф куйлашга ўргатиш. “Бу боғчада олича” (ўзбек халқ кўшиғи), “Тинчлик бўлсин”, “Наврўз кўшиғи” (М.Икромов), “Қувноқлар кўшиғи”, “Капалак ва камалак” Н.Норхўжаев, “Онажоним” (М.Дадабоев), “Қўғирчоқ-ўйинчоқ”, “Бинафша”, “Баҳор гуллари” (М.Икромов “Чучмома”, “Чиннигул” Н.Норхўжаев, “Ислон бобо” (Ш.Ёрматов), “Гуллар”, “Гулдор капалак” (Ғ.Қодиров), каби кўшиқлар тавсия этилади.

Болалар чолғу асбобида чалиш. Доира, қошиқ, қутича, тахта қарсак каби чолғулари ва уларда ижро этиш усуллари билан таништириш, овозидан фарқлашга ўргатиш. Зарбли оркестр ташкил қилиш.

Оркестр ҳақида умумий тушунча бериш. Зарбли оркестр билан таништириш, Зарбли халқ чолғуларидан, доира, қутича, тахта қарсак билан таништириш.

Марш, рақс ва кўшиқ ҳақида тушунча ҳосил қилиш. Опера ва балет ҳақида тасаввур бериш. Товушлар чўзими билан таништириш.

Муסיқа раҳбари ва чолғу асбобиға жўр бўлиб чалиш (“Олма пишганда” ўзбек халқ куйи, “Алифбе” В.Моцарт, “Қоринаво”, “Олмани оддим” ўзбек халқ куйи, “Алла” М.Дадабоев), турли характердаги асарларни болалар чолғуларида чалишға ўргатиш (“Уфор” Д.Омонуллаева, “Пьеса” А.Левиев, “Тойчоғим” С.Бобоев). Болаларда чолғучиликка оид ижодкорликни шакллантириш.

Муסיкий таълимий ўйин. Кўшиқларни саҳналаштириш, давра кўшиқларида сўз, муסיқа ва ҳаракатларнинг бир-бириға мос бўлишиға эришиш. Ўйинларда муסיқа машғулотининг барча бўлимларидан олинган билимларни мужассам ҳолда намоён этишға ўргатиш. (“Муסיқали лото”, “Дирижёр”, “Қўғирчоқ-ўйинчоқ”, “Куйини топ”, “Муסיқали эртақ”).

Образли ҳаракатларни бажаришда болаларни умумийликдан мустақил ва якка бажариш сари етаклаш. Болаларда образли тасаввур қилиш, мустақил фикрлаш, ижодкорлик каби ҳусусиятларни ривожлантириш.

Муסיкий-таълимий ўйинлар воситасида муסיкий ва номуסיкий товушлар ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш (“Товушлар қаерда яшайди”), “Бармоқлар”, “Узун-қиска таёқчалар”), чолғулар билан таништириш (“Қайси чолғу чалапти”, “Сирли қутича”), муסיкий хотирани ривожлантириш (“Куйини топ”, “Акс садо”), тембрни фарқлашға ўргатиш (“Дўстингни овозидан топ”), машғулотларда олинган билимларни мустаҳкамлаш.

Муסיқаға оид маълумотлар. Нота ва товушқатор билан таништириш.

Ўқув йили охирида бола:

- муסיқа асарининг шаклини мустақил аниқлай олади;
- тингланган, куйлаган ва чалган асарларининг номи ва ижодкорларини билади;
- муסיқа асарининг мазмунини тушунади ва кайфиятини фарқлайди;

- бир октава оралиғида ноталарни билади, товуш қаторини куйлайди;
- вокал ва чолғу мусикасини фарқлай олади;
- оркестр, ва хор ҳақида умумий тушунчага эга бўлади;
- мусикага мос мустақил ҳаракатлана олади;
- куй қисмлари ўзгаришига қараб ҳаракатларини ўзгартира олади;
- айрим симфоник оркестр ва узбек халқ чолғу асбобларини номларини билади ва таниб олади; (скрипка, труба, барабан, дойира, дутор, карнай, най)
- халқ чолғуларини фарқлайди;
- турли образли ҳаракатлар ўйлаб топади;
- байрам эрталиклари ва кўнгил очиш соатларида фаол иштирок этади.

5-6 ёшли болалар билан ўтказиладиган эрталиклар

№	Эрталиклар	Ўтказиш вақти
1	Мустақиллик байрами	25-август-30-август
2	Ҳосил байрами	25-октябрь-5 ноябрь
3	Янги йил	25-декабрь-30-декабрь
4	Онажонлар байрами	5-7 март
5	Наврўз байрами	20-март-20-апрель
6	1-июнь Халқаро болаларни ҳимоя қилиш куни	1-июнь

Ўйин фаолияти

Воқеабанд–ижроли ўйинлар. Болаларнинг ўйин ғояларини ва кўникмаларини такомиллаштириш ва кенгайтириш. Воқеабанд–ролли ўйинларни ташкил этиш истагини шакллантириш.

Ўйин учун мавзу танлашини рағбатлантириш; борлиқни идрок қилиш давомида, адабий асарлар ва телекўрсатувлар, экскурсиялар, кўргазмалар, саёҳатлардан олинган билимлар асосида сюжетни ривожлантиришга ўргатиш.

Болаларни ўйин мавзуси бўйича келишишга, ролларни бўлишга, зарур шароитни тайёрлашга, биргаликдаги ҳаракатларнинг кетма–кетлиги бўйича келишишга, биргаликда ўйналадиган ўйиндаги алоқаларни йўлга қўйиш ва бошқаришга, яъни келишиш, ярашиш, ён бериш, ишонтиришга ўргатиш. Ўйин давомида юзага келадиган зиддиятларни мустақил равишда ҳал қилишга ўргатиш. Болаларнинг барқарор ўйин бирлашмаларининг мустаҳкамланишига ёрдам бериш.

Ўз ҳаракатларини шерикларининг ҳаракатлари билан мослаштириш кўникмаларини шакллантиришда давом этиш, ўйиндаги роллараро биргаликда ҳаракатланиш ва ўзаро муносабатларга риоя қилиш. Персонажлар билан биргаликдаги ролли ва воқеабанд ҳаракатлар давомида юзага келадиган туйғуларни ривожлантириш.

Роллар таркибини кенгайтириш, роль ҳаракатларини ва ўйин сюжетида мос тарздаги ўзини тутишга келишиш ва мўлжаллаш, бирлашувчи сюжет йўналишлари миқдорини кўпайтириш орқали ўйинни мураккаблаштиришга ўргатиш.

Таниш ўйинни янгича фикрлар (катталар иштироки, анжомларни ўзгартириш, ўринбосар нарсаларни ёки янги ролни киритиш) туфайли бойитиш. Ижодий жиҳатдан ўзини намоён қилиш учун янги ўйинларнинг юзага келиши ва ривожланиши учун шароит яратиш;

Ўйин учун зарур бўлган қурилмаларни жамоа бўлиб яратишга, бўлажак ишни режалаштиришга, мўлжалланган ишни бажаришга болаларни ўргатиш.

Машғулотлар давомида олинган конструктив кўникмаларни қўллашга ўргатиш.

Ўйинчоқларни белгиланган жойга саранжомлик билан йиғиштириб қўйиш одатларини шакллантириш.

Ҳаракатли ўйинлар. Болаларни ўзларига таниш бўлган ҳаракатли ўйинларни мустақил тарзда ташкиллаштиришга ўргатишда давом этиш. Мусобақа элементлари мавжуд бўлган ўйинларда иштирок этишга ўргатиш. Болаларни халқ ўйинлари билан таништириш.

Тенгдошлар билан мустақил ўйнаганда ростгўйликни, холисликни тарбиялаш.

Театрлаштирилган ўйинлар. Болаларни ўйин ҳаракатларига фаол тарзда жалб қилиш орқали театрлаштирилган ўйинларга бўлган қизиқишларини ривожлантиришда давом этиш. Болаларда ўзларини турли ролларда синаб кўриш истагини ҳосил қилиш.

Ҳар бир болага чиқиш қилиш ва ўйин жараёни бўйича фикр билдиришга имкон бериш орқали ижодий ва ишончли муҳитни яратиш.

Болаларни мавжуд барча имкониятларни қўллаган ҳолда спектакль ва концертни тайёрлаш ва ўтказиш учун ижодий гуруҳлар тузишга ўргатиш.

Ўз қўллари билан яратилган анжомлар ва кийимлардан фойдаланган ҳолда роль бўйича ўзини тутишга ўргатиш.

Мустақил ижодни, ролда ўзини эркин сезишни рағбатлантириш.

Артистлик сифатларини тарбиялаш, концерт, цирк, спектакллардан саҳналар қўйиш каби театрлаштирилган томошаларга болаларни жалб қилиш орқали уларнинг ижодий имкониятларини очиш. Болаларнинг тенгдошлари, ота-оналари ва бошқа меҳмонлар олдида чиқиш қилишларига имкон бериш.

Таълимий ўйинлар. Болаларни 2-4 тадан гуруҳчаларга бирлаштирган ҳолда таълимий ўйинларни ташкил этиш; ўйин қоидаларига риоя қилишга ўргатиш.

Болаларнинг хотираси, диққати, тасавури, тафаккури, нутқи ва сенсор қобилиятларини ривожлантириш. Нарсаларни қиёслашга, уларнинг белгиларидаги (ранг, ўлчам, материалидаги) арзимас фарқларни сезишга, нарсаларни умумий белгилари бўйича бирлаштириш, қисмлардан бутунни (йиғма кубчалар, мозаика, пазллар) йиғиш, нарсалар жойлашувидаги ўзгаришларни (олдинда, орқада, ўнгда, тагида, устида, ўртасида, ёнида) аниқлашга ўргатиш.

Турли-туман таълимий ўйинлар ва ўйинчоқлар билан (халқ, электрон, компьютер ўйинлари ва б.) ишлаш истагини шакллантириш.

Ўйин ҳаракатларига нисбатан ижобий ҳиссий муносабат ҳосил қилган ҳолда болаларни ўйинда мустақил бўлишга ундаш.

Гуруҳ бўлиб ўйин ўйнаш қоидаларига риоя қилишга ўргатиш. Ижодий мустақилликни тарбиялаш. Дўстона муносабат, интизом каби сифатларни шакллантириш. Ўйин-мусобақалардаги адолатли рақобат маданиятини шакллантириш.

Ўқув йили охирида бола:

- қандай ўйин ўйнаш, бунда ким қандай ролни ўйнаши ҳақида шериклари билан келишиш, ўйин қоидаларига риоя қилиш;
- ўйновчи болалар сонига қараб ўйин мазмунини кенгайтириш;
- ўйин мазмунини бойитишга ёрдам берадиган турли ахборот манбаларидан (кино, адабиёт, экскурсия ва б.) фойдаланиш;
- кўп ҳолатларда қўллаш мумкин бўлган материал, ўринбосар нарсалардан фойдаланган ҳолда ижодий буюм-ўйин муҳитини яратиш;
- таълимий ўйинларда ўз имкониятларини баҳолай билиш ва аччиқланмасдан мағлубиятни тан олиш;
- тенгдошларига ўйин қоидаларини тушунтириш;

- спектаклни кўриб бўлгандан кейин актёрлар ўйинини, қўлланган бадиий ифода воситаларини ва сахна асарининг бадиий безакларини баҳолаш;
- ўз ижодий тажрибасида мактабгача таълим муассасасида ва уй шароитида қўйилган спектаклларда ўйналган бир неча ролларга эга бўлиш; турли хил анжомлардан фойдаланган ҳолда ўз спектаклини безаш.

МАКТАБГА ТАЙЁРЛОВ ГУРУҲИ

6-7 ёш болаларнинг ривожланиш хусусиятлари

Бола ҳаётининг еттинчи йилида ундаги ҳаракатлар кўлами кенгаяди ва аниқлашади, унинг жисмида ҳаракатларнинг ўзаро мослашуви бошланади. 6-7 ёшли болалар ўзини идора қилиш ва ўз ҳаракатларини назорат қилиш имкониятига эга бўла бошлайди. Бу ёшдаги ўғил болаларда мустақил фаолият кўрсатиш, ташаббускорлик ривожланади ҳамда катталар фикрини тинглаш иштиёқи шаклланади. Бу даврда боланинг бўйи 120 см га етади, оғирлиги 22-24 кг бўлади. Бу ёшда бола чиниқади, қизиқувчан бўлади, ўз саломатлигини назорат қила олади. Унинг идрок кучи ва тафаккури жадал ривожланади, моддий борлиқни билишга интила бошлайди. Болаларда гигиеник малакалар шакллана боради.

Болани мактабга тайёрлаш жараёнида уларда фаолиятнинг янги тури бўлган таълим олишга ўқишга иштиёқ уйғотиш лозим. Бу ўринда болаларни руҳан таълим жараёнига киришишга тайёрлаш мақсадида дастлабки ўқув элементларини ўргатиш лозим.

Ҳар қандай олти ёшли бола мактабга қабул қилиниши мумкин. Бунинг учун у жисмонан, руҳан ҳамда ақлий жиҳатдан таълим олишга тайёр бўлиши керак. Болаларни мактабга тайёргарлик даражасини аниқлашда ташхис марказларининг хулосаларига таяниш лозим. Шу билан бир қаторда мактабнинг моддий-техник базаси олти ёшли болаларга таълим бериш имкониятига эга бўлиши шарт. Ўқитувчининг педагогик-психологик билим даражаси, ахлоқ-одоби ва шахсий сифатлари олти ёшли болаларга таълим ва тарбия бериш учун лойиқ бўлганда, у олти ёшли болаларни ўқитиш ҳуқуқига эга бўлади. Шунинг учун ҳам 6-7 ёшли болалар, уларни қабул қиладиган мактаблар ҳамда бу болаларни ўқитадиган ўқитувчилар педагогик-психологик нуқтаи назардан алоҳида-алоҳида диагностика қилиниши ва шундан кейингина таълим жараёнига киришилиши керак.

Жисмоний ривожланиш

Жисмоний машқлар ва ўйинлар йўли билан ҳаракатларни такомиллаштириш жараёнида жисмоний сифатларни ўстириш. Кундалик ҳаракат фаоллигига бўлган эҳтиёжини шакллантириш. Югуришнинг мустақил машқ қилиш, унчалик мураккаб бўлмаган ўйин ва мусобакалар уюштириш; машқлар ва ўйинларни танлашда машғулотлар учун жойларни тайёрлашда ва жиҳозларни сақлашни таъминлашда ташаббус кўрсатиш.

Машғулотлар вақтида барча ҳаракатлантирувчи машқларнинг табиий ҳолда, енгиллик билан ва тўғри бажарилишига эришиш. Юришнинг ҳар хил турларидан шароитга қараб фойдаланишга ўргатиш. Югуриш техникасини такомиллаштириш. Сакраш кўникмаларини шакллантиришда давом этиш, сакраётганда мумкин қадар зичроқ сакраб ерга тушаётганда оёқларни олдинга чиқариб ерга тушиш, ерга тушишда турғунликни сақлаш учун қўлларни орқага силжитгандан сўнг уларни эркин равишда олдинга, ён томонларга, юқорига чўзиш, югуриб келиб узунликка сакрашда тезлаштирилган югуришни қўллаш.

Болаларга предметларни узоққа ва нишонга иргйтишда бармоқларни охириги марта кучли ҳаракатлантириб олишга ўргатиш. Копток билан хилма хил ва ишонч билан ҳаракат қилишга ўргата бориш. Турли усуллар билан гимнастика нарвончасига, арқонли нарвончага тирмашиб чиқишни машқ қилдириш. Арқон ва ходача бўйлаб тирмашиб чиқиш билан таништириш.

Жисмоний сифатлар-тезкорлик, чаққонликни ўстириш. Машқларни бажариш пайтида чидамлилик ва куч кўрсатишга имкон бериш; мувозанат сақлашни ҳис этишни, ҳаракатларни бошқаришни ва бўшлиқда чамалашни такомиллаштириш. Берилган масофани ўрта тезликда югуриб ўтишга ўргатиш. Турган жойида ва ҳаракат вақтида тезлик билан сафланиш ва қайта сафланишга; колоннада, сафда доирада текисланишга ўргатиш тўғри қадди-қоматни шакллантириш. Уюшқоқлик билан ҳаракат қилишга, матонат, мустақиллик кўрсатишга ўргатиш жисмоний машқларга қизиқтиришни қўллаб-қувватлаш, уларни фақат кўрсатгандагина эмас, балки сўз билан тушунтирганда ҳам аниқ бажаришга ўргата бориш. Машқларни аниқ, берилган тезликда, мусика билан бир усулда бажариш. Ҳаракатли ўйинларда мустақил қатнашиш, спорт ўйинларидаги ҳаракатлар кўникмасини ўзлаштириш иштиёқини ўстириш, ўйинда ўз хатти-ҳаракатига ва тенгдошининг ҳулкига адолатли ҳамда виждонан баҳо бериш ўзаро дўстлик муносабатларини намоён қилишга ўргатиш

Эрталабки бадантарбия машқини мунтазам равишда бажариш иштиёқини шакллантириш, уни ўтказаятганда уюшқоқликка, машқлар комплексини мустақил бажариш кўникмасига эришиш. Жисмоний машқларни илдам ҳаракат қилиб, ўзига тўлиқ ишонч билан аниқ бажара олишга ўргата бориш.

Очиқ ҳавода ўтказиладиган ҳаракатли ўйинларда ва сайр вақтидаги жисмоний машқларни бажаришда, болаларни ўйинда жамоаларга бўлиниб иштирок этишга, эстафеталарда бутун жамоанинг манфаатларини ҳисобга олиб ҳаракат қилишга адолатли ва хайрихоҳ бўлишга ўргатиб бориш. Чаққонлик, чидамлилик каби бир қатор жисмоний сифатларни намоёйиш қилишга эришиб ва уларни такомиллаштира бориб, спорт ўйинлари ва машқларининг элементларини ўрганиш.

Кучли ақлий фаолият билан боғлиқ бўлган машғулотларда чарчашнинг олдини олиш ва ишлаш қобилиятини сақлаш мақсадида енгил жисмоний машқларни бажариш кераклигини болаларга маълум қилиш. Жисмоний дақиқаларни тайёрлаш ва ўтказишда кўрсатиладиган ташаббускорлик ва мустақилликни ўстириш. Болаларни ҳаракат қилишдаги ва хилми-хил ўйинлар ўйнашдаги ижодий фаолиятини ривожлантириш.

Кўнгил очар тадбирлари ва байрамларида қўлга киритиладиган шахсий натижаларни яхшилаш билан бир қаторда, қизиқ-қизиқ ўйинларни ўйлаб топувчиларни, ижодий мустақиллик кўрсатувчиларнинг ташаббусини қўллаб қувватлаш. Болаларни жамоада яхши ютуқларига эришишга, ўйин иштирокчиларини ва жамоадаги шерикларини ҳурмат қилишга, тенгдошларининг ютуғидан қувона олиш кўникмасига ўргатиш.

Мустақил фаолият жараёнида ҳаракатларнинг турли хилларини мунтазам машқ қилиш одатини шакллантириш. Турли хил жисмоний машқларни ва спорт ўйинлари элементларини мустақил бажараятган пайтда ёки очик ҳаводаги ўйинлари элементларини мустақил бажараятган пайтда ўйин эстафеталарида ва енгил мусобоқаларида борган сари юқоринок натижаларга эришишга интилишларини рағбатлантириш.

Асосий ҳаракатларни машқ қилдириш. Юришни машқ қилиш. Юришнинг икки тури (энгашиб, тик туриб юриш)га ўргатиш. Турли сафланишларда (биттадан, иккитадан, тўрттадан колонна бўлиб, доира олиб, саф тортиб) юриш; қўллар билан ҳар хил ҳаракатларни бажариб юриш. Оддий ҳолатдаги ва оёқларни чалкаштириб гимнастик юриш, ўнг оёқни ташлаб, ўтириб туриб, орқа билан туриб қадамни олдинга ва орқага қўйиб, кўзларни юмиб юриш.

Югуриш машқлари. Енгил шиддат билан югуриш. Оёқларни тиззаларни қаттиқ букиб, бошни орқага ташлаб, оёқларни олдинга тўғри ташлаб югуриш; тўсиқлар-барерлар, ичи тўлдирилган тўпларнинг устидан сакраб ўтиб уларга оёқни тегдирмасдан, югуриш тезлигини сақлаган ҳолда югуриш, йўналишни ва мувозанатни сақлаган ҳолда орқа билан югуриш.

Югуришни, юриш сакраш, тўсиқларнинг тагидан ўтиш, табиий шароитлардаги тўсиқларни енгиб ўтишлар билан олиб бориш. 10 м масофани жуда кам қадам қўйиб югуриб ўтиш 1.5 - 2 минутгача узлуксиз югуриш. Ўртача 60-100м. тезлик билан югуришни тез югуриш билан алмашлаб чопиб ўтиш; худди шундай қилиб 200-300м. югуриш паст баланд

жойлардан секинлик билан 300 метргача чопиб ўтиш. Тезлик билан 20м. масофани танаффуслар қилиб югуриш, 3 x 10, 10м. югуриш бир-бирини қувиб ўтиб югуриш. 30м. масофани мумкин қадар тезроқ ўтиш (йил охирига келиб тахминан 6.5-7.5 секунд ичида)

Сакраш машқлари. Бир жойда туриб икки оёқда орқага айланиб сакраш; ўнг, чап оёқларда сакраш, турган жойда 30-40 мартадан сакраш, 5-6м. олдинга сурилиб сакраш, кум билан тўлдирилган қопчани оёқлар орқасига ўтказиб олиб чизикча, арғамачи устидан ёнлаб хатлаш; 6-8 тўлдирма тўплаб устидан хатлаб сакраш бир оёқ билан чизик, арқонча устидан олдинга ва орқага, ўнг ва чапга, турган жойида ва олдинга сурилиб сакраш. Тўла ўтирган ҳолатдан юқорига сакраш. Бола қўли кўтарилгандан 20-30см. баландликда бўйи етадиган илиб қўйилган предметга етиш мақсадида турган жойида ва югуриб келиб сакраш. Уч қадам ташлаб югуриб келиб баландликдаги предмет учига сакраб чиқиш, унинг учидан сакраб тушиш. Калта арғамчи учидан икки оёқлаб ҳаққалаб ва ҳаққаламасдан, оёқдан оёққа сакраш, арғамчи билан югуриш. Айланиб турган арғамчи ичидан югуриб ўтиш, турган жойида арғамчи ичида сакраш айланаётган арғамчи ичига кириш, унинг ичидан бир ёки бир неча марта сакраб ўтиш ва қочиб чиқиш, айланаётган арғамчи ичидан жуфт бўлиб югуриб ўтиш. Арғамчи устидан сакраб ўтгандек катта халқа орасидан ўтиш.

Ташлаш, илиб олиш ва ирғитиш машқлари. Коптокни юқорига ерга ташлаш ва уни камида 10 марта икки қўл билан илиб олиш, бир қўл билан камида 10 марта ташлаш ва илиб олиш, худди шу машқнинг ўзини чапак чалиб айланиб ва бошқача усуллар билан бажариш худди шунинг ўзини коптокни бир қўлдан иккинчи қўлга олиб полга уриб бажариш. Коптокни бир бирига пастдан, бошидан ошириб ирғитиш.

Эмаклаб юриш ва тирмашиб чиқиш машқлари. Эмаклаб юриш гимнастика ўриндиғи бўйлаб қоринда ва елка билан ётиб қўлларга таяниб ва оёқларни итариб хона бўйлаб эмаклаб юриш, гимнастика ўриндиғи устидан қатор қилиб қўйилган тўсиқлар ичидан эмаклаш. Гимнастика деворининг бир зинапоясидан иккинчи зинапоясига диагональ бўйича ўтиш. Нарвонга чиқиб тушиш, тезликни ўзгартириш, тирмашиб чиқишнинг бир хил номли ва кўп номли усулларида фойдаланиб тезликни ўзгартириш, ҳаракатлар координациясини сақлаш, арқон нарвончадан, арқон бўйлаб ўрмалаб чиқиш, арқонга оёқ товонлари билан тирмашиб олиб чиқиш (арқон учини тарбиячи ушлаб туради); арқонни товонлар билан ўраб олиш, оёқларни тўғирлаш, шу вақтда қўлларни букиш, арқонни қўллар билан то у тўғирлангунча ушлаб олиш, арқонга имкони борчи юқорироқ тирмашиб чиқиш

Мувозанатни сақлаш машқлари. Гимнастика ўриндиғи бўйлаб оёқларни ёни билан қўйиб ёнлаб, кум солинган қопчани орқалаб, бир оёқ билан ўтириб иккинчисини эса ўриндикнинг ёнидан олдинга ўтказиб; тўғри оёқни кўтариб ва унинг тагида қарсақ чалиб ўтиш. Гимнастика ўриндиғи бўйлаб юриш, ўртага келганда тўхташ ва таёқчанинг устидан хатлаб ўтиш. Гимнастика ўриндиғи бўйлаб тўғри ва ён томон билан ўтиш. Оёқлар учидан туриш, берилган сигнал бўйича қўзларни юмиб бир оёқ учидан туриш, куб, гимнастика ўриндиғи устидан туриб худди ўшандай қилиш, қўлларни юқорига кўтарган ҳолда кимирлатиб, орқага айланиш. Катта тўлдирма тўп устидан мувозанатни сақлаб туриш, қўзларни юмиб айланиш, тўхташ, берилган ҳолатни эгаллаш.

Умумивожлантирувчи машқлар.

Қўллар ва елка камари учун машқлар. Қўлларни юқорига олдинга, ён томонларга кўтариш, товонларни жуфтлаб оёқ учларини очиб, тик тутган ҳолатда оёқ учидан кўтарилиш, бир оёқни учини орқада қолдириб, деворга суяниш. Қўлларни кўкрак олдида тутган ёки елкаларга қўйган ҳолатдан уларни юқорига ён томонларга чўзиш. Елкаларни кўтариш ва пастга тушириш. Тирсакда букилган қўлларни олдинга ва ён томонларга шахдам ёзиб (бармоқлар мушт қилиб сиқилган), тирсакларни орқага букиш (2-3 марта) ва қўлларни кўкрак олдидаги ҳолатдан ён томонларга чўзиш. Қўллар тирсакдан букилган ҳолда айлана ҳолатдан ён томонларга чўзиш. Қўллар тирсакда букилган ҳолда айлана ҳаракатлар қилиш. Бир қўлда бармоқлари билан халқани вертикаль ўқ атрофида айлантириш, бириклар ва қўл панжалари олдинда ва ёнда. Панжаларни айлантириш, бармоқларни ёйиш ва бириктириш, бармоқларнинг учларини навбатма-навбат бош бармоқ билан букиш.

Оёқлар учун машқлар. Оёқни олдинга узатиб чалиштириш. Қўлларни бош орқасига, елкаларга қўйиб туриб ўтириш. Турган ҳолатда ҳар қайси оёқни айрим-айрим ҳолда навбат билан букиш, бир оёқни айрим-айрим ҳолда навбат билан букиш, бир оёқни кетма-кет 2-3 марта букиб кўтариш. Оёқлар кенг ёзилган ҳолда ўтириш, оёқни олдинга силтаб кўтариб, тўғирланган оёқ учини олдинга чўзилган қўлларнинг кафтларига теккизиш. Нарвон поғонасини, стул суянчиғини бир қўл билан ушлаб туриб, оёқни эркин равишда олдинга ва орқага силкитиш.

Гавда учун машқлар. Бошни пастга эгиш, юқори кўтариш, ён томонларга буриш. Қўлларни юқорига кўтариб, ён томонларга ёйиб, белга тираб, бош орқасига қўйиб ён томонларга бурилиш. Қўлларни юқорига кўтариб, атрофга ёзиб, олдинга энгашиш. Турган ҳолда гавданинг юқори қисмини айлантириш. Орқага таяниб ўтириб, икки оёқни кўтариш, оёқ учларини чўзиш, оёқларни худди шу ҳолатда тутиб туриш. Ўриндикнинг орқасига таяниб, ўтирган ҳолда унинг устидан тўғирланган оёқни ошириб ўтказиш. Чалқанча ётган ҳолатдан оёқларни зичлаб туриб ўтириш ва яна ётиш. Орқа билан ётиб, икки оёғини баравар кўтариш. Бир оёқда ўтириб туришни синаб кўриш. Орқа билан ётган ҳолатда гимнастика ўриндиғида тортилиш ва ўз гавдасини кўтариш. Кўкрак бараваридаги деворга суяниб (гимнастика нарвончасининг поғонасини ушлаб) қўлларни букиш ва очиш. Гимнастика нарвончасига орқа билан суяниб туриш ва қўлни бошдан ошириб, унинг поғонасини мумкин қадар юқорироғидан ушлаш; тизза кўзидан букилган оёқларни полдан навбатма-навбат кўтариш.

Сафланиш ва қайта сафланиш. Мустақил, тез ва уюшқоқлик билан биттадан, иккитадан сафланиш. Звенода бир қатор турганда текисланиш. Битта звенодан юриб туриб бир неча звенога, битта айланадан бир неча айланага бўлиниш ва қайта сафланиш. “Бир-икки” деб санаш, бир қатор ва икки қатордан бўлиб қайта сафланиш. Ҳаракат вақтида майдон бурчакларида бурилишлар қилиш. Юриб келиб ҳамманинг бараварига тўхташини машқ қилиш.

Велосипедда учиш. Велосипедда тўғрига, айлана бўйлаб, “илон изи” қилиб учиш. Машқлар ва ўйинларни бажариш, велосипедни бир қўл билан бошқариш.

Сузиш. Сувда нафас олиш ва нафас чиқариш (кетма-кет 3 мартадан 10 мартгача), сувга боши билан шўнғиш, сувда кўзларни очиш. Кўкрак билан ва елкада сузишни, оёқлар билан ҳаркатлар қилишини (юқори, пастга) бажариш. Сув остида қўлларни ерга тираб олдинга сурилиш. Дамлама ўйинчоқ, гардиш ва тахтани қўлга ушлаб сузиш. Қўллар билан ҳаракат қилишни ўргатиш. Ёрдамчи жиҳозларсиз ўзи мустақил ҳолда сузишга уриниб кўриш. Сувда хилма-хил машқларни бажариш. Эркин ҳолда 10-15 м сузиш.

Чиниқтириш ва соғломлаштириш

Эрталабки гигиеник бадантарбия машқлари. Ҳар куни эрталабки бадантарбия машқларини бажариш. Бадантарбия машқларини очиқ ҳавода гиламча устида, енгил кийимда буюмлар билан ва уларсиз бажариш, машқларни сув муолажалари билан тугаллаш. Муайян изчилликда, аниқ, шиддат билан мускулларни таранг ҳолга келтириш, машқларни қоматни тўғри тутган ҳолда бажариш.

Чиниқтириш. Хонада енгил кийимда бўлиш, деразининг кичик дарчасини очиб қўйиш. Эрталабки бадантарбия машқларини ҳар куни, ҳар қандай ҳавода бажариш. Кийим ва пойафзални мавсумга ва машқ турига мувофиқ танлаш. Юз, бўйин, қўлни тирсаккача совуқ сув билан ювиш. Бадантарбиядан сўнг дарҳол губка ёки уй ҳароратдаги сувда ҳўлланган кичикроқ пахмоқ сочиқ билан тана аъзоларини артиш, аввал қўлларни, кейин баданни қуруқ сочиқ билан тана қизаргунча, тезда қуруқ қилиб артиш. Фақат катталарнинг руҳсати билан чўмилиш, катталарнинг назорати остида чўмилишнинг асосий қоидаларига риоя қилиш. Ялангоёқ юрганда оёқни шикастлантириш хавфи йўқ жойларда юриш. Чиниқтириш қоидаларини онгли равишда бажариш.

Қоматни тўғри тутиш кўникмасини тарбиялаш. Эрталабки бадантарбия машқларини мунтазам равишда бажариб туриш. Бадантарбия машқлари таркибига тўғри

қоматни шакллантирадиган, ясситовонликнинг олдини оладиган машқларни киритиш (катталар билан биргаликда). Тўғри қоматни мустақил назорат қилиб бориш қоидаларига риоя қилиш, орқа билан деворга суяниб, тик туриш, деворга елкани теккизиб туриш, юришда ана шундай ҳолатни сақлаш.

Ҳаракат тартиби. Узоқ давом этадиган сайрларда иштирок этиш. Бадантарбия машқларини бажариш. Ҳаракатли ўйинларда фаол қатнашиш. Машғулотлардан ташқари ҳаракатли ўйинлар ўйнаш.

Очиқ ҳаводаги спорт ўйинлари: Югуриб ўйналадиган ўйинлар: “Тез ол, тез сол”, “Предметни алмаштир”, “Бойқуш”, “Кимнинг гуруҳи тезроқ тўпланади”, “Ўз шеригингни қувлаб ет”, “Кўз бойлаш”, “Халқани ким тезроқ ғилдиратиб боради?” в.б.

Сакраб ўйналадиган ўйинлар: “Қурбақа ва қарқара”, “Қўлга тушма”, “Бўри хандакда”.

Иргитиб илиб олиш ўйинлари: “Кимнинг номи айтилса, ўша коптокни илиб олади”, “Тўхта”, “Энг мерган ким”, “Овчилар ва ҳайвонлар”.

Остидан ўтиш ва тирмашиб чиқиш ўйинлари: “Қушларнинг учиб ўтиши”, “Маймунларни тутиш”.

Эрмак ўйинлар. “Кўз бойлаш”, “Арқончани ким тезроқ ўрайди?”, “Қуённи овқатлантир”.

Ўзбек халқ ўйинлари: “Ердан баланд”, “Мени топ”, “Қумли халтачани чуқурга тушир”, “Хўрозлар”.

Гигиена ва ўз-ўзига хизмат

Тахминий кун тартиби

7.00 – 7.30	Ўриндан туриш, эрталабки ювиниш – тараниш (уйда)
7.30 – 8.30	Қабул, соғлиғини текшириш, ўйинлар, эрталабки бадантарбия
8.30 – 8.55	Нонуштага тайёргарлик, нонушта
8.55 – 9.10	Ўйинлар, машғулотларга тайёргарлик
9.10 – 11.00	Машғулотлар
11.00 – 11.15	Сайрга тайёргарлик
11.15 – 13.00	Сайр (ўйинлар, меҳнат, кузатиш, ҳаракатли ўйинлар -10 дақиқа, жисмоний машқлар 20 – 30 дақиқа)
13.00 – 13.15	Сайрдан қайтиш
13.15 – 13.35	Тушлик
13.35 – 15.25	Уйқу
15.25 – 15.50	Уйқудан туриш, ювиниш
15.50 – 16.05	Енгил 2 тушлик
16.05 – 18.15	Ўйинлар, мустақил фаолият, сайр
18.15 – 18.40	Кечки овқат
18.40 – 19.30	Ўйинлар, болаларни уйга кетиши
19.30 – 20.10	Сайр (уйда)
20.10 – 20.40	Тинч ўйинлар, гигиеник муолажалар (уйда)
20.40 – 6. 30 (7.30)	Тунги уйқуга тайёрланиш, тунги уйқу (уйда)

Ухлаш гигиенаси. Айнан бир вақтда ухлашга ётиш, ухлаш олдидан ювиниш, алоҳида ўринда ухлаш.

Шахсий гигиена. Овқатланишдан олдин, ҳожатхонага боргандан кейин ва бирор иш қилгандан сўнг қўлларни ювиш. Санчки, қошиқдан бемалол фойдалана билиш. Тартибли овқат ейиш, сочиқдан фойдаланиш. Овқат пайтида қоматни тўғри тутиш. Фақат индивидуал (ўзининг) тарокдан фойдаланган ҳолда тараниб юришни билиш. Овқатдан кейин оғиз ва томоқни чайиш. Қаттиқ жисмларни тишламаслик.

Овқатланиш гигиенаси. Тўғри овқатланиш тартибига риоя қилиш, ётиш олдида овқат емаслик. Ошхона жиҳозлари, сочиқдан тўғри фойдалана олиш, тартибли овқатланиш, овқат вақтида гавдани тўғри тутиш. Идиш-товокни столдан йиғиштириб олиш ва ювиб қўйиш.

Маданий – гигиеник кўникмаларни эгаллаш ва ўз-ўзига хизмат қилиш жараёни. Мустақил равишда ювиниш, қўлларнинг тозалигига риоя қилиш. Кичкинтойларга қандай қилиб юз – қўлларни тўғри ювишни кўрсатиб бериш. Тишларни тўғри тозалаб, тараниш, дастрўмолдан фойдаланиш. Овқатдан сўнг оғизни чайиш.

Мустақилликни намоён қила билиш. Батартиблик, ҳамиша чиройли кўринишга эга бўлиш иштиёқи. Кийимларни тартибли равишда ечиб, уларни жойига осиб қўйиш. Ўнг ва чап оёқ пойафзалларини фарқлай билиш, уларни тўғри кийиш. Кўзгуга қараб кийимларидаги камчиликларни бартараф этиш, дастрўмолдан тўғри фойдалана олиш. Хонада тартиб ва озодаликни сақлаш, кийимларни тоза ва тартибли кийиш. Тенгдошларининг кийимларидаги тартибсизликларга барҳам бериш. Озодалик ва тартибга одатланишни тарбиялаш. Шахсий буюмларини ювишни ва тугма қадашни билиш, ўйнаб бўлгандан сўнг ўйинчоқларни жойига олиб қўйиш, уларни эҳтиётлаш ва тоза сақлаш.

Ўзига хос гигиена. Шамоллатилган хонада тоза ўрин – кўрпада ухлаш. Эрталаб бадантарбия машқларини бажариш, сув муолажалари билан мустақил шуғулланиш. Ичакларни ва қовуқни ўз вақтида бўшатиб, хожатхонадан батартиб равишда фойдаланиш. Бурунни тоза сақлаш. Қўл, оёқ ва бадан учун фойдаланиладиган сочиқларни фарқлаш. Тирноқларни тишламаслик, қалам ва бошқа буюмларни оғзига солмаслик. Бармоқлар, тил, сочларни сўрмаслик. Тоза дастрўмолчадан фойдаланиш.

Шикастланишнинг олдини олиш. Йўлакдан ва кўчадан ўтаётганда (катталар билан биргаликда) эҳтиёткорликка риоя қилиш. Кўчанинг одам ва машиналар ўтадиган жойида ўйнамаслик, велосипедда учмаслик, йўлак ўртасида туриб гаплашмаслик. Транспортдан тушишда эҳтиёт бўлиш, трамвайнинг олдида, автобуснинг орқасидан ўтиш.

Дарахтларга чиқмаслик. Зинанинг панжарасини ушлаб тушиш. Қайчидан эҳтиёткорлик билан фойдаланиш. Юриш, чопиш вақтида енгил ҳаракат қилишни ривожлантириш, энг оддий хавфсизлик қоидаларига риоя қилиш. Ҳаракатни мувофиқлаштириш, фазода мўлжал олиш (бошқаларга ҳалақит бермаслик, маълум бир йўналишда муайян жойгача юриб бориш). Ҳаракатлардаги чаққонлик (тўпни думалатиш, кегларни уриб тушириш)ни ривожлантириш, хавфсизликнинг оддий қоидаларига амал қилиш. Нотаниш жойда чўмилмаслик, сув кўкракдан келадиган жойдан нарига кетмаслик, шўнғимаслик.

Рўй берган барча бахтсиз ҳодисалар, шикастланишлар ҳақида катталарга хабар бериш.

Тайёрлов гуруҳ (6-7 ёш)

№	Машғулоти номи	Ўқув йили давомида				
		ҳафтада	бир ойда	1-ярим йиллик	2-ярим йиллик	Жами
1	Атроф олам билан таништириш	2	8	32	40	72
2	Табиат билан таништириш	0,5	2	8	10	18
3	Нутқ ўстириш	1	4	16	20	36
4	Саводга тайёрлаш	1	4	16	20	36
5	Бадиий адабиёт билан	0,5	2	8	10	18

	таништириш					
6	Илк математик тасаввурларни шакллантириш	2	8	32	40	72
7	Расм	2	8	32	40	72
8	Аппликация	0,5	2	8	10	18
9	Куриш-ясаш (қўл меҳнати*)	0,5	2	8	10	18
	Лой иши	1	4	16	20	36
10	Жисмоний тарбия	2	8	32	40	72
11	Муסיқа	2	8	32	40	72
	Жами	15	60	240	300	540

Ижтимоий- ҳиссий ривожланиш

Боланинг катталар ва тенгдошлари билан мулоқот қилиш доирасини кенгайтириш, (бошқа гуруҳ тарбиячиси, мудира, услубчи, психолог, муассаса меҳмони, тенгдошларининг ота-онаси).

Инсонларга нисбатан муносабатларида мулоқот қилишда ўз фикрини айта билиш қобилиятини шакллантириш. Одобли сўзларни “рахмат”, “илтимос”, каби сўзларни , бошқаларга нисбатан “балли”, “ яша” каби сўзларни айта билишга ўргатиш, бунда ўз фикрини таъкидлай билишга ўргатиш.

Катталарнинг ҳиссий ҳолатини (суюниш, ғурурланиш, тинч ҳолат, жаҳли чиқиши) ҳис қилиш имкониятини шакллантириш.

Катталар билан мулоқот қилишнинг кенглиги, улар билан ўйин орқали мазмунли мулоқотга кириша билиш, ўз ихтиёри билан саломлаша билиш, катталарнинг саволларига жавоб бериш, сўз билан миннатдорчилик билдириш.

Катталар билан мулоқотда ўз таклифларини билдира олиш, катталар билан ўта мулоқотчан, катталар билан мулоқотга киришганда бошқаларга халақит бермаслик, катталар билан вазиятдан ташқари мулоқотга кириша олиш, катталар билан ўз таассуротлари билан ўртоқлаша олиш.

Улар билан бўлган суҳбатда ўз ҳиссиётлари билан ўртоқлаша олиш, атрофдаги таниш кишилар билан тезда мулоқотга кириша олиш, (қўшнилари, қариндошлари), катталарга тўғри муносабат билдира олиш, ўзига ёққан мавзуда катталар билан мулоқотга кириша олиш, катталарга ўз таклифларини билдира олиш, илтимос қила олиш.

Ҳиссий кечинмаларини сўз билан ифодалаш, тенгдошлари билан мулоқот қилишнинг кенглиги.

Тенгдошини сўз орқали таърифлаш, тенгдошлари билан низолашиб қолишса, келишиб олиш

Мулоқот мобайнида ўз таклифларини билдира олиш, тенгдошлари билан ўта мулоқотчан, ўз ҳиссиётлари билан ўртоқлаша олиш, тенгдошлари билан низоли вазиятлардан мустақил чиқа олиш.

Катталар ёрдамида ўз камчиликларини бартараф қилиш, жамоада ўзини тута билиш.

Ўзини шахс сифатида англаш, камчилигини тушунишга интилиш, ўзларини катталарнинг баҳолаши билан солиштириш, ўз фамилияси, исми, ёши, турар манзили, оила аъзоларини билиш, бошқаларнинг хоҳишини ҳурмат қилиш.

Ўзини ҳурмат қилиш, ўз кадр-қимматини билиш, ўзини танқидий баҳолаш, ўз миллий анъаналарини ва маданий қадриятларини билиш ва улар билан мағрурлана олиш (миллий кийим, ўйин, урф-одатини ҳамда тарихини билишга интилади).

Катталар ва тенгдошларига самимий муносабат билдириш.

Катталар ва тенгдошларига нисбатан ўзаро ҳурмат билан қараш.

Сахийлик, яхшилик ва раҳмдиллик кўрсатиш, ўз кайфияти ва бошқаларнинг кайфиятини тушуниш.

Ижтимоий ривожланиш:

Катталар билан мулоқот. Катталар билан мулоқот қилишнинг кенглиги, катталар билан ўйин орқали мазмунли мулоқотга кириша билиш, ўз ихтиёри билан саломлаша билиш, катталарнинг саволларига жавоб бериш, катталарга сўз орқали миннатдорчилик билдириш.

Катталар билан ўзаро мулоқотга кириша олиш, катталар билан мурожаат қилишнинг турли усулларида фойдаланиш, катталар билан мулоқот қилиш доирасини кенгайтириш, нотаниш булган катталар билан мулоқотга кириша билиш.

Тенгдошлари билан мулоқот. Мулоқот вақтида ҳиссий яқинликни сўз билан ифодалаш, тенгдошлари билан мулоқот қилишнинг кенглиги.

Тенгдошини сўз орқали баҳолаш, тенгдошлари билан низолашиб қолишса, келишиб олиш.

Тенгдошлари билан мулоқотда ўз таклифларини билдира олиш ва улар билан .

ўз ҳиссиётларини ўртоқлаша олиш, ҳамда низоли вазиятлардан мустақил чиқа олиш.

Ҳиссий ривожланиш:

“Мен” концепцияси ёки ўз-ўзини англаш тушунчаси. Катталар ёрдамида ўз камчиликларини бартараф қилиш, жамоада ўзини тута билиш;

Ўзини, ўз мавқеини ва камчилигини англашга интилиш, ўзларини катталарнинг баҳолаши билан солиштириш, ўз фамилиясини, исмини, ёшини, манзилини, оила аъзоларини билиш, бошқаларнинг хоҳишини ҳурмат қилиш.

Ўзлари тўғрисида тасаввурга эга бўлиш, ўзининг шахсий ахлоқий сифатларини баҳолай ва англай олиш, қайси шаҳарда яшайди, ўзи тўғрисида, бошқа болалар тўғрисидаги маълумот билан алмаша олиш.

Ўзини ҳурмат қилиш, ўз кадр-қимматини билиш, ўзини танқидий баҳолаш, ўз миллий анъаналарини ва маданий қадриятларини билиш, улар билан мағрурлана олиш (миллий кийим, ўйин, урф-одатини ҳамда тарихини билишга интилади).

Ҳиссий ифодалаш. Катталарга ва тенгдошларига нисбатан ўзаро ҳурмат билан қараш.

Сахийлик, яхшилик ва раҳмдиллик кўрсатиш, ўз кайфияти ва бошқаларнинг кайфиятини тушуниш.

Катталар ва тенгдошларига самимий муносабат билдириш

Ўз ҳиссиётларини сўз билан ифодалай олиш, ўзини ва бошқаларнинг ҳолатларини таққослаш ва баҳолаш.

Ўқув йили охирида бола:

- бир-бирини тушуна олади, ўз кадр-қимматини ва бошқаларнинг баҳосини билади;
- катталар ва тенгдошлари ўртасидаги муносабатда ўзида ишонч ҳиссини тарбиялай олади;
- ёқмаган нарсаларга нисбатан ўз муносабатини билдиради;
- ўз кайфиятини ва бошқаларнинг кайфиятини тушунади;
- инсоннинг ҳиссий ҳолатини сўз билан ифодалай олади;

- ўз хиссиётлари, хислари, таассуротлари билан бўлиша олади;
- турли вазиятларни ўзи хатти-ҳаракатларини тўғри баҳолайди, катталар ва тенгдошларига яхши муносабат билдира олади;

Нутқ, ўқиш ва саводга тайёргарлик

Товуш маданиятини шакллантириш. Она тилидаги барча товушларни тўғри талаффуз этиш малакаларини мустаҳкамлаш Фонетик идрокни ўстиришда давом этиш. Болаларга *s-z, p-f, t-d, p-b, l-r, u-o', x-h, k-g* товуш гуруҳларини тўғри талаффуз этиш ва уларни фарқлашни, овоз сифатларини (баланд, ўртача, паст, йўғон, ингичка, жуда ингичка), нутқ суръатини (тез, ўртача, секин) тарбиялаш, сўзда товуш ўрнини белгилашга ўргатишни давом этиш.

Болаларга бир бўғинли сўзлардан ва бўғиндан товушни ажратиб олишга, бўғинларнинг товушлардан тузилганлиги, нутқнинг энг кичик қисми товуш эканини, унинг хусусиятлари, товушларнинг тури, товушни нусхада белгилаш ҳақида маълумот бериш. Товушларнинг тўғри талаффузи устида ишлаш.

Сўздан товушни ажратиш. Товуш сўз ёки бўғинлардан ажратилиши ҳақида тушунча бериш.

Товушга хос хусусиятларни (Товушларни талаффуз қилиш, яъни айтиш ва эшитиш) тушунтириш.

Унли ва ундош товуш ҳақида тушунча бериш. Унли ва ундош товушларнинг талаффузини болаларга машқ қилдириш.

Луғат иши. Болаларнинг атроф-оламдаги ҳодисалар ҳақидаги билимларини аниқлаш, мустаҳкамлаш ва кенгайтириш асосида уларнинг нутқини бойитиш ва фаоллигини оширишда давом этиш. Болалар луғатини Ватан, Ватанимиз рамзлари: байроқ, герб, мадҳия, Ватан ҳимоячилари, шаҳар, қишлоқ, маҳалла ва кўчалар, ёдгорликлар, майдонлар, байрамлар ҳақида сўзлар билан кенгайтириш, касб-хунарга оид (учувчи, фазогир, шифокор, мисгар, ганчкор, ўймакор, наққош, муҳандис, пахтакор, ғаллакор, чорвадор, ўқитувчи, тарбиячи), қурилиш ва қишлоқ хўжалигида фойдаланиладиган машиналар, транспорт ва алоқа воситалари ҳақидаги билимларини кенгайтириш, болаларнинг луғатини уларнинг теварак оламдаги воқелик билан бевосита танишишлари асосида, билиш фаолиятлари жараёнида: кузатишлар, кўздан кечириш, сурат асосида олиб бориладиган суҳбатлар, саёҳатлар ва ҳақозолар вақтида бойитиб бориш. Янги ўзлаштирган сўзлардаги товушларни тўғри талаффуз этилишига эътибор бериш.

Нарсаларнинг ўзига хос муҳим белгилари ва ранги (ёрқин, очик, одми, пишиқ, пухта ва шу кабилар), одамларнинг ўз меҳнатига нисбатан муносабатини ифодаловчи ном ва сўзларни киритиш.

Халқ мақоллари, маталлари ва топишмоқларини тушунтиришни давом эттириш (“Қушни асраган, одамни асраган билан баробар”, “Яхшидан раҳмат, ёмондан лаънат”, “Бугунги ишни эртага кўйма”, “Куч-бирликда”, “Булбул чаманни, одам Ватанни севар”, “Бирлашган ўзар, бирлашмаган тўзар” ва бошқалар). Қарама-қарши маъноли (антоним) сўзларни (узун-қиска, кеча-кундуз, кучли-кучсиз, паст-баланд маъноли бир хил, аммо айтилиши хилма-хил бўлган сўзлар (синоним)ни (хурсанд, шод, қувноқ, баҳор, кўклам, наврўз, кўркем, чиройли, гўзал ва бошқалар), айтилиши бир хил, аммо маънолари хилма-хил бўлган сўзлар (омоним)ни (ўт-майса, ўт-ариқдан ўтиш, ўт-олов ва бошқалар) тушуниб, ўз ўрнида тўғри қўллаш малакаларини мустаҳкамлашда давом этиш.

Луғатни фаоллаштириш. Болаларга нарсаларнинг номларини тўғри айтишга ўргатиш, бу нарсаларни бир-бири билан солиштириб, айрим фарқларини тушуниш ва шу орқали уларнинг луғат бойлигини оширишда давом этиш. Масалан, буюмларнинг хоссалари ва ҳолатини ифодаловчи сифатловчи сўзлар (масалан шиша идиш, юпка, тиник, мўрт, тез синадиган) нимадан қилинганлиги, шакли, ранги, сифати, ўлчови, хоссалари, вазифаларини англатувчи сўзларни ўргатишда давом этиш.

Жинс ва турни билдирувчи тушунчаларни болалар қай даражада тушунишлари ва қўллашларини аниқлаш. Умумлаштирилган сўзларни тўғри тушунишларига, улардан ўз нутқларида фойдаланишларига эътибор бериш.

Буюмларнинг қайси жисмдан ясалганини билдирувчи сўзлар (чинни лой, металл, пластмасса, газлама ва бошқалар)ни ўзлаштиришлари, бу ўзлаштиришнинг давом этишига аҳамият бериш.

Болаларда она тилига нисбатан муҳаббат, тўғри гапиришга ўрганиш истагини тарбиялаш ва мустаҳкамлаш.

Нутқнинг грамматик тузилишини шакллантириш. Болаларда ўз нутқи ва бошқалар нутқига нисбатан танқидий муносабатни тарбиялаш, уларни тўғри гапиришга ўргатиш, гапирганда сўзларни бир-бирига боғлаб, жумлалар тузиш малакасини мустаҳкамлаш. От, сифат, феълларнинг мураккаб грамматик шаклларида фойдаланишни машқ қилдириш. Жониворлар, нарсалар, идиш- товоқларнинг, касблар бўйича шахсларнинг номларини топиб айтишга ўргатиш.

Ўз нутқида уюшиқ бўлакли, содда, ёйиқ ва қўшма гапларнинг турли хилларидан фойдаланиш малакасини мустаҳкамлаш, (боғланган қўшма гап, эргашган қўшма гап. Масалан: Лола келди ва биз ўйнадик. Ёмғир ёғди, шунинг учун биз саёҳатга бора олмадик. Бунда кўмакчи ва боғловчи сўзлардан фойдаланишга ўргатиш). Болаларни равишдан фойдаланишга ўргатиш (тез юрди, секин гапирди); сўз яшаш малакаларини мустаҳкамлаш (Ўқит-ўқитувчи, балиқ-балиқчи, балиқлар ва бошқалар).

Бир фикрни турли воситалар билан баён қилишга ўргатиш. Раёно касал. Раёно бетоб. Раёнонинг боши оғрияпти. Раёнонинг мазаси қочиб қолди.

Болаларни бир-бирининг ўрнини, босадиган гапларни тузишга ўргатиш. Масалан: Биз саёҳатга бормаймиз, чунки ёмғир ёға бошлади. Ёмғир ёға бошлагани учун биз саёҳатга бормаймиз.

Болаларга тўғри грамматик шаклларни машқ қилдиришда кўпроқ оғзаки машқ ва ўйинлардан фойдаланиш. Масалан: “Айт-чи қандай?” оғзаки ўйини: Қор қандай? Оппоқ, муздай, совуқ, майда”; Гул қандай? Чиройли, қизил, хушбўй.

Болаларни гапирганда сонни отга (стол устида бешта нок ва еттита олма бор), сифатни отга (чиройли кўйлак, қизил олма), сифатни феълга (қўшиқни ёқимли куйлайди, расмни чиройли чизади), тўғри боғлаш; ҳайвонларнинг болаларини билдирувчи отларни кўплик сонидан (тойчоқлар, кўзичоқлар, бузоқчалар) тўғри ишлатиш малакаларини такомиллаштириш. Болаларни турли усуллар билан янги сўзлар яшаш (гул-гулдон, гулзор, гулчи, Гулнора, қанд-қанддон, сув-сувдон, сувчи ва бошқалар)га, нутқда сифатдошлардан (ўқитган бола, ўйнаётган капалак) фойдаланишга ўргатиш.

Боғланишли нутқни шакллантириш. Болаларни суҳбат пайтида фаол иштирок этишга ундаш, мавзу бўйича берилган саволларга тушуниб, қисқа ва тўлиқ жавоб бериш ўртоқларининг бераётган жавобларига эътибор бериш малакасини такомиллаштириш.

Қайта ҳикоя қилишни ўргатаётганда болалар диққатини, айниқса, эртақнинг бошланиши, такрорланиши, хулоса қисмига, ҳикоялардаги икки қаҳрамоннинг ўзаро нутқи кабиларга қаратиш.

Болалар асар воқеаларини сўзлаётганда овоз оҳангининг хилма-хил турини (сўрок, ҳис-ҳаяжон, ҳайратланиш, илтимос) кабиларни қўллаб билишларига эришиш.

Болаларга ўйинчоқлар ва буюмлар ҳақида ҳикоя тузишни ўргатаётганда ўйинчоқларни таърифлаб беришга, ўйинчоқларнинг ўзига хос хусусиятларини кўрсатувчи белгиларини (ранги, шакли, қандай ўйналиши ва бошқалар) аниқ сўзлар орқали ифодалашга ўргатиш.

Ижодий ҳикоя қилиш. Болаларни тарбиячи томонидан айтилган ҳикоя ёки эртақни ниҳоясига етказишга, жумлаларни қисқа, лўнда тузишга, тасвирий воситалардан фойдаланишга ўргатиш.

Болаларни шахсий тажрибалари асосида, тарбиячи таклиф этган ҳаётий мавзулар бўйича мантиқий ривожланиб боровчи ҳикоя ёки эртақ тузиш қобилиятларини ривожлантириш: “Куз”,

“Меҳмонда”, “Дўконда”, “Ҳайвонот боғида”, “Ўжар жўжа”, “Қиш”, “Қишда қушларнинг ҳаёти”, “Автобусда”, “Баҳор”, “Аҳмаджон кучукчани қандай топиб олди?”, ва бошқалар.

Болаларга қаҳрамонларнинг руҳий кечинмаларини таъсирчан бера билишга ўргатиш. “Қиш”, “Биринчи қор”, “Янги йил байрами”, “Қорбобо”, “Энг яхши фасл”, “Мен онамга ёрдамчи”, “Мен отамга ёрдамчи”, “Онамларнинг байрами”, “Мен Наврўз байрамини қандай ўтказдим?”,

Болаларга мазмунли расмларда акс эттирилган воқеаларни изчил баён қилишни, қаҳрамонларнинг хатти - ҳаракатларига нисбатан ўз муносабатларини билдириш, ҳикояни мантиқли тугаллашни, топишмоқлар ўйлаб топишни ўргатиш.

Болаларни таққослаш усулидан фойдаланиб топишмоқлар ўйлаб топишга ўргатиш.

Бадий адабиёт билан таништириш. Болаларда бадий адабиётга бўлган қизиқиш ва муҳаббатни янада ривожлантириш, бадий асардаги гўзалликни, нафосатни ҳис этиш кўникмасини тобора кучайтириб бориш.

Болаларнинг халқ оғзаки ижоди жанрлари, хусусан, дostonга (“Рустамхон” дostonдан парча) бўлган қизиқишларини ошириш, халқ донолигининг акси бўлган мақол, топишмоқлардаги сўз қудратини, образли фикрларни ҳис этиб, уларда ифода этилган чуқур маъноларни тушуна боришларига эришиш. Ҳадисларга нисбатан ҳурматни янада кучайтириш. Шарқнинг буюк алломалари (“Навоийнинг дўсти” “Берунийнинг дам олиш кунлари” ривоят) ҳақидаги билимларини кенгайтириш.

Болалар насрий асарларда акс эттирилаётган воқеа-ҳодисалар моҳиятига чуқурроқ тушунишларига, қаҳрамонлар руҳий ҳолатларидаги ўзгаришларни (З.Иброҳимова “Уйку хафа бўлди”, О.Бегали “Раҳмдилнинг дарахти”) ҳис этишларига, асарда рўй берадиган айрим нохуш воқеалар (Ф.Мусажонов “Энди ҳеч ким зерикмайди”, З.Иброҳимова “Мардона”), ножўя ҳаракатлар (Ф.Мусажонов “Қўшқовийнинг ҳиммати”, Т.Ғойилов “Алдоқчи ҳаққа”, “Тулқивой” ўзбек халқ эртаги), тўқнашувлар (М.Муродов “Энг қимматли нарсаси”)нинг сабаб ва оқибатлари ҳақида фикрлаб, мустақил ҳулосалар чиқаришларига алоҳида аҳамият бериш. Қаҳрамонлик тасаввурларини шакллантириш (И.Арабшох “Амир Темурнинг Жайхундан шошилинич ўтиши”, “Уч оғайни ботирлар” (ўзбек халқ эртаги), ботирлик, жасурлик каби ҳислатларни тарбиялаш. Болалар насрий асар мазмунини сўзлаб бераётганларида, нутқларида бадий тасвир воситаларидан ижодий фойдаланиш, фикрларини равлон, эркин баён этиш кўникмаларини, бадий асар шакли ҳақидаги тушунчаларини (шеър, ҳикоя, эртақ) мустаҳкамлаш. Шеърни (Н.Нарзуллаев “Ўлкам”, П.Мўмин “Ватан-бу”, О.Абдурахмон “Уста”, М.Аъзам “Ер айланади”, Ҳ.Раҳмат “Қадрдоним баҳор”, Р.Файз “Момақаймоқ”, Т.Убайдулло “Инсон бешиги” в.б.) ифодали айтиш йўллари яна ҳам пухтароқ ўргатиш.

Ўқиш ва саводга тайёргарлик. Товушларни тўғри талаффуз этиш ва сўзнинг товуш таркиби ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш ва шакллантириш.

Унли ва ундош товушлар ҳақида тушунча бериш.

Жарангли ва жарангсиз товушларни ажратишга ўргатиш асосида фонематик идрокни ва тасаввурни ривожлантириш.

Одий таҳлил ва синтез қилиш кўникмаларини ривожлантириш:

- гапни сўзларга бўлиш, сўзларни бўғинларга бўлиш;
- маълум товушларнинг ўрнини аниқлаш (сўзнинг бошида, ўртасида ва охирида);
- сўзда товушлар кетма-кетлигини аниқлаш;
- бўғинлардан сўзлар тузишга ўргатиш;
- сўзлар иштирокида гап тузиш;
- товушларни эшитиб фарқлашга ўргатиш.

Илмоқ, чизик, таёқча, гажак элементларини чизишга ўргатиш.

Берилган товушни ҳарф белгиси билан таништириш.

Кесма босма ҳарфлар ёрдамида товуш-ҳарф таҳлил ва синтези бўйича машқларни бажаришга ўргатиб бориш;

Кесма босма ҳарфлар билан ишлашда болаларга кесма ҳарфлардан бўғин туздириш ва ўқитиш. Тузилган бўғинлардан ёки бўғинли карточкалардан сўз туздириш ва ўқитиш. Ўз исмини кесма босма ҳарфлардан туза олиш. Сўзнинг бўғин-товуш таҳлилини ўтказиш. Бўғин ўқишда ундош товуш унли билан бирга бўғин ҳосил қилишини тушунтиришда давом этиш. Бунда болаларга ундош (D) товушини ичда сақлаб, кейин унлини (а)қўшиб бирга ўқиш лозимлигини амалий кўрсатиш.

Кесма босма ҳарфлар ёрдамида бўғин ва сўзларни тузиш ва уларни бўғинлаб ўқишга ўргатишда давом этиш.

Намунадан турли сўзларни олиб ёзиш ва чизишга, ўз исмини ва 2-3та сўзларни босма ҳарфларда мустақил равишда ёзишга ўргатиш.

Изоҳ: Тайёргарлик давридаги тушунчалар асосий даврда ҳам мустаҳкамланиб, чуқурлаштирилиб борилади.

Ўқув йили охирида бола:

- болалар она тилидаги ҳамма нутқ товушларини тўғри талаффуз қилишга;
- нутқ товушлари ва сўзлар ўртасидаги фарқларни англаш;
- йил давомида танишган сўзларини (касб-ҳунар, буюмларнинг сифати ва хоссалари, ўрни, кун қисмлари ва б.) ўз ўрнида фаол ишлатиш;
- жавоб бераётганда, ҳикоя қилаётганда сўзларни грамматик жиҳатдан тўғри ўзлаштириш;
- жумлаларни тўғри тузиш;
- қисқа эртак ва ҳикояларни мустақил қайта ҳикоя қилишга;
- ўйинчоқ, турли буюмлар ва воқеий (сюжетли) расмлар бўйича, мустақил ижодий ҳикоялар тузиш;
- болаларда асарда иштирок этаётган қаҳрамонларнинг руҳий кечинмаларини тушуниб, раёв баён этиш, шеърӣ асарларни ёд олиш, ифодали ўқишга ўрганишлари лозим;
- болалар бадиӣ асардаги маъно-ғояни мустақил тушуниб, ўзлари учун аниқ хулоса чиқариб олиш, шеърӣ асарларни ёд олиш, ифодали ўқиш малака кўникмаларига эга бўлишлари керак;
- айрим адабий асарлардан лавҳалар саҳналаштиришга қатнашиш иштиёқлари уйғонади.
- товушларни тўғри талаффуз этиш ва сўзнинг товуш таркиби ҳақидаги тасаввурларга эга бўлиши;
- унли ва ундош товушларни фарқлай олиши;
- жарангли ва жарангсиз товушларни ажрата олиши;
- оддий таҳлил ва синтез қилиш кўникмаларини эгаллаши;
- гапни сўзларга бўлиш, сўзларни бўғинларга бўлиш;
- маълум товушларнинг ўрнини аниқлаш (сўзнинг бошида, ўртасида ва охирида);
- сўзда товушлар кетма-кетлигини аниқлаш;
- бўғинлардан сўзлар тузади;
- сўзлар иштирокида гап тузади;

- товушларни эшитишда фарқлайди;
- илмоқ, чизик, таёқча, гажак элементларини чиза олади;
- берилган товушни босма шаклидаги ҳарф белгисини танийди;
- кесма босма ҳарфлар ёрдамида товуш-ҳарф таҳлил ва синтези бўйича машқларни бажара олади;
- кесма босма ҳарфлардан бўғин тузади ва ўқий олади. Ўз исмини кесма босма ҳарфлардан туза олади.
- намунадан турли сўзларни олиб ёзади ва чизади, ўз исмини ва 2-3та сўзларни босма ҳарфларда мустақил равишда ёза олади.
- кесма босма ҳарфлар билан ишлай олади: бўғин тузади ва ўқийди;
- бўғинли карточкалардан бир нечта сўз тузади ва ўқийди;
- сўзнинг бўғин-товуш таҳлилини билади.

Билиш жараёни: атроф олам тўғрисидаги

билимга эга бўлиш ва уни англаш

Элементар математик билим ва кўникмалар

Болаларнинг мантикий тафаккурини ва ҳисоблаш малакасини ўстириш.

Сон ва санок. Болаларда 10 гача бўлган предметларни тўғри ва тескари санаш кўникмасини мустаҳкамлаш, кўрсатилган сонга биноан предметларни санаб чиқишни машқ қилдириш.

0 дан 9 гача бўлган рақамлар билан таништириш.

1-10 гача бўлган сонларнинг ҳар бири учун олдинги ва кейинги сонни топишни болаларга машқ қилдириш; 1-10 сонлари ўртасидаги нисбатни тушунишни мустаҳкамлаш; истаган сондан бошлаб тўғри ва тескари тартибда сон номини айтиш, «гача ва кейин», «олдинги ва кейинги» ибораларни тушуниш.

10 гача тартиб билан санаш, миқдор ва тартиб санокни фарқлаш, «қанча?», «қайси?», «ҳисоб бўйича нечанчиси?» деган саволларга тўғри жавоб бера олиш.

Турли ҳолатда жойлашган (доира бўйлаб, квадрат ичида, бир қатор) 10 гача бўлган бир хил ва турли хил предметларнинг сонини аниқлашни машқ қилдириш.

Икки кичик сондан 10 гача бўлган сонларни ҳосил қилишга (аниқ материал асосида) ўргатиш.

10 гача бўлган сонни ўзидан кичик бўлган иккита сонга (буюмлар мисолида) ажратиш. Масалан, “Сенда 10 та ёнғоқ бор, учтасини акангга бердинг. Ўзингда нечта қолди?” деган савол билан мурожаат қилиш.

15 гача санаш кўникмаларини (кўргазмалиликка таяниб) такомиллаштириш.

10 дан 15 гача бўлган рақамлар билан таништириш.

Ёнма-ён турган сонларни қиёслашни машқ қилдириш (12-11 дан 1 та кўп, 11 эса 12 дан 1 та кам). Сонлардан ҳар бирини 1 тага ошириш ва камайтиришга ўргатиш (15 гача бўлган сонлар ичида).

Болаларни (кўргазмалилик асосида) арифметик масалалар ва унинг структуралари билан таништириш.

1 дан 20 гача санашни ўргатиш. 1 дан 20 гача бўлган сонлар ўртасидаги муносабатларни (кўргазмалиликка таяниб) тушунишни мустаҳкамлаш. (16 сони 15 дан 1 та кўп, агар 16 ни 1 га камайтирилса 15 бўлади; 15 сони 16 дан 1 та кам, агар 15 га 1 та қўшсак 16 бўлади).

15 дан 20 гача бўлган сонларнинг рақамлар билан белгиланиши билан таништириш. Айтилган ёки рақам билан белгиланган сондан кейин келувчи ва олдинги соннинг номини айтишга ўргатиш.

Сонни иккита кичик сонга ажратиб териб қўйишга (20 гача), кўргазмалилик асосида ва иккала кичик сондан яхлит сонни тузишга ўргатиш.

Оддий арифметик масалаларни тузиш ва ечишни машқ қилдириш. Вазифаларнинг ечимини «ёзишда» сонларнинг рақам белгилари ва амал белгилари: плюс (+), минус (-), баробар (=) дан фойдаланиш.

Мисолларни рақамлар ёзилган карточкалар ёрдамида ифодалаб ечишга ўргатиш. $\square + 3$ кўринишидаги қўшиш $\square - 3$ кўринишидаги айириш усули билан таништириш; бундай кўринишда 3 соннинг таркибий қисмидан фойдаланиш (Масалан: қўшишда $5+3$; $5+1+2$; $5+2+1$; айиришда $8-3$; $8-2-1$ ёки $8-1-2$).

Пул қийматлари ва нарх-наво ҳақида дастлабки тушунчалар бериш. Масалалар ечиш. Пластик карточка, терминал ҳақида илк тушунча бериш.

Катталиқ. Шартли ўлчов билан таништириш. Шартли ўлчов ёрдамида предметларнинг кенглигини, узунлигини ўлчаш ва таққослашга ўргатиш.

Суюқ ва тўкилувчи жисмларни шартли ўлчов бирлиги билан ўлчашни ва ўлчаш натижасини сон билан айтишни ўргатиш.

Турли нарсалар (меваларни, сабзовотларни ва бошқалар) ни икки тенг қисмларга бўлишни ўргатиш, олинган қисмларни «ярим», «иккидан бир қисм» деб аташга ўргатиш.

Болаларни шартли ўлчов ёрдамида предметлар кенглиги, узунлигини ўлчашга ўргатишни давом эттириш ва ўлчаш натижасини сон билан айтишга ва тегишли рақамлар билан белгилашга ўргатиш.

Турли нарсалар (геометрик шакллар, меваларни ва бошқалар)ни ўн та тенг қисмларга бўлишни ўргатиш.

Кўз билан чамалаб ўлчашни ривожлантиришни давом эттириш, ўз чамасини ўлчов бирлиги билан ўлчаб кўриб текширишга ўргатиш.

Геометрик фигуралар. Болаларни доира, квадратни икки тенг қисмга бўлишга, олинган қисмларни «ярим», «иккидан бир қисм» деб аташга ўргатиш. Аниқ материал ёрдамида бутун қисмдан катта, қисм эса бутундан кичкина эканлигини белгилаш.

Кўпбурчаклар ҳақида тасаввур бериш: учбурчак, тўртбурчак-бу кўпбурчак. Болаларни кўпбурчак элементлари (томонлари, бурчаклари, бурчак учлари) билан таништириш.

Таёқчалар ёрдамида турли шаклларни ясаш.

Болаларга доирани, квадратни 4 га бўлишни ўргатиш. Аниқ материал асосида бутун қисмдан катта, қисм эса бутундан кичкина эканлигини белгилаш.

Болаларни 2 та, 4 та учбурчаклардан битта кўпбурчаклар тузишга, кичик тўртбурчакдан битта катта тўртбурчак тузишга ўргатиш.

Бешбурчак ва олтибурчак билан таништириш.

Етишмаган шакл, жисмни (шар, куб, цилиндр) топишга доир мантикий масалаларни ечишни ўргатиш.

Геометрик фигуралар кўринишини ўзгартиришга ўргатиш: кичик учбурчаклардан тўртбурчак шаклини ясаш ва бошқалар.

Таёқчалардан ҳосил бўлган геометрик шакллардан бир неча таёқчани олиш усули билан кўринишини ўзгартириш.

Махсус шакллар тўпламидан фойдаланиб, намунадаги нарсаларни ҳосил қилиш.

Теварак-атрофда мўлжал олиш. Болаларни қоғоз варағи сатҳида предметларнинг қандай жойлашганлигини (чапроқ, ўнгроқ, ўртасида, юқорида, пастроқ аниқлашга) ўргатиш.

Дафтар сатҳини аниқлаш ва шаклларни штрихлар орқали чизишни машқ қилиш.

Болаларга предметларни пол, қаттиқ қоғоз, дафтар варағи устига жойлашни машқ қилдириш.

Теварак атрофдаги нарсаларнинг вазиятини аниқлашга доир машқлар.

Вақтни чамалаш. Болаларни соатларнинг турлари ва уларнинг тузилиши (стрелкалари, цифрблати) билан таништириш. Вақтнинг энг кичик бирликлари сония ва дақиқа ҳақида тушунча бериш. Ярим соатгача аниқликдаги вақтни белгилашга ўргатиш.

Келгуси ой, сана номи билан таништириш. Кеча қандай сана бўлганлигини, эртага қандай сана бўлишини айтишга ўргатиш.

Ҳафта кунлари ва йил фасллари изчиллиги ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш, келгуси ойнинг номини айтишни машқ қилдириш.

Қуриш-ясаш. Болаларга йил давомида лего жиҳозларидан лойиҳалар яратишни, 20 қисмдан кам бўлмаган пазлларни йиғиш ва қоғозларни букиб (оригами йўли билан) шакллар ясашни ўргатиш.

Қурилиш материаллари тўпламларидан турли мавзуларда лойиҳалар яратишга ўргатиш.

Таълимий ўйин ва машқлар. Эгаллаган билим ва кўникмалар қуйидаги ўйин машқлар орқали мустаҳкамланади:

"Нима ўзгарди?", "Нечта бир хил рангли доира?", "Математик эстафета", "У ерда қанча қолди", "Майдаланг", "Домино", "Уддабурон санокчига - байроқча", "Доирани айлантиринг", "Топинг-чи, кимнинг бўйи узун?", "Геометрик домино", "Шаклларни тўртта чўнтакка жойланг", "Зийрак бўлинг", "Берилган шаклни ким тезроқ туза олади?", "Қандай шакл ҳосил бўлади?", "Шаклни топинг", "Қайси шакл етишмайди?", "Мен нимани айтсам шуни бажаринг", "Қаерга бориб, нима топасиз?", "Шаклларни тўғри жойлаштиринг", "Тескари санок", "Қаерга борасан, нимани топасан?", "Кеча, бугун, эртага", "Топган-топалоқ", "Бутун ва қисмлар", "Атомлар", "Рангли доиралар ва оваллар", "Ҳафта", "Кластер", "Мозаика", "Байроқчага қараб юр", "Фасллар", "Ким билса давомини санасин", "Бир хилини топ", "Ҳа-йўқ", "Йил фасллари", "Топинг нечта ўйинчоқ?", "Ўнгда-чапда, олдинда-орқада", "Қўнғироқча қаерда жиринглапти?", "Мен қандай сон ўйладим?", "Гараж", "Етадимми?", "Кўп, оз, шунча", "Мунчоқларни ипга тизинг", "Шартли белгилар асосида ҳаракат қиламиз".

Ўқув йили охирида бола:

- икки кичик сондан ташкил топган биринчи ўнлик таркибини билади;
- икки кичик сондан ташкил топган иккинчи ўнлик таркибини (кўргазмалиликка таяниб);
- 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 рақамларини билади;
- «+», «-», «=» ишораларини;
- 10 гача бўлган сонларни тўғри ва тескари санаш;
- 20 гача бўлган сонларни тўғри санаш;
- предметлар миқдорини рақам (рақамлар) билан белгиланган сонга солиштириб чиқиш;
- мисолларни рақамлар ёзилган карточкалар ёрдамида ифодалаб ечиш;
- бир амалли масалаларни қўшиш ва айтиш орқали тузиш ва ечиш;
- шартли ўлчов ёрдамида предметлар узунлигини ўлчашни ва натижани сон ва рақам билан айтиш;
- суюк ва тўкилувчи жисмларни шартли ўлчов бирлиги билан ўлчашни ва натижани сон ва рақам билан айтиш;
- бир нечта учбурчаклар, тўрт бурчаклардан катта ҳажмдаги шакллар ва предметлар тузиш;
- махсус шакллар тўпламидан фойдаланиб, намунадаги нарсаларни ҳосил қилиш;

- таёқчаларнинг ўрнини алмаштириш асосида берилган шакллар (учбурчак, тўғри тўртбурчак, квадрат)ни ўзгартиришга оид топшириқларни бажариш;
- кўпбурчакларнинг элементларини (томонлари, бурчаклари, учлари) билиш;
- нарсалар (геометрик шакллар, мевалар, сабзовотлар ва бошқалар) ни 2, 4 ва 10 тагача тенг қисмларга бўлиш;
- бутуннинг қисмдан катталиги, қисм бутуннинг қисми эканлигини тушунади;
- катак қоғози варағи сатҳини мўлжал олишни, қоғоз варағининг ўнг, чап, юқори, паст, ўртасини аниқлаш;
- буюмларнинг ўзига нисбатан ўрнини аниқлаш (тепада-пастда, олдинда-орқада, ўнгда-чапда);
- сигнал бўйича турли йўналишда ҳаракатланиш (олдинга-орқага, тепага-пастга);
- ҳаракат давомида, юриб кетаётганда йўналишни ўзгартириш;
- кун қисмлари, уларнинг кетма-кетлиги, кундалик фаолиятларнинг тақсимланиши;
- ҳафта кунларининг номини айта олиш ва кетма-кетлиги;
- йил фасллари, уларнинг номи, кетма-кетлигини ва ўзига хос хусусиятларини;
- йил тақвими, ўтаётган ой, сана, ҳафта куни ҳақида;
- соат турлари ва унинг ишлатилиши;
- лего жиҳозларидан лойиҳалар яратади;
- 20 қисмдан кам бўлмаган пазлларни йиғади;
- қоғозларни букиб (оригами йўли билан) шакллар ясайди;
- қурилиш материаллари тўпламларидан турли мавзуларда лойиҳалар яратишни билади;
- пул қийматлари, нарх, пластик карточка, терминал ҳақида дастлабки тушунчага эга бўлади.

Атроф олам тўғрисидаги билимга эга бўлиш ва уни англаш

Она Ватан ва атроф-олам. Болаларнинг мустақил Ўзбекистон ҳақидаги тасаввурларини бойитиш. Ўзбекистоннинг қадимий шаҳарлари ва Буюк ипак йўли ҳақидаги билимларини мустаҳкамлаш.

Болаларга “Конституция сабоқлари” асосида илк тушунчалар бериш.

Ўзбекистоннинг мустақиллиги, герби, байроғи ва мадҳияси ҳақидаги билимларини такомиллаштириш. Мадҳияни ижро эта олишни ўргатиш. Ўзбекистон Республикаси Президент томонидан бошқарилиши, Ўзбекистоннинг пойтахти Тошкент шаҳри эканлиги ҳақидаги тушунчаларини мустаҳкамлаш.

Ўзбек халқининг оғзаки ижоди намуналари асосида болалар қалбида ўз миллатига муҳаббат, миллий ғурур ҳиссини тарбиялаш.

Буюк сиймолар. Болаларни тарихимиз ва буюк Шарқ алломалари, уларнинг ҳаёти ва ижоди билан таништиришни давом эттириш.

Навоийнинг буюк мутафаккир олим, ёзувчи, давлат арбоби бўлганлиги ҳақида маълумот бериш. Буюк инсонлар: Ал Беруний, Абу Али ибн Сино, Мирзо Улуғбек, бастакор Юнус Ражабий, мусаввирлар Камолиддин Бехзод, Ўрол Тансиқбоев ҳақида тушунча бериш.

Анъанавий байрамлар. Болаларнинг ўзбек миллий байрамлари Наврўз, Мустақиллик байрами ҳақидаги тасаввурларини янада кенгайтириш, бойитиш.

Шакл ва мазмун жиҳатдан хилма-хил бўлган сайлларни мунтазам равишда ташкил қилиб туриш. Масалан: катта сайл(бойчечак, она ер саховати, гилос, олма) ва қушлар ҳамда гуллар байрами ва ҳ.к..

Машҳур саркардалар. Болаларнинг улуғ саркардалар Амир Темур, Жалолiddин Мангуберди, Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳақидаги билимларини кенгайтириш.

Халқ амалий санъати. Болаларни заргарлик, зардўзлик, мисгарлик, ганчкорлик каби халқ ҳунармандчилиги билан таништириш.

Катталар меҳнати. Болаларни катталар меҳнати ҳақидаги тасаввурларини ривожлантириш, кишилар меҳнатига ҳурмат ҳиссини тарбиялашни давом эттириш. Болаларга деҳқончилик, чорвачилик ҳақида сўзлаб бериш ва уларни деҳқон, чорвадор ва боғбон меҳнатининг мазмуни билан таништириш. Бозор ҳақида тушунча бериш.

Касб-ҳунарга оид (“Дўкон”, “Деҳқон бобо”, “Почта”, “Чевар”, “Ҳайдовчи”, “Ўқитувчи”, “Ҳамшира”, “Бозор-бозор”, “Ошпаз”) турли ўйинлар ўйнаш.

Транспорт ва алоқа воситалари. Транспорт воситалари ва йўл ҳаракати қоидалари билан таништиришда давом этиш. Почта алоқаси хизмати билан таништириш. Почтанинг вазифаси ва аҳамияти ҳақида маълумот бериш. Телефон алоқаси ва телеграфчилар, уларнинг меҳнати, телефон хизматининг ҳаётимиздаги аҳамияти ҳақида маълумот бериш. “Почта-почта”, “Кимга нима керак?”, “Телефон-телефон”, “Компьютер”, “Ҳайдовчи” каби мавзуларда суҳбат ва ўйинлар ташкил этиш

Буюмлар ҳақида. Буюмларнинг бир неча хил белгилари ва улардан фойдаланиш ҳақида тушунча бериш. Матодан қилинган буюмлар, уларнинг турлари ва фойдаланиш усуллари ҳақида тушунча бериш. Темир ва ёғочдан ишланган буюмлар ва улардан тўғри фойдаланиш ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш. Буюмлар уларнинг ясалиши ва ишлатилиши ҳақида суҳбатлар ташкил этиш.

Бола ўз танасининг қисмларини ўрганади.

Болаларга одамнинг бир неча органлари ва уларнинг хусусиятлари ҳақида маълумот бериш(юрак уради, қон қизил ва суюқ бўлади,...).Одам ва ҳайвон ўртасидаги бир неча фарқланувчи ва умумий жиҳатларни айтиб беришга ўргатиш. Болаларга одамнинг тузилиши тўғрисидаги турли расмларни таклиф қилиш ва уларга тана қисмларининг номи, жойлашуви ва вазифалари тўғрисида батафсил маълумотлар бериш.

Ўқув йили охирида бола:

- Ўзбекистоннинг мустақиллик кунини, унинг герби, байроғи , мадҳиясини Ўзбекистоннинг пойтахти Тошкент эканлиги;
- ўзи яшайдиган кўча, маҳалла, туман ва қишлоғининг номи;
- ҳудуддаги ёдгорлик бинолари ва бошқа тарихий манбалар;
- Ўзбекистонда давлат тили - ўзбек тили эканлиги;
- буюк инсонлар ҳақида илк тушунчаларга эга бўлиш: Ал Беруний, Абу Али ибн Сино, Мирзо Улуғбек;
- бастакор Юнус Ражабий, мусаввирлар Камолиддин Бехзод, Ўрол Тансиқбоев
- миллий байрамларни билиши;
- ҳарбий қўшинлар, уларнинг вазифалари;
- халқ ҳунармандчилиги;
- транспорт турлари, йўл ҳаракати қоидалари;
- нарсалар ва улардан фойдаланишни билиши керак;

- тана қисмларининг номи, жойлашуви ва вазифалари тўғрисида батафсил маълумотга эга бўлади.

- одамнинг бир неча органлари ва уларнинг хусусиятлари ҳақида маълумот эга бўлади(юрак уради, қон қизил ва суюқ бўлади,...).

Жонли ва жонсиз табиат тўғрисида тасаввурга эга бўлиш

Жонсиз табиат. Болаларда жонсиз табиат ҳодисалари ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш.

Ҳаво, магнитнинг хусусиятлари билан таништириш. Болалар учун тушунарли воситалар ёрдамида ҳаво ҳамма жойда: сувда, ғиштда, ерда ва шу кабиларда мавжудлигини тажрибалар орқали кўрсатиш. Ҳавонинг қайишқоқ бўлиши, маълум ҳажми эгаллаши (совун кўпикларини пуфлаш, шарларни пуфлаш) мумкинлигини кўрсатиш. Ҳаво ҳаракатланади(шамол) ва у ҳаракат қилиб, предметларни жойдан-жойга кўчириши ва шунингдек, ҳаракатга қаршилиқ кўрсатиши мумкин(парашют).

Болаларни магнитнинг хусусиятлари билан таништириш. Магнит ўзига металл буюмларни тортиши, магнитнинг хусусиятлари тўсиқлар орқали ҳам намоён бўлиши(магнитга предметлар сув, қоғоз, пластмасса, ёғоч, картон орқали ҳам тортилиши). Магнит ўзига тортиши ва ўзидан итариши билан таништириш.

Ўсимликлар дунёси. Болаларни янги хона ўсимликлари билан таништириш. Уларнинг хусусиятлари: шакли, ҳажми, пояси, барглари, гулининг рангини ажратиш ва характерлашга ўргатиш. Ўсимликларнинг ёруғлик, иссиқлик, нам, озиклантирувчи тупроққа эҳтиёжлари ҳақидаги тасаввурни шакллантириш. Болаларни ёруғликни севувчи ва салқинга чидамли, сувни севувчи ва сувсизликка бардош берувчи ўсимликларнинг ташқи тузилишига қараб фарқлашга ўргатиш.

Сабзавотларнинг (8-9 хили), мева (5 хили)ларнинг ва цитрус ўсимликлари (3-4 хили)ларнинг шакли, ранги, ҳажми, таъми, озиқ-овқат сифатида қўлланилиши, белгиларга қараб қиёслаш ва характерлай олиш кўникмасини шакллантириш, умумлаштирилган (сабзавотлар, мевалар, гуллар) сўзларни қўллашга ўргатиш

Болаларда табиатдаги гўзалликдан завқ олишни тарбиялашни давом эттириш. Улар онгига табиатга зарар етказмаслик, экологияни зарарламаслик (теварак-атрофни ифлос қилмаслик, ўт-ўланларни босмаслик, дарахт шохларини синдирмаслик, ҳайвон ва қушларга озор бермаслик, уяларини бузмаслик, гулларни юлмаслик, бунинг оқибатида гуллар, капалаклар йўқ бўлиб кетиши, чумолиларнинг инини бузмаслик ва ҳ.к.)ни болалар онгига сингдириш.

Болаларнинг ҳовлидаги барча ўсимликлар ва хонаки(қишда вақтинча ўтказилган) ўсимликларнинг ёруғликка, иссиқликка, сувга, (озука) тупроққа бўлган эҳтиёжлари ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш. Ўсимликларнинг ўсиш ва ўсмаслиги шарт-шароитларининг мавжудлиги ва уларнинг турлича талабларга боғлиқлигини белгилашга ўргатиш.

Ўсимликларнинг ўсиши учун ҳаво, сув, қуёш, озукани тупроқ зарурлигини амалий ишлар орқали таништириш.

Болаларнинг ўсимликларни турли йўл билан кўпайтириш ҳақидаги билимларини кенгайтириш. Ўсимликлар қаламчасидан, пиёзидан, бутасини ажратиб экишдан униши мумкинлигини хонаки ўсимликлар мисолида кўрсатиш. Ўсимликнинг ўсиши учун ёруғлик, сув, иссиқлик, озукани тупроқ зарур эканлиги тўғрисидаги билимларини тажриба, амалий машғулотлар орқали такомиллаштириш. Баҳор гуллари ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш, болаларни уларнинг ранги, шакли, гуллари, япроқларининг ҳажми, белгиларига қараб қиёслаш асосида характерлашга ўргатиш.

Эрта гуллайдиган ўтсимон, бутасимон ўсимликлар ва дарахтлар билан таништиришни давом эттириш. Баъзи дарахтлар(ўрик, бодом) аввал гуллаб, сўнг барг чиқариши, баъзилари эса барг чиқариб(олма, беҳи) сўнг гуллашини тушунтириш.

Болалар билан биргаликда мактабгача таълим муассасаси ҳовлисида дарахт ва гул кўчатларини экиш, тагини юмшатиш ва суғоришга ўргатиш. Қуриган шох-шаббаларни қирқиш, кўмилган гул, ток ва анор кўчатларини очиш ва уларни парвариш қилиш кўникмасини ҳосил қилиш.

Боғ, полиз ва гулхонада сабзавот ва гул экинлари етиштириш ҳақидаги болалар тасаввурларини бойитиш. Ўсимликларнинг айрим турлари мисолида болалар уларнинг уруғдан кўкариб, то уруғ бергунигача бўлган ўсиш ва ривожланиш даврининг изчиллигини, униб чиқиши учун зарур бўлган шарт-шароитларни, уларни парваришlash усулларини болалар онгига сингдириш, амалда кузатиш ишларини олиб бориш.

Ёввойи ўсимликлар уруғини тўкиб кўпайиши ва маданий ўсимликларни инсон томонидан етиштирилиши, маданий ва ёввойи ўсимликларнинг инсон ҳаётидаги аҳамияти, барча ўсимликларни эҳтиёт қилиш ва уларни қўриқлаш асосида маданий ва ёввойи ўсимликлар ҳақида умумий тасаввурни шакллантириш. Ўсимликлар қандай белгилари асосида (хонаки, дала, полиз экинлари)маданий ўсимликлар (ўрмон, ўтлоқ экинларини), ёввойи ўсимликларга бўлиниши тўғрисидаги тушунчаларини шакллантириш, гуруҳдаги гуллар номини билиш.

Ҳайвонот дунёси. Болаларни ўзларига таниш бўлган ёввойи (қуёнлар, тулкилар ва ҳоказо) ва табиат бурчагида яшовчи ҳайвонларнинг мослашувчанлик хусусиятлари билан таништириш. Ҳайвонларнинг ўзи яшайдиган муҳитга танасининг тузилиши ва хатти-ҳаракат билан мосланишига доир белгиларини ажрата билишга ўргатиш. Узун бақувват оёқлари тез югуриш имконини беради (бўри), агар ҳайвоннинг орқа оёқлари узунроқ бўлса, унда ҳайвон катта-катта сакраб юради (қуён), ўткир қайрилган тирноқлари дарахтларга тирмашиб чиқишга ёрдам беради (олмахон), тўмтоқ бақувват, олдинги оёқлари ён томонга чиққан, тирноқлари ерни қазिशга мослашган (тошбақа, кўрсичқон).

Ҳайвонларнинг тана қоплами (ҳимоя учун хизмат қиладиган ранг (қуён, олмахон)га, игналар (типратикан), каттиқ қопламга (тошбақа) эга бўлиб, булар душмандан ўзини ҳимоя қилишда ёрдам) ҳимоя ва мослашув хусусиятига эга эканлиги ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш.

Ўсимлик (сув қуйиш, тагини юмшатиш) ва ҳайвонлар (овқатлантириш, катталар ёрдамида аквариум ёки қафасни тозалаш)ни парваришlashни билиш.

Куз фаслининг ўзига хос хусусиятлари: кунлар совий бошлаб, кундузи қисқаради. Япроқлар тўкилади, ўтлар сўлийди, ўсимликлар ўсишдан тўхтайди, чунки улар учун зарур бўлган ёруғлик ва иссиқликнинг миқдори камаяди. Совуқ тушиши билан хашаротлар яширинади, қушларнинг кўпчилиги иссиқ ўлкаларга учиб кетади, ҳайвонлар қишга тайёргарлик кўрадилар: туллайди (барча ҳайвонлар), овқат тўплайди (олмахон), овқат еб семириб кетадилар ва уйқу учун жой излайдилар (типратикан, айиқ).

Болалар учун янги Ўзбекистон шароити учун хос бўлмаган уй ҳайвонлари-шимол буғуси билан таништириш. Уларнинг яшаш жойи, ташқи қиёфаси, феъл-атвори, инсон томонидан боқилиши ва улар етказадиган фойдалар ҳақида тасаввурни шакллантириш. Ҳайвонларнинг тана тузилиши ва феъл-атвори, табиий шароитларга мослашуви юнгининг қалинлиги, унинг қор остидаги мох (шимолда ўсадиган ўсимлик)ни ковлаб олиш кўникмаси, буғунинг кенг қўшалок туёқлари билан лой, тупроқли ер ва ҳатто қия ерларда ҳам юра олиши, ўзининг белгилари билан уй ҳайвонлари тоифасига кириши ҳақида сўзлаб бериш.

Табиат бурчагида яшовчи қушлар ҳақида, уларнинг яшаш шароити, озикланиши, кўпайиши тўғрисидаги тасаввурларини аниқлаш. Қушларнинг учишга мослашганлиги ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш(кенг йиғма қанотлари, думи, енгил патлари ҳавога таяниш ва учиш имконини беради).

Қиш фаслининг ўзига хос табиати ҳақида тушунча бериш(кунлар қисқа, совуқ, аёзли бўлиши, ариқ ва кўлмакларнинг музлаши, қорнинг паға-паға ёғиши ва б.) ер юзи ва дарахтлар усти оппоқ қор билан қопланганда табиат қанчалик жозибали кўринишига болалар эътиборини қаратиш, уларнинг эстетик туйғуларини шакллантириш.

Дарахт ва буталар баргсиз, ҳаракатсиз ҳолатда. Ҳашаротлар ҳам, улар билан озикланувчи қушлар ҳам йўқ. Улар иссиқ ўлкаларга учиб кетишган. Қишлаб қолувчи қушлар ўт-ўланларнинг уруғларини ва ўсимликларнинг меваларини, одам яшаб турган жой олдидаги овқат қолдиқларини ейдилар. Одамлар қушларни боқиб турадилар.

Ёввойи ҳайвонларнинг баҳор давридаги ҳаёти ва табиатга мосланганлиги билан болаларни таништиришни давом эттириш, улар уйқудан уйғонадилар, дам олиш ҳолатидан чиқадиладар, туллайдилар, жой қурадиладар...

Ҳайвонларнинг ривожланиши ҳақидаги билимларини кенгайтириш. Қушлар ин(уя) қуради, тухум қўяди, болалайди, балиқлар уруғ қўяди ва болалайди.

Болаларни аквариумда боқиладиган балиқларнинг тана тузилиши ва ҳаракатлари, буларнинг ҳаммаси ҳаётга мослашиш белгилари эканлиги билан таништириш. Балиқларнинг танаси, шакли, ҳажми, кўзлари ва оғзининг тузилишини ажрата билишга, бу хусусиятларни уларнинг хатти-ҳаракати, хусусиятлари(яшаш жойи, ҳаракат усули, овқатланиши) билан киёслашга ўргатиш.

Болаларда баҳор ҳақидаги умумлашган тасаввурни шакллантириш: Кунлар иссиқроқ бўлади, қуёш равшанроқ ёритади, қор ва музлар эрийди, ўтлар, наврўзгуллар пайдо бўлади, куртаклар тўлишади ва биринчи гуллар, япроқлар пайдо бўлади. Жониворлар уйқудан уйғонади(ҳашаротлар, ҳайвонлар), учиб кетган қушлар қайтиб келиши ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш.

Болаларга ўзларига таниш уй ҳайвонлари, уларнинг ёз фаслидаги ҳаёти ҳақидаги болалар билимларини аниқлаш, улар ҳақида умумлашган тасаввурни мустаҳкамлаш. Қандай белгилар асосида у ёки бу ҳайвон уй ҳайвони гуруҳига кириши ҳақида болалар билимларини аниқлаш. Ҳайвон ва паррандаларнинг инсон учун фойдали томонлари ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш. Уларни парвариш қилишга ўргатиш.

Болалар билан ҳайвонларнинг ўсиши ва ривожланиши ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш. Қушлар, ҳайвонларнинг болалари жуда нозик туғилиши, улар кўп жиҳатдан катта ҳайвонлардан фарқ қилиши ҳақида суҳбатлашиш. Кичик ҳайвон ёки парранда кўпинча юнг ёки пат билан қопланмаган, кўзи юмуқ, мустақил юра олмайдиган ва овқатлана олмайдиган бўлади. Ота-оналари улар ҳақида ғамхўрлик қилишлари, иситишлари, овқатлантиришлари, душманлардан қўриқлаши, овқат излаб топиш, юриш, учиш, тирмашиб чиқиш ва сакрашга ўргатишлари ҳақидаги тушунчаларини аниқлаш ва кенгайтириш. Балиқлар балиқчалари ҳақида ғамхўрлик қилмайдилар. Балиқларнинг балиқчалари мустақил равишда овқат излайдилар, душманлардан яширинадилар.

Ёввойи ва қўлга ўргатилган ҳайвонларни таний олишга болаларни ўргатиш. Қандай белгилари билан улар у ёки бу гуруҳга тааллуқли бўлишини тушунтириш.

Ёз фасли ҳақида умумлашган тасаввурни шакллантириш: илиқ, иссиқ, ёмғир ёғади, момақалдиروқ бўлади. Ҳашаротлар кўп. Ҳайвонлар фаоллашадилар, болалайдилар. Ўсимликлар гуллайди, етилади, ҳосил беради.

Ёз фаслида полиз, боғ ва далаларда мевалар пишиши, айрим сабзавотларнинг ер остида мева туғиши ва пишиши(картошка, сабзи, ерёнғоқ) ҳақида маълумот бериш, меваларни меваси хидидан ажратишга ўргатиш, сабзавот ва меваларни инсон организмга таъсири ва фойдаси ҳақида болаларга тушунтириш ҳамда уларни қандай истеъмол қилиш ҳақида суҳбатлашиш.

Ўқув йили охирида бола:

- йил фасллариининг характерли белгилари ҳақида;
- ўсимлик ва ҳайвонларни муҳофаза қилиш ҳақида тасаввурга эга бўладилар;
- ўзларига яқин атрофдаги дарахтлар, ўсимликлар номларини, бир неча ҳайвонларни табиатда, расмда таниб олиш ва уларнинг номларини, мустақил равишда ер майдончадаги ва жонли табиат бурчагидаги ўсимликларни парвариш қилиш, сувнинг хусусиятлари ва ҳолатини, ҳайвонларнинг асосий хусусиятларини фарқлашни билиб оладилар;

- катталарга табиатдаги нотаниш ёки ўзи учун қизиқарли бўлган предмет ва ходисалар ҳақида саволлар беради, ўзи ва бошқаларнинг диққатини табиат ходисаларининг натижасида олдиндан кўрилмаган чоралар ва тартибсизликларга жалб қилади ва уларни бартараф қилишга киришади (чиқиндиларни, ерга тушиб ётган қуруқ шохларни йиғди, ерга тушиб ётган шиллиққуртни олиб дарахтга қўйиб қўяди); буларни ўзи бажара олади.
- табиат қўйнида, шаҳарда, уйда ўзини тутиш кўникмаларига эга бўлади.

Тасвирий фаолият

Ушбу босқичда тасвирий фаолият мазмунан янада мураккабланиши, расмлар деталлаштирилган характерга эга бўлади, уларнинг рангли гаммаси кенгаяди.

Инсон қиёфаси деталлаштирилган ҳолатга эга бўлади, қўл бармоқлари, кўз, оғиз, бурун аниқ чизгиларга эга бўлади, тасвирланаётган инсон эғнидаги либоси муфассал деталлар билан безатилади. Мазкур ёшда болалар қурилиш материалларидан осонлик билан симметрик ва пропорционал конструкциялар қура оладилар, бунда уларга кўрув назорати хусусияти кўмак беради, унинг ёрдамида болалар зарур материалларни тез ва тўғри танлаб оладилар, шунингдек, улар қурилиш ишларини кўрсатилган намуна ва кўрсатма асосида ёки ўз режаларига кўра амалга ошира оладилар.

Бу ёшда болалар нарсаларнинг қисмларини тўғри идрок этадилар, мураккаб шакл хусусиятларини илғайдилар, яхлит бадиий композициянинг ранг-тус ва маконий уйғунлигини англайдилар, нарсаларнинг истикболда қандай ўзгаришларга учраши мумкинлигини идрок этадилар.

Бу даврда эстетик тарбия болаларга санъат асари ва воқеликдаги гўзалликни англаштириш, уларда уйғунлик туйғусини эстетик идрок этиш, эстетик баҳолаш, эстетик дид, атроф-борликдаги санъат асарлари ва бадиий фаолиятга эстетик муносабатни шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилади.

Шунингдек, болаларда бадиий маданият асосларини шакллантириш, санъатга нисбатан қизиқишни ривожлантириш катта аҳамият касб этади.

Санъат турлари (тасвирий санъат, адабиёт, мусиқа, амалий декорация, архитектура, театр, рақс, кино, цирк) бўйича болалар билимини мустаҳкамлаш.

Ў.Тансиқбоев, Н.Қорахон, А.Абдуллаев, П.Беньков кабиларнинг санъат асарлари билан таништириш.

Болаларнинг халқ амалий-безак санъати (сополчилик, гиламдўзлик, тўқувчилик), миллий ўйинчоқлар ҳақидаги билимларини кенгайтириш ва ривожлантириш.

Болаларни меъморчилик санъати билан таништиришни давом эттириш, биноларнинг турли ўзига хос вазифалари ҳақида билимлар бериш (турар жойлар, кинотеатрлар, дўконлар, болалар мактабгача таълим муассасаси, мактаблар).

Болаларнинг ижодий фаолияти ҳақидаги билимларини ошириш: санъат намоёндаларининг касби (рассомчилик, бастакорлик, актёрлик, рақс, қўшиқчилик), шунингдек, санъатнинг бошқа турларида фаолият юритадиган кишилар (скрипкачи, режиссёр, меъмор) ҳақида маълумот бериш.

Санъат тарихи, турлари, касбий йўналишдаги ва халқ санъатини ўзаро фарқлашга ўргатиш.

Ота-оналар билан бирга кўргазма, театр, музей ва циркка саёҳат ташкил этиш.

Катталар раҳбарлигида болаларнинг бадиий фаолиятда фаол иштирок этишга нисбатан қизиқиш ва иштиёқларини ошириш.

Ишдаги хатоларини илғаш ва уларни тузатиш кўникмаларини шакллантириш.

Предметли ва воқеабанд расм чизиш. Расм орқали болаларда шакл, қурилиш, ранг, қисмлар ифодавийлигини ошириш, тасвирларни варақда тўғри жойлаштириш, нарсаларни предметнинг ўзига кўра ёки тасаввурга асосан чизиш, шунингдек, болаларда композициялаш кўникмаларини такомиллаштириш. Хомаки чизиқлар асосида нарсаларни

тасвирлаш: варақ ўлчамига мос тарзда нарсa-ҳодисa тасвирининг умумий чизиқларини чизиб олиб, сўнгра деталлар ишлашга ўтиш

Сюжетли расмларда тасвирларнинг ҳажм мутаносиблигини таъминлашга эътибор бериш (дарахт баланд бўлади, гул эса дарахтдан анча кичик қилиб чизилиши керак). Нарсаларни кенг текислик бўйлаб ҳажман мувофиқлигини таъминлаш. Расмда эрта куз манзараси ва унинг кейинги босқичларини тасвирлаш, ушбу мавсум колоритининг гўзаллигини идрок этиш, сезиш ва ундан завқланиш. Болалар билан бирга тасвирий образларнинг мустақил вариантларини топишда ташаббус кўрсатиш.

Катталар меҳнатини тасвирлаш (ҳосил йиғим-терими, пахта териш, мактаб ва болалар мактабгача таълим муассасаси қурилишида ишлаш).

Мамлакатда кенг нишонладиган байрам кунларидан лавҳалар чизиш (Мустақиллик, Наврўз). Чизилган ёрқин ранглар орқали кайфиятни беришга интилиш (сабзи ранг, сариқ, яшил ва б.)

Енгил ҳаракатлар билан расмни бўяшга ўргатиш, тасвир шаклидан келиб чиққан ҳолда, бўяшни тўғри режалаштириш.

Маҳсулотнинг ифодали хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, турли тасвирий технологияларни мустақил равишда қўллаш: енгил штрихларни қаламда чизиш мумкин, акварелда бўёқларни қуюқ ва ярқинроқ тусда бериш мумкин ва ҳ.к.

Предметнинг ўзига кўра чизиш, бунда нарсaга хос ранг ва шаклни тақдим этиш, унчалик мураккаб бўлмаган натюрморт ишлаш (бир даста пахта чаноклари, хушбўй мевалар, оналар учун байрам гулдастаси). Ҳажмига кўра нарсаларни варақ бўйлаб чиройли қилиб, горизонтал ёки вертикал ҳолатда жойлаштириш.

Расмда тасвирий материаллардан фойдаланишга интилиш кучаяди, оддий ва рангли қалам, акварел бўёқ, қуруқ ва ёғли қалам (рассомлар ишлатадиган рангдор, юмшоқ қалам), сангвин (маҳсус юмшоқ, тўқ қизил қалам), гел ручка кабилардан фойдаланиш кўникмаларини эгаллаш лозим, болаларга бир расмда бир неча тасвирий материаллардан фойдаланишни ўргатиш керак. Ижодий топшириқларни бажаришда расмда турли рангларни уйғунликда фойдаланиш учун бўёқларни аралаштириб қўллаш усулини ишлата билиш. Ўзбек пейзажист рассомлари иллюстрацияларини томоша қилгач, бир хил рангларни уйғунлаштириб, қиш манзараларини тақдим этишга қаратилган мустақил пейзаж яратиш устида ишлаш (“Совуқ қиш куни”, “Тоғларда қиш”).

Зарур ҳажмга мувофиқ қоғоз танлаб, расм композицияларини мустақил белгилаш (альбом варағи ёки катта форматли қоғоз).

Болаларнинг тасвир гўзаллигини расмда тақдим этилган аниқ шакл, мулойим нафосат, нарсалар жойлашувидаги уйғунлик, линияларнинг оқилона кесишиши ва сояларнинг тўғри қўйилиши орқали идрок этишларига эришиш лозим.

Уларга об-ҳаводаги ўзгаришлар табиат ранг жилосидаги ўзгаришларга бевосита таъсир кўрсатишини англатиш керак (куёш порлаб турганда осмон тиниқ ҳаво рангда бўлади, қишда булутли кунда эса унинг ранги кул ранг тусга киради, демак, йилнинг мазкур вақтлари мавсумий хусусиятларини илғаш лозим).

Ранглар номини билиш, табиатнинг тўқроқ рангларда яққол ифодаланган қисмларини ажрата олиш ва уларни расмда акс эттириш.

Рангларнинг номини билиш, ажратиб кўрсатувчи сояларни фарқлаш ва уларни расмда ифодалашга ўргатиш.

предметнинг ўзига кўра (ўрик ёки олма шохи) характерли деталлари ва қурилишини тақдим эта олиш. Тасаввур ва кузатишлар асосида байрам лавҳалари чизиш («Тошкент-бизнинг пойтахтимиз», «Наврўз»). Пейзаж тасвири орқали зарур колорит, рангларнинг қарама-қарши ва текис товланишини тақдим этиш.

Предметнинг ўзига кўра дарахт, мева, сабзавот ва гуллар расмини чизиш.

Тасвирий санъат асари – пейзаж ва натюрмортларни мустақил кузатиш, уларга ҳиссий-эстетик жиғатдан баҳо бериш, таҳлилда тасвирий терминология (пейзаж, натюрморт, меъморчилик кабилар) дан фойдаланиш.

Безакли расм. Болаларнинг безакли расмлар солишга оид ижодларини ривожлантириш, уларни ўзбек халқ анъаналари асосида нақш яратишга ўргатиш (хон атлас, дўппи).

Рўзгор асбобларини (гиламча, сўзана, куйлакни) акс эттирувчи нарсаларни тўртбурчак, айлана нақшлар билан ишлатиш орқали болаларни рангларни ҳис қилишга ўргатиш.

Безакли расм элементларининг номларини билиш – жимжимадор ва бодом нақшли. Янги ранглар уйғунлигини ҳосил қилиш учун рангларни аралаштириб янги ранг ясашни билиш. Рангли, қора ва оқ фонда мустақил нақшларни композициялаш устида бош қотириш.

Турли ҳажмдаги силуэт қоғозларга, жумладан, рўзгор буюмлари ва либосларни ифодаловчи силуэтларга майда ва йирик элементлардан нақшлар чизиш.

1-2 хил рангли ва ранг-баранг нақшлар чизишда рангларни ҳис этиш лаёқатини ривожлантириш. Индивидуал ва жамоавий безакли композициялар яратиш.

Ўзбек ва бошқа халқлар амалий санъати анъаналарига асосланиб, турли фонда ва ҳар хил ҳажмда безакли нақшлар чизиш.

Нақшлар композициясига ўсимликлар элементларини (ранглар, мевалар, япроқлар, жимжима нақшлар) киритиш, қуш ва ҳайвонлар тасвирини ранг ва нақш элементлари билан уйғунлаштириб тақдим этиш.

Фикран миллий нақш элементларидан фойдаланиб, безакли композициялар тузиш, ясси шаклли нақшлар ишлаш, жамоа меҳнатида қатнашиш. Композицияларни якка ўзи ва 3-4 кишилик кичик жамоа билан бирга ишлаш.

Ўзбек халқ миллий чинни буюмлари (чойнак-пиёла, коса, обдаста лаган) силуэти (шакли)га нақшлар (илмоқ, гажак, чизиқчалар, таёқчалар) чизиш.

Пластин (лой) билан ишлаш. Содда шаклли нарсалар (мева ва сабзавотлар) ва халқ усталари анъаналарига асосан, бирмунча мураккаб сопол ўйинчоқлар (эчкича, туя, от) ясаш.

Пластик материаллардан нарса ясашнинг турли усуллари эркин қўллашга ўрганиш, шаклнинг асосий қисми ва бошқа қисмлари, уларнинг бўлаклари, тасвирланган объектларининг характерли хусусиятларини тақдим этиш, ёғоч қалам ва бармоқлар ҳаракати орқали шакл юзасини қайта ишлаш, силлиқлаш ва мукаммаллаштиришни ўргатишни давом эттириш.

Болалар катта ҳажмли фигуралар: шар, цилиндр, конус ҳақидаги билимларга таяниб, нарса шаклини илк марта ўрганиб чиққанларидан сўнг, унинг алоҳида қисмларини ажрата олишлари ва номини айтиб беришлари ҳамда ясашлари лозим.

Тасвирий ифодалар яратиш билан бирга, инсон ва ҳайвонга хос динамика хусусиятларини акс эттириш (қизча рақс тушмоқда, қушча учишга ҳозирланмоқда).

Пластик материаллардан нарса ясаганда болаларда композиция туйғусини ривожлантириш, 2-3 фигурадан иборат мураккаб бўлмаган ҳайкалтарошлик маҳсулотлари гуруҳини ҳосил қилиш, фигураларни умумий асосга бирлаштириш («Чанғичилар», «Болалар қорбўрон ўйнашмоқда»).

Турли идиш-товоқлар ясаш (пиёла, коса, чойнак), уларнинг сиртқи қисмини бармоқ учлари ва ёғоч қалам билан силлиқлаш.

Динамик ҳаракат ва яхлит тасвирнинг бўлакларда ифодаланишини назарда тутиб, 2-3 фигурали ҳайкалтарошлик нарса-буюмлари композициясини ҳис этишни ривожлантириш.

Бир парча яхлит пластик материалдан нарса ясаш. Ясалган нарсани ҳаракатда тасвирий ифодалаш («Чанғичилар», «Болалар қорбўрон ўйнашмоқда»).

Инсон, жонивор ва ўйинчоқларни ҳайкалтарошлик асосида тасвирлаш («Биз байрамга чиқдик», «Ҳайвонот боғи», «Шоҳга қўнган қуш»). Пластик материалдан турли идиш-товоқлар ясаш. Бармоқ ва ҳайкалтарошлар рангли қалами билан шакллар сатҳини қайта ишлашга ва рельефлар билан безашга ўрганиш.

Кишилар ва жониворлардан иборат гуруҳли ҳайкалтарошлик тасвирларини ясаш. Пластик материаллардан нарсалар ясаш техникаси ва усуллари машқ қилиш.

Халқ ижодий анъаналари асосида ўйинчоқ, барельеф кабилар ясаш (афсонавий қуш, эсдалик буюмлар, шунингдек, лойга безакли ишлов беришни билиш). Болалар барча

боскичларни мустақил бажаришлари лозим: пластина (ясси, қаттиқ жисм) яшаш, жисм релефини стек (хайкалтарошлар ишлатадиган қалам)да чизиш. Ясалган нарсани гуаш ёки темпера (тухум сариғидан тайёрланган) бўёқлари билан бўйаш.

Халқ ўйинчоқларига ўхшатиб безакли фигуралар яшаш ва бўйаш.

Халқ ижоди анъаналарига кўра, ўйинчоқ, барелефлар яшаш (совға буюмлари, от, туя кабилар). Сополга безак ишлаш ва ангобда (гилдан тайёрланган махсус бўёқда) бўйаш.

Ясалган безакли маҳсулотларни мустақил равишда текшириб чиқиш, уларга эстетик баҳо бериш, тавсирий терминологиядан фойдаланиш (хайкалтарошлик, стек (хайкалтарошлар қора қалами), ангоб).

Аппликация. Болаларнинг икки марта букланган қоғоз варағидан симметрик шакллар қирқиш кўникмаларини мустаҳкамлаш (идиш-товоқ, барглар), аппликацияда турли фактурадаги (силлиқ, ялтироқ, тукли) қоғозларни қўллаш.

Предметнинг ўзига ва тасаввурга кўра муайян (предметли ёки сюжетли) тасвир яратиш.

Предметнинг ўзига кўра предметли ва сюжетли нарсалар (сабзавот, ўйинчоқ ва гуллар) тасвирини яратиш.

Геометрик ва ўсимлик элементларининг турли шаклларида қоғозда безакли композициялар тузиш. Образ яратишда болаларнинг бўрттириб ишлов бериш, қоғозларни ажратиш, тасвирларни елимлаш каби усуллардан фойдаланишларини рағбатлантириб бориш, уларни кошинкор тасвир усулларига ўргатиш.

Кўз билан мўлжаллаб қоғоздан унча мураккаб бўлмаган нарса, қуш ва ҳайвонлар силуэтини қирқиш. Соялар театрида ўйнатиш учун силуэтлар тайёрлаш. Янги йил байрами олдида зални жиҳозлашда иштирок этиш. Образ характериға мувофиқ аппликацияларни ажратиш ва қайчида қирқиш усулини биргаликда қўллаш: дарахтда қор, пахмоқ жўжа.

Ўзбек халқ нақшлари, жумладан, турли вилоят ҳудудларига хос нақшлар хусусиятлари ва колоритини тақдим этиш ва каштачилик ҳамда йўрмадўзликка оид симметрик нақшлар яратиш.

Болаларда ранг ва колорит ҳиссини ривожлантириш.

Унчалик мураккаб бўлмаган композицияларни яратишда гуруҳ таркибида ижодий ишлашни давом эттириш, наврўз ва бошқа байрамларни ўтказиш учун бинони гуруҳ билан бирга жиҳозлашда иштирок этиш.

Қирқишнинг техник усулларини қўллаб, индивидуал ва гуруҳли ишлар бажариш.

Қуриш-яшаш. Болаларни бино, иншоот, ансамбллар (турар жой, театр, майдон, сарой, минора ва б.)нинг турли қурилма-конструкцияларини кўра билишга ўргатишни давом эттириш.

Қурилиш материалларини конструкциялаш.

Биргина объектни ундан фойдаланишнинг турли шарт-шароитларини назарда тутиб конструкциялаш (пиёдалар учун кўприк, транспорт ҳаракати учун кўприк), қайси деталь қурилиш учун кўпроқ мос келишини аниқлаш, уларни қандай конструкциялаш кўпроқ мақсадга мувофиқ эканлигини белгилаш, истикболда қурилишни режалаштириш кўникмаларини ривожлантириш.

Ягона мазмунга бирлашган катта қурилишни (кўча, уйни) таъминлашга ўргатишни давом эттириш.

Қоғоздан конструкциялар ҳосил қилиш

Учбурчак (куб) шакллардан андоза бичишга ўргатиш. Болаларнинг тўртбурчак шакли қоғозни 16 та тенг бўлакка бўлишга (сават, қути) оид малакаларини мустаҳкамлаш.

Табиий материалларни конструкциялаш

Инсон, жонивор ва қушларнинг турли фигураларини дуб дарахтининг меваси (чўчкаёнғоқ), турли мева данаклари, уруғлар ва бошқа табиий материаллардан тайёрлаш, алоҳида қисмларини пластилин, елим воситасида бирлаштириш, тайёрланган фигураға ифодавийлик ва ҳаракатни таркиб топтиришга (Масалан: “Қизча рақс тушмоқда”, “Қушча дон чўқимоқда” каби) ўргатиш.

Қуриш-яасаш материалларидан конструкциялар ҳосил қилиш

Қуриш ишларини амалга оширишда бир вақтнинг ўзида бир неча шарт-шароитларни ҳисобга олиш (уч қаватли турар - жой биносини икки подъездли қилиб яаш, пиёдалар ва транспорт учун кўприк яашда муайян миқдордаги ҳажм кенглигини назарда тутиш).

Табиий материалларни конструкциялаш

Тизимча (чилвир) ёрдамида ўйинчоқнинг ҳаракатланувчи қисмини яаш- (кулоклари кимирлаб турадиган қўлбола қуён ёки югура оладиган бола каби). Тайёр шакллардан фойдаланишга ўргатиш (кутичалар, қўлбола буюмлар тайёрлаш учун қоғоз банкачалар (қўғирчоқ ўйин учун аптечка).

Конструкторлик деталларини конструкциялаш.

Турли пластмасса конструкциялар ҳақидаги билимларни кенгайтириш. Расм, шахсий тасаввур ёки тарбиячининг кўрсатмаси асосида турли моделлар яратишга ўргатиш (бино, поезд, самолет ва б.).

Болаларни скоба ёрдамида пластмасса конструкцияси қисмларини ажратиб йиғиб олишга ўргатиш.

Қурилиш материалларидан конструкция ҳосил қилиш.

Бир неча қурилиш гуруҳини ягона мазмунга бирлаштириш (майдон, аэродром). Жамоавий қурилиш ишлари.

Қоғоздан конструкция ҳосил қилиш. Шаблонга кўра қоғозларни фарқлаш ва рангли қоғоз тасмалар билан қоғоз асосини муқовалаш (китоб учун хатчўп, гиламча) кўникмасини машқ орқали мустаҳкамлаш.

Табиий материаллардан конструкциялар ҳосил қилиш. Тарбиячининг қўғирчоқ намуналарига берган таҳлиliga кўра, ўйин ўйнаш учун мустақил тарзда сув ва шамол кўмагида ўйнаса бўладиган турли ўйинчоқлар яаш.

Конструкторлик деталларидан конструкциялаш. Махсус штифт (металл ўзакча) кўмагида мустаҳкамланадиган конструкторлар билан танишиш.

Қуриш-яасаш материалларидан конструкциялаш. Пол ва столбop қуриш материаллари билан ишлаш малакаларини мустаҳкамлаш.

Қоғоздан конструкциялаш. Қоғоз билан ишлаш кўникма ва малакаларини мустаҳкамлаш

Табиий материаллардан конструкциялаш. Илдиз шаклидан қўлбола нарсалар яашга ўргатиш. Бутоқ ва уларнинг ранг-тус ва фактура хусусиятлари. Мазкур қўлбола нарсаларнинг қисмларини бирлаштиришнинг махсус усуллари (елим, пластилин ёки ингичка сим билан бирлаштиришни) мустақил равишда топиш. Болаларнинг фантазиясини ривожлантириш.

Қуриш-яасаш конструкцияларини таҳлил этиш, унинг функционал вазифаларини белгилаш, шунга мувофиқ унинг шакли ва ҳажмини аниқлаш. Деталларни бир-бирига маҳкамлаш усуллари қўллаб, болаларни иншоотнинг конструктив ечимини излаб топишга йўналтириш.

Бадиий қўл меҳнати.

Қоғоз ва картина билан ишлаш. Ажойиб ва ғаройиб ўйинчоқлар яаш, болаларга қоғоз варағини турли усулда букишни (тўғрибурчак, квадрат, турли йўналишда айлана шаклда (дўппи), турли фактурадаги қоғозлардан фойдаланишни ўргатиш.

Рангли қоғоз варағи бўлакларида нарса яаш (хатчўп, гиламча).

Оригами техникаси билан ўйинчоқ яашга ўргатиш.

Мато билан ишлаш. Болаларни турли фактурадаги матолардан фойдаланиб, аппликация ишларини амалга оширишга ўргатиш (капалак учун ипак мато, рангли, ёғли мелкда контур чизиш ва сюжетга мос қилиб қирқиш).

Табиий материаллар билан ишлаш. Табиий материаллар (ёнғoқ, бутоқ, мева, гуллар, уруғлар ва данак пўстлоклари) дан нарсалар яаб, уларни мустақил излаб топилган, ягона композицияга бирлаштириш (“Эртак қаҳрамонлари”).

Иш жараёнида болаларда фантазия ва ижодкорликни тарбиялаш.

Ўқув йили охирида бола:

- индивидуал ва жамоавий расмлар чизиш, атроф борлиқ, ҳаёт ва бадиий асар воқеа-ҳодисалари асосида предметли ва сюжетли расм чизиш;
- расм чизишни хомаки режа тузишдан бошлаш, яъни расмнинг айрим штрихларини қора қаламда очроқ қилиб чизиб олиш;
- расмда турли тасвирий материаллар ва тасвирий технологияларни қўллаш;
- ўйинчоқ ва болалар ҳаётида фаол қўлланиладиган нарсаларнинг тасвирий силуэтларига халқ амалий безак санъати асосида нақшлар чизиш;
- қисмлар уйғунлиги, ҳолат шакли ва фигура ҳаракатини назарда тутган ҳолда, турли нарсалар яшаш, икки-уч ва ундан ортиқ тасвирлар асосида сюжетли композиция яратиш;
- ёпиштириш ва рельеф усуллари қўллаб, безакли композиция яшаш;
- ўзбек амалий безак санъати асосида ясаган нарсасини нақшлар билан безаш;
- тасвирни композиция жиҳатидан тўғри жойлаштириш, турли предметлардан тасвир ҳосил қилиш, унга халқ амалий безак санъати асосида ҳайвон ва қушларнинг тасвирларини киритиш, ишда турли фактурадаги қоғозлардан фойдаланиш;
- улардан фойдаланиш мумкинлигини назарда тутган ҳолда, турли нарсалар конструкциясини яшаш;
- нарсанинг конструкциясини кўра билиш ва амалий вазифаларини назарда тутган ҳолда уни таҳлил эта олиш;
- расм ёки сўз билан берилган кўрсатма асосида ёғоч ёки пластмасса конструкторлар моделларини яратиш;
- ўйинчоқлар яшаш учун қоғозга шаблонга кўра белгилар қўйиб чиқиш;
- катта ҳажмдаги ўйинчоқлар яшаш.

Муסיқа

Муסיқа тинглаш. Муסיқа асарининг гўзаллигини ҳис қилиш, мазмунини тушуниш, Ватанга мухаббат ҳисси, миллий ғурурини шакллантириш, ёрқин ифода воситаларини фарқлаш, муסיқанинг 2-3 қисмли шаклини мустақил фарқлай олиш (“Ўзбекистон Давлат мадҳияси” М.Бурхонов, “Туркистон фарзандимиз” Д. Омонуллаева, “Ўзбекистон мустақил” М. Дадабоев).

Муסיқа асарининг кириш қисми, банд ва нақарот қисми, шунингдек хотимасини фарқлашга ўргатиш. Муסיқа воситасида болаларнинг ички дунёсини бойитиш, уларда эстетик дидни шакллантириш. Ўзбек мумтоз, замонавий шунингдек, жаҳон мумтоз муסיқаси намуналаридан (“Серенада” Ф.Шуберт, “Касал кўғирчоқ” П.Чайковский, “Шахерезада”(парчалар) Римский-Корсаков) болаларни бахраманд қилиш. Турли жанр ва турли кайфиятдаги асарларни (“Туркча марш” В.Моцарт, “Доира ва чилдирмада чал” Д.Омонуллаева “Итальян полька” С.Рахманинов, “Кўғирчоқнинг алласи” А.Муҳамедов, “Салимвойнинг товуғи” И. Акбаров, “Ойижон” ўзбек халқ кўшиғи) тинглаш ва фарқлаш, муסיқий образнинг муסיқий-интонацион ривожланишини кузатиш, ифода воситалари билан таништириш (“Суворий” Д.Кабалевский “Қўнғироқчалик чана” В.Агафонников).

Дутор, рубоб, каби халқ чолғу асбоблари ижросида куйларни (“Ўзбек халқ куйлари” Т.Ҳолиқов, “Дутор баёти” ўзбек халқ куйи, “Тановор”-Т.Ражабий (рубоб), “Нола”-Т.Алиматов (танбур) тинглаш ва овозидан фарқлашга ўргатиш. Мажор (очик, ёруғ ва ҳ.к.) ва минор (ғамгин, ҳафа, қоронғу ва ҳ.к.) ҳақида тушунча бериш;

Болаларни жонли ижро билан бир қаторда аудио ва видео тасмаларга ёзилган куй ва кўшиқлар, шеърят намуналари, бадий сўздан баҳраманд қилиш. Болаларнинг ёшига мос ва уларга тушунарли мазмундаги опера ва балет асарлари билан таништириш.

Муסיкий-ритмик ҳаракатлар. Рақс элементларини муסיқага мос, аниқ бажариш билан бирга рақслардаги безак ҳаракатлари билан таништириш. Юриш, югуриш, сакраш, олдинга ва ёнга ҳаққалашни безак ҳаракатларини кўшиб бажаришга ўргатиш. Муסיқа остида қаторларга сафланиш, бир қатор бўлиб юриш ва югуриш, катта ва кичик доира куриш каби ҳаракатларни, давра кўшиқларини мустақил ижро этиш. Тиззаларни ярим букиб юриш (“Марш” С.Абрамова), ҳаққалаб сакраш (“Стукалка” украин халқ куйи), оёқ учида енгил югуриш (“Югурамиз” Е.Тиличеева), тактнинг кучли ҳиссасига оёқ тўпиллатиш, чапак чалиш ёки бирон предметни (рўмолча, гул, копток ва ҳ.к.) кўлдан кўлга узатиш (“Чертмак” ўзбек халқ куйи). Жуфт бўлиб юриш ва енгил югуриш, жуфтликда рақс ҳаракатларини бажариш. Ҳаракатли ўйинлар ўйнатиш (“Бойланди”, “От ўйини”, “Бойчечак”, “Хурмача боғи”), давра кўшиқларини ижро этиш (“Неваралар кўшиғи”, “Полвон бўламан” “Кенг Туркистон” Н.Норхўжаев), турли жиҳозлар (байроқчалар, коптоклар, шарлар ва ҳ.к.) билан машқлар ижро этиш (“Ўзбекистон”, “Бинафша” гуруҳи муסיқаси).

Рақс. Ўрганилган рақсларни мустақил ижро этиш, якка ижро эта олишга эътибор қаратиш, жуфтликда ва эркин рақслар ижро этишга ўргатиш. “Ўзбекча рақс” (“Норим-норим” ўзбек халқ куйи), “Жуфтли рақс” (Д.Зокиров муסיқаси), “Замонавий рақс” (муסיқа раҳбари ихтиёрига кўра).

“Жуфтликда полька” (“Янка полькаси” чех халқ куйи), “Ўзбекча рақс”

(Ғ.Собитов), «Қорпарчалар рақси», «Шиқилдоқлар билан рақс», «Кўғирчоқлар билан рақс», «Ўғил болалар рақси» (муסיқа раҳбари ихтиёрига кўра танланган куйларга), “Баҳор вальси” Мирзаев (С.Рахманинов “Полька”), “Гуллар билан рақс” (ўзбек халқ куйи), “Баҳор вальси” (М.Мирзаев), “Ҳаққалакам ўйнасам” (“Марварид” гуруҳи), “Замонавий қизалоқ”, “Хайрлашув вальси”.

Кўшиқ айтиш. Болалар овозини шикастланишлардан асраб-авайлаб ривожлантириш. Тўғри нафас олиш ва тўғри куйлаш малакаларини шакллантириш. Болаларнинг ёш хусусиятлари ва овоз диапазонларини ҳисобга олиб репертуар танлаш, кўшиқ матни ва оҳангини аниқ ифода этиш. Чолғу асбоби жўрлигисиз куйлаш, кўшиқнинг банд ва нақорот қисмларини фарқлай олишга ўргатиш. Болаларда кўшиқ ижрочилиги, чолғучилик ва актёрлик қобилиятларини мужассам ривожлантириш мақсадида “Гул яхши, лола яхши” (Л. Муждабоева), “Булбулча” (С.Бобоев), “Қиличми-тўқмоқ”, “Шафтолига саволим”, “Юртим чиройли” (Н.Норхўжаев), “Пахтаой” (Ф.Назаров) “Алла”, “Космонавтлар” (Д.Омонуллаева), “Арча кўшиғи” (Ғ.Қодиров), “Қорбобо”, «Қорқиз», «Боғча опажон», «Нурли куёнча» (В.Рўзметова), «Биз аскармиз», «Қадим турон» (Н.Норхўжаев), «Офтоб яхшими, одоб яхшими» (М.Икромов), «Шўх чумчуқ» (М.Отажонов), «Онажоним», «Наврўз муборақ» (М.Дадабоев), “Тойчоғим”, «Майса», «Капалак», «Онажон» (З. Қаямова), «Булбулча кўшиғи» (А.Мансуров), «Юртимда байрам бўлсин» Л.Турсунова, «Фонтан» (А.Берлин) каби кўшиқларни ўргатиш тавсия этилади.

Болалар чолғу асбобида чалиш. Жамоа бўлиб ижро этиш малакаларини ривожлантириш билан бирга ансамбль бўлиб ижро этишга ўргатиш. Ижрони баравар бошлаб, биргаликда якунлаш, куйни мустақил ижро этишга ўргатиш. Болаларда чолғучиликка оид ижодкорликни ривожлантириш.

Муסיқа раҳбарига жўр бўлиб ижро этиш («Олма» К.Абдуллаев, «Марш» И.Акбаров), зарбли чолғуларда жўр бўлиш («Ғамгин кўғирчоқ» А.Тамаси, «Диалог» Б.Барток). Кўшиққа чолғуларда жўр бўлиш («Онажоним» М.Дадабоев, «Лайлак келди» ўзбек халқ кўшиғи), халқ куйларини чалиш («Яллама ёрим» ўзбек халқ куйи, «Бибигул» Қорақалпоқ халқ куйи, «Во поле берёза стояла» рус халқ кўшиғи), чолғу асбоби жўрлигисиз, мустақил ижро этишга ўргатиш («Ах, вы сени» (рус халқ кўшиғи «Кари наво» ўзб халқ куйи, «Асп буламан» ўзб халқ куйи).

Ўйин. Саҳна нутқи, яъни ифодали ва аниқ талаффуз қилишни ва саҳна ҳаракати эркинлигини шакллантириш. Ушбу мақсадда айрим эртакларни («Олтин тарвуз», «Зумрад ва Қиммат») саҳналаштириш, муסיқалаштиришга эътибор қаратиш.

Ҳаракатли ўйинлар орқали диққат-эътибор, чакқонлик ва зийраклик, ҳаракатларни муסיқага мослаш каби сифатлар билан бирга болаларни жисмоний ривожлантириш. «Оқ теракми, кўк терак», «Дор ўйин», «Бойланди» шулар жумласидандир. Қўшиқларни саҳналаштириш орқали ҳаракатли уйинлар ташкил қилиш («Кичик боғбон» И.Ақбаров, «Дехқон қўшиғи» ўзбек халқ қўшиғи), давра қўшиқларини ўргатиш («Тинчлик қўшиғи» (С.Бобоев), «Тинчлик бўлсин» (М.Иқромова).

Болаларда муסיкий-таълимий ўйинларга бўлган қизиқишни орттириш. Ушбу ўйинларда болаларнинг муסיкий билимларга ўргатиш, олинган билимларни мустаҳкамлаш билан бирга ўйинларда зийракликни ривожлантирадиган топшириқларни бериш. Муסיкий-таълимий ўйинлардан «Муסיқали лото», муסיқанинг кайфиятини фарқлашга ўргатувчи «Эртақ қаҳрамонлари», «Кулампизми, йиғлаймиз?», «Кайфият» ўйинлари, тембрларни фарқлашга ўргатувчи «Овозидан топ», «Ўрмонда», «Уч айиқ», «Қайси чолғу чалапти?» ўйинлари, ритмни ҳис қилишга ўргатувчи «Узун, қисқа таёқчалар», ноталар билан таништириш ва ноталар чўзими ҳақидаги билимларни мустаҳкамловчи «Ғадир-будир ноталар», «Ноталарнинг уйчаси», ўйинлари, темпни фарқлашга ўргатувчи «Денгизми, ирмоқ», «Бармоқлар» ўйинлари, товуш баландлигини фарқлашга ўргатувчи «Қўнғироқчалар», «Қуш ва қушчалар» ўйинлари, чолғулар билан таништиришга қаратилган «Қайси чолғу чалапти», «Сирли кутича», «Оркестр» ўйинларини ташкил этиш тавсия этилади. Пефокарталар ва пиктограммалар орқали болалар билимни аниқлаш.

Муסיқага оид маълумотлар. Дутор, рубоб, карнай, най, чанг ва дойира чолғулари билан таништириш, уларда чалиш усуллари ва қайси гуруҳга мансуб эканликлари ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

«Фортэ» ва «пиано» белгилари ва уларнинг аҳамияти ҳақида тушунча бериш. Болаларга оркестр ва унинг турлари, дирижёр ва унинг вазифаси ҳақида умумий тушунча бериш. Регистр, товуш баландлиги ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Якка, дуэт, ва ансамбл ижроликни билиш ва аниқлаш қобилиятини ривожлантириш.

Ўқув йили охирида бола:

- куйлаш ва ҳаракатланишни муסיқага мослай олади;
- товушларнинг баландлик, тембр, чўзимлилик хусусиятларини эшитиш орқали фарқлайди;
- маълум рақс ҳаракатларини эгаллайди;
- жамоа бўлиб ва якка рақсга туша олади;
- ўйин, рақс ва машқларда мимик ҳаракатларни акс эттира олади;
- халқ чолғу асбобларини кўриниши ва овоз тембрига кўра фарқлайди;
- болалар чолғулари ансамбли ва оркестрида чалади;
- тингланган, куйлаётган куй ва қўшиқларнинг мазмунини англайди ва баён этади;
- турли муסיкий ўйинларни мустақил ташкил эта олади;
- байрам эрталикларида фаол иштирок этади.

6-7 ёшли болалар билан ўтказиладиган эрталиклар

№	Эрталиклар	Ўтказиш вақти
1	Мустақиллик байрами	25-август-30-август
2	Меҳржон байрами	25-октябрь-5 ноябрь

3	Янги йил байрами	25-декабрь-30-декабрь
4	Онажонлар байрами	5-7 март
5	Наврўз байрами	20-март-20-апрель
6	Хотира ва кадрлаш куни	5-7 май
7	Мактабга кузатиш байрами	25-май-30-май

Ўйин фаолияти

Болаларда барча ўйин турларини ташкиллаштиришдаги мустақилликни, ўзини тутиш қоида ва меъёрларини ривожлантиришда давом этиш.

Ташаббусни, ташкилотчилик қобилиятларини ривожлантириш.

Жамоавийлик туйғуларини тарбиялаш.

Воқеабанд–ролли ўйинлар. Болаларни ўйин мазмунига мос тарзда турли ролларга киришга, анжомлар, курилмалар, курилиш материалларидан фойдаланишга ўргатишда давом этиш.

Болаларни ўз ўйинларини ўзларича ташкиллаштиришга, ўйин учун етишмаётган нарсаларни (театр ўйнаш учун патталарни, харид учун пулларни) мустақил танлаш ва яратишга ундаш.

Ўйинларда атроф-борлиқ ҳақидаги тасаввурлардан, адабий асарлар ва мультфильмлардан олган таассуротларидан ижодий фойдаланишга ёрдам бериш.

Ижодий ҳаётни, ўз ўйини, ғоясини тенгдошлари ғоялари билан мослаштирган ҳолда ўйинни кенгайтириш қобилиятини ривожлантириш; келиша олиш, барча ўйин иштирокчилар ҳаракатларини режалаштириш ва муҳокама қилиш кўникмаларини шакллантиришда давом этиш.

Ҳамкорлик ва ўзаро ёрдамга асосланган муносабатларни шакллантириш. Ҳайрихоҳлик, тенгдошига ёрдам қўлини чўзишга тайёрлик фазилатларини, ўйиндаги ўртоқларининг манфаатлари ва фикрлари билан ҳисоблашиш кўникмаларини тарбиялаш, баҳсли ўринларни адолат билан ҳал қилиш.

Ҳаракатли ўйинлар. Болаларга мустақил фаолиятларида мазмунан турли-туман бўлган ҳаракатли ўйинлардан фойдаланишга ўргатиш. Жисмоний сифатларини (эпчиллик, тезкорлик, чидамлилики), ҳаракат мувофиқлиги, маконда мўлжал ола билиш кўникмасини ривожлантиришга ёрдам берадиган унсурларга эга бўлган ўйинлар, мусобақалар ўтказиш.

Ўйин натижаларини ҳолис баҳолашга ўргатиш.

Спорт (бадминтон, баскетбол, стол тенниси ҳоккей, футбол) ва халқ ўйинларига бўлган қизиқишни ривожлантириш.

Театрлаштирилган ўйинлар. Театрлаштирилган ўйинларни ташкил этишда болалар мустақиллигини ривожлантириш.

Саҳналаштириш учун эртақ, шеър, қўшиқни мустақил танлаш, бўлғуси спектакль учун зарур бўлган анжомлар ва декорацияни тайёрлаш, ўзаро мажбурият ва ролларни бўлиб олиш кўникмасини такомиллаштириш.

Образни етказа билишдаги ижодий мустақилликни, эстетик дидни, талаффуздаги аниқликни ривожлантириш. Ифода воситаларидан (гавда ҳолати, имо-ишора, юз ҳолати, оҳанг, ҳаракат) фойдаланишга ўргатиш.

Театрга қизиқишни тарбиялаш. Болаларнинг театрлаштирилган фаолиятида театрнинг турли хилларидан (бибабо, бармоқлар театри, банкадаги театр, расмлар театри, қўлқопли театр, қўғирчоқ театри) кенг фойдаланиш.

Театр маданияти малакаларини тарбиялаш, театр томошаларини, видеоматериалларни томоша қилиш орқали театр санъати билан таништириш. Болаларга театр ҳақида, театрдаги касблар ҳақида ҳикоя қилиш.

Театрдаги воситалар (чироқ, грим, мусиқа, сўз, хореография, декорация ва б.) орқали яратилган бадиий образларни тушунишга ўргатиш.

Таълимий ўйинлар. Болаларни турли таълимий ўйинларни (лото, мозаика ва б.) ўйнашга ўргатишда давом этиш. Ўйинларни ташкил этиш, етакчилик ролини бажариш малакасини ривожлантириш. Ўз ҳаракатларини етакчи ва бошқа ўйин иштирокчилари ҳаракатлари билан мувофиқлаштиришга ўргатиш. Ўйинда топқирлик, қўйилган вазифани мустақил бажариш малакасини ривожлантириш.

Болаларни айрим таълимий ўйинларни (“Шумелки”, “Шуршалки”) яратишга жалб қилиш. Сенсор қобилиятларни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш.

Ўйинда мактабга тайёргарлик учун зарур бўлган сифатларнинг, яъни ўзини тутишдаги эркинлик, ассоциатив образли ва мантиқий фикрлаш, ҳаёлий тасаввур, билиш фаоллиги каби сифатларнинг юзага келиши ва ривожланишига ёрдам бериш.

Ўқув йили охирида бола:

- турли-туман ўйин сюжетларини мустақил танлаш ва ўйлаб топиш;
- ўзидан тўкиб чиқаришга ўрин қолдирган ҳолда ўйин жараёнида мўлжалланган мақсаддан четлашмаслик;
- ролнинг янги талқинини топиш ва уни амалга ошириш;
- ўйин муҳитини моделлаштириш;
- таълимий ўйинларда ўз тенгдошлари билан юриш, харита ва схемаларни танлаш тартиби ҳақида келишиб олиш, сабр-тоқатли ва дўстона шериклар бўлиш;
- спектаклнинг образлар қурилмасини тушуниш, яъни актёрлар ўйинига, ифода воситаларига ҳамда сахна асарининг безатилишига баҳо бериш;
- томоша қилинган спектакль тўғрисидаги суҳбат чоғида ўз нуқтаи назарини изҳор қилиш;
- театр маданияти малакаларига эга бўлиш, яъни театрдаги касбларни билиш, театрда ўзини тутиш қоидаларини билиш;
- спектакллар яратиш учун тузилган ижодий гуруҳларда (“режиссёрлар”, “актёрлар”, “костюмерлар”, “безакчилар”) иштирок этиш.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

- Мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари. Тошкент – 2008.
- “Учинчи мингйилликнинг боласи.” таянч дастури ва ўқув қўлланмаси Тузувчилар: М.Ш.Расулева, С.С.Мирджалилова ва бошқалар. Маърифат- мададкор наш. Тошкент, 2000.
- “6 ёшли болаларни мактабга тайёрлаш ва мактабга мослашувини ўрганиш”. Методик қўлланма. К.Низомова Тошкент 2006.
- “Агар болам соғлом бўлсин десангиз” Д. Шарипова ва бошқалар (Ота-оналарга мактабгача ёшдаги болаларнинг гигиеник тарбияси ҳақида) Методик қўлланма. Т. 2006.
- “Бир ёшдан уч ёшгача бўлган болалар тарбияси” М. Ғайбуллаева. Тошкент, 2006.
- Мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури асосида малака ошириш ва қайта тайёрлаш сифат ва самарадорлиги таъмишланиши илмий-педагогик асослари. (тезислар тўплами) 2006 йил 26-27 май. Тошкент 2006.
- “Мактабгача таълим муассасаларида жисмоний тарбия” Тузувчи-муаллифлар: Т.С.Усмонхўжаев, С.Т.Исломова. “Илм Зиё” наш. Т. 2006
- “Мактабгача таълим муассасаларида экологик таълим – тарбия” бўйича тузилган намунавий дастур ва ўқув қўлланма. Тузувчи: Н.Равшанова. Илм Зиё наш. Т. 2006
- “Мактабгача ёшдаги болаларнинг умумий ва кенгайтирилган жисмоний тарбияси”. Тузувчи-муаллифлар: К.М.Маҳкамжонов, М.Ш.Расулева ва бош. “Илм Зиё” наш. Т. 2006
- “Ота-оналарга мактабгача ёшдаги болаларнинг гигиеник тарбияси ҳақида”. Тузувчи: Д.Ж.Шарипова. Илм Зиё наш. Т. 2007
- «Мактабгача кичик ёшдаги болаларда илк математик тасаввурларини шакллантириш» Методик қўлланма. З.Раҳмонқулова. Тошкент, 2007.
- «Мактабгача ёшдаги болаларни иккинчи тилга ўргатиш методикаси» Дастур ва ўқув қўлланма. Ф.Р.Қодирова, Р.М.Қодирова Тошкент, 2007.
- “Учинчи мингйилликнинг боласи” таянч дастури ва ўқув қўлланмаси учун бадиий тўплам. (шеър, хикоя, эртак ва топишмоқлар) Д.Қорабоева, З.Иброҳимова ва бошқалар. Тошкент 2006.
- “Куйла, офтобим”. Н.Раҳимова Тошкент 2006.
- “Катта гуруҳ тарбиячилари учун нутқ ўстириш машғулоти ишланмалари” (методик қўлланма) Тузувчилар: Ф.Р.Қодирова, М.Ғайзуллаева. Т. 2007.
- “Тайёрлов гуруҳ тарбиячилари учун нутқ ўстириш машғулоти ишланмалари” (методик қўлланма) Тузувчилар: Ф.Р.Қодирова, М.Ғайзуллаева, М.Рустамова. Т. 2010.
- “Ҳаракатли ўйинлар”. Тузувчи: Д.Зайнитдинова. Т. 2006
- “Мактабгача ёшдаги эшитишида муаммоси бўлган болалар таълими”. Муаллиф: Ғайзиева У. Т. 2006
- “Справочник руководителя дошкольного образовательного учреждения”. Тузувчилар: Ф.Н.Вахобова, М.Ш.Расулева ва бош. Т. 2006
- “Фарзандларимизни аллалаб, эркалаб ўстирамиз”. М.Ғайбуллаева. Т. 2006
- “Великие мыслители и деятели культуры Центральной Азии” Н.Ремеев, З.Раҳимова методик қўлланма. Тошкент. 2008.
- “Овқатлантиришни ташкил этиш ва меъёрий ҳужжатларнинг юритилиш тартиби”. А.Р.Содиқов, А.Мирзааҳмедов, методик қўлланма. Тошкент, 2007 йил.
- “Мактабгача таълим муассасаларида психологик хизмат ва меъёрий ҳужжатлар”

Ф.Назарова, 2007 йил.

- “Бола шахсини ривожланишининг долзарб муаммолари” II Халқаро илмий – амалий анжуманининг тезис ва мақолалар тўплами, 2008 йил.
- “Рақс элементлари орқали болаларни жисмоний ривожлантириш” М.Каримов ва М.Икромов, методик қўлланма, 2008 йил
- “Мактабгача ва мактаб ёшидаги болаларни овқатлантириш” илмий – услубий қўлланма, А.Р. Содиков, А.Мирзаахмедов, 2008 йил.
- “Таълимда инновация”, “Таълим жараёнида педагогик технологиялар” С.Мирджалилова, Р.Тўлаганова методик тавсиянома, 2008 йил
- “Педагог кадрлар салоҳиятини оширишда методик бирлашмаларнинг ўрни” М.Рустамова, Д.Джуманова, методик тавсиянома, 2008 йил.
- “Мактабгача таълим тизимида доир ҳуқуқий – меъёрий ҳужжатлар тўплами”, 2009 йил.
- “Қувноқ логоритмика” Д. Джуманова, Ю.К. Прусакова, методик қўлланма, 2009 йил.
- “Мактабгача ёшдаги болаларда математик тасаввурларини шакллантириш” З.Рахмонкулова, Н.Қурбонова, методик қўлланма, 2009 йил.
- “Ўзбекистонда мактабгача таълим тизимини модернизациялаш-юксак маънавиятли келажак авлодни тарбиялаш негизидир” мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани материаллари. Тошкент – 2009 йил.
- “Мактабгача ёшдаги болаларни мактабга тайёрлаш”. Г. Қ. Жалолова, методик тавсия. Тошкент, 2004 йил.
- “Болаларни мактабга тайёрлашда ноанъанавий ўйинлардан фойдаланиш ”, методик қўлланма, Тошкент, 2004 йил.

Мундарижа

Кириш.....	1
I. Илк ёш даври.....	7
1. Туғилганидан 6 ойликкача бўлган болаларнинг ривожланиши	8
2. 6 – 12 ойгача бўлган болаларнинг ривожланиши.....	9
3. 12-24 ойликкача бўлган болаларнинг ривожланиши.....	10
II. I-кичик гуруҳ	
2-3 ёшли болаларнинг ривожланиши.....	13
III. II-кичик гуруҳ	
3-4 ёшли болаларнинг ривожланиши.....	32
IV. Ўрта гуруҳ	
4-5 ёш болаларнинг ривожланиши	56
V. Катта гуруҳ	
5-6 ёш болаларнинг ривожланиши.....	86
VI. Мактабга тайёрлов гуруҳи	
6-7 ёш болаларнинг ривожланиши.....	127
Фойдаланган адабиётлар.....	165
Мундарижа.....	167